МАТЕРІАЛИ ДРУКУЮТЬСЯ УКРАЇНСЬКОЮ, АНГЛІЙСЬКОЮ ТА ПОЛЬСЬКОЮ МОВАМИ

# ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**№ 1 (7), 2026**

**заснований у 2023 році**

## РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

***Головний редактор –***

***ВАСЯНОВИЧ ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ,*** доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

***Члени редакційної колегії***

***АФАНАСЬЄВ ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ,*** кандидат соціологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

***БАЛДИНЮК ОЛЕНА ДМИТРІВНА,*** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

***БОРУЦКА АННА,*** доктор наук, професор, професор університету, Військовий технологічний університет, Республіка Польща

***ЛОГВИНЕНКО ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА,*** кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

***ОРОС ОЛЕКСАНДРА БОГДАНІВНА,*** кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології і соціальної роботи, керівниця Науково-дослідницького центру вивчення насильства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

***ПЛАТАШ ЛАРИСА БРОНІСЛАВІВНА,*** кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, Міжрегіональна академія управління персоналом, Україна

***ПРОТАС ОКСАНА ЛЮБОМИРІВНА,*** доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

***САБАТ НАТАЛІЯ ІВАНІВНА,*** кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

***ФЕЛТИНОВСКІ МАРІУШ,*** PhD, представник декана з питань освіти у галузі внутрішньої безпеки; Факультет соціальних наук, Університет VIZJA, Республіка Польща

***ЦЮПРИК АНДРІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ,*** доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

***ШИКУЛА-П'ЄЦ БАРБАРА,*** доктор філософії, завідувач кафедри соціальних наук, Університет Пожежної Безпеки, Республіка Польща

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

**ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ** Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД)

**ЗАРЕЄСТРОВАНО** Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення: Рішення № 414 від 22.02.2024
Ідентифікатор медіа: R30-02802

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (вул. Клепарівська, буд. 35, м. Львів, 79007, адреса електронної пошти: ldubzh.lviv@dsns.gov.ua, телефон: (032) 233 32 40).

Збірник внесено до переліку наукових фахових видань України як друковане періодичне видання категорії «Б» Наказ МОН України № 920 від 26 червня 2024 року (додаток 6)

**Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ЛДУ БЖД**
(*Протокол № 12 від 29.04.2026 р.*)

**Літературний редактор** Падик Г.М.

**Відповідальний редактор** Нагірняк М.Я.

**Комп'ютерна верстка** Семенченко Ю.С.

**АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:** ЛДУ БЖД, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79007

**Контактний телефон:** (099) 60 66 532

**E-mail:** ldubgd.soc@gmail.com

Збірник наукових праць «Публічне управління та соціальна робота» видається з 2023 року. Запланована періодичність – 2 рази на рік. Тематична спрямованість: проблеми соціальної роботи, публічного управління, історії соціальної роботи та публічного управління.

Дата розміщення онлайн: 22.05.2026. Дата друку: 29.05.2026.
Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 21,13. Зам. № 526/411. Наклад 150 прим.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Цифровий друк.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

## ЗМІСТ

### ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ


***З. Г. Гонтар***
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ 8

***А. А. Захарін***
ПАРТИСИПАТИВНІ МЕХАНІЗМИ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ВЕТЕРАНІВ 14

***Г. О. Кузьменко***
СИСТЕМА НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 21

***Т. А. Новицька, Т. Р. Браніцька***
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, РЕФОРМУВАННЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ 27

***В. О. Поліщук***
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ 34

***А. А. Телендій***
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПЛАНУВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ 40


### СОЦІАЛЬНА РОБОТА


***О. О. Байдарова***
ТУРБОТА ПРО СЕБЕ ЯК ПРОФЕСІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА 47

***Г. Д. Берегова, О. М. Момоток***
НАВИЧКИ САМОПІДТРИМКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 59


## CONTENTS

### PUBLIC MANAGEMENT


***Z. H. Hontar***
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR INTEGRATING SCIENTIFIC KNOWLEDGE INTO PUBLIC ADMINISTRATION PROCESSES 8

***A. A. Zakharyn***
PARTICIPATORY MECHANISMS IN THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL PROTECTION OF VETERANS 14

***H. O. Kuzmenko***
THE SYSTEM OF EDUCATIONAL SERVICES PROVISION IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF STRENGTHENED NATIONAL SECURITY 21

***T. A. Novytska, T. R. Branitska***
MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF MENTAL HEALTH CARE: CURRENT CHALLENGES, REFORM, AND INSTITUTIONAL CAPACITY 27

***V. O. Polishchuk***
MODERN TRENDS AND CHALLENGES IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY 34

***A. A. Telendii***
PUBLIC GOVERNANCE IN THE ECONOMIC SPHERE: MODERN TOOLS FOR PLANNING, FORECASTING AND ENSURING SERVICE QUALITY 40


### SOCIAL WORK


***O. O. Baidarova***
SELF-CARE AS A PROFESSIONAL DUTY OF A SOCIAL WORKER 47

***H. D. Berehova, O. M. Momotok***
SELF-SUPPORT SKILLS IN PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORKERS IN CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE 59

## ЗМІСТ


***Г. П. Васянович, О. П. Білецький***
СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ — 65

***К. Ю. Гладков***
НЕДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ — 75

***Т. Є. Гордєєва, Н. В. Байдюк, В. В. Шехова***
АДВОКАЦІЯ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ СЕРЕД ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ НАРКОТИКИ ІН'ЄКЦІЙНО — 82

***І. В. Грабовець***
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАСОБАМИ АСИСТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ДОСВІД ЄС ТА ВЕКТОРИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ — 89

***Д. В. Давидкін, Я. І. Юрків***
СУЧАСНІ ФОРМИ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ У ПРАКТИЦІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ — 95

***І. В. Єнгаличева, Д. В. Дерев'янко***
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ КЛІЄНТІВ У СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ — 101

***В. П. Ісаченко, І. Г. Гончар***
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ ВОЛОНТЕРСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ — 108

***Л. В. Калашнікова, Л. С. Черноус***
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ВЗАЄМОДІЇ З ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ — 114


## CONTENTS


***H. P. Vasyanovych, O. P. Biletskyi***
MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN SOCIAL WORK WITH INDIVIDUALS PRONE TO DEVIANT BEHAVIOR — 65

***K. Yu. Hladkov***
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS PROVIDERS OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE: INSTITUTIONAL AND LEGAL FRAMEWORK AND IMPLEMENTATION PRACTICES — 75

***T. Ye. Hordieieva, N. V. Baidiuk, V. V. Shekhova***
ADVOCACY AS A TOOL OF SOCIAL HIV PREVENTION AMONG PEOPLE WHO INJECT DRUGS — 82

***I. V. Hrabovets***
OPTIMIZATION OF A SOCIAL WORKER'S PROFESSIONAL ACTIVITIES USING ASSISTIVE TECHNOLOGIES: THE EU EXPERIENCE AND DIRECTIONS FOR ADAPTATION IN UKRAINE — 89

***D. V. Davydkin, Ya. I. Yurkiv***
MODERN FORMS AND METHODS OF SOCIAL PSYCHOLOGY ADAPTATIONS OF VETERANS IN THE PRACTICE OF THE REHABILITATION CENTER — 95

***I. V. Yenhalycheva, D. V. Derevyanko***
DIGITAL TOOLS FOR ASSESSING CLIENT NEEDS IN THE SOCIAL SERVICE DELIVERY SYSTEM — 101

***V. P. Isachenko, I. H. Gonchar***
STRATEGIC MARKETING MANAGEMENT OF VOLUNTEER SOCIAL PROJECTS WITHIN THE SOCIAL SERVICES SYSTEM — 108

***L. V. Kalashnikova, L. S. Chernous***
DIGITALIZATION OF SOCIAL WORK UNDER MARTIAL LAW: CHALLENGES OF INTERACTION WITH VULNERABLE GROUPS — 114

## ЗМІСТ


***Є. М. Калінін, Л. Г. Харченко***
ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ-ВПО В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ — 121

***А. В. Камбур***
НЕДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ — 127

***О. Г. Карпенко, П. Г. Рубан***
ДЕСТИГМАТИЗАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПРОФЕСІЙНУ РОЛЬ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ГРОМАДІ — 133

***О. М. Кінаш***
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ — 139

***О. Г. Коломієць***
ФОКУС-ГРУПОВІ СОЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ — 148

***Е. І. Костишин, В. В. Грицанюк***
ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ — 157

***М. М. Лехолетова, С. В. Сапіга***
УПРАВЛІННЯ ЗАЦІКАВЛЕНИМИ СТОРОНАМИ (СТЕЙКХОЛДЕРАМИ) АДВОКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ — 164

***В. М. Логвиненко***
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ — 172


## CONTENTS


***E. M. Kalinin, L. G. Kharchenko***
PRACTICE OF SOCIAL SUPPORT OF IDP CHILDREN IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS — 121

***A. V. Kambur***
THE NON-GOVERNMENTAL SECTOR IN THE SOCIAL SERVICES SYSTEM OF TERRITORIAL COMMUNITIES: DIRECTIONS AND FORMS OF INTERACTION — 127

***O. H. Karpenko, P. H. Ruban***
DESTIGMATIZATION THROUGH PROFESSIONAL ROLES: SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING A POSITIVE IMAGE OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN THE COMMUNITY — 133

***O. M. Kinash***
SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN CONDITIONS OF PROLONGED ARMED CONFLICT: THEORETICAL AND APPLIED ASPECT OF SOCIAL WORK — 139

***O. H. Kolomiiets***
FOCUS GROUP SOCIAL RESEARCH IN SOCIAL WORK PRACTICE — 148

***E. I. Kostyshyn, V. V. Hrytsaniuk***
THE POTENTIAL OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MECHANISM FOR DEVELOPING SOCIAL SERVICES IN TERRITORIAL COMMUNITIES — 157

***M. M. Lekholetova, S. V. Sapiha***
ADVOCACY CAMPAIGN STAKEHOLDER MANAGEMENT — 164

***V. M. Lohvynenko***
EMPLOYMENT OF WAR VETERANS: THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN SOCIAL INTEGRATION — 172

## ЗМІСТ


***А. Ф. Лозинський, Р. В. Лаврецький***
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ (ВІД ЕПОХИ АНТИЧНОСТІ ДО КІНЦЯ XIX СТ.) 180

***Т. Л. Лях, Т. П. Спіріна, А. В. Дуля, О. В. Швед***
МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ГРОМАДАХ, НАБЛИЖЕНИХ ДО ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 187

***В. П. Мороз***
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ 197

***Є. Ю. Пліско, А. С. Брусенко, О. І. Холодний, І. В. Лукашова***
РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 203

***Т. В. Семигіна, О. Ю. Столярик***
ПРОФЕСІЙНА ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МАТРИЧНА МОДЕЛЬ 210

***О. С. Сорокіна***
ПАРТНЕРСТВО ВИПУСКНИКІВ ТА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 218

***В. А. Танцюра***
ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ НАПРЯМИ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ УКРАЇНИ 224


## CONTENTS


***A. F. Lozynskyi, R. V. Lavretskyi***
HISTORICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM (FROM ANTIQUITY TO THE LATE 19TH CENTURY) 180

***T. L. Liakh, T. P. Spirina, A. V. Dulia, O. V. Shved***
MONITORING AND EVALUATION OF SOCIAL SUPPORT PROJECTS FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN COMMUNITIES NEAR THE FRONTLINE: CHALLENGES FOR SOCIAL WORKERS 187

***V. P. Moroz***
METHODOLOGICAL APPROACHES TO SOCIAL SUPPORT FOR VULNERABLE GROUPS OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 197

***Ye. Yu. Plisko, A. S. Brusenko, O. I. Kholodnyi, I. V. Lukashova***
THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE IN FORMING STRESS RESISTANCE AND SOCIAL ADAPTATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS 203

***T. V. Semigina, O. Yu. Stoliaryk***
PROFESSIONAL RESILIENCE OF SOCIAL WORKERS: EMPIRICAL STUDY AND A MATRIX MODEL 210

***O. S. Sorokina***
PARTNERSHIP BETWEEN GRADUATES AND EDUCATIONAL INSTITUTION AS A TOOL FOR IMPROVING THE COMPETENCES OF FUTURE SOCIAL WORKERS 218

***V. A. Tantsiura***
ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND FUNCTIONAL DIRECTIONS OF SOCIAL SERVICE CENTERS OF UKRAINE 224

## ЗМІСТ


***А. Я. Цюприк***
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДО ІНТЕГРАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН З ЦИФРОВИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ 229

***І. Ю. Чайка, О. В. Маловічко, Є. Г. Цокур***
ПАРТИСИПАТОРНИЙ ДИЗАЙН ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ КЛІЄНТА І СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА 235


## CONTENTS


***A. Ya. Tsiuprykk***
THEORETICAL PRINCIPLES OF TRAINING LECTURERS FOR THE SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES INTEGRATION WITH DIGITAL TECHNOLOGIES 229

***I. Yu. Chaika, O. V. Malovichko, Ye. H. Tsokur***
PARTICIPATORY DESIGN AS A TECHNOLOGY FOR ORGANIZING INTERACTION BETWEEN CLIENT AND SOCIAL WORKER 235

# ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319,**
**ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 35.071:316.334.3:001.89**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-1

***З. Г. Гонтар***
*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,*
*м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1712-7457 – Гонтар З. Г.
zoryana_3@ukr.net

## ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглядається сучасна роль державного управління в умовах глобальних викликів і процесів євроінтеграції, наголошуючи на трансформації його функцій від суто адміністративного апарату до повноцінної інституції, що виконує завдання культуротворення та сприяє формуванню системи цінностей у суспільстві. Пропонується впровадження обґрунтованих підходів до прийняття управлінських рішень та розробка стратегій, що інтегрують наукові знання для підтримання фундаментальних демократичних принципів: прозорості, довіри, відповідальності та інноваційності.

Аналіз показує, що державне управління у сучасних умовах набуває нових рис, перетворюючись на соціокультурний феномен, котрий суттєво впливає на формування ціннісних орієнтирів суспільства. У статті пропонується чітке розмежування понять: державне управління розглядається як широка теоретико-концептуальна та ціннісна категорія, тоді як публічне управління трактується як прикладна, операційна діяльність державних інститутів з реалізації політики. Особливий акцент зроблено на впровадженні методології обґрунтованого прийняття рішень (Evidence-Based Policy Making, EBPM) у публічному адмініструванні для підвищення ефективності управлінських практик та зміцнення суспільної довіри.

Державне управління представлено як складну та динамічну систему публічного адміністрування, яка базується на інституційних практиках, нормативно-правовій архітектурі та сучасних комунікаційних стратегій. Воно не лише сприяє підтриманню суспільного порядку, але й виступає важливим агентом соціалізації, активно впливаючи на формування ціннісно-нормативних засад громадянського суспільства. Запроваджено концепцію державного управління як соціокультурного феномена, що є рушієм культурогенезу та носієм демократичних цінностей.

Встановлено, що саме через механізми державного управління відбувається інтеграція та трансфер таких ключових цінностей, як прозорість, підзвітність і верховенство права. Це забезпечує гармонізацію формальних юридичних норм із суспільними очікуваннями громадян. Крім того, проаналізовано вплив якості публічного адміністрування на колективну свідомість, підкреслюючи кореляцію між професійністю органів влади, громадською довірою та соціальним добробутом. Некомпетентне або деструктивне управління визначається як фактор, що спричиняє апатію та фрустрацію в суспільстві, підриваючи віру громадян у дієвість інститутів влади.

**Ключові слова:** державне управління, соціокультурний феномен, науково обгрунтований підхід (англ. Evidence-Based Policy Making EBPM), інституційна довіра, політичний волюнтаризм, незалежна експертиза.

***Z. H. Hontar***
*Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

## THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR INTEGRATING SCIENTIFIC KNOWLEDGE INTO PUBLIC ADMINISTRATION PROCESSES

The article examines the modern role of public administration in the context of global challenges and European integration processes, emphasizing the transformation of its functions from a purely administrative apparatus to a full-fledged institution that performs culture-building tasks and fosters the formation of a value

system in society. The author proposes the implementation of evidence-based approaches to decision-making and the development of strategies that integrate scientific knowledge to support fundamental democratic principles: transparency, trust, accountability, and innovation.

The analysis shows that in modern conditions, public administration acquires new features, turning into a socio-cultural phenomenon that significantly influences the formation of society's value orientations. The paper proposes a clear distinction between concepts: state governance is viewed as a broad theoretical-conceptual and value-based category, while public management is interpreted as the applied, operational activity of state institutions in policy implementation. Particular emphasis is placed on the implementation of Evidence-Based Policy Making (EBPM) methodology in public administration to increase the effectiveness of management practices and strengthen public trust.

Public administration is presented as a complex and dynamic system based on institutional practices, regulatory architecture, and modern communication strategies. It not only contributes to the maintenance of public order but also acts as an important agent of socialization, actively influencing the formation of the value and normative foundations of civil society. The concept of public administration as a socio-cultural phenomenon – a driver of culturogenesis and a carrier of democratic values – is introduced.

It has been established that key values such as transparency, accountability, and the rule of law are integrated and transferred specifically through the mechanisms of public administration. This ensures the harmonization of formal legal norms with the social expectations of citizens. Furthermore, the article analyzes the impact of the quality of public administration on collective consciousness, highlighting the correlation between the professionalism of authorities, public trust, and social well-being. Incompetent or destructive management is identified as a factor that causes apathy and frustration in society, undermining citizens' faith in the effectiveness of government institutions.

**Key words:** public administration, sociocultural phenomenon, Evidence-Based Policy Making (EBPM), institutional trust, political voluntarism, independent expertise.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.** Останнім часом актуальність переосмислення ролі державного управління обумовлена його трансформацією зі звичайного адміністративного апарату на центрального суб'єкта культуротворення та ключовий інститут, що впливає на формування ціннісних орієнтирів суспільства. В умовах сучасних глобальних викликів і процесів євроінтеграції особливо важливим є забезпечення науково обґрунтованості управлінських рішень, що вимагає розробки дієвих стратегій інтеграції новітніх наукових знань у процес формування суспільних цінностей. До таких цінностей належать насамперед прозорість, довіра, відповідальність та здатність до інноваційного розвитку. У цьому контексті державне управління постає не лише як механізм реалізації політичних рішень, але й як соціокультурний феномен, який у змозі суттєво трансформувати колективну свідомість. Таким чином, в умовах євроінтеграційних процесів пріоритетом стає створення основ для науково обґрунтованої взаємодії та ефективного застосування інструментів публічного врядування.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; стаття.** Аналіз наукових публікацій свідчить про глибоке вивчення методологічних засад державного управління та його інформаційно-аналітичного забезпечення. Аналіз останніх досліджень у сфері державного управління (зокрема, праці Бакуменка В. Д., Жадана О. В,. Лазора О. Д та інші) засвідчує значну увагу до методологічних засад, інформаційно-аналітичного забезпечення та оцінки ефективності політики [1–3].

Нижник Н. Р. досліджував раціоналізацію управлінських рішень, які опосередковано стосуються необхідності використання об'єктивних (наукових) даних замість волюнтаризму.

Оболенський О. Ю. досліджував феномен суспільної довіри до інститутів влади, аналіз трансформації адміністративного апарату в сервісну (культуротворчу) модель управління, що впливає на ціннісні очікування громадян [9].

**Невирішені раніше частини загальної проблеми.** У статті розглядається проблема інтеграції наукових знань у процеси формування суспільних цінностей через проведення мультифакторного аналізу бар'єрів, що перешкоджають цьому процесу, та розробку цілісної стратегії їх подолання. Виявлено кілька ключових прогалин, які ускладнюють ефективну взаємодію між наукою та управлінням.

Перш за все, відзначається темпоральний диспаритет: рішення у сфері публічного управління часто є реактивними та орієнтованими на короткострокові політичні цикли, тоді як фундаментальні наукові дослідження потребують значного часу для проведення та валідації. Це створює розрив у часі між науковими результатами та їх застосуванням у прийнятті рішень.

Другою проблемою є низька операціоналізаційна придатність наукової інформації для

управлінців. Вузькоспеціалізована термінологія та відсутність чітких політичних рекомендацій ускладнюють застосування наукових знань у практичній діяльності.

Також, виявлено дефіцит «брокерів знань» – посередницьких інститутів, які могли б забезпечити ефективний обмін інформацією між науковою спільнотою та органами державної влади. Відсутність таких інститутів призводить до хаотичного інформаційного потоку та знижує ефективність використання наукових даних.

Ще однією суттєвою перепоною є політична доцільність, за якої наукові дані часто використовуються лише для легітимізації вже прийнятих політичних рішень, а не для їхнього формування. Це обмежує потенціал науки у впливі на стратегічне планування.

Останнім, але не менш важливим бар'єром є когнітивно-поведінкові фактори. Серед них виділяються бюрократичний опір та професійний патерналізм управлінців, які схильні віддавати перевагу практичному досвіду над теоретичними моделями, що знижує довіру до наукових рекомендацій.

У статті пропонується розробка комплексної стратегії, яка дозволить подолати ці бар'єри та сприятиме інтеграції наукових знань у процес формування суспільних цінностей.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Метою статті є розкриття феномену державного управління як соціокультурного феномену та обґрунтування стратегій інтеграції науково обґрунтованого підходу (англ. Evidence-Based Policy Making) (EBPM) для підтримки та формування ключових суспільних цінностей (прозорості, довіри, раціональної відповідальності) в українському суспільстві.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Необхідність переосмислення ролі державного управління зумовлена його перетворенням із суто адміністративного апарату на ключового агента культуротворення та інститут, що формує ціннісні орієнтири суспільства. В умовах глобальних викликів та євроінтеграційних процесів критично важливим є забезпечення науково обґрунтованого характеру управлінських рішень. Це вимагає розробки ефективних стратегій інтеграції наукових знань у процес формування суспільних цінностей (прозорості, довіри, відповідальності, інноваційності). Таким чином, державне управління розглядається не лише як механізм реалізації політики, а як соціокультурний феномен, здатний трансформувати колективну свідомість.

Державне управління в сучасних суспільствах виходить за рамки суто техніко-функціонального або адміністративно-правового апарату. Воно набуває статусу соціокультурного феномена (від грец. phainomenon – те, що з'являється, є видимим), оскільки не лише регулює суспільні відносини, але й формує їхню ціннісно-нормативну основу. Державне управління як соціокультурний феномен – це комплексна, динамічна система публічної влади, яка через інституціональні практики, нормативно-правове поле та комунікаційні стратегії виступає ключовим агентом соціалізації та культуротворення, безпосередньо впливаючи на колективну свідомість та ціннісні моделі громадянського суспільства.

Управління не лише застосовує закони, а й інтегрує певні цінності (такі як прозорість, відповідальність, верховенство права та інклюзивність) у суспільний простір. Через створення публічних інститутів та впровадження етичних кодексів для державної служби органи влади, діючи прозоро та підзвітно, моделюють ціннісну поведінку для всього суспільства. Це перетворює формальні норми на соціально-психологічні очікування громадян, що сприяє формуванню інституціональної культури довіри або, в протилежному випадку, її дефіциту.

Нормативно-правові акти, що створюються управлінським апаратом, є кодами суспільства. Вони не лише забороняють чи дозволяють, але й визначають, що є «нормальним», «бажаним» або «пріоритетним» на державному рівні. Законодавство про мову, освіту, культурну спадщину, інноваційний розвиток прямо структурує ієрархію суспільних цінностей. Наприклад, підтримка науки через державні програми легітимізує цінність знання та раціональності як основи розвитку.

В умовах криз публічна комунікація влади, включаючи стратегію, риторику та емоційну складову, формує спільне бачення майбутнього та мобілізує соціальну солідарність. Компетентне управління підвищує самоцінність громадян і їхню готовність до участі у суспільному житті, що сприяє громадянській активності. Некомпетентне – породжує апатію та соціальну фрустрацію. Державне управління є не просто керуванням ресурсами, а керуванням сенсами та цінностями, що робить його визначальним соціокультурним феноменом.

Управління створює культурне середовище, в якому або процвітає ініціативність, або домінує патерналізм. Державне управління є не просто керуванням ресурсами, а керуванням сенсами та цінностями, що робить його визначальним соціокультурним феноменом.

Прийняття політичних рішень у публічному управлінні характеризується високою реактивністю

та орієнтацією на короткострокові політичні цикли. Натомість фундаментальні та прикладні наукові дослідження вимагають тривалого періоду валідації та емпіричної перевірки. Цей темпоральний диспаритет робить наукові висновки часто асинхронними до актуального політичного порядку денного, що призводить до їхньої інституціональної ігнорації на етапі кризового менеджменту або швидкого законотворення.

Наукова інформація часто представлена у форматі, що має низьку операціоналізаційну придатність для управлінців. Надмірна методологічна інкапсуляція, вузькоспеціалізована термінологія та відсутність чітких політичних рекомендацій ускладнюють інтеграцію. Це створює потребу в посередницьких інститутах – «брокерах знань», дефіцит яких призводить до хаосу інформаційного потоку між наукою та державою.

Рішення, особливо в умовах політичної конкуренції чи електоральних циклів, часто детермінуються політичною доцільністю або стратегічною раціональністю, а не об'єктивною істиною. Наукові дані можуть використовуватися лише як інструмент легітимізації вже прийнятих політичних установок, а не як епістемологічний базис для їхнього формування, що нівелює їхню функціональну цінність.

Впровадження науково обґрунтованих рішень часто вимагає трансформації усталених адміністративних практик і перерозподілу ресурсів. Це викликає психологічний опір у бюрократичного апарату через страх невизначеності та необхідність перенавчання. Існує також соціально-психологічна дистанція між управлінцями та науковцями: управлінський корпус часто демонструє професійний патерналізм, віддаючи перевагу практичному досвіду над абстрактно-теоретичними моделями, що живить скептицизм щодо незалежності та релевантності наукових висновків.

Неефективне використання наукових знань є мультифакторною проблемою, що потребує подолання не лише структурних недоліків, пов'язаних з інституціоналізацією брокерства знань, але й когнітивно-поведінкових бар'єрів, які включають розвиток аналітичної культури та боротьбу з упередженнями.

Науково обґрунтований підхід (англ. Evidence-Based Policy Making, EBPM) – це процес прийняття рішень у державній політиці, який передбачає систематичне використання найкращих доступних наукових доказів, досліджень та даних для інформування, розробки, впровадження та оцінки політик, програм і проєктів.

Ефективна інтеграція EBPM у сферу публічного адміністрування є важливим механізмом підвищення раціональності рішень і культивування ключових суспільних цінностей, таких як прозорість і довіра. Даний науковий підхід вимагає, щоб державні службовці та політики формулювали свої рішення не лише на основі інтуїтивних припущень, особистого досвіду, традицій або політичних міркувань, а також на основі об'єктивних даних. Це передбачає систематичний аналіз наукових досліджень, оцінку їхньої методологічної якості та релевантності до конкретних контекстів.

Головна мета EBPM – підвищити ефективність, результативність, справедливість та прозорість державної політики, забезпечуючи, що обмежені державні ресурси спрямовуються на програми, які, як доведено, дійсно працюють.

Створення експертно-аналітичних рад, до складу яких входять визнані науковці, для незалежного оцінювання урядових ініціатив є першою ключовою стратегією. Висновки цих рад слугують когнітивною опорою для суспільної думки, сприяючи підвищенню рівня інституційної довіри.

Другою стратегією є використання наукових даних у публічних комунікаційних кампаніях для пояснення логіки рішень через причинно-наслідкові зв'язки. Це підвищує політичну відповідальність управлінців і культивує цінність раціональності серед громадян.

Реалізація зазначених стратегій дозволяє державному управлінню підвищити функціональну ефективність. Використання наукового знання як засобу підзвітності структуризує публічний дискурс навколо фактів, мінімізуючи простір для політичного волюнтаризму. Це є основою для консолідації суспільства на основі спільних цінностей прозорості, довіри та раціональної відповідальності.

Державне управління в сучасних суспільствах набуває статусу соціокультурного феномена, оскільки формує ціннісно-нормативну основу буття. Воно виступає теоретико-концептуальним базисом, що визначає стратегічні вектори розвитку та ієрархію суспільних смислів. Натомість публічне управління розглядається як прикладна та процедурна сфера – безпосередня діяльність органів влади, спрямована на імплементацію цих концептів у життя. Якщо державне управління визначає «що» і «навіщо» (ціннісний рівень), то публічне управління відповідає на питання «як» (інструментальний рівень).

У цьому контексті науково обґрунтований підхід (EBPM) виступає сполучною ланкою: у державному управлінні він забезпечує епістемологічний базис для формування стратегій,

мінімізуючи політичний волюнтаризм; у публічному управлінні – стає прикладним інструментом підвищення ефективності сервісної діяльності та раціоналізації процедур прийняття рішень.

Інтеграція наукових знань у публічне управління дозволяє трансформувати формальні юридичні норми, закладені в державному управлінні, у площину реальних соціально-психологічних очікувань громадян. Якість публічного управління – його технічна сервісність та неупередженість – безпосередньо корелює з рівнем інституційної довіри до держави загалом.

**Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.** Державне управління в Україні набуває статусу соціокультурного феномена, що безпосередньо впливає на колективну свідомість. Ефективна інтеграція науково обґрунтованого підходу (EBPM) є важливим механізмом підвищення раціональності рішень і культивування ключових суспільних цінностей. Реалізація зазначених стратегій дозволяє державному управлінню підвищити функціональну ефективність. Використання наукового знання як засобу підзвітності структуризує публічний дискурс навколо фактів, мінімізуючи простір для політичного волюнтаризму. Це є основою для консолідації суспільства на спільних цінностях прозорості, довіри та раціональної відповідальності.

Ключовим емпіричним доробком дослідження є ідентифікація мультифакторної проблеми неефективного використання наукових знань. Виділено низку системних і когнітивних бар'єрів: темпоральний диспаритет (реактивність політики проти довгостроковості науки); низька операціоналізаційна придатність наукової інформації; дефіцит «брокерів знань»; використання наукових даних лише для легітимізації вже прийнятих політичних установок, а також бюрократичний опір та професійний патерналізм управлінців.

Для подолання верифікованих бар'єрів та підвищення раціональності управлінських рішень концептуалізовано дві ключові стратегії науково обґрунтованого підходу: інституціоналізація незалежної експертизи (створення експертно-аналітичних дорадчих структур із залученням науковців для здійснення незалежного оцінювання стратегічних ініціатив) та стратегічна комунікація, заснована на фактах (систематичне використання валідованих наукових даних у публічних комунікаційних кампаніях з метою обґрунтування ухвалених рішень).

Перспективи подальших розвідок мають бути зосереджені на подоланні когнітивно-поведінкових бар'єрів, зокрема професійного патерналізму та упереджень серед управлінського корпусу; інституціоналізації «брокерства знань» для перекладу наукових висновків у практичні політичні рекомендації, а також на емпіричному дослідженні впливу публічної комунікації, заснованої на наукових доказах, на рівень інституційної довіри в умовах українського суспільства.

**Список літератури:**


1. Бакуменко В. Д. Стратегії формування ціннісних орієнтирів. *Державне управління: теоретичні та практичні виміри* : зб. наук. пр. Київ : НАДУ, 2018. С. 45–56.
2. Жадан О. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного управління : дис. … д-ра наук із держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2019. 450 с.
3. Лазор О. Д. Методологічні засади оцінки ефективності політики. *Публічне управління та адміністрування*. 2020. № 4. С. 15–25.
4. Колєватов О., Мандрагеля В., Крук О. Аналіз впливу ідеологічних трансформацій на соціокультурну динаміку українського суспільства. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 1 (77). С. 78–86.
5. Шайгородський Ю. Суспільна консолідація: виклики воєнного часу. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 22 : Політичні науки та публічне управління. 2023. Вип. 34. С. 55–63. URL: https://sj.udu.edu.ua/index.php/pnspd/article/view/1455/1190
6. Шайгородський Ю. Ж. Суспільна мобілізація: тенденції та прогноз. *Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення* : монографія. Київ, 2023. С. 145–184.
7. Черленяк І., Токар М., Щуренко Ф. Динаміка державно-управлінської актуальності проблем суспільної консолідації та соціальної солідарності в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2024. Т. 12, № 3. С. 59–69. DOI: https://doi.org/10.15421/152438
8. Кулікова С. В. Основні напрями вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень у соціокультурній галузі в період 2010-2023 роки. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 216. С. 206–211. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-206-211
9. Оболенський О. Ю. Розвиток суспільства та публічне управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 3. С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2013_3_6

**References:**

1. Bakumenko, V. D. (2018). Stratehii formuvannia tsinnisnykh oriientyriv [Strategies for the formation of value orientations]. *Derzhavne upravlinnia: teoretychni ta praktychni vymiry*, 45–56 [in Ukrainian].

2. Zhadan, O. V. (2019). *Informatsiino-analitychne zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia* [Information and analytical support of public administration] (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].

3. Lazor, O. D. (2020). Metodolohichni zasady otsinky efektyvnosti polityky [Methodological principles of policy effectiveness assessment]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia*, (4), 15–25 [in Ukrainian].

4. Kolievatov, O., Mandrahelia, V., & Kruk, O. (2023). Analiz vplyvu ideolohichnykh transformatsii na sotsiokulturnu dynamiku ukrainskoho suspilstva [Analysis of the influence of ideological transformations on the socio-cultural dynamics of Ukrainian society]. *Scientific Works of MAUP. Political Science and Public Administration*, 1 (77), 78–86 [in Ukrainian].

5. Shaihorodskyi, Yu. (2023). Suspilna konsolidatsiia: vyklyky voiennoho chasu [Social consolidation: challenges of wartime]. *Scientific Journal of UDU named after Mykhailo Drahomanov*, 34, 55–63 [in Ukrainian].

6. Shaihorodskyi, Yu. Zh. (2023). Suspilna mobilizatsiia: tendentsii ta prohnoz [Social mobilization: trends and forecast]. *Politychna bezpeka Ukrainy: problemy politychnoho i derzhavnoho pravlinnia*, 145–184 [in Ukrainian].

7. Cherleniak, I., Tokar, M., & Shchurenko, F. (2024). Dynamika derzhavno-upravlinskoi aktualnosti problem suspilnoi konsolidatsii ta sotsialnoi solidarnosti v Ukraini [Dynamics of state-administrative relevance of the problems of social consolidation and social solidarity in Ukraine]. *Aspects of Public Administration*, 12 (3), 59–69. https://doi.org/10.15421/152438 [in Ukrainian].

8. Kulikova, S. V. (2024). Osnovni napriamy vitchyznianykh ta zarubizhnykh naukovykh doslidzhen u sotsiokulturnii haluzi v period 2010-2023 roky [Main directions of domestic and foreign scientific research in the socio-cultural field in the period 2010-2023]. *Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences*, (216), 206–211. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-206-211 [in Ukrainian].

9. Obolenskyi, O. Yu. (2013). Rozvytok suspilstva ta publichne upravlinnia [Social development and public administration]. *Journal of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, (3), 27–33 [in Ukrainian].

З. Г. Гонтар
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319,**
**ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 351.84:364.4]:355.1-057.36-057.75**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-2

***А. А. Захарін***
*Національний університет «Чернігівська політехніка»,*
*м. Чернігів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-8778-8997 – Захарін А. А.
aaazaharin@gmail.com

## ПАРТИСИПАТИВНІ МЕХАНІЗМИ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ВЕТЕРАНІВ

У статті досліджено партисипативні механізми у системі державного управління соціальним захистом ветеранів. Актуальність проблеми дослідження обумовлена зростанням чисельності соціальної групи ветеранів, які повертаються із зони бойових дій і потребують державної підтримки. Зазначене актуалізує потребу у вдосконаленні підходів до формування ветеранської політики у сфері соціального захисту ветеранів. Проблема дослідження полягає у недостатній ефективності традиційних підходів до управління, оскільки вони не враховують потреби ветеранської спільноти. Об'єктом дослідження є система державного управління соціальним захистом ветеранів. Предметом – партисипативні механізми як інструменти залучення ветеранів до процесу прийняття управлінських рішень.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності партисипативних механізмів у системі державного управління соціальним захистом ветеранів та визначення форм та інструментів залучення ветеранської спільноти до управлінських рішень.

У процесі дослідження використано методи теоретичного аналізу наукових підходів вітчизняних та зарубіжних науковців щодо змістовного наповнення поняття «партисипація», зокрема концепції партисипативної демократії, деліберативного врядування та консолідованого управління.

У результаті дослідження визначено, що впровадження партисипативних механізмів у практику органів державної влади сприяє підвищенню ефективності публічного управління, що є досить важливим у контексті формування ветеранської політики, яка має будуватися на потребах ветеранів.

Проаналізовано практичні приклади застосування інструменту партисипації та окреслено напрями вдосконалення через призму інституалізації участі ветеранів, розвитку системного діалогу, посилення ролі ветеранських спільнот/організацій.

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні сутності партисипативних механізмів у системі державного управління соціальним захистом ветеранів, систематизації форм та інструментів залучення ветеранської спільноти до процесу прийняття управлінських рішень, а також обґрунтуванню напрямів удосконалення з урахуванням сучасних викликів і потреб ветеранів.

**Ключові слова:** партисипація, партисипативні механізми, державне управління, соціальний захист ветеранів, ветеранська політика, громадська участь, публічного управління, ветеран, форми державного управління, інструменти державного управління.

***A. A. Zakharyn***
*Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv, Ukraine*

## PARTICIPATORY MECHANISMS IN THE SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIAL PROTECTION OF VETERANS

This article examines participatory mechanisms in the public administration of veterans' social protection. The relevance of the study is driven by the growing number of veterans returning from combat zones who require comprehensive state support. This trend underscores the need to improve approaches to the development

of veteran policy in the field of social protection. The research problem lies in the limited effectiveness of traditional governance approaches, which often fail to adequately reflect the needs of the veteran community. The object of the study is the public administration system of veterans' social protection, while the subject focuses on participatory mechanisms as tools for involving veterans in decision-making processes.

The aim of the article is to provide a theoretical substantiation of the nature of participatory mechanisms within the system of public administration of veterans' social protection and to identify key forms and instruments for engaging the veteran community in governance processes.

The study employs methods of theoretical analysis of scholarly approaches developed by Ukrainian and international researchers to conceptualize the notion of participation, with particular attention to the frameworks of participatory democracy, deliberative governance, and collaborative governance.

The findings demonstrate that the implementation of participatory mechanisms in public administration enhances the effectiveness of governance, which is especially significant in the context of developing veteran policy grounded in the actual needs of veterans.

The article also analyzes practical examples of participatory tools and outlines directions for improvement through the institutionalization of veterans' participation, the development of structured dialogue, and the strengthening of the role of veteran communities and organizations.

The scientific novelty of the study lies in clarifying the conceptual understanding of participatory mechanisms in the system of public administration of veterans' social protection, systematizing the forms and instruments of engagement of the veteran community in decision-making processes, and substantiating directions for further improvement in light of contemporary challenges and the evolving needs of veterans.

**Key words:** participation, participatory mechanisms, public administration, veterans' social protection, veteran policy, civic engagement, governance instruments, forms of public administration.

**Постановка проблеми.** Проблема залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень є важливим напрямом сучасних досліджень у сфері публічного управління. Особливо актуалізується зазначена проблема у контексті формування державної політики соціального захисту ветеранів, оскільки процес прийняття управлінських рішень має здійснюватися із урахуванням потреб і проблем ветеранів. Саме тому партисипативні механізми розглядаються нами як інструменти залучення ветеранів до процесу формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів.

З цим міркувань партисипація розглядається як ключовий механізм, який сприяє підвищенню ефективності публічного управління, оскільки він в своїй основі орієнтується на потреби ветеранів. Залучення ветеранів до формування ветеранської політики сприяє формуванню політики орієнтованої на потреби ветеранів та підвищенню довіри до органів державної влади. У зв'язку з цим зростає потреба дослідження механізму партисипації як інструменту державного управління соціального захисту ветеранів.

Аналіз сучасних публікацій. У сучасному науковому дискурсі теоретичними засадами дослідження механізму партисипації як інструменту державного управління соціального захисту ветеранів займалися такі науковці Є. Матвіїшин [6], який вивчав розвиток партисипації у глобальному вимірі в контексті публічно-управлінському; Е. Афонін [1], В. Бебик [1] досліджували громадську участь у творенні та здійсненні державної політики; Н. Васильєва та О. Бойко [2] досліджували роль партисипативної демократії в побудові громадянського суспільства в Україні; Т. Голобородько та С. Архипенко [4] вивчали особливості цифрової партисипації як інструменту розвитку цифрової демократії; К. Шустрова та Є. Павліченко [4] досліджували основні засади становлення та розвитку партисипації. Заслуговують на увагу праці А. Вербицької [3], яка досліджувала особливості впровадження партисипативної моделі розвитку соціального підприємництва як інструменту реінтеграції ветеранів та членів їх сімей на рівні громади; Т. Захаріної [15], яка вивчала реінтеграційний потенціал ветеранів; О. Іваній [5], яка досліджувала проблему залучення громадськості до стратегічного управління територіальними громадами в умовах децентралізації. Досить вагомим внеском у дослідження окресленої нами проблеми є праці зарубіжних вчених, зокрема Ш.Арнстейн (Arnstein) [9], К. Патеман (Pateman) [14], Ю. Хабермас (Habermas) [12], А. Фанг (Fung) [11], К. Ансел (Ansell) [8], Дж. Фішкін (Fishkin) [13] та інші.

**Мета статті** полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності партисипативних механізмів у системі державного управління соціальним захистом ветеранів та визначені форм та інструментів залучення ветеранської спільноти до управлінських рішень.

**Виклад основного матеріалу.** Проблема партисипації в сучасних умовах набуває своєї актуальності, оскільки залученість певної соціальної групи до процесу прийняття рішень є важливим інструментом формування державної політики,

яка має враховувати потреби зазначених групи. Із цих міркувань нагальною є проблема визначення партисипативних механізмів у системі державного управління соціальним захистом ветеранів, оскільки в сучасному соціумі динамічно зростає частка ветеранів, які повернулися із зони бойових дій, які мають унікальний досвід, потенціал та потреби, які необхідно враховувати формуючи систему державного управління соціальним захистом ветеранів.

Дослідженням проблеми партисипації або громадської участі займалися такі вчені, як Ш. Арнстейн (Arnstein), К. Патеман (Pateman), Дж. Хабермас (Habermas), К. Ансвел (Ansell). Вчені досліджували різні аспекти партисипації відповідно до проблемного поля у якому вони здійснювали науковий пошук. Відтак вчена Ш. Арнстейн (Arnstein) у своїй науковій праці "A Ladder of Citizen Participation" розглядає проблему залучення громадян до управлінських процесів [9]. Вчена зосереджує увагу на етапності залученості громадськості до управлінських процесів і розглядає цей процес від формальної участі до партнерства [9]. У межах нашого дослідження, зокрема у дослідженні механізмів соціального захисту ветеранів, наукові погляди вченої дозволяють нам оцінити ступінь впливу ветеранської спільноти на формування ветеранської політики і дослідити процес партисипації від початкового етапу – формальної участі до завершального – встановлення партнерської взаємодії.

Досить цінним є запропонована К. Патеман (Pateman) теорія партисипативної демократії, зміст якої полягає у активізації ролі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень [14]. У межах нашого дослідження зазначена теорія є важливою, оскільки вона фокусує увагу на безпосередній участі різних соціальних груп населення, зокрема і ветеранів, у формуванні напрямів ветеранської політики та механізмів їх соціального захисту. Нам імпонують погляди Дж. Хабермас (Habermas), яка переконує, що ефективність процесу управління залежить від правильно організованого відкритого публічного діалогу між державними інституціями та громадськістю [12]. У контексті формування ветеранської політики у сфері соціального захисту ветеранів визначений науковцем підхід є важливим, оскільки діалог між різними інституціями та їх консолідована співпраця, що передбачає залученість ветеранської спільноти, сприятиме виробленню ефективних управлінських рішень на основі потреб ветеранів. Реалізація механізму партисипації можлива шляхом створення громадських обговорень, проведення консультацій із ветеранськими спільнотами, організації круглих столів, форумів та інших форм діяльності, які сприяють обговоренню проблем у сфері формування ветеранської політики.

Переконливим доказом важливості консолідованої співпраці у межах партисипативного механізму публічного управління у сфері соціального захисту ветеранів є концепція спільного управління представником якої є К. Ансвел (Ansell). Вчений також наголошує, що процес прийняття публічних рішень повинен будуватися на консолідованій співпраці державних та громадських інституцій із залученням зацікавленими сторонами [8]. Використання запропонованого підходу у сфері соціального захисту ветеранів передбачає формування мережі партнерських відносин між всіма інституційними суб'єктами, які беруть участь у процесі реінтеграції ветеранів.

Досить вагомими, у контексті нашого дослідження, є погляди вченого А. Фанг (Fung), який є представником теорії партисипативної участі. Вчений досліджував інституційні форми партисипативного врядування і розробив концепцію «розширеного партисипативного управління» [10]. Дана концепція фокусує увагу на розроблені інституційних механізмів, які передбачають активну участь громадськості у процесі прийняття важливих суспільних рішень, що спрямовані на вирішення соціальних проблем. У площині державного управління соціальним захистом ветеранів, дана концепція може реалізовуватися шляхом функціонування дорадчих органів при органах влади, механізмів співпраці з ветеранськими інституціями та залученістю ветеранів у процес розроблення програм реінтеграції та програм соціально-психологічної підтримки.

Здійснений аналіз наукових доробків вчених щодо визначення особливостей партисипативних механізмів у системі державного управління соціальним захистом ветеранів свідчить про важливість партисипативних механізмів у процесі публічного управління. У площині державного управління соціальним захистом ветеранів партисипативні механізми сприяють залученню ветеранської спільноти до процесів формування державної ветеранської політики, сприяючи підвищенню прозорості діяльності органів влади та створенню умов для врахування потреб ветеранів у системі соціального захисту.

У цьому контексті важливу роль відіграють форми та інструменти залучення ветеранів до процесів формування політики соціального

захисту. Одним із найбільш застосованих інструментів є громадські обговорення, які передбачають обговорення проєктів нормативно-правових актів, стратегій та інших нормативно-правових документів із зацікавленими сторонами [8]. У межах нашого дослідження громадські обговорення як інструмент формування державної політики сприяє врахуванню поглядів і намірів ветеранів під час розроблення державних програм реінтеграції та соціально-психологічної підтримки ветеранів, реформування системи надання соціальних послуг та удосконалення нормативної правової бази захисту ветеранської політики.

Досить вагомими формами залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень є громадські обговорення та публічні дискусії [12]. Науковець переконує, що «ефективне публічне управління передбачає відкритий діалог між владою та громадськістю, що сприяє узгодженню інтересів громадськості та виробленню обґрунтованих управлінських рішень» [12]. Окреслені вченим форми є досить важливими у процесі формування ветеранської політики, зокрема виробленню механізмів соціально захисту ветеранів, оскільки громадські обговорення мають проводитися під час розроблення програм реінтеграції ветеранів, або програм підтримки ветеранів і враховувати потреби ветеранів. Саме такий підхід сприятиме визначенню пріоритетних напрямів державної політики у сфері соціального захисту ветеранів.

Визначаючи інструменти залученості ветеранів до прийняття управлінських рішень, важливо звернутися до праці А. Фунг (Fung). Вчена робить акцент на інституціях, які сприяють активізації громадян у вирішенні актуальних локальних проблем та формуванню управлінських рішень у цьому контексті [11]. У зв'язку з цим вчена визначає дієві механізми, серед яких форми спільного вироблення і формування певних напрямів державної політики, громадські форуми, робочі групи, платформи [11]. Визначені авторкою інструменти є цінними у контексті соціального захисту ветеранів і сприяють залученості ветеранів з метою спільного розроблення політик, оцінювання соціальних послуг та формування нових моделей реінтеграції.

Одним із важливих інструментів залучення громадян до формування державної політики є використання деліберативних процедур, які спрямовані на формування єдиних позицій громадян у процесі залученості до певних управлінських рішень. У межах нашого дослідження під деліберальними процедурами ми розуміємо інституціолізовані форми обговорення публічних питань шляхом участі у діалозі з метою вироблення узгоджених рішень. Із цих міркувань досить цінним у контексті нашого дослідження є підхід, який запропоновував вчений Дж. Фішкін (Fishkin), що ґрунтується на використання методу «опитування після обговорення» ("deliberative polling") [13]. Зазначений метод передбачає формування певного матеріалу до політичного питання, яке потребує обговорення і який надсилають громадянам, які будуть приймати участь у обговоренні і дискусії. Тобто, цей метод передбачає ґрунтовну підготовку до процесу обговорення певного політичного питання. У сфері ветеранської політики використання даного методу сприяє визначенню найбільш актуальних проблем і потреб ветеранів, що є основою для розроблення ефективних практик у роботі з даною соціальною групою та пошуку ефективних шляхів їх вирішення.

Отже, здійснений аналіз наукових підходів переконує про наявність значної кількості форм та інструментів залучення громадян до процесу формування сфери публічного управління. У сфері соціального захисту нами визначено найбільш дієві та ефективні форми та інструменти використання механізму партисипації: громадські обговорення, громадські консультації, дорадчі органи, платформи для обговорення, деліберативні процедури, "e-participation" (електронна участь у обговоренні), ветеранські хаби та інші. Використання окреслених інструментів сприяє формуванню ефективної державної політики у сфері соціального захисту ветеранів шляхом урахування їх потреб.

Зокрема в Україні практична реалізація партисипативних механізмів полягає у створені громадських рад при органах виконавчої влади, до складу яких входять представники ветеранських спільнот. Такі інституції забезпечують можливість впливу на формування державної політики у сфері соціального захисту ветеранів. У міжнародній практиці ефективним прикладом реалізації партисипативних механізмів є функціонування консультативних платформ для ветеранів США, де ветеранські організації активно залучаються до процесу розроблення програм і оцінювання соціальних послуг.

Практичними прикладами реалізації партисипативних механізмів в Україні є громадські ради, ветеранські форуми та електронні петиції та консультації. У практиці публічного управління в Україні функціонують громадські ради при органах виконавчої влади, до складу яких входять представники ветеранської спільноти.

Діяльність таких рад сприяє активному залученню ветеранів до процесу розгляду проєктів нормативно-правових актів, формування програм соціального захисту та здійснення контролю за діяльністю органів державної влади.

Щодо ветеранських форумів, то вони виступають платформою для відкритого діалогу між органами влади, експертами та ветеранською спільнотою. На форумі обговорюються актуальні проблеми соціального захисту ветеранів, реінтеграції ветеранів, підтримки ветеранів на різних рівнях їх життєдіяльності та напрацювання спільних рекомендацій для органів державної влади.

Важливу роль у розвитку партисипативних механізмів відіграють ветеранські хаби як фізичні простори взаємодії та підтримки ветеранів у територіальних громадах. Саме ветеранські хаби (центри) виступають платформою для налагодження діалогу між ветеранами, органами державного управління, соціальними інституціями та громадськими організаціями. Тобто, у сучасних умовах ветеранські хаби створюють умови для надання послуг ветеранам, проведення індивідуальних психологічних консультація, тренінгів із мотивації, працевлаштування, відкриття власної справи та інші, напрацювання спільник соціальних ініціатив та напрацювання механізмів їх реалізації, що сприяє посиленню участі ветеранів у процесах формування та реалізації ветеранської політики у сфері соціального захисту ветеранів.

Досить розповсюдженим інструментом механізму партисипації в Україні є електронні петиції та консультації, оскільки вони сприяють залучення значної частки ветеранів до процесу прийняття управлінських рішень. Даний інструмент дозволяє швидко зібрати пропозиції та виявити актуальні потреби для формування пропозицій органам державної влади у сфері соціального захисту ветеранів.

Сучасні виклики породжені російсько-українською війною сприяють розвитку важливих інструментів механізму партисипації – це електронна участь (e-participation) ветеранів у процесі прийняття рішень, оскільки вона забезпечує інклюзивність та доступність всіх категорій ветеранів, зокрема тих, хто має інвалідність, до процесу прийняття рішень. Інструмент електронна участь (e-participation) передбачає адаптацію цифрових платформ, а саме інклюзивність їх інтерфейсів до потреб ветеранів, які мають порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату та адаптацію для тих ветеранів, які мають когнітивні порушення. Впровадження інструменту електронної участі має керуватися принципом доступності, що є важливою умовою рівного доступу ветеранів до процесів участі у формуванні та реалізації державної ветеранської політики, що відповідає сучасним стандартам інклюзивного публічного управління.

На наше переконання, впровадження в Україні деліберативних практик, а саме методу опитування після обговорення, сприятиме формуванню обґрунтованої позиції учасників щодо політичних рішень.

Визначені нами форми та інструменти впровадження партисипативного механізму у системі державного управління соціальним захистом ветеранів спонукає нас до окреслення напрямів вдосконалення механізмів партисипації. Одним із напрямів удосконалення партисипативних механізмів є *інституціоналізація участі ветеранської спільноти у процесах прийняття управлінських рішень*. Необхідно розширити можливості участі членів громадських спільнот у діяльності консультативно-дорадчих органів при органах державної влади та місцевого самоврядування, що відповідає підходу, який запропонував К. Ансел (Ansell): формування партнерських відносин між державою та громадськими інституціями у процесі формування державної політики [8]. Наступним напрямом, що потребує удосконалення є *розвиток механізмів системного діалогу між державними інституціями та ветеранською спільнотою*. Даний напрям, відповідно до поглядів Дж. Хабермас (Habermas) сприяє формуванню публічної політики шляхом створення відкритих платформ для обговорення проблем і вироблення спільних рішень [12]. Даний напрямок у сфері соціального захисту ветеранів можливо удосконалити шляхом проведення на постійній основі громадських консультацій, публічних обговорень, ветеранських форумів, експертних дискусій тощо.

Важливим напрямом, що потребує удосконалення механізмів є *розширення можливостей цифрової участі ветеранів у формуванні державної політики*. Використання онлайн консультацій, електронний петицій та цифрових платформ для обговорення політики сприяє розширенню часки залучених ветеранів у процесі вироблення управлінських рішень у сфері соціального захисту ветеранів. Тобто, у процесі вироблення управлінських рішень у сфері ветеранської політики важливим є поєднання традиційних та цифрових інструментів взаємодії органів державної влади та ветеранської спільноти.

Окремим напрямом удосконалення механізмів є *посилення ролі ветеранських організацій*

*як інституційних представників інтересів ветеранів у системі публічного управління*. Залучення ветеранських спільнот, організацій до розроблення та реалізації державних програм соціального захисту ветеранів сприятиме формуванню адресної та ефективної політики. Тобто, важливим є розвиток партнерської взаємодії імж державними органами та ветеранськими об'єднаннями/спільнотами, соціальними інституціями та іншими суб'єктами, які беруть участь у формуванні ветеранської політики.

**Висновки і перспективи.** Отже, удосконалення механізмів партисипації у системі державного управління соціальним захистом ветеранів передбачає розвиток інституційних форм участі ветеранської спільноти, впровадження інноваційних цифрових інструментів, формування партнерської моделі взаємодії і співпраці. Впровадження окреслених нами напрямів удосконалення механізмів партисипації у системі державного управління соціальним захистом ветеранів сприяє формуванню прозорої, відкритої та орієнтованої на потреби ветеранів системи державного управління у сфері соціально захисту ветеранів.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивчені потенціалу цифрових інструментів участі та у розроблені моделей інституалізації участі ветеранської спільноти у процесах державного управління.

**Список літератури:**


1. Афонін Е. А., Бебик В. М., Гонюкова Л. В., Войтович Р. В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. Київ : Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2006. 219 с. https://surli.cc/omvhju
2. Васильєва Н. В., Бойко О. П. Роль партисипативної демократії в побудові громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 98–105. file:///C:/Users/nbook/Downloads/Vnadu_2015_2_16.pdf
3. Вербицька А. Впровадження партисипативної моделі розвитку соціального підприємництва як інструменту реінтеграції ветеранів та членів їх сімей на рівні громади. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 32. С. 39–43. DOI: https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.6
4. Голобородько Т. В., Архипенко С. В., Денисенко Д. О. Особливості цифрової партисипації як інструменту розвитку цифрової демократії. *Вчені записки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.* 2022. № 29. С. 132–144. DOI: https://doi.org/10.33111/z_kneu.29.22.04.11.075.081
5. Іваній О. Механізми залучення громадськості до стратегічного управління територіальними громадами в умовах децентралізації. *Теоретичні та прикладні питання державотворення.* 2025. № 3. С. 256–273. DOI: https://doi.org/10.35432/tisb332025331764
6. Матвіїшин Є. Г. Розвиток партисипації у глобальному вимірі: публічно-управлінський аспект. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 4 (43). С. 81–86. DOI: https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-4.12
7. Шустрова К., Павліченко Є. Основні засади становлення та розвитку партисипації. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 15–20. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.2
8. Ansell C. Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory.* 2008. Vol. 18, No. 4. DOI: https://doi.org/10.1093/jopart/mum032
9. Arnstein S. R. A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners.* 1969. Vol. 35, No. 4. P. 216–224. DOI: https://doi.org/10.1080/01944366908977225
10. Fung A. Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review.* 2006. Vol. 66. P. 66–75. URL: http://www.jstor.org/stable/4096571
11. Fung A. Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. *Public Administration Review.* 2015. DOI: https://doi.org/10.1111/puar.12361
12. Habermas J. Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1992.
13. Luskin R., Fishkin J., Jowell R. Considered opinions: deliberative polling in Britain. *British Journal of Political Science.* 2002. Vol. 32, No. 3. P. 455–487.
14. Pateman C. Participation and democratic theory. Cambridge : Cambridge University Press, 1970. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511720444
15. Zakharina T. The reintegration potential of veterans as a factor in their successful reintegration into society. *Social Work and Education.* 2023. Vol. 10, No. 3. P. 263–275. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1


**References:**


1. Afonin, E. A., Bebyk, V. M., Honiukova, L. V., & Voitovych, R. V. (2006). *Hromadska uchast u tvorenni ta zdiisnenni derzhavnoi polityky* [Public participation in the formation and implementation of public policy]. Kyiv, Ukraine: Tsentr spryiannia instytutsiinoho rozvytku derzhavnoi sluzhby. https://surli.cc/omvhju[in Ukrainian].
2. Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory, 18* (4), 543–571. https://doi.org/10.1093/jopart/mum032
3. Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners, 35* (4), 216–224. https://doi.org/10.1080/01944366908977225

4. Fung, A. (2006). Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review, 66*(Suppl. 1), 66–75. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x

5. Fung, A. (2015). Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. *Public Administration Review, 75* (4), 513–522. https://doi.org/10.1111/puar.12361

6. Habermas, J. (1992). *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*. Frankfurt am Main, Germany: Suhrkamp.

7. Ivanii, O. (2025). Mekhanizmy zaluchennia hromadskosti do stratehichnoho upravlinnia terytorialnymy hromadamy v umovakh detsentralizatsii [Mechanisms for public involvement in strategic management of territorial communities under decentralization]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia, 3*, 256–273. https://doi.org/10.35432/tisb332025331764 [in Ukrainian].

8. Luskin, R. C., Fishkin, J. S., & Jowell, R. (2002). Considered opinions: Deliberative polling in Britain. *British Journal of Political Science, 32* (3), 455–487. https://doi.org/10.1017/S0007123402000194

9. Matviishyn, E. H. (2024). Rozvytok partysypatsii u hlobalnomu vymiri: publichno-upravlinskyi aspekt [Development of participation in the global dimension: Public administration aspect]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia, 4* (43), 81–86. https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-4.12[in Ukrainian].

10. Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511720444

11. Shustrova, K., & Pavlichenko, Y. (2023). Osnovni zasady stanovlennia ta rozvytku partysypatsii [Fundamental principles of the formation and development of participation]. *Yurydychnyi visnyk, 3*, 15–20. https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.2 [in Ukrainian].

12. Vasylieva, N. V., & Boiko, O. P. (2015). Rol partysypatyvnoi demokratii v pobudovi hromadianskoho suspilstva v Ukraini [The role of participatory democracy in building civil society in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, 2*, 98–105 [in Ukrainian].

13. Verbytska, A. (2024). Vprovadzhennia partysypatyvnoi modeli rozvytku sotsialnoho pidpryiemnytstva yak instrumentu reintehratsii veteraniv ta chleniv yikh simei na rivni hromady [Implementation of a participatory model for the development of social entrepreneurship as a tool for reintegration of veterans and their families at the community level]. *Pidpryiemnytstvo ta innovatsii, 32*, 39–43. https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.6 [in Ukrainian].

14. Zakharina, T. (2023). The reintegration potential of veterans as a factor in their successful reintegration into society. *Social Work and Education, 10* (3), 263–275. https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1

15. Holoborodko, T. V., Arkhypenko, S. V., & Denysenko, D. O. (2022). Osoblyvosti tsyfrovoi partysypatsii yak instrumentu rozvytku tsyfrovoi demokratii [Features of digital participation as a tool for the development of digital democracy]. *Vcheni zapysky Kyivskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu imeni Vadyma Hetmana, 29*, 132–144. https://doi.org/10.33111/z_kneu.29.22.04.11.075.081 [in Ukrainian].

А. А. Захарін

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319,**
**ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 351.851:355.01:37.014**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-3

***Г. О. Кузьменко***
*Міжрегіональна Академія управління персоналом,*
*м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0672-7633 – Кузьменко Г. О.
anna-kuzmenko96@ukr.net

# СИСТЕМА НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено систему надання освітніх послуг в Україні крізь призму посилення національної безпеки та трансформації публічного управління в умовах тривалої воєнної загрози. Актуальність теми зумовлена тим, що освіта перестала бути лише галузевою сферою надання послуг і дедалі виразніше постає як складник безпекової, соціальної та гуманітарної стійкості держави. Метою дослідження є обґрунтування підходів до розвитку системи надання освітніх послуг в Україні в умовах посилення національної безпеки, визначення її структурних елементів, управлінських ризиків та інструментів підвищення результативності. Методологічну основу становлять системний, інституційний, функціональний, порівняльний та аналітичний підходи, а також узагальнення нормативно-правових, статистичних і наукових джерел. У роботі доведено, що сучасна система освітніх послуг має поєднувати безперервність доступу до навчання, безпечність освітнього середовища, цифрову стійкість, інклюзивність, психосоціальну підтримку, міжвідомчу координацію та постійний зворотний зв'язок із користувачами. Виокремлено ключові загрози функціонуванню освітньої системи: руйнування інфраструктури, нерівність доступу між територіями, демографічні втрати, вимушене переміщення здобувачів освіти і педагогів, перевантаження дистанційних форматів, зростання потреб у безпечних укриттях і цифрових сервісах, а також посилення ролі управлінської аналітики. Обґрунтовано, що під впливом безпекових викликів модель надання освітніх послуг зміщується від переважно адміністративного регулювання до адаптивного управління, орієнтованого на ризик, дані, якість і стійкість. Наукова новизна полягає у запропонуванні структурно-функціональної моделі системи надання освітніх послуг, яка інтегрує безпековий, цифровий, соціальний та управлінсько-аналітичний контури. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих положень органами публічної влади, органами управління освітою, територіальними громадами та керівниками закладів освіти для модернізації механізмів управління, планування ресурсів та підвищення якості освітніх послуг у воєнний і післявоєнний періоди.

**Ключові слова:** освітні послуги, публічне управління, національна безпека, цифрова стійкість, безпечне освітнє середовище, управлінська аналітика.

***H. O. Kuzmenko***
*Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, Ukraine*

# THE SYSTEM OF EDUCATIONAL SERVICES PROVISION IN UKRAINE UNDER CONDITIONS OF STRENGTHENED NATIONAL SECURITY

The article examines the system of educational services provision in Ukraine through the prism of strengthened national security and the transformation of public administration under prolonged wartime threats. The relevance of the topic is determined by the fact that education is no longer only a sectoral field of public services and increasingly becomes a component of security, social resilience, and humanitarian sustainability of the state. The purpose of the study is to substantiate approaches to the development of the system of educational services provision in Ukraine under conditions of strengthened national security, to identify its structural elements, administrative risks, and tools for improving effectiveness. The methodological framework combines systemic, institutional, functional,

comparative, and analytical approaches together with the generalization of legal, statistical, and academic sources. The paper demonstrates that the contemporary system of educational services should combine continuity of access to learning, safety of the educational environment, digital resilience, inclusiveness, psychosocial support, interagency coordination, and permanent feedback from service users. The key risks affecting the functioning of the educational system are identified as destruction of infrastructure, inequality of access between territories, demographic losses, forced displacement of learners and teachers, overload of distance formats, growing demand for shelters and digital services, and the strengthening role of educational analytics. It is substantiated that under security pressures the model of educational services provision shifts from predominantly administrative regulation toward adaptive governance based on risk orientation, data, quality, and resilience. The scientific novelty lies in the proposed structural and functional model of the educational services system that integrates security, digital, social, and managerial-analytical dimensions. The practical significance of the results is connected with the possibility of their use by public authorities, education governance bodies, territorial communities, and heads of educational institutions for modernization of governance mechanisms, resource planning, and enhancement of educational service quality during wartime and in the post-war recovery period.

**Key words:** educational services, public administration, national security, digital resilience, safe educational environment, educational analytics.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями.** Посилення безпекових загроз в Україні трансформувало не лише інституційну архітектуру держави, а й логіку функціонування базових публічних послуг, серед яких освіта посідає системоутворювальне місце. Освітня послуга в сучасних умовах охоплює не тільки передачу знань, а й підтримання соціальної згуртованості, розвиток людського капіталу, формування громадянської стійкості, психоемоційну стабілізацію дітей та молоді, а також відновлення довіри до державних інституцій. У Законі України «Про освіту» зафіксовано право кожної особи на якісну та доступну освіту, а на рівні Стратегії національної безпеки України людина, її безпека і розвиток визначаються базовою цінністю державної політики [1; 3]. Внаслідок воєнних дій, вимушеної міграції, руйнування освітньої інфраструктури, нерівномірності доступу до цифрових сервісів та тривалого психологічного навантаження на учасників освітнього процесу система надання освітніх послуг опинилася під впливом багаторівневих ризиків. Це зумовлює необхідність розглядати її як складну багаторівневу систему публічного управління, у якій якість, безпечність, доступність та адаптивність мають забезпечуватися одночасно. Практичне завдання полягає у виробленні таких механізмів управління, які поєднують безпекову вимогу, інституційну стійкість та безперервність освітнього процесу на державному, регіональному й локальному рівнях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасному науковому дискурсі проблема стійкості освіти в умовах війни та кризи досліджується у кількох взаємопов'язаних напрямах. Перший напрям стосується ролі освіти як складової національної безпеки. У праці Т. Марени освіта розглядається як окрема безпекова підсистема, що впливає на економічну, соціальну та гуманітарну стійкість держави, а також на здатність суспільства протидіяти довгостроковим загрозам [7, с. 18–19].

Другий напрям пов'язаний із трансформацією системи вищої та загальної освіти під впливом повномасштабної війни. В. Луговий, С. Калашнікова, Ж. Таланова та І. Власова показують, що війна змінила територіальну доступність освітніх послуг, структуру управлінських рішень і критерії якості освітнього середовища, висуваючи на перший план гнучкість, цифрову готовність і антикризове управління [6, с. 611–614]. Третій напрям репрезентують дослідження освітньої резильєнтності. І. Нечитайло та А. Алієва доводять, що в кризових умовах особливого значення набуває баланс між централізацією та автономією: держава повинна забезпечувати єдині стандарти й безпекові рамки, а заклади освіти та громади – адаптивність інструментів реалізації [8, с. 28–31]. У дослідженні О. Баніт та О. Мерзлякової акцентовано на вчительській стійкості, що безпосередньо впливає на якість освітніх послуг, кадрову стабільність та здатність системи до відновлення [9, с. 4–8]. Важливим блоком є міжнародні аналітичні джерела. Матеріали UNESCO свідчать, що тривала війна спричинила масштабне переміщення українських учнів і студентів, а також посилила проблему подвійного навантаження між навчанням у країнах перебування та участю в українських онлайн-форматах [5]. Водночас регіональна доповідь Global Education Monitoring наголошує на тому, що сталі освітні системи в кризових умовах мають спиратися на управлінські дані, інклюзивність, захист прав здобувачів освіти та сталі механізми відновлення [10]. На рівні державної політики важливими є рішення щодо «Школи офлайн», розвитку укриттів, забезпечення підвезення,

девайсів і доступу до навчання за місцем перебування дитини [4]. Попри значну кількість досліджень, недостатньо розкритим залишається питання саме системної побудови надання освітніх послуг в умовах посилення національної безпеки, коли безпекова, цифрова, соціальна та управлінсько-аналітична складові мають діяти не паралельно, а як єдина публічно-управлінська модель. Саме ця лакуна і визначає напрям даної статті.

**Мета статті.** Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад функціонування системи надання освітніх послуг в Україні в умовах посилення національної безпеки, визначення її базових структурних елементів, ризиків, управлінських інструментів та пріоритетів модернізації.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Система надання освітніх послуг в Україні має розглядатися як багаторівнева взаємодія держави, органів управління освітою, територіальних громад, закладів освіти, педагогічних працівників, здобувачів освіти, батьків та міжнародних партнерів. У традиційному адміністративному підході ядром такої системи були мережа закладів, кадрове забезпечення, навчальні програми та контроль дотримання стандартів. У безпекових умовах цей підхід виявився недостатнім, оскільки не охоплює змінної територіальної ситуації, евакуаційної мобільності, ризику руйнування інфраструктури, перебоїв зв'язку, змішаних форматів навчання та зростання потреб у психосоціальній підтримці. Тому система освітніх послуг нині функціонує як поєднання сервісної, безпекової, цифрової та аналітичної логік управління.

З позицій публічного управління освітня послуга має кілька вимірів. По-перше, це публічне благо, що забезпечує відтворення людського капіталу та суспільної довіри. По-друге, це інструмент соціальної стабілізації, оскільки доступ до навчання зменшує дезорганізацію спільнот, підтримує сім'ї та знижує ризик соціальної маргіналізації дітей і молоді. По-третє, це безпековий ресурс, адже наявність безпечного освітнього середовища, алгоритмів реагування на тривоги, захищених цифрових каналів і стійких інституцій прямо впливає на здатність держави підтримувати керованість суспільних процесів [3; 7, с. 22–24].

У таких умовах ключовим стає поняття безперервності освітньої послуги. Йдеться не лише про формальне продовження навчання, а про забезпечення його реальної якості за різних сценаріїв – очного, змішаного, дистанційного, мобільного або мережевого. Державна ініціатива «Школа офлайн» показує, що повернення до очного навчання розглядається як стратегічна мета, однак воно можливе лише за наявності захищеної інфраструктури, транспортної доступності та гнучкого перегляду мережі закладів [4]. Отже, безпека перестає бути зовнішньою умовою для освіти і стає внутрішнім критерієм якості самої освітньої послуги.

Суттєвого значення набуває територіальний аспект. У регіонах з вищим рівнем загроз переважають змішані та дистанційні моделі, тоді як у відносно безпечних громадах зберігається пріоритет очного навчання. Це породжує різну якість освітніх можливостей, а отже, управлінська система має забезпечувати компенсаційні механізми. До них належать централізоване надання цифрових платформ, державне та донорське фінансування укриттів, транспортних рішень, девайсів, резервних каналів зв'язку, а також гнучке кадрове планування. Така логіка відповідає підходу, згідно з яким держава формує рамки безпеки і стандарти якості, а локальний рівень адаптує інструменти до конкретної ситуації [8, с. 31–34].

Цифрова компонента системи надання освітніх послуг стала критичною. Після 2022 року саме цифрові платформи, електронні журнали, освітні кабінети, онлайн-комунікація, відеоуроки, електронний документообіг та системи збору даних дозволили зберегти керованість освітнього процесу навіть за умов переміщення дітей і педагогів. Однак цифровізація виявила і нові ризики: нерівність технічного доступу, перенавантаження учасників освітнього процесу, фрагментарність комунікаційних каналів, дефіцит цифрових компетентностей, а також загрози інформаційній безпеці. Саме тому цифрова трансформація освіти повинна поєднуватися з кібергігієною, резервуванням даних, стандартизацією комунікацій та доступністю сервісів для вразливих груп.

Окремий вимір пов'язаний із інклюзивністю та психосоціальною підтримкою. За даними UNESCO, тривала війна створила ситуацію, коли значна частина українських дітей та молоді навчається у різних інституційних контурах: у системі української освіти, у системі країни перебування або в обох системах одночасно [5]. У цьому контексті збереження сталого зв'язку з українськими здобувачами освіти, які перебувають за кордоном, слід розглядати не лише як інструмент забезпечення права на освіту, а і як елемент запобігання втраті людського капіталу та послабленню інтелектуальної безпеки держави. Підтримання доступу до українських освітніх

програм, мови навчання, процедур оцінювання, консультування та академічного супроводу дає змогу зменшувати ризик довготривалого розриву з національним освітнім простором, зберігати мотивацію до повернення й підвищувати ймовірність подальшої реінтеграції таких здобувачів у соціально-економічний розвиток України. Це потребує нової сервісної архітектури, яка має визнавати гнучкі освітні траєкторії, підтримувати академічну мобільність, забезпечувати адаптацію, ментальне здоров'я та особливі освітні потреби. У практиці публічного управління це означає перехід від уніфікованої послуги до сегментованої моделі, де різні категорії користувачів отримують різні пакети підтримки за єдиними принципами справедливості та доступності.

Важливою умовою стійкості системи є якість управлінської аналітики. Освітня політика в умовах посилення національної безпеки не може ґрунтуватися лише на звітності про кількість закладів і контингенту учнів. Потрібні дані про безпечність освітнього середовища, наявність укриттів, режим роботи закладів, втрати навчального часу, доступ до цифрових ресурсів, кадрові дефіцити, рівень міграції здобувачів освіти, попит на інклюзивні послуги та стан психосоціальної підтримки. У цьому сенсі аналітика виступає не допоміжною, а стратегічною функцією публічного управління, яка дозволяє своєчасно переглядати мережу послуг, розподіляти ресурси та виявляти зони найбільшої вразливості.

Управлінська модель системи освітніх послуг в умовах посилення національної безпеки має ґрунтуватися на п'яти принципах. Перший – пріоритет безпеки, коли будь-яке рішення щодо формату надання послуги співвідноситься з ризиками для життя і здоров'я. Другий – безперервність доступу, що передбачає наявність альтернативних маршрутів отримання освітньої послуги. Третій – адресність та інклюзивність, за яких сервіс враховує відмінності між громадами, соціальними групами та освітніми рівнями. Четвертий – доказовість, тобто опора на дані, моніторинг і регулярний зворотний зв'язок. П'ятий – координація, що охоплює взаємодію між органами влади, закладами освіти, службами цивільного захисту, соціальними службами, міжнародними організаціями та місцевим самоврядуванням.

У практичному вимірі модернізація системи надання освітніх послуг має включати кілька взаємопов'язаних блоків. По-перше, розвиток безпечної інфраструктури – укриттів, резервних джерел живлення, доступних маршрутів, інклюзивних просторів. По-друге, розширення цифрової екосистеми – сумісних платформ, систем управління навчанням, електронного документообігу, сервісів відстеження освітніх втрат. По-третє, кадрову стійкість – перепідготовку педагогів, підтримку управлінських компетентностей керівників, програми професійної адаптації та психологічного супроводу. По-четверте, аналітичний модуль – регулярне картування ризиків, прогнозування потреб, сегментацію користувачів та оцінювання якості послуги. По-п'яте, комунікаційний модуль – прозорі канали взаємодії з батьками, громадами, учнями та міжнародними донорами. Водночас доцільно виразніше враховувати роль недержавного сектору, благодійних організацій, громадських ініціатив і міжнародних донорів у відновленні освітньої інфраструктури, забезпеченні закладів укриттями, обладнанням, цифровими рішеннями та психосоціальними сервісами. Саме така партнерська модель підсилює загальну безпекову стійкість системи освіти, оскільки дає змогу швидше мобілізувати ресурси, компенсувати локальні дефіцити та підтримувати безперервність надання освітніх послуг у громадах [4; 10].

Зміна ролі держави у цій системі полягає в переході від адміністратора мережі до архітектора стійкості. Це означає, що держава має не лише фінансувати заклади та встановлювати стандарти, а й формувати узгоджену рамку безпеки, даних, цифрової інтеграції та мінімальних сервісних гарантій. Місцеве самоврядування водночас виступає провідником адаптації, оскільки саме громади знають реальний стан мережі, інфраструктурні ризики та потреби сімей. Заклад освіти в цій моделі набуває ролі сервісного центру, який має забезпечити не просто освітній процес, а кероване, безпечне та підтримувальне середовище навчання.

Таким чином, система надання освітніх послуг в Україні в умовах посилення національної безпеки є не статичним набором інституцій, а динамічною системою публічного управління, у якій освітня послуга поєднує функції розвитку, захисту, соціальної інтеграції та відновлення. Її ефективність визначається не лише виконанням стандарту, а й здатністю зберігати доступність та якість у ситуації постійної загрози. Саме тому подальший розвиток системи повинен будуватися на інтеграції безпекового підходу, цифрової зрілості, управлінської аналітики, інклюзивності та територіальної адаптивності.

**Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.** Установлено, що в умовах посилення національної безпеки система надання освітніх послуг в Україні набуває

Таблиця 1

**Структурні елементи системи надання освітніх послуг в умовах посилення національної безпеки**

| Компонент | Зміст | Ключові ризики | Управлінські інструменти |
|---|---|---|---|
| Безпековий | укриття, маршрути евакуації, алгоритми дій під час тривоги, доступність очного навчання | загроза життю і здоров'ю; переривання освітнього процесу | стандарти безпечного середовища; інфраструктурні субвенції; локальні плани реагування |
| Цифровий | платформи дистанційного і змішаного навчання; електронний документообіг; резервування даних | цифрова нерівність; перевантаження; кіберризики | єдині цифрові сервіси; забезпечення девайсами; навчання цифрових компетентностей |
| Соціальний | інклюзія; психосоціальна підтримка; адаптація внутрішньо переміщених осіб; збереження зв'язку з дітьми і молоддю за кордоном | освітні втрати; фрагментація траєкторій; зниження мотивації; втрата людського капіталу | сегментовані пакети підтримки; міжвідомча взаємодія; супровід сімей; механізми академічного зв'язку |
| Аналітичний | моніторинг доступу, якості, кадрового забезпечення, інфраструктури і втрат навчання | запізнення рішень; нерівномірний розподіл ресурсів | освітня аналітика; картування ризиків; сервісне планування на основі даних |

*Джерело: складено автором на основі [1; 3–10]*

ознак складної адаптивної публічно-управлінської системи, де поєднуються нормативно-правові, інституційні, безпекові, цифрові, соціальні та аналітичні механізми. Доведено, що якість освітньої послуги в сучасних умовах визначається не лише змістом навчання, а й безпечністю середовища, безперервністю доступу, інклюзивністю, спроможністю до швидкої зміни формату і наявністю доказової управлінської аналітики. Обґрунтовано, що ключовими напрямами модернізації є розвиток безпечної інфраструктури, посилення цифрової стійкості, підтримка педагогічного персоналу, сегментація сервісних рішень для різних груп здобувачів освіти, удосконалення міжвідомчої координації та розгортання системи регулярного моніторингу якості послуг. Важливими складниками подальшого розвитку визначено збереження системного зв'язку з українськими здобувачами освіти за кордоном як умови мінімізації втрат людського капіталу, а також інституціоналізацію партнерства держави з недержавним сектором і міжнародними донорами у відновленні освітньої інфраструктури та посиленні безпекової стійкості. Запропонована структурно-функціональна модель може бути використана органами публічної влади та управління освітою для вдосконалення рішень щодо планування мережі закладів, розподілу ресурсів та оцінювання результативності освітньої політики. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням індикаторів оцінювання якості освітніх послуг у громадах різного типу, методикою вимірювання освітніх втрат та інтеграцією безпекових показників до системи державного моніторингу освіти.

**Список літератури:**


1. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 09 березня 2026 року).
2. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20 (дата звернення: 09 березня 2026 року).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Офіційне інтернет-представництво Президента України.* URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037 (дата звернення: 09 березня 2026 року).
4. Школа офлайн: повертаємо дітей до очного навчання. Міністерство освіти і науки України. URL: https://offlineschool.mon.gov.ua/ (дата звернення: 09 березня 2026 року).
5. Education for Ukrainian refugee learners in European host countries. UNESCO. URL: https://www.unesco.org/en/ukraine-war/education (date of access: 09 March 2026).
6. Lugovyi V., Kalashnikova S., Talanova Zh., Vlasova I. Transformation of higher education in Ukraine: impact of the war and objectives for post-war recovery. *European Journal of Education*. 2023. Vol. 58, Issue 4. P. 611–628. DOI: https://doi.org/10.1111/ejed.12584.
7. Марена Т. Освітня складова національної безпеки України. *Університети і лідерство*. 2023. № 16. С. 18–31. DOI: https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-18-31.
8. Nechitailo I., Alieva A. Resilience of the educational system in conditions of global social upheavals: the ratio of centralization and autonomy "Ukrainian experience for Europe". *Innovation:*

*The European Journal of Social Science Research*. 2025. Vol. 38, Issue 1. P. 28–49. DOI: https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2462959.

9. Banit O., Merzliakova O. Identification the key strategies of resilience of Ukrainian teachers in the conditions of war. *European Humanities Studies: State and Society*. 2023. No. 1. P. 4–23. DOI: https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.1.01.

10. Global Education Monitoring Report Team, Network of Education Policy Centers. Global education monitoring report 2025, regional edition: leadership in education in Europe. Paris: UNESCO, 2025. DOI: https://doi.org/10.54676/OHBP9303.

**References:**

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2017). Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 No. 2145-VIII [On Education: Law of Ukraine No. 2145-VIII of September 5, 2017]. Retrieved March 9, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada Ukrainy. (2020). Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 No. 463-IX [On Complete General Secondary Education: Law of Ukraine No. 463-IX of January 16, 2020]. Retrieved March 9, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20 [in Ukrainian].

3. President of Ukraine. (2020). Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy": Ukaz Prezydenta Ukrainy No. 392/2020 [On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine": Decree No. 392/2020]. Retrieved March 9, 2026, from https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037 [in Ukrainian].

4. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2026). Shkola oflain: povertaiemo ditei do ochnoho navchannia [Offline School: Bringing Children Back to In-Person Learning]. Retrieved March 9, 2026, from https://offlineschool.mon.gov.ua/ [in Ukrainian].

5. UNESCO. (2026). Education for Ukrainian refugee learners in European host countries. Retrieved March 9, 2026, from https://www.unesco.org/en/ukraine-war/education

6. Lugovyi, V., Kalashnikova, S., Talanova, Z., & Vlasova, I. (2023). Transformation of higher education in Ukraine: Impact of the war and objectives for post-war recovery. *European Journal of Education*, 58 (4), 611–628. https://doi.org/10.1111/ejed.12584

7. Marena, T. (2023). Osvitnia skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Educational component of the national security of Ukraine]. *Universytety i liderstvo*, 16, 18–31. https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-18-31. [in Ukrainian].

8. Nechitailo, I., & Alieva, A. (2025). Resilience of the educational system in conditions of global social upheavals: The ratio of centralization and autonomy (Ukrainian experience for Europe). *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 38 (1), 28–49. https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2462959

9. Banit, O., & Merzliakova, O. (2023). Identification the key strategies of resilience of Ukrainian teachers in the conditions of war. *European Humanities Studies: State and Society*, 1, 4–23. https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.1.01

10. Global Education Monitoring Report Team, & Network of Education Policy Centers. (2025). Global education monitoring report 2025, regional edition: Leadership in education in Europe. *UNESCO*. https://doi.org/10.54676/OHBP9303

Г. О. Кузьменко

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319,**
**ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 351.77:159.9**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-4

***Т. А. Новицька[1], Т. Р. Браніцька[2]***
*[1]Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна*
*[1, 2]Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти», м. Вінниця Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0942-5570 – Новицька Т. А.
https://orcid.org/0000-0003-4503-3140 – Браніцька Т. Р.
tanovytska@gmail.com

# МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, РЕФОРМУВАННЯ ТА ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ

Характеристика основної теми – Розглянути систему охорони психічного здоров'я як об'єкт публічного управління, складову національної безпеки та соціальної стійкості. Проблеми об'єкта – Визнаючи об'єктом систему охорони психічного здоров'я, її проблемою є побудова як самої системи, так і інституцій, які підтримують життєдіяльність системи охорони психічного здоров'я. Мета – Дослідити послідовність дій органів державного управління щодо побудови системи охорони психічного здоров'я в Україні в сучасних умовах воєнного стану. Результати – Значна увага приділяється впливу війни на ментальне здоров'я населення, тому в статті представлений аналіз джерел і досліджень, як українських, так і закордонних, які підтверджують погіршення стану психічного здоров'я населення України у воєнні часи, його вплив на розвиток суспільства та можливості подальшої адаптації до соціальних змін. В статті представлено послідовність дій органів державної влади протягом 2023-2026 років щодо формування засад для побудови системи охорони психічного здоров'я. Також зазначена важливість прийняття Закону України № 4223-IX «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні», який введений в дію 7 лютого 2026 року і визначив основні напрямки роботи органів державного управління в цій сфері, також в ньому визначені суб'єкти системи охорони психічного здоров'я, визначені види соціальних послуг. Особлива увага серед соціальних послуг приділяється психосоціальній допомозі, яка спрямована на підтримку і відновлення широких верств населення. В статті також зазначена важливість міжсекторального підходу в цій сфері, а саме залучення саморегулівних організацій фахівців з психічного здоров'я, їх можливість застосування інструментів супервізії до вирішення питань покращення ментального здоров'я, подолання стресу і вигорання.

Наукова новизна – Представлені засади формування системи охорони психічного здоров'я, взаємодії органів публічного управління з саморегулівними організаціями, застосування інструментів супервізії в психосоціальній допомозі. Висновки – Ментальне здоров'я людей є потенціалом розвитку держави, тому від його стану залежить не тільки якість життя конкретної людини, але й можливість виконання нею різних ролей і функцій в суспільстві в цілому. Підкреслюється важливість впровадження супервізії для спеціалістів соціономічних професій в соціальній, освітній, медичній сферах, такий підхід дає змогу розглядати інструменти супервізії для підтримки ментального здоров'я, протидії стресу і профілактики вигорання.

**Ключові слова:** механізми публічного управління, система охорони психічного здоров'я, фахівці з психічного здоров'я, психосоціальна допомога, супервізія, ментальне здоров'я.

***T. A. Novytska[1], T. R. Branitska[2]***
*[1]National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine*
*[1, 2]Educational Establishment "Vinnytsia Academy of Continuing Education", Vinnytsia, Ukraine*

# MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF MENTAL HEALTH CARE: CURRENT CHALLENGES, REFORM, AND INSTITUTIONAL CAPACITY

The main focus of this study is to examine the mental health care system as an object of public administration and a component of national security and social resilience. Issues of the subject – recognizing the mental health care system as the subject, its challenge lies in the development of both the system itself and the institutions that support the functioning of the mental health care system. Objective – to examine the sequence of actions taken by government agencies regarding the development of the mental health care system in Ukraine under current martial law conditions. Results – Significant attention is paid to the impact of war on the mental health of the population; therefore, the article presents an analysis of sources and studies, both Ukrainian and foreign, that confirm the deterioration of the mental health of Ukraine's population during wartime, its impact on societal development, and the potential for further adaptation to social changes. The article outlines the sequence of actions taken by government authorities between 2023 and 2026 to establish the foundations for building a mental health care system. It also highlights the importance of the adoption of Law of Ukraine No. 4223-IX "On the Mental Health Care System in Ukraine," which came into effect on February 7, 2026, and defined the main areas of work for government agencies in this field; it also identifies the entities within the mental health care system and specifies the types of social services. Among social services, particular attention is given to psychosocial assistance, which is aimed at supporting and rehabilitating broad segments of the population. The article also highlights the importance of a cross-sectoral approach in this field, specifically the involvement of self-regulatory organizations of mental health professionals and their ability to apply supervision tools to address issues related to improving mental health and overcoming stress and burnout. Scientific novelty – the article presents the principles for developing a mental health care system, the interaction between public administration bodies and self-regulatory organizations, and the application of supervision tools in psychosocial support. Conclusions – People's mental health is a key driver of national development; therefore, its state determines not only an individual's quality of life but also their ability to fulfill various roles and functions within society as a whole. The importance of implementing supervision for professionals in the social, educational, and medical fields is emphasized; this approach allows for the consideration of supervision tools to support mental health, counteract stress, and prevent burnout.

**Key words:** public administration mechanisms, mental health care system, mental health professionals, psychosocial support, supervision, mental health.

**Постановка проблеми.** В сучасному світі проблема психічного (ментального) здоров'я дедалі набуває все більшої актуальності, це обумовлено такими негативними чинниками як непередбачуваність, невизначеність, мінливість, які особливо проявились і підсилились в Україні під час пандемії COVID-19 та війни, починаючи з 2014 року. Масштабні виклики, з якими стикнулась Україна останнє десятиліття: війна, внутрішнє переміщення і міграція, економічна нестабільність, надзвичайний інформаційний тиск, приводять до погіршення здоров'я і психологічного стану населення. Значний відсоток громадян постійно стикається із загрозами емоційного виснаження, втратою житла та працездатності, необхідністю соціальної підтримки. Всі ці фактори сприяли підвищенню активності органів державного управління в побудові системі охорони психічного здоров'я. Побудова такої системи вимагає системну і послідовну роботу органів державної влади, створення інституцій, розробку нормативно-правових актів, задіяння правових, організаційних, економічних, соціально-психологічних механізмів публічного управління. Системна робота органів державної влади починаючі з 2023 року підтверджена чисельними нормативно-правовими актами, саме тому у 2026 році ми стали свідками і учасниками подій, які реально формують систему охорони психічного здоров'я, визначення її інституцій і суб'єктів, побудови міжсекторальної взаємодії між суб'єктами і формування системи на всіх рівнях державного управління. Саме системна і послідовна робота стає запорукою сталого розвитку держави.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання системи охорони психічного (ментального) здоров'я продовжують бути актуальними в колі наукової спільноти. Дослідженням системи охорони психічного здоров'я в Україні займаються Т. Р. Браніцька [1], Н. О. Марута, Г. М. Кожина, Л. М. Карамушка, В. А. Боровець,

Т. В. Семигіна, Н. В. Левченко, В. П. Ісаченко, І. А. Сердюк [2], О. Р.Ткачишина [3] вони фокусуються на реформуванні системи охорони психічного здоров'я, психосоціальній підтримці, інтеграції соціальних послуг. Окремі дисертаційні дослідження також підтверджують необхідність управлінського підходу до проблеми ментального здоров'я. Так, у роботі І. А. Сердюк підкреслено, що інформаційний простір і соціально-психологічні загрози впливають на ментальне здоров'я суспільства, що потребує розробки цілісних механізмів державного реагування на ці виклики. Автор наголошує на тому, що збалансований розвиток психічного, соціально-психологічного та духовного здоров'я є важливою передумовою формування безпечного суспільного середовища. [2]. Проблеми ментального здоров'я аналізує Ткачишина О. Р., PhD: «Ментальне здоров'я нації – є одним з найцінніших скарбів будь-якої країни, адже воно впливає на повноцінне функціонування суспільства, його розвиток загалом. Від ментального здоров'я залежать адаптаційні можливості пристосування до соціальних змін, обставин, здатність людини до конструктивної поведінки та набуття нового досвіду в нових умовах соціально-психологічної реальності, виконання нею соціальних функцій та ролей, реалізація, професійний розвиток та вдосконалення тощо» [3]. Н. В. Левченко, В. П. Ісаченко в своїй статті відмічають роль державної політики у сфері соціального захисту та важливість професійного розвитку соціальних працівників. Водночас аналіз наукових джерел показує, що залишаються недостатньо розробленими питання поширення системи охорони психічного здоров'я на всі рівні державного управління, не висвітлені засади і принципи роботи нових інституцій цієї сфери. Також не достатньо представлені в наукових дослідженнях питання психосоціальної підтримки широких верств населення, не достатньо висвітлені питання впровадження супервізії як системного психосоціального механізму управління професійними ризиками в умовах тривалого воєнного стану, що й зумовлює наукову новизну цього дослідження.

**Метою статті** є аналіз впливу війни на стан психічного здоров'я населення та дослідження послідовності дій органів державного управління щодо побудови системи охорони психічного здоров'я в Україні в сучасних умовах воєнного стану.

**Виклад основного матеріалу.** Дані міжнародних і національних досліджень засвідчують різке погіршення стану психічного здоров'я населення, зростання рівня психологічного дистресу, поширення тривожних і депресивних розладів, а також потреби у довгостроковій психосоціальній підтримці населення. Про це підтверджували закордонні фахівці з психічного здоров'я ще наприкінці 2022 року: «Війна мала руйнівний вплив на здоров'я та благополуччя української нації та призвела до швидкої ескалації кризи психічного здоров'я». [4]. Високий рівень стресу відзначають 83 % українців, і 78 % прямо пов'язують його з повномасштабною війною. [5]. Подібні результати подає Gradus Research, де війна визначена головним джерелом психологічної напруги для 72 % респондентів у 2024 році. [6]. На рівні державної аналітики Національний інститут стратегічних досліджень фіксує різке зростання поширеності психічних розладів, зокрема посттравматичний стресовий розлад, кількість випадків якого у 2023 році збільшилася вчетверо порівняно з 2021 роком. [7]. У всіх дослідженнях війна залишається основним фактором погіршення психічного здоров'я.

У контексті державної політики психічне здоров'я розглядається як складова національної безпеки та соціальної стійкості. Це підтверджують і міжнародні огляди, у яких наголошується на необхідності модернізації української системи психічного здоров'я відповідно до сучасних стандартів прав людини, інституційної відкритості та доказової практики. Зокрема, The Lancet Psychiatry Commission підкреслює значущість реформування системи на основі принципів децентралізації, мультисекторальності та інтегрованих сервісів, що передбачає активну участь держави у стратегічному плануванні, фінансуванні та організації допомоги. [8].

Як відповідь на масштабні виклики, пов'язані з ментальним здоров'ям населення, в 2023 році за ініціативою першої леді Олени Зеленської було розроблено Всеукраїнську програму ментального здоров'я «Ти як?» (далі – Програма «Ти як?»), яка спрямована на розбудову якісної системи надання послуг у сфері психосоціальної підтримки та розвиток культури піклування про ментальне здоров'я. [9]. Програма «Ти як?» інтегрувала дії уряду і центральних органів виконавчої влади: Міністерства охорони здоров'я, Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Міністерства оборони, Міністерства у справах ветеранів, Міністерства освіти і науки, Міністерства молоді та спорту, Міністерства культури та інформаційної політики у єдиний ланцюг взаємодії. Також до розробки заходів з подолання кризи психічного здоров'я уряд активно залучив міжнародні громадські організації, партнерів: ВООЗ, USAID, UNICEF,

Міжнародну організацію з міграції, Міжнародний медичний корпус, Світовий банк, Лікарі без кордонів, ПРООН.

З метою швидкого та ефективного розроблення та впровадження Програми «Ти як?», забезпечення системного підходу до організації та координації заходів з виконання Програми «Ти як?» Постановою Кабінету Міністрів України № 301 від 30 березня 2023 року створено Коодинаційний центр з психічного здоров'я (далі – КЦПЗ) [10], який є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, що утворюється для забезпечення узгодження дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань підготовки і проведення заходів загальнодержавного значення. КЦПЗ і в цей час продовжує розробку нормативно-правових актів і документів щодо системного впровадження публічного управління в системі охорони психічного здоров'я.

Заходи Програми «Ти як?» було розгорнуто в громадах, де органами влади були створені і активно працюють центри життєстійкості, як простори взаємодії, діалогу, відновлення. Тобто дія Програми «Ти як?» охопила всі рівні державного управління. Протягом 2023–2025 років центри життєстійкості були відкриті в Києві, Тернополі, Львові, Хмельницькому, Одесі, Полтаві та інших містах України, в центрі уваги яких стала увага до найвразливіших категорій населення: внутрішньопереселених осіб, людей з інвалідністю, сімей загиблих і пропавших без вісті, літніх людей, ветеранів тощо. Одним із перших у квітні 2023 року Київською міською державною адміністрацією було відкрито Центр стресостійкості Києва, який з перших днів став опікуватись організаціями і людьми, що забезпечують життєдіяльність міста Києва. [11]. На всіх рівнях було привернуто увагу до фахівців соціономічної сфери, людей, які працюють з людьми, є першою лінією взаємодії з тими, хто потребує уваги і відновлення.

Вся ця діяльність передувала розробці і прийняттю Закону України № 4223-IX «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» (Далі – Закон), який набув чинності 8 лютого 2025 року, введений в дію з 7 лютого 2026 року. [12] . Таким чином, система охорони психічного здоров'я визначена як стратегічний об'єкт публічного управління і ключовою складовою державної політики.

Закон передбачає мультидисциплінарний підхід до вирішення питань у сфері психічного здоров'я, тобто психічне здоров'я перестає бути лише медичною галуззю і стає системою, що охоплює соціальний захист, освіту, безпеку тощо.

Законом визначаються суб'єкти системи охорони психічного здоров'я, які мають забезпечувати організацію надання допомоги у сфері психічного здоров'я або сприяють їй,  це не тільки центральні органи виконавчої влади, але й регіональні органи влади, органи місцевого самоврядування. Також до суб'єктів охорони психічного здоров»я віднесені у тому числі саморегулівні організації у сфері психічного здоров'я та громадські об'єднання надавачів послуг у сфері психічного здоров'я, фахівці у сфері психічного здоров'я.

Закон інтегрує ментальне здоров'я в усі сфери життя та зобов'язує роботодавців впроваджувати програми психосоціальної підтримки. Законом запроваджується робота саморегулівних організацій, запроваджується сертифікація психологів, психотерапевтів та інших спеціалістів, а також створюється Єдиний реєстр фахівців з психічного здоров'я, що гарантує використання в роботі з людьми лише науково обґрунтованих методів. Визначені чіткі види послуг: психосоціальна допомога, психологічна допомога, психотерапія, психологічна реабілітація та психіатрична допомога.

З урахуванням погіршення стану психічного здоров'я населення саме психосоціальна допомога націлена на сприяння адаптації та відновленню, розвиток навичок саморегуляції та подолання стресу широких верств населення. Психосоціальна допомога посідає важливе місце в системі охорони психічного здоров'я, оскільки спрямована на комплексне вирішення проблем особи, що перебуває у складних життєвих обставинах. Її надання ґрунтується на поєднанні психологічних, соціальних, поведінкових та середовищних підходів, що забезпечує цілісне бачення стану людини й визначення найефективніших інструментів підтримки.

Відповідно до сучасних нормативно-правових актів та професійних стандартів психосоціальна допомога передбачає виконання низки взаємопов'язаних завдань, а саме: аналіз психологічних, соціальних, семейних, середовищних факторів, що призводять до погіршення ментального здоров'я; надання емоційної підтримки; зниження тривоги і стресових реакцій; відновлення щоденних функцій і соціальних зв'язків; формування відчуття безпеки і довіри; вирішення конфліктів; розвиток професійних навичок в часи невизначеності і трансформацій. Одним із інструментів вирішення цих питань є супервізія,

як групова, так і індивідуальна, практика якої підтверджує ефективність і результативність її застосування.

Вперше в Законі визначено поняття супервізії: «Супервізія – професійна підтримка фахівців у сфері психічного здоров'я, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків їх роботи, вдосконалення її організації, стимулювання мотивації до професійного розвитку, забезпечення дотримання ними етичних норм та стандартів надання послуг у сфері психічного здоров'я, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки». Саме інструменти супервізії можуть сприяти ефективності психосоціальної допомоги і стати базовими у роботі з фахівцями соціономічних професій.

На виконання вимог Закону Постановою КМУ від 4 березня 2026 року № 288 [13] було затверджено наступні нормативні документи, які підтверджують системну роботу органів державної влади у напрямку охорони психічного здоров'я :

– Порядок сертифікації фахівців у сфері психічного здоров'я;

– Порядок безперервного професійного розвитку фахівців у сфері психічного здоров'я;

– Перелік професій фахівців у сфері психічного здоров'я.

Ці нормативні документи підкреслюють не тільки послідовність дій органів державної влади щодо формування системи охорони психічного здоров'я, но і визначають перелік професій фахівців у сфері психічного здоров'я, а також формують вимоги до їх сертифікації і контролю безперервного професійного розвитку в рамках саморегулівних організацій тощо. Також передбачено, що супервізія є обов'язковим компонентом підготовки і професійного розвитку психологів і психотерапевтів, ефективним інструментом для фахівців з психічного здоров'я в медичній, соціальній і освітній сферах. Передбачено впровадження супервізії для фахівців соціономічної сфери, тобто для спеціалістів, які безпосередньо працюють з людьми.

Психічне здоров'я сучасного суспільства дедалі більше визнається не лише медичною, а й суспільною, соціальною та політико-адміністративною категорією. Воно визначає рівень соціальної стабільності, економічної продуктивності та здатність держави забезпечити сталий розвиток.

Формування державної політики у сфері охорони психічного здоров'я ґрунтується на міжвідомчій взаємодії: охорона здоров'я, соціальний захист, освіта, безпекові структури та місцеве самоврядування повинні діяти узгоджено. Саме міжсекторальність виступає ключовим чинником ефективності управління, особливо в умовах тривалих кризових подій, які стались в Україні. Міжнародні керівництва ВООЗ та IASC наголошують, що державна політика має передбачати запровадження багаторівневих інтервенцій, розвиток послуг у громаді та зміцнення кадрового потенціалу, що дає змогу забезпечити стійкість системи у коротко- та довгостроковій перспективі [14].

Таким чином, система охорони психічного здоров'я постає як комплексний об'єкт публічної політики, що поєднує медичний, соціальний, економічний та безпековий виміри. Держава виступає центральним суб'єктом формування та реалізації політики у цій сфері, забезпечуючи стратегічне бачення, нормативне підґрунтя, інституційну координацію та фінансові ресурси.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** В умовах воєнного часу в Україні саме формування системи охорони психічного здоров'я населення стає однією із найважливіших завдань органів державної влади, а ефективність державного управління системою охорони психічного здоров'я визначатиме здатність українського суспільства до відновлення, стійкості та сталого розвитку. Тому проблема пошуку шляхів покращення ментального здоров'я, інструментів психосоціальної підтримки потребують подальшого дослідження задля подолання наслідків стресових ситуації і ментального виснаження.

**Список літератури:**

1. Браніцька Т., Жаровська О., Пташник Н., Новицька Т. Стаття «Медіація, відновний підхід та супервізія як соціально-психологічні механізми управління в запобіганні професійному вигоранні фахівців соціономічних професій». *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія».* 2026. Вип. 9. DOI https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-1.03

2. Сердюк І. А. Дисертація «Організаційні засади публічного управління інформаційною безпекою суспільства в умовах загроз ментальному здоров»ю». МАУП. 2023. URL: https://maup.com.ua/assets/files/dis/serdyuk/serdyuk-disertaciya.pdf

3. Ткачишина О. Р. Стаття «Проблеми ментального здоров»я в Україні: психологічний аналіз». URL: https://habitus.od.ua/journals/2023/53-2023/35.pdf. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.53.35

4. Гото Р., Герреро А., Сперанца М., Фунг Д., Пол К., Скокаускас Н. Війна – це надзвичайна ситуація у сфері охорони здоров'я. Lancet. 2022. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)00479-2 .

5. Луганський обласний центр контролю та профілактики хвороб. (2025, May 12). Про стан ментального здоров'я українців. URL: https://lg.cdc.gov.ua/article/pro-stan-mentalnogo-zdorov-ya-ukrayintsiv/

6. Gradus Research. (2024, March). Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: https://gradus.app/uk/open-reports/mental-health-and-attitudes-ukrainians--towards-psychological-assistance-during-war/

7. Національний інститут стратегічних досліджень. (2025, March 19). Поліпшення психологічного стану населення в умовах довготривалої війни. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naselennya-v-umovakh

8. Комісія з психіатрії журналу «Ланцет» з питань психічного здоров'я в Україні. Пінчук, Ірина та ін. «Ланцет Психіатрія», том 11, випуск 11, 910–933, листопад 2024. URL: https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366 (24)00241-4/abstract

9. Сайт «Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». URL: https://howareu.com/pro-prohramu

10. Постанова КМУ № 301 від 30.03.2023 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-koordynatsiinoho-tsentru-z-psykhichnoho-t300323

11. Сторінка Центру стресостійкості Києва в Facebook : URL: https://www.facebook.com/psychological.assistance.kyiv

12. Закон України № 4223-IX «Про систему охорони психічного здоров»я в Україні»: URL: https://ips.ligazakon.net/document/JI11628A?an=2

13. Постанова КМУ від 4 березня 2026 року № 288 «Питання сертифікації та безперервного професійного розвитку фахівців у сфері психічного здоров'я»: URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pytannia-sertyfikatsii-ta-bezperervnoho-profesiinoho-rozvytku-fakhivtsiv-u-s288040326

14. Збірник ВООЗ «Керівництва та інструменти у сфері психічного здоров»я та психосоціальної підтримки, а також удосконалення систем охорони психічного здоров»я та послуг». 2023. URL: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/WHO-2023-Guidelines-and-tools-for-strengthening--MHPSS-response-and-improving-MH-care-services--by-the-IASC-and-WHO_in-ukr.pdf

**References:**

1. Branitska, T., Zharovska, O., Ptashnyk, N., & Novytska, T. (2026).Mediatsiia, vidnovnyi pidkhid ta superviziia yak sotsialno-psykholohichni mekhanizmy upravlinnia v zapobihanni profesiinomu vyhoranniu fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Mediation, restorative approach and supervision as socio-psychological management mechanisms in preventing professional burnout of socionomic professionals]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriia: Pedahohika. Psykholohiia*, (9). https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-1.03 [in Ukrainian].

2. Serdiuk, I. A. (2023). Orhanizatsiini zasady publichnoho upravlinnia informatsiinoiu bezpekoiu suspilstva v umovakh zahroz mentalnomu zdoroviu [Organizational principles of public administration of information security of society under threats to mental health] (Doctoral dissertation, MAUP). Retrieved from: https://maup.com.ua/assets/files/dis/serdyuk/serdyuk-disertaciya.pdf [in Ukrainian].

3. Tkachyshyna, O. R. (2023). Problemy mentalnoho zdorovia v Ukraini: psykholohichnyi analiz [Mental health problems in Ukraine: Psychological analysis]. https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.53.35 [in Ukrainian].

4. Goto, R., Guerrero, A., Speranza, M., Fung, D., Paul, K., & Skokauskas, N. (2022). War is a public health emergency. The Lancet. https://doi.org/10.1016/S0140-6736 (22)00479-2

5. Luhanskyi oblasnyi tsentr kontroliu ta profilaktyky khvorob. (2025, May 12). Pro stan mentalnoho zdorovia ukraintsiv [On the state of mental health of Ukrainians]. Retrieved from: https://lg.cdc.gov.ua/article/pro-stan-mentalnogo-zdorov-ya-ukrayintsiv/ [in Ukrainian].

6. Gradus Research. (2024, March). Psykhichne zdorovia ta stavlennia ukraintsiv do psykholohichnoi dopomohy pid chas viiny [Mental health and attitudes of Ukrainians toward psychological assistance during the war]. Retrieved from: https://gradus.app/uk/open-reports/mental-health-and-attitudes-ukrainians-towards-psychological-assistance-during-war/ [in Ukrainian].

7. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. (2025, March 19). Polipshennia psykholohichnoho stanu naselennia v umovakh dovhotryvaloi viiny [Improving the psychological condition of the population during a prolonged war]. Retrieved from: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naselennya-v-umovakh [in Ukrainian].

8. Pinchuk, I., et al. (2024, November). Komisii z psykhiatrii zhurnalu "Lancet" z pytan psykhiatrychnoho zdorovia v Ukraini [The Lancet Psychiatry Commission on mental health in Ukraine]. The Lancet Psychiatry, 11 (11), 910–933.Retrieved from: https://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(24)00241-4/abstract [in Ukrainian].

9. Vseukrainska prohrama mentalnoho zdorovia "Ty yak?» (n.d.). Pro prohramu [Abou Retrieved from: https://howareu.com/pro-prohramu t the program]. [in Ukrainian].

10. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, March 30). Postanova № 301 "Pro utvorennia koordynatsiinoho tsentru z psykhychnogo zdorovia" [Resolution No. 301 "On the establishment of the Coordination Center for Mental Health"]. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-koordynatsiinoho-tsentru-z-psykhichnoho-t300323 [in Ukrainian].

11. Tsentr stresostiikosti Kyieva. (n.d.). Facebook page. Retrieved from: https://www.facebook.com/psychological.assistance.kyiv

12. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024). Zakon Ukrainy № 4223-IX “Pro systemu okhorony psykhychnoho zdorovia v Ukraini” [Law of Ukraine No. 4223-IX “On the mental health care system in Ukraine”]. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/JI11628A?an=2 [in Ukrainian].

13. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2026, March 4). Postanova № 288 “Pytannia sertyfikatsii ta bezperervnoho profesiinoho rozvytku fakhivtsiv u sferi psykhychnoho zdorovia” [Resolution No. 288 “Certification and continuous professional development of mental health professionals”]. Retrieved from: https://www.kmu.gov.ua/npas/pytannia-sertyfikatsii-ta-bezperervnoho-profesiinoho-rozvytku-fakhivtsiv-u-s288040326 [in Ukrainian].

14. World Health Organization. (2023). Kerivnytstva ta instrumenty u sferi psykhychnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky [Guidelines and tools for mental health and psychosocial support]. Retrieved from: https://whocares-pss.info/wp-content/uploads/2025/01/WHO-2023-Guidelines-and-tools-for-strengthening-MHPSS-response-and-improving-MH-care-services-by-the-IASC-and-WHO_in-ukr.pdf [in Ukrainian].

Т. А. Новицька, Т. Р. Браніцька
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319,**
**ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 351:347.77**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-5

***В. О. Поліщук***
*Національний університет «Чернігівська політехніка»,*
*м. Чернігів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-2413-9100 – Поліщук В. О.
eliwood1992@ukr.net

## ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

У статті досліджено сучасні тенденції та виклики публічного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні в умовах цифрової трансформації, розвитку «зелених» технологій та посилення безпекових викликів. Проаналізовано етапи трансформації системи державного управління інтелектуальною власністю у період 2021–2026 років, зокрема інституційні зміни, пов'язані зі створенням Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ), а також розширенням міжнародного співробітництва у цій сфері. Визначено ключові напрями розвитку державної політики у сфері інтелектуальної власності, серед яких особливе значення мають цифровізація адміністративних процедур, впровадження електронних сервісів та використання технологій штучного інтелекту у процесах управління та аналізу інноваційної діяльності.

Особливу увагу приділено аналізу нових викликів, що виникають у цифровому середовищі, зокрема інтернет-піратству, кіберсквотингу та іншим формам порушення прав інтелектуальної власності. Досліджено роль державної політики у стимулюванні розвитку екологічно орієнтованих інновацій у межах стратегії WIN WIN GreenTech та створення спеціалізованих інформаційних ресурсів, спрямованих на підтримку «зелених» технологій. Окремо розглянуто особливості правового регулювання оборонної інтелектуальної власності та механізми взаємодії держави і приватного сектору у сфері використання технологій подвійного призначення.

У результаті дослідження встановлено, що система публічного управління у сфері інтелектуальної власності поступово трансформується від переважно захисної до проактивної моделі, орієнтованої на стимулювання інноваційного розвитку, інтеграцію у міжнародний технологічний простір та посилення національної безпеки. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення механізмів державної політики у цій сфері, зокрема шляхом адаптації законодавства до норм Європейського Союзу та розвитку інструментів управління інтелектуальною власністю в умовах цифровізації.

**Ключові слова:** інтелектуальна власність, публічне управління, цифровізація, зелені технології, оборонні технології.

***V. O. Polishchuk***
*National University "Chernihiv Polytechnic", Chernihiv, Ukraine*

## MODERN TRENDS AND CHALLENGES IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY

The article examines current trends and challenges of public administration in the field of intellectual property in Ukraine under conditions of digital transformation, the development of green technologies, and increasing security challenges. The stages of transformation of the public administration system in the field of intellectual property during the period 2021–2026 are analyzed, in particular institutional changes related to the establishment of the Ukrainian National Office of Intellectual Property and Innovations (UKRNOIVI), as well as the expansion of international cooperation in this area. The key directions of state policy development in the field of intellectual property are identified, among which digitalization of administrative procedures, the introduction of electronic services, and the use of artificial intelligence technologies in the processes of governance and analysis of innovation activities are of particular importance.

Special attention is paid to the analysis of new challenges emerging in the digital environment, including internet piracy, cybersquatting, and other forms of intellectual property rights violations. The role of state policy in stimulating the development of environmentally oriented innovations within the framework of the WIN WIN GreenTech strategy and the creation of specialized information resources aimed at supporting green technologies is examined. Particular focus is also placed on the features of legal regulation of defense-related intellectual property and the mechanisms of interaction between the state and the private sector in the use of dual-use technologies.

The study concludes that the system of public administration in the field of intellectual property is gradually transforming from a predominantly protective model to a proactive one focused on stimulating innovation development, integration into the international technological space, and strengthening national security. The necessity of further improvement of public policy mechanisms in this area is substantiated, particularly through the adaptation of legislation to European Union standards and the development of intellectual property governance tools in the context of digitalization.

**Key words:** intellectual property, public administration, digitalization, green technologies, defense technologies.

**Постановка проблеми.** Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі інтелектуальної власності як ключового чинника інноваційного розвитку держави, формування конкурентоспроможної економіки та інтеграції України у світовий технологічний простір. У сучасних умовах глобальної цифрової трансформації інтелектуальна власність набуває стратегічного значення для державної політики, оскільки забезпечує правову охорону результатів інтелектуальної діяльності, стимулює інноваційну активність та сприяє розвитку наукоємних технологій. У зв'язку з цим система публічного управління у сфері інтелектуальної власності потребує постійної адаптації до нових економічних, технологічних та правових умов.

Стрімкий розвиток сучасних технологій створює нові можливості для інноваційної діяльності, водночас породжуючи низку правових та управлінських викликів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, забезпеченням кібербезпеки та ефективним функціонуванням державних інституцій у цій сфері. Це зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу сучасних тенденцій та механізмів публічного управління інтелектуальною власністю в Україні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблематики.** Трансформація сфери інтелектуальної власності була об'єктом вивчення у працях великої кількості вчених, зокрема О. Яворської., яка ґрунтовно аналізує вплив цифровізації на захист промислових зразків, Л. М. Губи, О. Басової й В. О. Барабаш, які аналізують використанні ШІ, чиї висновки доповнюються роботою В. В. Гедікова щодо правового регулювання Інтернету речей. Практичні загрози, зокрема кіберсквотинг та інтернет-піратство висвітлені у роботі Д. Луца. Важливим напрямом, відображеним у звітах ІР офісу, є розвиток «зелених» технологій у межах стратегії WIN WIN GreenTech. Окрему увагу приділено публікаціям, присвяченим оборонній ІВ, зокрема А. А. Гончарового та експертів компанії Armada, де основним є вирішенням проблем щодо прав на винаходи військовослужбовців.

**Виділення не вирішених раніше частин проблеми, якій присвячується стаття.** Попри значну кількість досліджень, присвячених правовому регулюванню інтелектуальної власності, низка аспектів публічного управління цією сферою залишається недостатньо розкритою. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення питання адаптації системи державного управління інтелектуальною власністю до умов цифровізації, використання штучного інтелекту та розвитку Інтернету речей, а також механізми підтримки «зелених» інновацій і регулювання оборонної інтелектуальної власності в умовах сучасних безпекових викликів. Відсутність комплексного аналізу зазначених процесів з позицій публічного управління зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій та викликів публічного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні, а також визначення основних напрямів удосконалення державної політики у цій сфері. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: проаналізувати тенденції ІВ в період з 2021 по 2025 роки; дослідити вплив цифровізації на діяльність УКРНОІВІ; визначити правові загрози та виклики пов'язані з використанням сучасних технологій; оцінити роль ІВ у реалізації стратегії WIN GreenTech; розкрити зміст нового правового регулювання ІВ в оборонній сфері.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У сучасних умовах інтелектуальна власність виступає важливим об'єктом публічного управління, оскільки ефективність державної політики

у цій сфері визначає інноваційний розвиток економіки, конкурентоспроможність держави та її інтеграцію у міжнародний технологічний простір. Зростання ролі нематеріальних активів у глобальній економіці зумовило трансформацію підходів до оцінки економічного потенціалу підприємств та механізмів державного регулювання інноваційної діяльності. У зв'язку з цим державна політика у сфері інтелектуальної власності (далі – ІВ) постійно адаптується до нових економічних та технологічних умов.

Напрями розвитку цієї сфери постійно змінювалися залежно від періоду. Наприклад, у 2021 році основними пріоритетами були співпраця з міжнародними організаціями, зокрема підписання Меморандуму між Укрпатентом та Відомством з інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) [3]. 2022 рік став періодом серйозних випробувань через повномасштабне вторгнення та внутрішні зміни в системі управління, коли функції перейшли від Укрпатенту до новоствореного УКРНОІВІ. У цей час головним завданням стало оновлення законодавства для захисту прав у воєнний стан. Також було посилено роботу з міжнародними партнерами, такими як ЄПВ та TISC [1]. Вже у 2023 році ми побачили зростання активності бізнесу, що стало ознакою відновлення країни.

Зараз, у 2025 та 2026 роках, сфера ІВ зосереджена на новітніх технологіях та міжнародних стандартах. Основними напрямами стали цифровізація, впровадження штучного інтелекту (далі – ШІ), захист винаходів в оборонній сфері та розвиток «зелених» технологій. Важливим залишається і процес узгодження українського законодавства з нормами ЄС. Ці тенденції не є випадковими, оскільки стали результатом тривалого процесу адаптації права до реальних потреб суспільства та глобальних змін. Сьогодні ми маємо чітку модель: цифровізація допомагає швидше реєструвати права, захист оборонних розробок зміцнює безпеку держави, «зелені» технології сприяють екологічним проєктам, а міжнародна співпраця відкриває українським винахідникам доступ до світових ринків.

Основним чинником вище описаних змін є цифровізація – процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. Практична реалізація цього напряму простежується у діяльності УКРНОІВІ. Зокрема, у 2025 році ІР офіс запровадив систему «Атестація кандидатів у патентні повірені» та модуль «Реєстр патентних повірених», а також запустив у дослідну експлуатацію новий «Веб-портал УКРНОІВІ» [2].

Ці кроки підтверджують, що цифровізація стала ключовим напрямом модернізації системи публічного управління у сфері інтелектуальної власності, це не просте технічне оновлення, а стратегічний напрям, який спрощує взаємодію між державною та винахідниками. По-перше, розвиток електронних платформ дозволяє перевести юридичні процеси у цифровий формат [4, с. 324]. Це позбавляє суб'єктів права потреби фізично відвідувати патентні установи, мінімізує вплив людського чинника та пов'язані з ним ризики. Як наслідок, процедури стають більш прозорими, а перевірка юридичної чистоти об'єктів – швидшою та простішою.

По-друге, впровадження ШІ відкриває нові можливості для захисту та аналізу ринку. Найважливішою функцією ШІ є прогнозування трендів: аналізуючи великі масиви даних, він виявляє перспективні ніші для інновацій [5, с. 120-121]. Однак, використання ШІ створює і певні правові виклики, зокрема, як вважає В. В. Гедіков, проблему відсутності правового статусу таких систем, що ускладнює їх інтеграцію у правову сферу, ризики неконтрольованої автономності, а також етичні питання, пов'язані із забезпеченням приватності, справедливості та відповідальності. Крім того, зростає залежність від технологій, що підвищує вразливість до кібератак і технічних збоїв [6, с. 32].

По-третє, розвиток Інтернету речей (далі – IoT) призвів до появи інструментів, що потребують нового правового осмислення. До цих цифрових інструментів можна віднести: розумні пристрої; віртуальні асистенти; цифрові двійники; розумні міста; інтелектуальні автомобілі та інші [6, с. 32]. Оскільки ці системи взаємодіють між собою та з людьми автономно, виникає складне питання: хто несе відповідальність за їх дії – розробник, власник чи сам пристрій?

Зважаючи на стрімкий технологічний розвиток, варто розглянути й нові загрози, до яких належать: інтернет піратство (незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі «Інтернет»; інтернет-фішинг (крадіжка ІВ для подальшого поширення); кіберсквотинг (реєстрація доменних імен, що повторюють відомі торговельні марки, з метою їх перепродажу) [7]. Масштаби цих викликів підтверджує статистика: кількість порушень прав на промислові зразки зросла з 471 інцидент у 2015 році до понад 9,190 у 2023 році [4, с. 328]. Така ситуація показує розрив між швидким створенням технологій та можливостями їх правового захисту. Усунення цих проблем стоїть не тільки перед законодавцями,

а й перед УКРНОІВІ, який має вчасно впроваджувати нові механізми моніторингу та захисту прав у мережі.

Розвиток вбачається не лише у сфері цифрових технологій, а й в цілому людства та характеризується впливом екологічних, економічних та безпекових викликів. Для України розбудова сфери «зелених» технологій є важливим напрямом державної інноваційної політики та публічного управління сталим розвитком. Важливим практичних кроком у цьому напрямі стало впровадження УКРОНОІВІ у 2025 році спеціального ресурсу – IP Catalog Green Tech UA. Його формування здійснюється з урахуванням міжнародних підходів, зокрема класифікації IPC Green Inventory, що забезпечує порівнюваність даних і можливість інтеграції українських розробок у європейський та глобальний інноваційний простір [8].

На державному рівні для реалізації принципів Європейського зеленого курсу було прийнято Галузеву Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року GreenTech (далі – WIN WIN GreenTech), що визначає комплексну модель трансформації української економіки через впровадження технологічних інновацій, спрямованих на декарбонізацію, енергоефективність, раціональне використання ресурсів і формування екологічно орієнтованого бізнесу. У цій моделі ІВ відіграє ключову роль, забезпечуючи юридичний захист інновацій та створюючи умови для їх успішної комерціалізації. Особлива увага приділяється створенню дієвих механізмів трансферу технологій між наукою та бізнесом, розвитку технопарків і R&D-центрів [8].

Водночас, забезпечення надійної охорони нематеріальних активів у сфері «зелених» технологій є головною гарантією для інвесторів, оскільки дозволяє залучати венчурний капітал та міжнародні гранти, чітко визначаючи права власності у спільних проєктах. Розвиток цього сектора потребує впровадження концепції «відкритих інновацій», що передбачає спільне використання технологій державним і приватним секторами. Це вимагає подальшої адаптації українського законодавства до норм ЄС, зокрема у питаннях спільного володіння правами та відкритих ліцензій.

Окремим напрямом, що логічно доповнює систему цифрових та «зелених» технологій, є розвиток оборонної ІВ, яка в умовах збройних конфліктів набула пріоритетного значення. А. А. Гончар зазначає, що сучасні виклики трансформували підходи до створення озброєння, де основною проблемою була суперечність між потребою у патентому захисті, що вимагає розкриття опису винаходу, та необхідністю збереження державної таємниці. Ситуація покращилась у 2025 році завдяки внесенню змін до Цивільного кодексу України, що дозволило впровадити чітку модель розподілу прав. Наразі діє дворівнева система: цивільно-правова (трудова): майнові права належать працівникові та роботодавцю спільно, якщо інше не встановлено договором; військово-службова: майнові права на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків під час проходження військової служби, належать суб'єкту, визначеному законом (тобто державі в особі відповідного органу військового управління) [9, с. 85]. Такий автоматичний перехід прав знімає складні перешкоди, дозволяючи державі оперативно ставити розробки на облік без підписання паперів з авторами, що є важливим сьогодні.

Продовженням законодавчого покращення військової ІВ став експериментальний проєкт, що регулює порядок надання права на використання оборонних технологій. Його метою є забезпечення розвитку виробництва товарів оборонного призначення із застосуванням технологій, розроблених у Міноборони, Збройних Силах, Держспецтрансслужбі, підпорядкованих військових частинах, органах військового управління, установах [10]. Нова юридична модель дозволяє приватним виробникам отримувати доступ до державних технологій, які вже довели свою ефективність у військових умовах, та виготовляти на їх основі сучасне озброєння. При цьому, держава зберігає за собою право власності на технологію, забезпечуючи контроль за її використанням та дотримання норм про державну таємницю. Такий підхід не лише допомагає розвитку оборонно-промислового комплексу, а й створює прозорий механізм взаємодії між державним сектором та приватними підприємцями для зміцнення обороноздатності країни.

У цьому контексті держава виступає ключовим суб'єктом публічного управління, який забезпечує баланс між національною безпекою, інноваційним розвитком та правовою охороною інтелектуальної власності.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що публічне управління у сфері інтелектуальної власності в Україні перебуває на етапі системної трансформації, зумовленої впливом цифровізації, екологічних пріоритетів державної політики та зростанням безпекових викликів. Упродовж 2021–2026 років відбулися

істотні зміни як в інституційному забезпеченні цієї сфери, так і в змісті державної політики, що виявилося у створенні УКРНОІВІ, розширенні електронних сервісів, активізації міжнародного співробітництва, а також у розвитку нових напрямів правового регулювання, пов'язаних із використанням штучного інтелекту, Інтернету речей, «зелених» технологій та оборонної інтелектуальної власності. Встановлено, що сучасна модель публічного управління у сфері ІВ поступово набуває ознак комплексності та стратегічної орієнтованості, поєднуючи функції правової охорони, стимулювання інноваційної діяльності, підтримки технологічного розвитку та забезпечення національної безпеки.

Разом із тим подальше вдосконалення державної політики у сфері інтелектуальної власності потребує розвитку інституційних і правових механізмів реагування на новітні технологічні виклики, насамперед у частині регулювання цифрових об'єктів, посилення захисту прав у мережевому середовищі, підтримки екологічно орієнтованих інновацій та розбудови дієвої системи управління оборонною інтелектуальною власністю. Перспективними напрямами подальших наукових розвідок є дослідження адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, розроблення механізмів правового забезпечення відкритих інновацій, а також формування сучасних державно-управлінських інструментів, здатних забезпечити ефективне функціонування сфери інтелектуальної власності в умовах цифрової трансформації та післявоєнного відновлення України.

**Список літератури:**


1. Національний орган інтелектуальної власності (НОІВ). Річний звіт за 2022 рік. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/ (дата звернення: 14.03.2026).
2. Інтелектуальна власність у 2025 році: ключові результати сфери. URL: https://nipo.gov.ua/ip-rezultaty-2025/ (дата звернення: 14.03.2026).
3. Національний орган інтелектуальної власності Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент). Річний звіт за 2021 рік. URL: https://ukrpatent.org/atachs/zvit-ukr-2021.pdf (дата звернення: 14.03.2026).
4. Яворська О. Вплив цифровізації на правовий захист промислових зразків у контексті промислової власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2025. Том 1, № 87. С. 322–330.
5. Губа Л. М., Басова Ю. О., Барабаш В. О. Використання штучного інтелекту в інтелектуальній власності: тенденції та виклики. *Інноваційні аспекти систем безпеки праці, цивільного захисту та захисту інтелектуальної власності* : матеріали IX Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Полтава, 27–28 берез. 2024 р.). Полтава, 2024. С. 119–122.
6. Гедіков В. В. Цифрові інструменти у контексті діджиталізації: сучасні тенденції та перспективи. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 29–34.
7. Луц Д. Захист прав інтелектуальної власності в еру цифрових інновацій. *Юридична газета*. 2024. № 7. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/.
8. Інформаційний звіт. Зелені технології, інновації та інтелектуальна власність в Україні. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2026/02/ (дата звернення: 14.03.2026).
9. Гончар А. А. Особливості визнання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені військовослужбовцями. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2026. № 1 (51). С. 82–92.
10. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання права на використання технологій, що можуть бути застосовані у виробництві товарів оборонного призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2025 № 1310. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310-2025-%D0%BF#Text.


**References:**


1. Natsionalnyi orhan intelektualnoi vlasnosti (NOIV) (2026). Richnyi zvit za 2022 rik [Annual report for 2022]. https://nipo.gov.ua/; https://nipo.gov.ua/wp-content/ [in Ukrainian].
2. Ukrainskyi natsionalnyi ofis intelektualnoi vlasnosti ta innovatsii (IP ofis) (2026). Intelektualna vlasnist u 2025 rotsi: kliuchovi rezultaty sfery [Intellectual property in 2025: key results of the sphere]. https://nipo.gov.ua/; https://nipo.gov.ua/ip-rezultaty-2025/ [in Ukrainian].
3. Natsionalnyi orhan intelektualnoi vlasnosti Derzhavne pidpryiemstvo "Ukrainskyi instytut intelektualnoi vlasnosti" (UKRPATENT) (2026). Richnyi zvit za 2021 rik [Annual report for 2021]. https://ukrpatent.org/uk. https://ukrpatent.org/atachs/zvit-ukr-2021.pdf [in Ukrainian].
4. Yavorska, O. (2025). Vplyv tsyfrovizatsii na pravovyi zakhyst promyslovykh zrazkiv u konteksti promyslovoi vlasnosti [The impact of digitalization on the legal protection of industrial designs in the context of industrial property]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Pravo – Uzhhorod National University Herald. Series Law, Vol. 1, 87, 322–330. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.48 [in Ukrainian].
5. Huba, L. M., Basova, Yu. O., Barabash, V. O. (2024). Vykorystannia shtuchnoho intelektu v intelektualnii vlasnosti: tendentsii ta vyklyky [Use of artificial intelligence in intellectual property: trends and challenges]. Materialy IX Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii "Innovatsiini aspekty system bezpeky pratsi, tsyvilnoho zakhystu ta zakhystu intelektualnoi vlasnosti" – Proceedings of the

IX All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference “Innovative Aspects of Labor Safety Systems, Civil Protection and Intellectual Property Protection” (Poltava, 27–28 bereznia 2024 roku). (pp. 119–122). Poltava: PDAU [in Ukrainian].

6. Hedikov, V. V. (2025). Tsyfrovi instrumenty u konteksti didzhytalizatsii: suchasni tendentsii ta perspektyvy [Digital tools in the context of digitalization: modern trends and prospects]. *Kyivskyi chasopys prava – Kyiv Law Journal*, 2, 29–34. https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.3 [in Ukrainian].

7. Luts, D. (16.10.2024). Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti v eru tsyfrovykh innovatsii [Protection of intellectual property rights in the era of digital innovation]. *Yurydychna Hazeta – Yuridicheskaya Gazeta.* https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/ [in Ukrainian].

8. Ukrainskyi natsionalnyi ofis intelektualnoi vlasnosti ta innovatsii (IP ofis) (2026). Informatsiinyi zvit “Zeleni tekhnolohii, innovatsii ta intelektualna vlasnist v Ukraini” [Information report “Green technologies, innovations and intellectual property in Ukraine”]. nipo.gov.ua/. https://nipo.gov.ua/wp-content/ [in Ukrainian].

9. Honchar, A. A. (2026). Osoblyvosti vyznannia mainovykh prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti, stvoreni viiskovosluzhbovtsiamy [Features of recognition of property rights to intellectual property objects created by military personnel]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka – Actual problems of law: theory and practice*, 1 (51), 82–92. https://doi.org/10.33216/2218-5461/2026-51-1-82-92 [in Ukrainian].

10. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proiektu shchodo nadannia prava na vykorystannia tekhnolohii, shcho mozhut buty zastosovani u vyrobnytstvi tovariv oboronnoho pryznachennia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 zhovt. 2025 roku № 1310 [On the implementation of a pilot project regarding the granting of the right to use technologies that can be applied in the production of defense goods: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from October 13 2025, № 1310]. *zakon.rada.gov.ua.* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310-2025-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

В. О. Поліщук
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319,**
**ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 351:338.24:35.077.6**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-6

***А. А. Телендій***
*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»», м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-7436-7373 – Телендій А. А.
telenandrew@gmail.com

## ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ: СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПЛАНУВАННЯ, ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ

У статті обґрунтовано, що сучасне публічне управління в економічній сфері неможливо звести лише до розподілу бюджетних ресурсів або нормативного регулювання окремих процедур, оскільки його результативність дедалі більше залежить від здатності держави й органів місцевого самоврядування поєднувати планування, прогнозування та системне забезпечення якості публічних послуг. Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах структурних змін економіки, воєнних ризиків, територіальної нерівномірності розвитку, цифрової трансформації та зростання очікувань громадян послуги мають розглядатися як центральний вимір ефективності публічної влади. Мета статті полягає в теоретичному узагальненні сучасних інструментів планування і прогнозування у публічному управлінні економічною сферою та у визначенні механізмів їх інтеграції із системою забезпечення якості послуг. У дослідженні доведено, що ефективна управлінська модель повинна охоплювати стратегічне планування, прогнозування попиту, просторовий аналіз потреб, сценарне моделювання ризиків, результативне бюджетування, використання цифрових платформ, сервісний дизайн, систему індикаторів і постійний зворотний зв'язок із користувачами. Встановлено, що саме узгодженість цих інструментів дає змогу переходити від реактивного адміністрування до проактивного управління, орієнтованого на потреби населення, економічну доцільність рішень, територіальну справедливість і сервісну стійкість. Особливу увагу приділено взаємозв'язку між економічним плануванням і якістю послуг, оскільки від якості прогнозу залежить мережа сервісних точок, обсяг кадрового та фінансового забезпечення, цифрова архітектура, а також рівень доступності й надійності процедур для громадян і бізнесу. Наукова новизна полягає у запропонованому підході до розгляду якості публічних послуг як інтегрального результату економічного планування, аналітики даних, організаційної координації та інституційного навчання. Практичне значення одержаних результатів пов'язане з можливістю використання запропонованої систематизації інструментів під час розроблення стратегій розвитку, програм економічного і соціального розвитку, управлінських панелей моніторингу, а також при модернізації діяльності центрів надання адміністративних та інших суспільно значущих послуг. У висновках наголошено, що підвищення якості послуг у публічному секторі є не окремою сервісною функцією, а системною умовою результативного управління економічною сферою.

**Ключові слова:** публічне управління, економічна сфера, планування, прогнозування, якість публічних послуг, стратегічне управління, цифрові сервіси.

***A. A. Telendii***
*Private Joint-Stock Company "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management", Kyiv, Ukraine*

## PUBLIC GOVERNANCE IN THE ECONOMIC SPHERE: MODERN TOOLS FOR PLANNING, FORECASTING AND ENSURING SERVICE QUALITY

The article substantiates that contemporary public governance in the economic sphere cannot be reduced to budget allocation or regulation of separate procedures only, because its effectiveness increasingly depends

on the capacity of public authorities and local self-government bodies to combine planning, forecasting and systemic service quality assurance. The relevance of the topic is determined by structural changes in the economy, wartime risks, territorial inequalities, digital transformation and rising citizens' expectations, which make public services a central indicator of the performance of public power. The purpose of the article is to generalise modern planning and forecasting tools in public governance of the economic sphere and to identify mechanisms for their integration with the system of public service quality assurance. The study demonstrates that an effective governance model should include strategic planning, demand forecasting, spatial needs assessment, scenario modelling, performance-oriented budgeting, digital platforms, service design, indicator systems and continuous user feedback. It is proved that only the coordinated use of these tools makes it possible to move from reactive administration to proactive governance oriented towards citizens' needs, economic rationality, territorial fairness and service resilience. Particular attention is paid to the relationship between economic planning and service quality, because the quality of forecasting directly affects the network of service points, the scale of financial and human resources, digital architecture, and the level of accessibility and reliability of procedures for citizens and businesses. The scientific novelty lies in the proposed approach to understanding public service quality as an integrated result of economic planning, data analytics, organisational coordination and institutional learning. The practical value of the obtained results is related to the possibility of applying the proposed system of tools in development strategies, programmes of economic and social development, managerial monitoring dashboards and the modernisation of administrative and other socially significant services. The conclusions stress that service quality improvement in the public sector is not a separate technical function but a systemic condition for effective governance of the economic sphere.

**Key words:** public governance, economic sphere, planning, forecasting, public service quality, strategic management, digital services.

**Постановка проблеми.** Якість публічних послуг дедалі більше визначає не лише рівень задоволеності громадян діяльністю органів влади, а й конкурентоспроможність територій, інституційну довіру, інвестиційну привабливість і соціальну стійкість громад. Для України ця проблема набула особливої ваги в умовах воєнних ризиків, внутрішньої міграції, нерівномірності доступу до базових сервісів, цифрової трансформації та обмеженості фінансових ресурсів. Закон України «Про адміністративні послуги» закріпив правові засади надання відповідних сервісів, а Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» визначив рамки формування прогнозних і програмних документів [1; 2]. Водночас Закон України «Про засади державної регіональної політики» прямо пов'язує розвиток територій з системою стратегічного планування та координації дій різних рівнів влади [3].

У сучасних умовах вже недостатньо розглядати публічну послугу лише як завершену адміністративну дію. Послуга дедалі більше постає як результат комплексної організації маршруту користувача, управління даними, міжвідомчої взаємодії, кадрового забезпечення, цифрових рішень, ресурсного планування та зворотного зв'язку. Саме тому інструменти планування і прогнозування у публічному управлінні економічною сферою мають охоплювати не лише підготовку стратегій і програм, а й системи прогнозування попиту, оцінювання результативності, моделювання сценаріїв, узгодження бюджетних рішень з цілями розвитку та організацію постійного моніторингу якості сервісів.

OECD наголошує, що результативне стратегічне планування розвитку територій потребує багаторівневого врядування, достатніх ресурсів, інституційної спроможності та чіткої послідовності кроків від визначення проблем до впровадження і перегляду політики [4; 5]. Для України це означає, що планування у сфері публічних послуг повинно бути одночасно людиноцентричним, територіально чутливим і ресурсно обґрунтованим. Наявність стратегій без якісних аналітичних інструментів не забезпечує очікуваного результату, так само як цифровізація без прогнозування попиту не усуває територіальних дисбалансів у доступі до послуг.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі питання якості публічних послуг досліджується у кількох взаємопов'язаних напрямах. Перший напрям стосується стратегічного планування розвитку територій і громад. Л. Головко показує значення громадської думки для формування стратегії розвитку громади та доводить, що залучення мешканців дає змогу уточнити пріоритети, завдання й послідовність їх реалізації [7, с. 96–99]. О. Гнаткович, І. Ясиновська, С. Смолінська та В. Смолінський обґрунтовують роль стратегічного планування у вдосконаленні процесів регіонального управління та наголошують на потребі поєднання правових, інституційних, організаційних і технологічних рішень [8, с. 111–116]. Праці, присвячені сталому розвитку територіальних громад, також

підкреслюють значення сценарного підходу, ресурсної оцінки та інтеграції локальних інтересів у стратегічні документи [15, с. 2098–2102].

Другий напрям досліджень пов'язаний із власне якістю публічних послуг, факторами її формування та методами оцінювання. Y. A. Aryani, E. Gantyowati, A. Nurrahmawati, T. Arifin і S. Sutaryo доводять, що на якість послуг місцевого самоврядування впливають не лише фінансові чинники, а й політичне представництво, управлінська спроможність та організаційні передумови [9, с. 220–225]. G. G. Van Ryzin переконливо показує взаємозв'язок між якістю адміністративного процесу і загальною оцінкою громадянами діяльності місцевої влади [10, с. 430–436]. V. G. de Menezes, G. V. Pedrosa, M. P. P. da Silva та R. M. da C. Figueiredo узагальнюють дослідження оцінювання публічних послуг і наголошують, що повна оцінка якості має враховувати не тільки суб'єктивну задоволеність, а й технічні та функціональні характеристики сервісу [11].

Третій напрям становлять дослідження цифрових і електронних публічних послуг. X. Papadomichelaki та G. Mentzas розробили підхід "e-GovQual", який дає змогу оцінювати якість електронних урядових сервісів за такими вимірами, як ефективність, довіра, надійність та підтримка користувача [12, с. 119–124]. B. W. Wirtz, W. Müller і S. Schmitz розвинули концептуальну рамку оцінювання якості публічних електронних сервісів, довівши, що для громадянина важливими є не лише функціональні характеристики системи, а й інституційна відповідальність, зрозумілість процедур і відчуття справедливості [13, с. 878–885]. Новітнє дослідження J. N. Alves та співавторів пропонує багатовимірну модель якості цифрових публічних сервісів, яка охоплює системну, інформаційну та операційну компоненти [14].

Попри значний внесок зазначених праць, у літературі ще недостатньо розкрито інтеграцію інструментів планування і прогнозування з механізмами управління якістю публічних послуг саме в контексті економічної сфери. Часто стратегічне планування розглядається окремо від сервісного дизайну, цифрової аналітики, прогнозування попиту та моделей моніторингу результативності. Неповною залишається і проблема поєднання територіального планування з управлінням мережею послуг, особливо в умовах кризових змін і повоєнного відновлення. Саме ця науково-практична прогалина визначає загальний напрямок даного дослідження.

**Мета статті.** Метою статті є обґрунтування сучасних інструментів планування і прогнозування у публічному управлінні економічною сферою та визначення механізмів їх практичної інтеграції в систему забезпечення якості публічних послуг для підвищення доступності, адресності, економічної обґрунтованості та результативності сервісів на державному, регіональному та місцевому рівнях.

**Виклад основного матеріалу.** Публічне управління в економічній сфері доцільно розуміти як систему цілеспрямованого впливу на процеси розподілу ресурсів, організацію сервісної інфраструктури, регулювання доступу до суспільно важливих благ та узгодження інтересів держави, громад і бізнесу. У цій системі планування виконує функцію встановлення цілей і пріоритетів, а прогнозування – функцію виявлення майбутніх змін у попиті, ризиках і ресурсних параметрах. Забезпечення якості послуг, своєю чергою, є критерієм перевірки того, наскільки управлінські рішення відповідають реальним потребам населення.

Першим базовим інструментом є стратегічне планування. Воно задає рамку для узгодження цілей економічного і соціального розвитку території з параметрами мережі публічних послуг. Якщо стратегія розвитку громади, регіону або галузі не містить окремого блоку щодо доступності та якості послуг, то управлінські рішення часто набувають ситуативного характеру. Як засвідчує міжнародний і український досвід, стратегія повинна містити не лише перелік пріоритетів, а й просторовий аналіз потреб, цільові індикатори, сценарії ризиків, часові горизонти реалізації, механізми міжвідомчої координації та прив'язку до бюджетних рішень [5; 6; 8].

Другим інструментом є прогнозування попиту на публічні послуги. Його значення особливо зростає в умовах демографічних змін, переміщення населення, урбанізаційних процесів, старіння, сезонних коливань і наслідків воєнних дій. Прогнозування дає змогу перейти від реактивної моделі управління до проактивної, коли зміни в навантаженні на центри надання адміністративних послуг, освітні, соціальні, транспортні чи комунальні сервіси враховуються до виникнення дефіциту або перевантаження. Законодавчі підстави для формування прогнозних документів уже існують [2], однак практична цінність прогнозування залежить від якості даних, міжвідомчої сумісності реєстрів та здатності органів влади використовувати аналітику в бюджетному й кадровому плануванні.

Третім інструментом виступає картографування потреб і просторовий аналіз. Для сфери публічних послуг важливо знати не лише середню кількість звернень, а й географію попиту, часову

доступність сервісних точок, транспортну сполученість, концентрацію вразливих груп, цифрову доступність територій, безпекові ризики, а також фактичні маршрути громадян до місця отримання послуги. Геоінформаційні системи дозволяють поєднати демографічні, соціальні, інфраструктурні та фінансові дані, що істотно підвищує обґрунтованість рішень щодо розміщення сервісів, мобільних офісів, віддалених робочих місць і пріоритетів капітальних інвестицій.

Четвертим інструментом є система індикаторів і панелей моніторингу. У практиці публічного управління довгий час переважали кількісні показники, які відображають лише факт надання послуги. Однак сучасний підхід до якості потребує ширшого вимірювання. Доцільно одночасно використовувати індикатори доступності, часу очікування, тривалості проходження процедури, частки повторних звернень, цифрової успішності, кількості скарг, задоволеності користувачів, інклюзивності, витрат на одиницю результату та стійкості сервісу в кризових умовах [10–14]. Саме поєднання таких індикаторів із аналітичними панелями створює основу для регулярного коригування рішень.

П'ятим інструментом є сценарне планування і моделювання ризиків. Для територій, що функціонують в умовах воєнних загроз, руйнування інфраструктури, нестабільності доходної бази бюджету та зміни потоків населення, особливо важливо мати кілька сценаріїв організації сервісної системи. Сценарне планування дає змогу заздалегідь оцінити, як зміняться кадрові потреби, мережа надання послуг, цифрове навантаження, обсяги видатків і логістика доступу в разі різних варіантів розвитку подій. Саме в цій точці планування переходить у сферу економічної безпеки та стійкості.

Шостим інструментом є сервісний дизайн. Його практичний зміст полягає в аналізі шляху користувача, виявленні бюрократичних розривів, зайвих процедур, дублювання документів, фізичних бар'єрів, цифрових ускладнень та комунікаційних розривів. Принципи OECD щодо проектування послуг у цифрову добу безпосередньо підкреслюють потребу розуміти повну проблему користувача, а не тільки окрему адміністративну операцію [4]. Впровадження сервісного дизайну дає змогу підвищити якість без істотного зростання витрат, оскільки оптимізує процес, а не лише додає нові ресурси.

Сьомим інструментом є цифрові платформи й інтегровані реєстри. Їхня роль виходить далеко за межі автоматизації документообігу. За умови належної архітектури даних вони дають змогу формувати в реальному часі аналітику навантаження, контролювати терміни виконання, виявляти вузькі місця, автоматично передавати дані між підрозділами, зменшувати кількість документів, які вимагаються від громадянина, та підвищувати прозорість процедур. Разом із тим цифровізація не є самодостатньою метою. У наукових працях про якість цифрових публічних послуг підкреслюється, що ефективність електронного сервісу залежить від надійності системи, якості інформації, зручності інтерфейсу, довіри користувача, безпеки та організаційної підтримки [12–14].

Восьмим інструментом є бюджетування, орієнтоване на результат. У сфері публічних послуг воно дає змогу поєднати витрати з очікуваними результатами і якісними параметрами сервісу. Наприклад, питання фінансування мережі послуг може вирішуватися не лише на підставі історичних витрат, а з огляду на прогноз попиту, відстань до сервісної точки, структуру вразливих груп, цифрову зрілість території, сезонність навантаження та цільові стандарти якості. Такий підхід посилює відповідальність розпорядників бюджетних коштів і знижує ризик відтворення неефективних інституційних конфігурацій.

Дев'ятим інструментом є участь громадян і механізми систематичного зворотного зв'язку. Для сфери публічних послуг важливо переходити від епізодичних консультацій до регулярного збору даних про користувацький досвід: коротких опитувань після отримання послуги, фокус-груп, аналізу звернень і скарг, поведінкових даних цифрових платформ, індикаторів повторних відмов або незавершених заяв. У підсумку формується не разова реакція на проблему, а навчальна система управління якістю.

Десятим інструментом є міжвідомча координація. Багато суспільно важливих запитів не можуть бути якісно вирішені силами однієї установи. Тому планування у сфері публічних послуг має передбачати узгодження функцій, обмін даними, спільні протоколи дій і взаємоузгоджені показники результативності. SIGMA у моніторинговому звіті щодо публічної адміністрації в Україні акцентує увагу на значенні інституційних передумов, політик і процедур як бази для результативної адміністрації [6].

На рисунку 1 подано узагальнену схему інтегрованого циклу планування, прогнозування та забезпечення якості публічних послуг. Центральне місце в ньому посідає аналітична взаємодія між економічними умовами, прогнозом попиту, ресурсним плануванням, сервісним дизайном, моніторингом і коригуванням рішень. Саме така логіка переводить систему публічних послуг із режиму звітності про окремі дії у режим управління суспільною цінністю.

Таблиця 1

**Систематизація сучасних інструментів планування, прогнозування та забезпечення якості послуг**

| Інструмент | Функція | Управлінський результат | Вплив на якість послуг |
|---|---|---|---|
| Стратегічне планування | визначення цілей і пріоритетів | узгодження ресурсів і пріоритетів | підвищує передбачуваність і доступність |
| Прогнозування попиту | оцінка майбутнього навантаження | запобігання дефіциту або перевантаженню | скорочує черги і затримки |
| Просторовий аналіз | виявлення територіальних дисбалансів | оптимізація мережі сервісних точок | забезпечує територіальну справедливість |
| Панелі моніторингу | безперервний контроль індикаторів | швидке коригування рішень | підвищує надійність і прозорість |
| Сервісний дизайн | оптимізація маршруту користувача | усунення процедурних бар'єрів | покращує зручність і зрозумілість |
| Результативне бюджетування | зв'язок витрат із результатами | економічне обґрунтування сервісної моделі | підвищує ефективність витрат |

*Джерело: складено автором на основі [4–6; 8–15]*

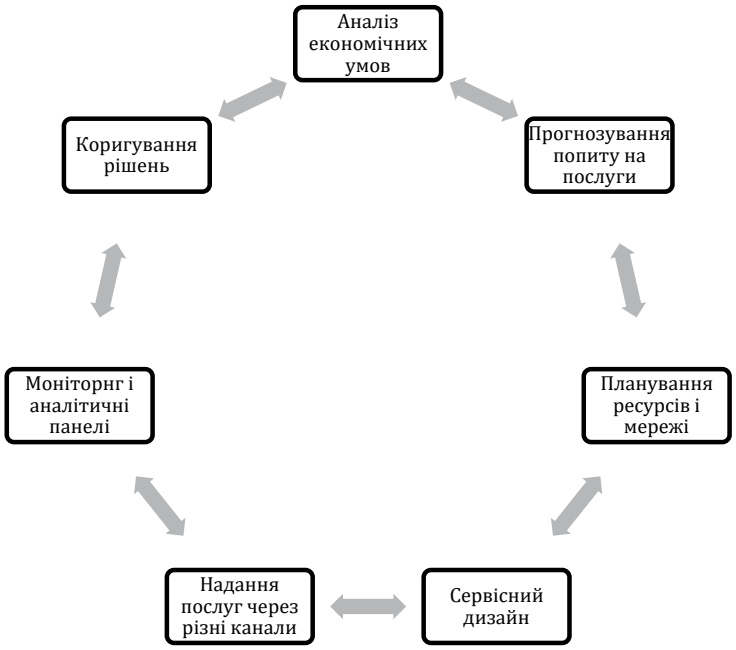


**Рис. 1. Інтегрований цикл планування, прогнозування та забезпечення якості послуг**

*Джерело: розроблено автором*

Узагальнення наукових праць і практики публічного адміністрування дає підстави виділити такі критерії якості публічних послуг: доступність, своєчасність, надійність, зрозумілість процедури, інклюзивність, цифрова зручність, результативність, безпекова стійкість, економічність та адаптивність. Для сучасної України до цього переліку доцільно додати територіальну справедливість, тобто співмірність рівня сервісу для різних типів громад. Саме цей критерій особливо важливий для політики відновлення і вирівнювання можливостей доступу до базових послуг у міських, сільських, прифронтових і деокупованих територіях.

Матриця оцінювання якості має поєднувати індикатори з конкретними управлінськими діями. Наприклад, тривале очікування послуги не просто фіксується статистично, а трансформується в рішення щодо маршрутизації, цифровізації чи перерозподілу кадрів. Низька цифрова успішність веде до спрощення інтерфейсу, створення гібридних каналів доступу або посилення консультативного супроводу. Такий підхід наближає оцінювання до реального управлінського циклу і робить його корисним для керівника, а не лише для звітності.

**Висновки.** У результаті дослідження встановлено, що публічне управління в економічній сфері потребує переходу від фрагментарного адміністрування окремих процедур до

Таблиця 2

**Матриця оцінювання якості публічних послуг у публічному управлінні економічною сферою**

| Критерій | Показник | Ознака проблеми | Рішення |
|---|---|---|---|
| Доступність | час доїзду; частка онлайн-послуг | надмірна відстань або відсутність каналу | мобільні офіси; дистанційний доступ |
| Оперативність | тривалість процедури; черга | прострочення та накопичення звернень | спрощення етапів; перерозподіл кадрів |
| Надійність | повторні звернення; помилки | велика частка повернених заяв | уніфікація інструкцій; контроль якості |
| Цифрова зручність | частка успішних онлайн-заяв | незавершені або скасовані подання | переробка інтерфейсу; консультативна підтримка |
| Економічність | витрати на одиницю результату | непропорційні витрати | результативне бюджетування; оптимізація мережі |

*Джерело: складено автором на основі [9–14]*

інтегрованої системи планування, прогнозування й забезпечення якості публічних послуг. Якість сервісу виявляється не лише похідною від нормативного регулювання або цифровізації, а наслідком узгодженої роботи стратегічного планування, прогнозної аналітики, сервісного дизайну, результативного бюджетування, цифрових платформ, моніторингових індикаторів і міжвідомчої координації.

Доведено, що результативне управлінське рішення в економічній сфері має бути людиноцентричним, територіально чутливим і ресурсно обґрунтованим. Саме така логіка дає змогу оцінювати не лише кількість наданих послуг, а й реальну доступність, часові витрати, надійність, інклюзивність, цифрову успішність і стійкість сервісної системи. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання запропонованої систематизації інструментів і матриці оцінювання якості під час розроблення стратегій розвитку, програм економічного і соціального розвитку та управлінських панелей моніторингу.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з розробленням прикладних моделей прогнозування попиту на окремі види публічних послуг, створенням галузевих наборів індикаторів якості та апробацією сервісно-аналітичних рішень у процесі повоєнного відновлення України.

**Список літератури:**


1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 року № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5203-17 (дата звернення: 09.03.2026).
2. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1602-14 (дата звернення: 09.03.2026).
3. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лютого 2015 року № 156-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19 (дата звернення: 09.03.2026).
4. OECD good practice principles for public service design and delivery in the digital age. OECD, 2022. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/11/oecd-good-practice-principles-for-public-service-design-and-delivery-in-the-digital-age_f3845ec3/2ade500b-en.pdf (date of access: 09.03.2026).
5. OECD. Government at a Glance 2025. Paris: OECD Publishing, 2025. DOI: https://doi.org/10.1787/0efd0bcd-en.
6. SIGMA, OECD. Public administration in Ukraine: Assessment against the principles of public administration. SIGMA Monitoring Report, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/02/public-administration-in-ukraine_27a46a58/078d08d4-en.pdf (date of access: 09.03.2026).
7. Holovko L. The role of public opinion in the development strategy of united territorial community. *Demography and Social Economy*. 2022. Vol. 48, No. 2. P. 95–107. DOI: https://doi.org/10.15407/dse2022.02.095.
8. Hnatkovych O., Yasinovska I., Smolinska S., Smolinskyy V. Modern approaches to Ukraine's regional development management. *Regional Science Policy & Practice*. 2023. Vol. 15, No. 1. P. 108–122. DOI: https://doi.org/10.1111/rsp3.12641.
9. Aryani Y. A., Gantyowati E., Nurrahmawati A., Arifin T., Sutaryo S. Determinants of local government public service quality: Evidence from the developing economy. *Journal of Governance & Regulation*. 2023. Vol. 12, No. 1. P. 218–229. DOI: https://doi.org/10.22495/jgrv12i1siart2.
10. Van Ryzin G. G. Service quality, administrative process, and citizens' evaluation of local government in the US. *Public Management Review*. 2015. Vol. 17, No. 3. P. 425–442. DOI: https://doi.org/10.1080/14719037.2013.841456.
11. Menezes V. G. d., Pedrosa G. V., Silva M. P. P. d., Figueiredo R. M. d. C. Evaluation of public services

considering the expectations of users: A systematic literature review. *Information*. 2022. Vol. 13, No. 4. Art. 162. DOI: https://doi.org/10.3390/info13040162.

12. Papadomichelaki X., Mentzas G. e-GovQual: A multiple-item scale for assessing e-government service quality. *Government Information Quarterly*. 2009. Vol. 26, No. 2. P. 118–127. DOI: https://doi.org/10.1016/j.giq.2008.10.005.

13. Wirtz B. W., Müller W., Schmitz S. Public e-service quality: A conceptual framework and empirical validation. *Public Administration Review*. 2022. Vol. 82, No. 5. P. 875–891. DOI: https://doi.org/10.1111/puar.13465.

14. Alves J. N., Battistella L. F., Lehnhart E. dos R., Vieira K. M., Zonatto V. C. da S. Digital public service quality (PS-DigQual): Proposal of a multidimensional framework. Proceedings of the 26th Annual International Conference on Digital Government Research. 2025. DOI: https://doi.org/10.59490/dgo.2025.1056.

15. Zhovnirchyk Y., Chernov S., Larina N., Lukashuk M., Antonova L. Strategic planning for the sustainable development of territorial communities. *International Journal of Sustainable Development and Planning.* 2023. Vol. 18, No. 7. P. 2097–2105. DOI: https://doi.org/10.18280/ijsdp.180712.

**References:**

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). Pro administratyvni posluhy [On Administrative Services]: Law of Ukraine No. 5203-VI of September 6, 2012. Retrieved March 9, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/go/5203-17 [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2000). Pro derzhavne prohnozuvannia ta rozroblennia prohram ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy [On State Forecasting and Elaboration of Programs of Economic and Social Development of Ukraine]: Law of Ukraine No. 1602-III of March 23, 2000. Retrieved March 9, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/go/1602-14 [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky [On Principles of State Regional Policy]: Law of Ukraine No. 156-VIII of February 5, 2015. Retrieved March 9, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19[in Ukrainian].

4. OECD. (2022). OECD good practice principles for public service design and delivery in the digital age. OECD. Retrieved March 9, 2026, from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/11/oecd-good-practice-principles-for-public-service-design-and-delivery-in-the-digital-age_f3845ec3/2ade500b-en.pdf

5. OECD. (2025). Government at a glance 2025. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/0efd0bcd-en

6. SIGMA, & OECD. (2024). Public administration in Ukraine: Assessment against the principles of public administration. SIGMA Monitoring Report. Retrieved March 9, 2026, from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/02/public-administration-in-ukraine_27a46a58/078d08d4-en.pdf

7. Holovko, L. (2022). The role of public opinion in the development strategy of united territorial community. *Demography and Social Economy*, 48 (2), 95–107. https://doi.org/10.15407/dse2022.02.095

8. Hnatkovych, O., Yasinovska, I., Smolinska, S., & Smolinskyy, V. (2023). Modern approaches to Ukraine's regional development management. *Regional Science Policy & Practice*, 15 (1), 108–122. https://doi.org/10.1111/rsp3.12641

9. Aryani, Y. A., Gantyowati, E., Nurrahmawati, A., Arifin, T., & Sutaryo, S. (2023). Determinants of local government public service quality: Evidence from the developing economy. *Journal of Governance & Regulation,* 12 (1), 218–229. https://doi.org/10.22495/jgrv12i1siart2

10. Van Ryzin, G. G. (2015). Service quality, administrative process, and citizens' evaluation of local government in the US. *Public Management Review*, 17 (3), 425–442. https://doi.org/10.1080/14719037.2013.841456

11. Menezes, V. G. d., Pedrosa, G. V., Silva, M. P. P. d., & Figueiredo, R. M. d. C. (2022). Evaluation of public services considering the expectations of users: A systematic literature review. *Information*, 13 (4), 162. https://doi.org/10.3390/info13040162

12. Papadomichelaki, X., & Mentzas, G. (2009). e-GovQual: A multiple-item scale for assessing e-government service quality. Government Information Quarterly, 26 (2), 118–127. https://doi.org/10.1016/j.giq.2008.10.005

13. Wirtz, B. W., Müller, W., & Schmitz, S. (2022). Public e-service quality: A conceptual framework and empirical validation. *Public Administration Review*, 82 (5), 875–891. https://doi.org/10.1111/puar.13465

14. Alves, J. N., Battistella, L. F., Lehnhart, E. dos R., Vieira, K. M., & Zonatto, V. C. da S. (2025). Digital public service quality (PS-DigQual): Proposal of a multidimensional framework. Proceedings of the 26th Annual International Conference on Digital Government Research. https://doi.org/10.59490/dgo.2025.1056

15. Zhovnirchyk, Y., Chernov, S., Larina, N., Lukashuk, M., & Antonova, L. (2023). Strategic planning for the sustainable development of territorial communities. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 18 (7), 2097–2105. https://doi.org/10.18280/ijsdp.180712

А. А. Телендій

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 10.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364-051:174:159.944**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-7

***О. О. Байдарова***
*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,*
*м. Київ, Україна*
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-2332-1769 – Байдарова О. О.
baidarovao@knu.ua

## ТУРБОТА ПРО СЕБЕ ЯК ПРОФЕСІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Статтю присвячено обґрунтуванню турботи про себе як професійного обов'язку соціального працівника та необхідної умови етичної, безпечної й компетентної практики в умовах тривалих криз, зокрема повномасштабної війни. Професійна діяльність соціальних працівників пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження, постійним контактом із людським стражданням і ризиком вторинної травматизації, що актуалізує потребу системної підтримки їхнього психологічного благополуччя.

Турбота про себе розглядається як мультимодальний феномен, що корелює зі зниженням ризику вигорання, покращенням психічного здоров'я, збільшенням працездатності, більшою здатністю до емпатії та стійкістю в довготривалій професійній діяльності. Підкреслено недостатність індивідуалістських концепцій турботи про себе та важливість зусиль, спрямованих на інституціоналізацію практик турботи про себе у соціальній роботі як професії.

Метою дослідження є обґрунтування турботи про себе як складової професійної відповідальності соціального працівника шляхом аналізу міжнародних і національних етичних стандартів та огляду українських емпіричних досліджень, предметом яких є турбота про себе, та досліджень, пов'язаних із дотичною проблематикою професійного вигорання, стресу й втоми від співчуття. Використано метод логічного аналізу нормативних документів і систематичний пошук наукових джерел у відкритих академічних базах; представлено результати їх аналітичного огляду.

Установлено, що норма професійної турботи про себе чітко зафіксована в окремих міжнародних етичних кодексах, тоді як у чинному українському етичному кодексі вона відсутня. Українські емпіричні дослідження підтверджують високу поширеність професійного стресу та вигорання серед соціальних працівників, однак системних досліджень практик турботи про себе та їх ефективності бракує. Зроблено висновок про необхідність інституціоналізації турботи про себе на індивідуальному, організаційному та освітньому рівнях як складової професійних стандартів соціальної роботи.

**Ключові слова:** турбота про себе, соціальна робота, професійна етика, професійне вигорання, вторинна травматизація, стрес війни.

***O. O. Baidarova***
*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*

## SELF-CARE AS A PROFESSIONAL DUTY OF A SOCIAL WORKER

The article is devoted to justifying self-care as a professional duty of social workers and a necessary condition for ethical, safe, and competent practice in prolonged crises, particularly full-scale war. The professional activities of social workers are associated with a high level of emotional stress, constant contact with human suffering, and the risk of secondary traumatization, which highlights the need for systematic support for their psychological well-being.

Self-care is seen as a multimodal phenomenon closely linked to reducing burnout risk, improving mental health, increasing work capacity, enhancing empathy, and fostering resilience in long-term professional activity. The inadequacy of individualistic concepts of self-care and the importance of institutionalizing self-care practices in social work as a profession are emphasized.

The purpose of the study is to justify self-care as a component of social workers' professional responsibility by analyzing international and national ethical standards and reviewing Ukrainian empirical studies on self-care and on professional burnout, stress, and compassion fatigue. The method of logical analysis of normative documents and a systematic search for scientific sources in open academic databases were used; the results of their analytical review are presented.

It has been established that the norm of professional self-care is clearly defined in some international codes of ethics, but is absent from the current Ukrainian code of ethics. Ukrainian empirical studies confirm the high prevalence of professional stress and burnout among social workers, but there is a lack of systematic research on self-care practices and their effectiveness. The conclusion was reached that self-care should be institutionalized at the individual, organizational, and educational levels as a component of professional standards in social work.

**Key words:** self-care, social work, professional ethics, professional burnout, secondary traumatization, war stress.

**Постановка проблеми.** Професійна діяльність соціального працівника належить до видів професій з надання допомоги, у яких емоційне навантаження, тривалий контакт із людським стражданням, кризами та історіями травм і втрат є не винятком, а нормою. У таких умовах особливого значення набуває питання збереження психологічного та фізичного благополуччя фахівця, адже його стан прямо впливає на якість послуг, етичність взаємодії з клієнтом і професійну стійкість у довгостроковій перспективі. Наукові огляди та емпіричні дослідження показують, що соціальні працівники є однією з груп, уразливих до професійного вигорання, вторинної травматизації та феномену «втоми від співчуття» (compassion fatigue), що може супроводжуватися емоційним виснаженням, зниженням емпатії і втратою сенсу професійної діяльності [16; 25; 35].

Термін "self-care" у статті перекладається як «турбота про себе» (також уживається як «самопіклування», «самодогляд») [7; 12; 14; 18; 22] і означає систему повсякденних дій і стратегій, спрямованих на підтримання й покращення фізичного, емоційного та психологічного здоров'я.

Попри те, що турбота про себе тривалий час розглядалася як приватна справа спеціаліста або як набір індивідуальних «практик відновлення», сучасні тенденції у професійній етиці та освіті соціальної роботи зміщують акцент у бік розуміння турботи про себе як частини професійної відповідальності [22; 29; 35]. Зокрема, у професійних дискусіях наголошується, що «турбота про себе не є додатком до соціальної роботи; вона є невід'ємною частиною практики, що дозволяє соціальним працівникам компетентно обслуговувати клієнтів, сприяти соціальній справедливості та підтримувати інші ідеали професії», а «соціальні організації, агентства та освітні організації також несуть відповідальність за забезпечення соціальних працівників необхідною та заслуженою підтримкою» [15]. Це знайшло відображення у доповненнях до Етичного кодексу американської Національної асоціації соціальних працівників [32]. У цьому контексті турбота про себе може бути інтерпретована як елемент принципу «не нашкодь», оскільки виснажений або емоційно перевантажений фахівець потенційно підвищує ризики помилок, порушення меж і зниження якості підтримки.

В Україні в умовах жорстокої триваючої війни, розпочатою росією, актуальність унормування турботи про себе як невід'ємної частини професійної практики соціального працівника є більш ніж критичною. Діяльність у складних соціальних контекстах, в умовах підвищених навантажень через кадрову кризу в соціальній роботі і коли ні клієнти, ні самі соціальні працівники не звільнені від болю і страждань війни, вимагає турботи про себе як однієї з ключових складових професійної практики, що може запобігати професійному вигоранню, вторинній травматизації, підтримувати ідентичність та забезпечувати професійну стійкість фахівців [27]. Окрім того, що надмірне навантаження часто не дозволяє працівникам відпочити («взяти паузу»), що необхідно для відновлення після побаченого та почутого, «психологічний тиск на фахівців чинить подвійність особистого становища – і як людини, яка сама страждає від війни, і як спеціаліста, який має допомогти постраждалим клієнтам і бути ресурсним для них» [2, с. 74]. Дослідники піднімають питання необхідності інтеграції компетентності турботи про себе у освітні програми з соціальної роботи [12; 23].

Одночасно з розширенням етичного дискурсу, зростає критика індивідуалізованого трактування турботи про себе, коли відповідальність за подолання системних проблем (надмірне навантаження, нестача ресурсів, дефіцит супервізії, організаційна нестабільність) перекладається на самого працівника. Сучасні публікації вказують, що «культура турботи про себе» може стати інструментом заміщення реальних

організаційних змін, якщо вона не підкріплена політиками підтримки персоналу, доступом до супервізії, реалістичним розподілом робочого часу та професійним навчанням [36]. Отже, проблема турботи про себе в соціальній роботі потребує комплексного аналізу, що включає як індивідуальні практики, так і організаційні умови професійної діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У соціальній роботі працівники постійно взаємодіють з людьми в складних життєвих ситуаціях, у зв'язку з кризами, бідністю, домашнім насильством, травмою та хронічним стресом. Ці специфічні вимоги призводять до емоційного виснаження та професійного вигорання серед соціальних працівників – явища, яке включає втрату мотивації, деперсоналізацію клієнтів та зниження професійної ефективності. Емпіричні дані свідчать, що такі стани пов'язані із серйозними психоемоційними наслідками: підвищеним ризиком тривоги, депресії та погіршенням загального благополуччя працівників, – що підкреслює потребу в ефективних стратегіях підтримки та турботи про себе як частини етичної професійної практики [20; 30].

Серед основних факторів, які сприяють негативним наслідкам стресу, – надмірне робоче навантаження, недостатня організаційна підтримка, складні клієнтські ситуації та високі очікування щодо результатів роботи, що робить соціальну роботу особливо вразливою до синдромів вигоряння порівняно з іншими професіями допомоги. Саме ця тривала емоційна напруга та рутинне зіштовхування із людським стражданням створюють передумови для втоми від співчуття – стану емоційного дистресу і виснаження, що супроводжується біологічною, психологічною та соціальною дисфункцією. Втома від співчуття, що розвивається під впливом вторинної травматизації у поєднанні із сукупним вигоранням, додатково виснажує працівників і знижує їхню здатність надавати якісну допомогу [21; 35; 40].

У науковій літературі існує кілька парадигм розуміння турботи про себе [31]. Одні підходи розглядають його як приватну, індивідуальну практику, що допомагає працівнику відновлювати ресурси після стресу (характерно для психологічних та оздоровчих моделей). В керівних принципах належної практики для гуманітарних працівників під турботою про себе розуміють виконання повсякденних дій, що допомагають підтримувати та покращувати фізичне, емоційне та психологічне здоров'я; це можуть бути такі дії, як прийом їжі, одягання, купання і відвідування туалету, фізичні вправи, саморефлексія, участь у духовних ритуалах [14]. Інші дослідники – все частіше – позиціонують турботу про себе як етичний обов'язок та інструмент запобігання самоушкодженню через хронічний стрес. Такий погляд знаходить підтвердження в професійних стандартах соціальної роботи, де робота над збереженням власного функціонального стану зараховується до складових професійної компетентності. Важливо, що деякі дослідники критично оцінюють індивідуалістські концепції турботи про себе, які представляють його лише як набір «комфортних» дій (наприклад, прийняття ванни, перегляд фільмів чи поїздка на природу). Такі підходи, вважають критики, можуть применшувати структурні фактори, що спричинюють стрес, і перекладати відповідальність за рішення системних проблем на самих працівників. Сара Роуз [36] попереджає, що такі спрощені парадигми можуть бути шкідливими, оскільки не враховують організаційні, соціальні та культурні детермінанти стресу, а також здатні закріплювати стереотипи про «егоїзм» практик турботи про себе, що може знецінювати їх прийняття у професійних колах.

До прикладу, у Шотландії, де докладаються зусилля з інституціоналізації практик турботи про себе, соціальні працівники пов'язують особисте благополуччя з піклуванням про себе, підтримкою себе у хорошій формі, здатністю ставити себе на перше місце, захищати можливість зосередитися на своїх потребах; а до поширених активностей з турботи про себе вони відносять практики усвідомленості (mindfulness), дотримання балансу між роботою і особистим життям, фізичні вправи, читання, медитацію, час з коханими людьми [28]. Разом з тим, респонденти усвідомлюють процесуальний характер турботи про себе, що вимагає інтеграції цих активностей у їхню роботу як сталої практики із забезпеченням відповідних організаційних умов. Зокрема, це можливо за умови відмови в організаціях-роботодавцях від культури професійних вимог на користь культури турботи, наявності підтримуючого лідерства та управління, при якому цінується благополуччя працівників, впроваджується навчання з питань турботи про себе, є позитивне та відкрите спілкування і панує відповідна атмосфера та застосовується гнучкість у підходах до формування робочих графіків.

Література підкреслює мультимодальність турботи про себе, що включає фізичні, психологічні, соціальні та духовні аспекти. Вона пов'язана з концепціями задоволення від турботи про інших (compassion satisfaction), втоми від співчуття та вторинної травми, які систематично

вивчаються через професійні шкали, наприклад, інструмент “The Professional Quality of Life” (ProQOL) – одну з найбільш використовуваних у дослідженнях самопочуття фахівців [34]. Ці вимірювання дозволяють кількісно оцінювати, як рівні турботи про себе співвідносяться з профілактикою вигорання та підтриманням професійної якості життя.

Емпіричні дослідження підтверджують, що наявність і регулярність практик турботи про себе пов’язані з покращенням професійного та психологічного благополуччя, а саме – з нижчими показниками вторинного стресу, емоційного виснаження і вигорання та вищим рівнем задоволення від професійної діяльності [37; 20]. Цікаво, що деякі дослідження також вивчають взаємозв’язок турботи про себе з професійною освітою. Наприклад, Марісса О’Ніл, Грета Йодер Слейтер і Дерік Батт у дослідженні студентів соціальної роботи виявили, що включення практик турботи про себе в навчальний процес допомогло зменшити академічний стрес і сприяло кращій адаптації майбутніх соціальних працівників до професійних навантажень [33].

Дослідники також звертають увагу на бар’єри у впровадженні турботи про себе у професійну практику. Це включає стигматизацію турботи про себе як «розкошів» чи «егоїзму», нестачу часу, недостатню підтримку з боку роботодавців та культурні очікування щодо безкорисливої відданості професії. Такі бар’єри можуть посилювати відчуття провини або страх втратити професійну ефективність, якщо працівник почне приділяти час власним потребам [36]. Українські дослідниці Олена Бутиліна та Ірина Євдокимова наголошують, що формування резильєнтності персоналу має стати стратегічним завданням кадрового менеджменту соціальних служб, котрий повинен включати в себе комплекс заходів, спрямованих на діагностику та моніторинг змін у наявних ресурсах соціальних працівників (у т. ч. ресурсах самовідновлення), формування у колективі атмосфери підтримки, розвиток та навчання персоналу [3].

У підсумку, наукові джерела свідчать про те, що турбота про себе як частина професійного обов’язку соціального працівника має міцну теоретичну, емпіричну та практичну основу, розвинену, передусім, закордоном. Вона пов’язана зі зниженням ризику вигорання, покращенням психічного здоров’я, збільшенням працездатності, більшою здатністю до емпатії та стійкістю в довготривалій професійній діяльності. Разом із тим, успішне впровадження турботи про себе залежить не лише від особистої мотивації, а й від рівня організаційної підтримки, професійної освіти, політик супервізії та культури, що сприймає турботу про себе як професійну цінність, а не привілей. Водночас, огляд публікацій засвідчив низьку представленість цієї проблеми в українських дослідженнях. Закономірно, постає питання: чи сприймається турбота про себе в Україні як професійний стандарт та чи існують емпіричні дослідження, присвячені турботі про себе в соціальній роботі, які б не лише відображали місцевий контекст і локальні виклики, але й враховували реалії воєнного часу, що гостро вимагають перегляду ставлення до неї?

Метою цієї статті є обґрунтування турботи про себе як професійного обов’язку соціального працівника, актуалізованої складними контекстуальними умовами української професійної практики соціальної роботи, а також аналіз ключових механізмів, через які турбота про себе пов’язана із професійною компетентністю, етикою та якістю соціальних послуг. Для досягнення мети поставлено такі завдання: (1) проаналізувати сучасні стандарти соціальної роботи на предмет наявності в них закріплених зобов’язань щодо турботи про себе; (2) здійснити аналіз українських досліджень, які торкаються практик турботи про себе, профілактики професійного вигорання та психоемоційної підтримки соціальних працівників; (3) окреслити роль організаційної відповідальності та супервізії у формуванні культури підтримання професійної стійкості, в якій професійній турботі про себе відводиться належне місце.

Для вирішення завдань дослідження застосовані наступні методи: метод логічного аналізу джерел, відібраних цілеспрямовано – для розв’язання першого завдання дослідження, – та шляхом систематичного пошуку літератури – для розв’язання другого завдання дослідження. Третє завдання вирішувалось шляхом узагальнення результатів аналізу та систематизації.

Аналізу на предмет наявності закріплених зобов’язань щодо турботи про себе підлягали міжнародні стандарти соціальної роботи, український кодекс професійної етики, а також національні стандарти країн, під впливом яких значною мірою формувалась практика соціальної роботи в Україні.

Систематичний пошук літератури проведено у січні–лютому 2026 року. Пошук було спрямовано на виявлення досліджень, проведених в Україні, пов’язаних турботою про себе (самопіклуванням) соціальних працівників. Пошук інформації здійснювався через відкриті академічні джерела, зокрема Google Scholar

та платформи ResearchGate і Academia.edu. Пошукові запити формувались українською та англійською мовами із використанням комбінацій наборів ключових слів: «турбота про себе», «самопіклування», «самодогляд» та «соціальна робота», «соціальні працівники». Крім того, щоб уникнути ризику пропуску відповідних досліджень, додатково здійснювався пошук джерел, які відображають результати українських емпіричних досліджень професійного вигорання, вторинної травматизації, втоми від співчуття у соціальних працівників та практик з їх профілактики.

Критеріями включення були:

– український контекст, релевантний соціальній роботі (дослідження проведене в Україні, або вибірка складається з українських соціальних працівників / студентів соціальної роботи, а не професій з допомоги загалом, або дослідження описує умови соціальної сфери в Україні (кризові події, війна, пандемія, навантаження, дефіцит ресурсів) та їх вплив на працівників;

– актуальність (основну увагу було приділено науковим публікаціям, опублікованим у період з 2022 року до теперішнього часу);

– емпіричність (наявність даних, зібраних шляхом опитування / анкетування, інтерв'ю / фокус-групи, психометричних вимірювань, або систематизований аналіз практики, наприклад, супервізії, з реальними прикладами);

– дотичність до теми турботи про себе;

– доступність публікації (повного тексту).

На основі отриманих шляхом систематичного пошуку матеріалів здійснено первинний відбір та класифікацію джерел за напрямами – оглядові дослідження, емпіричні дослідження; останні класифікувались також за методом та вибіркою дослідження.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Міжнародні етичні рамки (IFSW/IASSW) не згадують турботу про себе конкретно, але вони підкреслюють, що етична свідомість є фундаментальною частиною професійної практики соціальних працівників [27], що логічно включає здатність підтримувати психоемоційне благополуччя у професії.

NASW Code of Ethics прямо називає турботу про себе як етичний професійний обов'язок: «Професійний догляд за собою має першочергове значення для компетентного та етичного виконання соціальної роботи. Професійні вимоги, складні умови на робочому місці та вплив травматичних подій вимагають від соціальних працівників підтримання особистого та професійного здоров'я, безпеки та цілісності» [32].

Канадський кодекс етики соціальних працівників хоча й не має прямого розділу про турботу про себе, керівні принципи у розділі 4.2 включають положення про самоусвідомлення та саморефлексію, що вимагають від соціальних працівників визнання впливу, який допомога іншим може мати на практику та особисте благополуччя, зобов'язання шукати наставників, консультантів або менторів, бути добре обізнаним щодо впливу і факторів ризику, пов'язаних з вигоранням, втомою від співчуття, опосередкованою травмою та важливості турботою про себе [19].

У британському етичному кодексі [17] закріплене зобов'язання соціальних працівників підтримувати професійну компетентність і етичну поведінку протягом кар'єри.

У німецькому кодексі професійної етики соціальної роботи також немає явної, окремої норми про турботу про себе як обов'язок соціального працівника [24]. Проте кодекс містить принципи, які опосередковано передбачають відповідальність за власну рефлексію, самоусвідомлення, розпізнавання меж компетентності та здатність відмовлятися від завдань, що виходять за межі фахової компетентності, що дуже близько до турботи про себе як процесу підтримки здатності до доброї практики.

Водночас, слід наголосити, що чинний український Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи [6], що вже давно зазначає критики як такий, що не відповідає сучасним міжнародним стандартам і потребує оновлення [10], не тільки не містить прямого положення про обов'язок турботи про себе соціального працівника, але й загалом зосереджений головно на відповідальності перед клієнтами та дотриманні етичних стандартів зовнішньої поведінки.

У підсумку, можемо стверджувати, що, на відміну від NASW Code of Ethics або європейських етичних рекомендацій, український кодекс не містить норми про професійну турботу про себе як етичний обов'язок, навіть опосередковано. І хоча він ґрунтується частково на міжнародних принципах IFSW, ці принципи в Україні передані у спрощеному вигляді, орієнтованому на взаємодію з клієнтом, а не на внутрішню стійкість працівника. Таким чином, турбота про себе в українському нормативному етичному полі залишається переважно на рівні рекомендацій і практик, а не формалізованої етичної вимоги.

Пошук доказової бази, дотичної до теми турботи про себе в соціальній роботі і здобутої на матеріалах українських досліджень, також підтвердив недостатню увагу цій темі. Огляд публікацій, відібраних за критеріями дослідження, засвідчує наступне:

– Багато робіт фокусуються саме на стресі, вигоранні та заходах профілактики загалом, і не використовують у дослідженні термінології, що прямо стосується турботи про себе. Значну частку цих робіт становлять дослідження рівнів професійного стресу та вигорання серед працівників соціальної сфери в умовах воєнного конфлікту, у яких подекуди фіксуються згадки про практики відновлення й потребу в супервізії та організаційних заходах підтримки.

– Теоретико-емпіричні та емпірико-практичні роботи про профілактику вигорання в соціальній сфері, що містять опитування працівників соціальних служб, діагностику рівнів вигорання й пропозиції профілактичних заходів включно з практиками турботи про себе і навчанням, а також аналітичні звіти громадських організацій корисні для розуміння масштабу проблеми й того, які інтервенції використовують на практиці, однак не ставлять питання про упровадження турботи про себе як невід'ємної частини етичної професійної практики.

Відтак, можемо стверджувати, що емпіричних даних про реальну практику турботи про себе українських соціальних працівників надзвичайно бракує. Наразі переважають теоретичні огляди досліджень стресу та вигорання з розділами чи рекомендаціями про самопіклування, а не окремі повноцінні кількісні чи якісні дослідження, присвячені турботі про себе у професії. Більшість знайдених емпіричних досліджень – описового або кореляційного характеру. Важче піддаються пошуку у відкритих академічних джерелах дослідження молодих науковців, проведених в межах виконання кваліфікаційних (магістерських та бакалаврських) робіт, оскільки вони зрідка представлені у науково-метричних виданнях. Однак, попри те, що здебільшого вони виконані на незначних вибірках і можуть бути обґрунтовано критиковані за недосконалість методології, вони все ж є цінним внеском у науковий пошук факторів, що впливають на професійне благополуччя українських соціальних працівників, та підсвічують прогалини у вивченні турботи про себе як одного з цих факторів.

Нижче подано таблицю з відібраними, проаналізованими та класифікованими українськими емпіричними і практично-орієнтованими дослідженнями (в основному – з фокусом на вигорання, стрес та психоемоційне благополуччя соціальних працівників або майбутніх фахівців соціальної роботи), частина з яких не завжди прямо називає «турботу про себе», але містить емпіричні дані про психосоціальне навантаження, вигорання і практики профілактики (Таблиця 1).

Узагальнення та систематизація отриманих даних дає підстави стверджувати, що в Україні вигорання соціальних працівників є масштабною реальністю, що має вимірювані прояви, а не теоретичною загрозою; турбота про себе потрібна як професійна відповідь на кризові навантаження. Джерела засвідчують зв'язок між кризовими подіями та ростом стресу / вигорання у соціальній сфері і наводять аргументи на користь упровадження на сталій основі стратегій профілактики вигорання та підтримки фахівця. Турбота про себе не є проявом егоїзму чи «особистою слабкістю» соціального працівника, а виступає необхідною умовою підтримання компетентності, здатності до прийняття зважених рішень і забезпечення безпечної взаємодії з клієнтами.

Турбота про себе має бути інтегрована у професію як антикризовий стандарт, бо стресові умови стали тривалими, і сприйматися не лише як особиста практика, а й як організаційна відповідальність. Розгляд турботи про себе як професійного обов'язку дозволяє поєднати індивідуальний рівень відповідальності соціального працівника з вимогою до професійного середовища забезпечувати умови, у яких збереження благополуччя фахівця стає реалістичним і підтримуваним стандартом практики (наприклад, супервізія як інструмент підтримання професійної стійкості). Самопіклування слід також закладати в освіту соціальних працівників як елемент професійної компетентності ще до виходу в практику.

Потреба в більшій кількості досліджень саме про практики турботи про себе у (наприклад, оцінювання ефективності конкретних інтервенцій чи програм) залишається важливою науковою прогалиною.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** У статті обґрунтовано, що турбота про себе (самопіклування) є не приватною справою фахівця, а складовою професійної компетентності та етичної відповідальності соціального працівника, особливо в умовах хронічної кризовості, спричиненої війною. Аналіз міжнародних стандартів та національних етичних кодексів засвідчив, що найбільш чітко норма професійного самопіклування сформульована у доповненнях до NASW Code of Ethics, тоді як міжнародні етичні рамки (IFSW/IASSW) і низка європейських кодексів фіксують її радше опосередковано – через вимоги професійної рефлексії, самоусвідомлення, підтримання компетентності та меж відповідальності. Водночас чинний український Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи не містить прямої норми турботи про себе і загалом є орієнтованим переважно на регуляцію взаємодії з клієнтом.

Таблиця 1

**Огляд українських досліджень, дотичних до питання професійної турботи про себе в соціальній роботі**

| Автор(и) | Рік | Метод | Вибірка | Основні результати |
|---|---|---|---|---|
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| Slozanska H. [38] | 2025 | Крос-секційне опитування: «Діагностика професійного вигорання» К. Маслач, С. Джексон (Maslach Burnout Inventory, далі – MBI) | Соціальні працівники під час пандемії (N=216) | Виявлено високі рівні емоційного виснаження та деперсоналізації, нижчі – почуття досягнень; підкреслено *потребу у підтримці працівників у кризових умовах*. |
| Snoubar Y., Piontkivska O., Stulnikova L. [29] | 2025 | Крос-секційне опитування: Perceived Stress Scale (PSS-10), Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21), Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS), WHOQOL-BREF | Здобувачі освіти з соціальної роботи (N=168) | Виявлено: високі рівні тривожності, депресії та стресу серед студентів; *потребу у психосоціальній підтримці та впровадженні у навчальних закладах інтервенцій, адаптованих до унікальних викликів, з якими стикаються майбутні соціальні працівники в зонах конфліктів.* |
| Гавриловська К. [4] | 2025 | Анкетування: «Діагностика професійного вигорання» (MBI), тест за моделлю стресодолання BASIC Ph (М. Лаад) | Соціальні працівники (N=100) | Виявлено значний рівень професійного вигорання соціальних працівників. Для посилення стійкості й відновлення (відповідно до моделі BASIC Ph) соціальні працівники частіше обирають стратегії С (мислення, когніції) та В (віра, цінності). *Стратегії відновлення, сконцентровані на турботі про себе, самопіклуванні, визначено важливими в контексті збереження стійкості.* Підкреслено, що *підтримка соціальних працівників (формальна та неформальна), формування їх психологічної стійкості, навчання способів турботи про себе та стратегій відновлення мають бути основою організаційних зусиль з профілактики професійного вигорання соціальних працівників.* |
| Слєсарчук А. Л. [11] | 2025 | Фокус-групи | Соціальні працівники, керівники центрів соціальних служб, представники неурядових організацій однієї територіальної громади (N=24) | Розглянуто проблему профілактики професійного вигорання фахівців із соціальної роботи в умовах деокупованих територіальних громад України. Визначено *специфічні чинники вигорання*, характерні для деокупованих громад, та пов'язані з ним *потреби фахівців* (регулярні супервізії, психологічне консультування, безпека персоналу, навчання кризовій інтервенції, наявність шаблонів документації, доступ до онлайн-ресурсів). |
| Терлига О. В. [13] | 2024 | Анкетування: «Діагностика професійного вигорання» (MBI), «Дослідження «синдрому вигорання» (Дж. Грінберг) | Соціальні працівники територіального центру соціального обслуговування (N=29) | Виявлено значні показники вигорання (зокрема, емоційного виснаження та редукції досягнень); наголошено на необхідності профілактичних заходів, у т. ч. спрямовані на тимбілдинг та емоційний відпочинок. |
| Островська Н. О. [9] | 2023 | Аналіз документів (наукової літератури та нормативно-правових актів), «Тест на стресочутливість» (Ю. Щербатих), методика «Тест на професійний стрес», (Т. Азарних, І. Тиртишніков), «Методика дослідження стресостійкості та соціальної адаптації» (Д. Холмса, К. Раге), «Методика визначення нервово-психічної стійкості, ризику дезадаптації у стресі», авторські опитувальники | Соціальні працівники (N=68) | Підтверджено високу вразливість працівників до професійного стресу і його наслідків та недостатній рівень сформованості стресостійкості. За результатами впровадження тренінгово-супервізійної програми засвідчено високий потенціал використання супервізії як ключового механізму запобігання стресу та вигоранню, що впливає на стійкість спеціалістів. |

Продовження таблиці 1

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
|---|---|---|---|---|
| Коляденко С. М., Ілліна О. В. [7] | 2023 | Опис кейсу навчального втручання (без оцінки результатів) | Здобувачі освіти з соціальної роботи | Висвітлено досвід практичної підготовки працівників соціальної сфери до вторинної травматизації під час надання соціальних послуг населенню України у воєнний та післявоєнний період. Наголошується, щоб *аби протидіяти вторинному травмуванню, соціальних працівників слід навчати системної турботи про себе на особистісному, професійному й суспільному рівнях. Недбалість до власного стану має розглядатися як неприпустима*, адже самодогляд зменшує ризик завдання шкоди тим, кому надається допомога. *Турбота про себе повинна стати етичним обов'язком кожного фахівця, який підтримує інших, оскільки нехтування цим принципом підриває професіоналізм і довіру клієнтів*. |
| Байдарова О. О., Царик А. Б. [1; 5] | 2023 | Крос-секційне опитування: «Професійна шкала оцінки якості життя» (ProQoL), «Діагностика професійного вигорання» (MBI) | Соціальні працівники та волонтери (N=40) | Виявлено, що волонтери є більш вразливими щодо травматичного стресу та вигорання, порівняно з працівниками. Доведено, що супервізія є ефективним інструментом профілактики та протидії вигоранню, вирішення проблемних професійних ситуацій та емоційної підтримки фахівців. |
| Літовченко О. Л., Капустник В. А., Завгородній І. В., Меркулова Т. В., Лисак М. С., Перова І. Г., Беккельманн І. [8] | 2023 | Опитування: «Діагностика професійного вигорання» (MBI), оцінка ризиків професійного вигорання за класифікацію R. Kalimo et al., оцінка нервово-психічної напруженості методикою Т. А. Немчин | Працівники соціальних сфер (медичні, вихователі дошкільних закладів, викладачів вищих навчальних закладів), які працюють в умовах пандемії та воєнного конфлікту | Підтверджено, що синдром «професійного вигорання» є поширеним явищем серед соціально значущих професій, що працюють за типом «людина–людина». Зазначено посилення емоційного вигорання та професійного стресу серед працівників соціальних професій під час кризових подій. |
| Zagoriy Foundation, Соціоінформ [41] | 2023 | Змішаний дизайн: анкетування за методикою В. В. Бойка, глибинні інтерв'ю | Працівники некомерційних організацій (благодійних фондів, благодійних організацій, волонтерських ініціатив) (квотно-гніздова вибірка, N=400) | Виявлено, що більш як третина (36 %) працівників/-ць благодійної сфери перебувають на стадії професійного вигорання, ще третина – мають ознаки його формування. Визначено *фактори, що кореспондують із вищими проявами професійного вигорання, описано наявні та бажані стратегії профілактики/протидії вигоранню* в секторі (у т. ч. опосередковані та спеціалізовані заходи менеджменту організацій). Серед поширених *сталих індивідуальних практик профілактики вигорання* названо якісний відпочинок, звернення до психологів, психотерапевтів, відвідування психологічних груп чи онлайн-тренінгів. Виявлено відмінності в культурах реагування на психологічне вигорання колег у рядових працівників та керівників. |

Огляд українських емпіричних досліджень підтвердив, що професійне вигорання, стрес та вторинна травматизація є вимірюваними й поширеними явищами серед соціальних працівників та працівників суміжних соціальних сфер, особливо в кризових умовах. Проте системних досліджень, присвячених саме практикам турботи про себе, їх структурі, культурним бар'єрам та ефективності, в українському науковому полі бракує. Наявні роботи здебільшого мають описовий або кореляційний характер, а питання самопіклування часто присутнє у вигляді рекомендацій у межах тематики профілактики вигорання.

Отже, турботу про себе доцільно розглядати як антикризовий професійний стандарт, що має реалізовуватися на трьох взаємопов'язаних рівнях: індивідуальному (навички саморегуляції, межі, відновлення), організаційному (супервізія, управління навантаженням, культура підтримки) та освітньому (інтеграція самопіклування як компетентності у підготовку фахівців).

Перспективними напрямами подальших досліджень є: (1) проведення кількісних і якісних досліджень практик турботи про себе українських соціальних працівників у різних секторах та напрямах діяльності; (2) вивчення взаємозв'язку між турботою про себе, професійною якістю життя, вигоранням та вторинною травматизацією; (3) оцінювання ефективності конкретних інтервенцій (супервізійних програм, навчальних модулів, організаційних політик тощо) у довгостроковій перспективі; (4) розробка та наукове обґрунтування пропозицій щодо оновлення українського етичного кодексу із включенням норми професійного самопіклування як етичного обов'язку.

**Список літератури:**


1. Байдарова О. О., Царик А. Б. Ризики вигорання волонтерів, які допомагають постраждалим під час війни. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (м. Київ, 22–23 вересня 2023 року). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. С. 14–18.
2. Байдарова О., Семигіна Т. «Нам марафон вже бігти треба»: аналіз досвіду проведення тренінгів із соціальної роботи в умовах війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 2 (13). С. 70–82. https://doi.org/10.31499/2618-0715.2 (13).2024.316702
3. Бутиліна О. В., Євдокимова І. А. Підвищення резильєнтності персоналу соціальної служби в контексті кадрового менеджменту. *Публічне управління та соціальна робота.* 2025. № 2 (6). С. 41–46. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-6
4. Гавриловська К. Стратегії відновлення соціальних працівників із різним рівнем професійного вигорання. *Журнал соціальної та практичної психології.* 2025. № 5. С. 7–12. https://doi.org/10.32782/psy-2025-5-1
5. Дослідження вигорання надавачів психосоціальної допомоги та підтримки постраждалим від війни. *МЦРЛ*. https://ildc.org.ua/vygorannya/ (дата звернення: 16.01.2026).
6. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи : затверджено наказом Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту України № 1965 від 09.09.2005 р. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05 (дата звернення: 15.01.2026).
7. Коляденко С. М., Ілліна О. В. (2023). Едукація майбутніх працівників соціальної сфери основ турботи про себе. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* № 16. С. 23–30. https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-16.3
8. Літовченко О. Л., Капустник В. А., Завгородній І. В., Меркулова Т. В., Лисак М. С., Перова І. Г., Беккельманн І. Емоційне вигорання та професійний стрес серед працівників соціальних сфер під час кризових подій: пандемії та воєнного конфлікту. *Український журнал з проблем медицини праці.* 2023. Т. 19, № 3. С. 172–180. https://doi.org/10.33573/ujoh2023.03.172
9. Островська Н. О. Супервізія соціальних працівників як умова запобігання професійному вигоранню фахівців. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2023. № 1. С. 29–36. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2023-4-29-36
10. Семигіна Т. Етичні стандарти та кодекси у соціальній роботі: міжнародний і національний контекст. *Social Work and Education.* 2025. № 12 (3). С. 522–539. https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.19
11. Слєсарчук А. Л. Профілактика професійного вигорання фахівців із соціальної роботи деокупованих територіальних громад : кваліфікаційна робота здобувача освіти другого (магістерського) рівня : 231 Соціальна робота. Шифр академічної групи: МОСПм-1-24-1.4д. Дата захисту: 17.12.2025, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка.
12. Столярик О. Ю., Семигіна Т. В. Інтеграція компетентності самопіклування в освітні програми підготовки соціальних працівників: шлях до професійної стійкості. *Педагогічна Академія: Наукові записки.* 2025. https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816
13. Терлига О. В. Профілактика професійного вигорання соціальних працівників в територіальних центрах соціального обслуговування. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування.* 2024. Т. 1, № 12. https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.12.320590

14. Ager W., Ehrenreich J. Managing stress in humanitarian workers. Guidelines for good practice. 3rd ed. Antares Foundation, 2012. URL: https://antaresfoundation.org/guidelines/ (дата звернення: 16.01.2026).

15. Barsky A. Ethics Alive: Special Report on the 2021 Revisions to theNASW Code of Ethics. New Language on Self-Care and Cultural Competence/Cultural Humility Takes Effect. June 1, 2021. The new social worker. URL: https://www.socialworker.com/feature-articles/ethics-articles/special-report-2021-revisions-nasw-code-of-ethics/ (дата звернення: 10.01.2026).

16. Bride B. E., Figley C. R. The Fatigue of Compassionate Social Workers: An Introduction to the Special Issue on Compassion Fatigue. Clin Soc Work J. 2007. № 35. P. 151–153. https://doi.org/10.1007/s10615-007-0093-5

17. British Association of Social Workers. Code of Ethics. URL: https://basw.co.uk/policy-practice/standards

18. Byrd J. Autonomous Self-care: A Means to Mitigate Secondary Traumatic Stress Among Clinical Social Workers. DSW Capstone Projects. 2022. P. 28. URL: https://uknowledge.uky.edu/csw_grad_reports/28

19. Canadian Association of Social Workers. Code of Ethics, Values and Guiding Principles. 2024. URL: https://www.casw-acts.ca/en/casw-code-ethics-2024 (дата звернення: 10.01.2026).

20. Clark S. L., Miller B., Akin B. A., Byers K., Wright K., Carr K., & Hunt M. K. Exploring the relationships between self-care and well-being outcomes among child welfare professionals. *Journal of Public Child Welfare.* 2025. № 19 (1). P. 110–140. https://doi.org/10.1080/15548732.2024.2306151

21. Cocker F, Joss N. Compassion Fatigue among Healthcare, Emergency and Community Service Workers: A Systematic Review. Int J Environ Res Public Health. 2016. № 13 (6). P. 618. https://doi.org/10.3390/ijerph13060618

22. Cole R, Fantus S, Hawkins L, Chakraborty P. Professional Self-Care in Social Work Practice: A New Conceptual Framework. *Soc Work.* 2025. № 70 (1). P. 31–38. https://doi.org/10.1093/sw/swae049

23. DeMarchis J., Friedman L., Eyrich Garg K. An ethical responsibility to instill, cultivate, and reinforce self-care skills. *Journal of Social Work Education.* 2022. № 58 (2). P. 308–316. https://doi.org/10.1080/10437797.2021.1895932

24. Deutscher Berufsverband für Soziale Arbeit (DBSH). *Berufsethik*. 2025. URL: https://www.dbsh.de/profession/berufsethik.html (дата звернення: 10.01.2026).

25. Geoffrion S., Lamothe J., Morizot J., Giguère C. É. Construct Validity of the Professional Quality of Life (ProQoL) Scale in a Sample of Child Protection Workers. *Journal of traumatic stress*. 2019. № 32 (4). P. 566–576. https://doi.org/10.1002/jts.22410

26. Global Social Work Statement of Ethical Principles. International Federation of Social Workers / International Association of Schools of Social Work. 2018.

27. Gusak N., Martin J., Sousa C. Reflections from a Seminar Series Supporting Ukrainian Social Workers in Time of War: Professional Solidarity and Human Rights. *J. Hum. Rights Soc. Work.* 2024. № 9. P. 496–503. https://doi.org/10.1007/s41134-024-00317-z

28. Jian M., McCusker P., Mitchell M., Roesch-Marsh A., Rose S., Petrova L. Social workers' views and experiences of self-care practices: a qualitative interview study. *Front Public Health.* 2025. № 13. P. 1585900. https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1585900

29. Kinman G., Grant L. Building Resilience in Early-Career Social Workers: Evaluating a Multi-Modal Intervention. *The British Journal of Social Work.* 2017. Vol. 47, Iss. 7. P. 1979–1998. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw164

30. Maddock A. The Relationships between Stress, Burnout, Mental Health and Well-Being in Social Workers. *The British Journal of Social Work.* 2024. Vol. 54, Iss. 2. P. 668–686. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad232

31. Miller J. J., Grise-Owens E. Self-Care: An Imperative. Social Work. 2020. Vol. 65, Iss. 1. P. 5–9. https://doi.org/10.1093/sw/swz049

32. National Association of Social Workers (NASW). Code of Ethics. 2021. NASW Press.

33. O'Neill M., Slater G. Y., Batt D. Social Work Student Self-Care and Academic Stress. *Journal of Social Work Education.* 2019. № 55 (1). P. 141–152. URL: https://www.jstor.org/stable/48543131 (дата звернення: 10.01.2026).

34. ProQOL. https://proqol.org/proqol-1 (дата звернення: 20.01.2026).

35. Ratcliff M. Social Workers, Burnout, and Self-Care: A Public Health Issue. *Dela J Public Health.* 2024. № 10 (1). P. 26–29. https://doi.org/10.32481/djph.2024.03.05

36. Rose S., McCusker P., Mitchell M., Roesch-Marsh A., Jian M., Petrova L. Self-care in social work: An imperative or beyond reach? *The British Journal of Social Work.* 2025. Vol. 55, Iss. 3. P. 1455–1473. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae204

37. Salloum A., Kondrat D. C., Johnco C., Olson K. R. The role of self-care on compassion satisfaction, burnout and secondary trauma among child welfare workers. *Children and Youth Services Review*. 2025. № 49. P. 54–61. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.12.023.

38. Slozanska H. Burnout among Ukraine's Social Workers during the COVID-19 Pandemic: Insights from a Cross-Sectional Study. *J Metab Diabet Res.* 2025. № 2 (2). P. 1–9. https://doi.org/10.61440/jmdr.2025.v2.11

39. Snoubar Y., Piontkivska O., Stulnikova L. Mental health and psychosocial well-being of Ukrainian social work students affected by Russia's full-scale invasion, *The British Journal of Social Work.* 2025. Vol. 55, Iss. 6. P. 2894–2916. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf079

40. Wu T., Lu C.-R. Understanding compassion fatigue among social workers: a scoping review. *Front. Psychol.* 2025. № 16. P. 1500305. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1500305

41. Zagoriy Foundation, Соціоінформ: Дослідження «Професійне вигорання працівників некомерційного сектору». 2023. URL: https://zagoriy.foundation/projects/doslidzhennya-profesijne-vigorannya-pracivnikiv-nekomercijnogo-sektoru/ (дата звернення: 05.02.2026).

**References:**

1. Baidarova, O. O., & Tsaryk, A. B. (2023). Ryzyky vyhorannia volonteriv, yaki dopomahaiut postrazhdalym pid chas viiny [Risks of burnout of volunteers who help victims during the war]. In *Viiskova psykholohiia u vymirakh viiny i myru: problemy, dosvid, perspektyvy: materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Viiskova psykholohiia u vymirakh viiny i myru: problemy, dosvid, perspektyvy" [Military psychology in the dimensions of war and peace: problems, experience, prospects: materials of the VIII International Scientific and Practical Conference "Military psychology in the dimensions of war and peace: problems, experience, prospects"]* (Kyiv, September 22–23, 2023) (pp. 14–18) [in Ukrainian].

2. Baidarova, O., & Semigina, T. (2024). "We already need to run a marathon": an analysis of social work training experiences during wartime. *Social work and social education,* 2 (13), 70–82. https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(13).2024.316702

3. Butylina, O. V., & Yevdokymova, I. A. (2025). Increasing the resilience of social service staff in the context of human resource management. *Public Administration and Social Work*, 2 (6), 41–46. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-6

*4.* Havrylovska, K. (2025). Recovery strategies of social workers with different levels of professional burnout. *Social and Practical Psychology Journal,* 5, 7–12. https://doi.org/10.32782/psy-2025-5-1

5. ILDC. (2023). Research on burnout among providers of psychosocial assistance and support to people affected by the war. https://ildc.org.ua/vygorannya/ (accessed January 16, 2026).

6. Ministry of Family, Youth and Sports of Ukraine (2005). Pro zatverdzhennia Etychnoho kodeksu spetsialistiv iz sotsialnoi roboty Ukrainy: Nakaz. № 1965. [On Approval of the Code of Ethics for Social Work Specialists of Ukraine: Order No. 1965]. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05 (accessed January 15, 2026).

7. Kolyadenko, S. M., & Illina O. V. (2023). Education of future social workers in the basics of self-care. *Scientific Bulletin of Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy. Series: Pedagogical Sciences*, 16, 23–30. https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-16.3

8. Litovchenko, O., Kapustnyk, V., Zavgorodnii, I., Merkulova, T., Lysak, M., Perova, I., & Boeckelmann, I. (2023). Emotional burnout and professional stress among social field workers during crisis events: pandemic and military conflict. *Ukrainian Journal of Occupational Health*, 19 (3), 172–180. https://doi.org/10.33573/ujoh2023.03.172

9. Ostrovska, N. O. (2023). Supervision of social workers as a condition for preventing professional burnout of specialists. *Social pedagogy: theory and practice*, 1, 29–36. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2023-4-29-36

10. Semigina, T. (2025). Ethical standards and codes in social work: international and national context. *Social Work and Education*, 12 (3), 522–539. https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.3.19

11. *Slesarchuk, A. L.* (2025). *Prevention Of Professional Burnout Among Social Work Specialists In De-Occupied Territorial Communities. Qualification work of a second-level (master's) education student in the specialty 231 Social work. Code of the academic group: MOSPm-1-24-1.4d. Date of presentation: 17.12.2025*, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

12. Stolyaryk, O., & Semigina, T. (2025). Integration of Self-Care Competence into Social Work Educational Programs: A Path to Professional Resilience. *Pedagogical Academy: Scientific Notes.* https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816

13. Terlyga, O. (2024). Prevention of professional burnout of social workers in territorial social service centers. *Reporter of the Priazovskyi state technical university. Section: Socially-humanitarian sciences and public administration,* 1 (12). https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.12.320590

14. Ager, W., & Ehrenreich, J. (2012). *Managing stress in humanitarian workersю. Guidelines for good practice*. 3rd ed. Antares Foundation. https://antaresfoundation.org/guidelines/ (accessed January 16, 2026).

15. Barsky, A. (2021, June 1). Ethics Alive: Special Report on the 2021 Revisions to theNASW Code of Ethics. New Language on Self-Care and Cultural Competence / Cultural Humility Takes Effect. *The new social worker*. https://www.socialworker.com/feature-articles/ethics-articles/special-report-2021-revisions-nasw-code-of-ethics/ (accessed January 10, 2026).

16. Bride, B. E., & Figley, C. R. (2007). The Fatigue of Compassionate Social Workers: An Introduction to the Special Issue on Compassion Fatigue. *Clin Soc Work J*, 35, 151–153. https://doi.org/10.1007/s10615-007-0093-5

17. British Association of Social Workers. Code of Ethics. https://basw.co.uk/policy-practice/standards

18. Byrd, J. (2022). Autonomous Self-care: A Means to Mitigate Secondary Traumatic Stress Among Clinical Social Workers. *DSW Capstone Projects*. 28. https://uknowledge.uky.edu/csw_grad_reports/28

19. Canadian Association of Social Workers. (2024). Code of Ethics, Values and Guiding Principles. https://www.casw-acts.ca/en/casw-code-ethics-2024 (accessed January 10, 2026).

20. Clark, S. L., Miller, B., Akin, B. A., Byers, K., Wright, K., Carr, K., & Hunt, M. K. (2025). Exploring the relationships between self-care and well-being outcomes among child welfare professionals. *Journal of Public Child Welfare*, 19 (1), 110–140. https://doi.org/10.1080/15548732.2024.2306151

21. Cocker, F., & Joss, N. (2016). Compassion Fatigue among Healthcare, Emergency and Community Service Workers: A Systematic Review. *Int J Environ Res Public Health*, 13 (6), 618. https://doi.org/10.3390/ijerph13060618

22. Cole, R, Fantus, S, Hawkins, L, Chakraborty, P. (2025). Professional Self-Care in Social Work Practice: A New Conceptual Framework. *Soc Work*, 70 (1), 31–38. https://doi.org/10.1093/sw/swae049

23. DeMarchis, J., Friedman, L., & Eyrich Garg, K. (2022). An ethical responsibility to instill, cultivate, and reinforce self-care skills. *Journal of Social Work Education*, 58 (2), 308–316. https://doi.org/10.1080/10437797.2021.1895932

24. Deutscher Berufsverband für Soziale Arbeit (DBSH) (2025). *Berufsethik*. https://www.dbsh.de/profession/berufsethik.html (accessed January 10, 2026).

25. Geoffrion, S., Lamothe, J., Morizot, J., & Giguère, C. É. (2019). Construct Validity of the Professional Quality of Life (ProQoL) Scale in a Sample of Child Protection Workers. *Journal of traumatic stress*, 32 (4), 566–576. https://doi.org/10.1002/jts.22410

26. Gusak, N., Martin, J. & Sousa, C. (2024). Reflections from a Seminar Series Supporting Ukrainian Social Workers in Time of War: Professional Solidarity and Human Rights. *J. Hum. Rights Soc. Work,* 9, 496–503. https://doi.org/10.1007/s41134-024-00317-z

27. International Federation of Social Workers / International Association of Schools of Social Work (IFSW/IASSW). (2018). Global Social Work Statement of Ethical Principles.

28. Jian, M., Mccusker, P., Mitchell M., Roesch-Marsh, A., Rose, S., & Petrova L. (2025). Social workers' views and experiences of self-care practices: a qualitative interview study. *Front Public Health*, 13, 1585900. https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1585900

29. Kinman, G., & Grant, L. (2017). Building Resilience in Early-Career Social Workers: Evaluating a Multi-Modal Intervention. *The British Journal of Social Work,* 47 (7), 1979–1998. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw164

30. Maddock, A. (2024). The Relationships between Stress, Burnout, Mental Health and Well-Being in Social Workers. *The British Journal of Social Work,* 54 (2), 668–686. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad232

31. Miller, J. J., & Grise-Owens, E. (2020). Self-Care: An Imperative. *Social Work,* 65 (1), 5–9. https://doi.org/10.1093/sw/swz049

32. National Association of Social Workers (NASW). (2021). Code of Ethics. NASW Press.

33. O'Neill, M., Slater, G. Y., & Batt, D. (2019). Social Work Student Self-Care and Academic Stress. *Journal of Social Work Education*, *55* (1), 141–152. https://www.jstor.org/stable/48543131 (accessed January 10, 2026).

34. ProQOL. https://proqol.org/proqol-1 (accessed January 20, 2026).

35. Ratcliff, M. (2024). Social Workers, Burnout, and Self-Care: A Public Health Issue. *Dela J Public Health*, 10 (1), 26–29. https://doi.org/10.32481/djph.2024.03.05

36. Rose, S., McCusker, P., Mitchell, M., Roesch-Marsh, A., Jian, M., Petrova, L. (2025). Self-care in social work: An imperative or beyond reach? *The British Journal of Social Work*, 55 (3), 1455–1473. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae204

37. Salloum, A., Kondrat, D. C., Johnco, C., Olson, K. R. (2025). The role of self-care on compassion satisfaction, burnout and secondary trauma among child welfare workers. *Children and Youth Services Review*, 49, 54–61. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.12.023.

38. Slozanska, H. (2025). Burnout among Ukraine's Social Workers during the COVID-19 Pandemic: Insights from a Cross-Sectional Study. *J Metab Diabet Res*, 1–9. https://doi.org/10.61440/jmdr.2025.v2.11

39. Snoubar, Y., Piontkivska, O., Stulnikova, L. (2025). Mental health and psychosocial well-being of Ukrainian social work students affected by Russia's full-scale invasion, *The British Journal of Social Work*, 55 (6), 2894–2916. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf079

40. Wu, T. & Lu, C.-R. (2025). Understanding compassion fatigue among social workers: a scoping review. *Front. Psychol.* 16, 1500305. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1500305

41. Zagoriy Foundation, Socioinform. (2023). Research "Professional burnout of non-profit sector employees". https://zagoriy.foundation/projects/doslidzhennya-profesijne-vigorannya-pracivnikiv-nekomercijnogo-sektoru/ (accessed February 5, 2026).

О. О. Байдарова

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364:378:355(477)**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-8

***Г. Д. Берегова, О. М. Момоток***
*Херсонський національний технічний університет,*
*м. Херсон, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2418-7178 – Берегова Г. Д.
https://orcid.org/0000-0002-5817-384X – Момоток О. М.
momotok2005@ukr.net

# НАВИЧКИ САМОПІДТРИМКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена проблемі формування навичок самопідтримки у професійній підготовці соціальних працівників в умовах війни в Україні.

Мета статті полягає у всебічному обґрунтуванні необхідності та шляхів інтеграції компетенцій самопідтримки й самовідновлення у професійну підготовку соціальних працівників в Україні, з урахуванням підвищеного стресу, спричиненого повномасштабною війною, а також у формулюванні практичних рекомендацій для навчальних програм.

У статті представлено теоретичні підходи до самопідтримки (сутність самопідтримки та самодопомоги, психологічні моделі самопідтримки, навички самопідтримки соціальних працівників в умовах стресу) та конкретні рекомендації для університетів щодо впровадження модулів самопідтримки, регулярної супервізії та механізмів організаційної підтримки персоналу.

Доведено, що навички самопідтримки у навчанні соціальних працівників мають бути системними й повинні охоплювати практики емоційної регуляції, стрес-менеджменту, комунікативних навичок і ресурсної взаємодії.

Результати дослідження демонструють (1) огляд викликів і обґрунтування потреби в компетенціях самопідтримки (з посиланнями на дослідження в умовах війни), (2) практичні рекомендації навчальних модулів для впровадження в навчальні програми в умовах війни в Україні.

Новизна роботи полягає в комплексному поєднанні теоретичного осмислення понять самопідтримки з обґрунтованими потребами соціальних працівників в умовах повномасштабної війни в Україні, розробці навчального модуля та супервізійних практик, орієнтованих на роботу в зонах підвищеного ризику, а також у запропонуванні практичних інструментів, методик для інтеграції цих модулів у освітньо-професійні програми та систему супервізії.

**Ключові слова:** професійна підготовка, соціальний працівник, самопідтримка, емоційний стрес, психотравма, резилієнтність, емоційна регуляція.

***H. D. Berehova, O. M. Momotok***
*Kherson National Technical University, Kherson, Ukraine*

## SELF-SUPPORT SKILLS IN PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORKERS IN CONDITIONS OF WAR IN UKRAINE

The article is devoted to the problem of forming self-support skills in the professional training of social workers in the conditions of war in Ukraine. The purpose of the article is to comprehensively substantiate the need and ways to integrate self-support and self-recovery competencies into the professional training of social workers in Ukraine, taking into account the increased stress caused by the full-scale war, as well as to formulate practical recommendations for training programs. The article presents theoretical approaches to self-support (the essence of self-support and self-help, psychological models of self-support, self-support skills of social workers in stressful conditions) and specific recommendations for universities on the implementation of self-support modules, regular supervision and mechanisms of organizational support for personnel. It is proved that self-

support skills in the training of social workers should be systemic and include practices of emotional regulation, stress management, communication skills and resource interaction. The results of the study demonstrate (1) an overview of the problems and justification of the need for self-help competencies (with references to research in wartime conditions), (2) practical recommendations for training modules for implementation in training programs in wartime conditions in Ukraine. The novelty of the work lies in the comprehensive combination of theoretical understanding of self-help concepts with the substantiated needs of social workers in the conditions of a full-scale war in Ukraine, the development of a training module and supervisory practices focused on work in high-risk areas, as well as in the proposal of practical tools and methods for integrating these modules into educational and professional programs and the supervision system.

**Key words:** professional training, social worker, self-help, emotional stress, trauma, resilience, emotional regulation.

**Постановка проблеми.** У контексті війни соціальні працівники в Україні зазнають значного зростання робочого навантаження, емоційного стресу та психотравми**,** що підвищує ризик професійного вигорання і знижує якість допомоги вразливим групам.

Дослідження резилієнтності, емоційної регуляції та професійної компетентності в соціальній роботі мають адаптуватися до сучасного воєнного контексту та потребують нагального розроблення емпірично обґрунтованих моделей навчання самопідтримки, що будуть враховувати травматичний контекст і системні обмеження [13, с. 284–293].

Формування компетенцій самопідтримки соціальних працівників в умовах підвищеного стресу, пов'язаного з повномасштабною війною в Україні, є практично спрямованим, оскільки полягає у створенні навчальних модулів, супервізійних практик, кризового втручання і механізмів організаційної підтримки для зниження ризиків вигорання та підвищення стійкості [10].

Формування компетенцій самопідтримки та самовідновлення соціальних працівників є критичним науково-практичним завданням в Україні через значне зростання навантаження й психотравм унаслідок повномасштабної війни, про що свідчать і сучасні дослідження, фіксуючи підвищений ризик вигорання та потребу в системних програмах супервізії й навчання.

**Мета статті** полягає в аналізі й обґрунтуванні підходів до формування компетенцій самопідтримки та самовідновлення у професійній підготовці соціальних працівників в умовах підвищеного стресу, спричиненого повномасштабною війною в Україні, а також у розробці практичних рекомендацій для інтеграції відповідних модулів у навчальні програми.

Завдання дослідження охоплюють теоретичний аналіз і практичні рекомендації навчальних модулів для впровадження в освітні/робочі програми в умовах війни в Україні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження останніх років в Україні фіксують, що війна значно ускладнила умови праці соціальних працівників: зростання обсягу роботи, емоційне навантаження, нестача ресурсів і підтримки, що свідчить про потребу в навичках самопідтримки.

Особливості професійної підготовки соціальних працівників, зумовлені війною в Україні, досліджували: Є. Чорноштан (упровадження ефективних програм фундаментальної професійної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України на основі зарубіжного досвіду [16]); Н. Максимовська (трансформація соціальної роботи та зміни в підготовці соціальних працівників в умовах сучасних викликів в Україні [11, с. 124–135]); О. Столярик і Т. Семигіна (рефлексії українських соціальних працівників у час війни й важливість у підготовці соціальних працівників орієнтованих на травму підходів [14]); А. Цюприк (історичні аспекти розвитку психологічного підходу в підготовці соціальних працівників [15, с. 116–123] й ін.

Академічні публікації свідчать, що професійна підготовка соціальних працівників стикається з низкою системних проблем, які знижують психологічну готовність фахівців до реалій практичної діяльності. Передусім це теоретико-практичний розрив професійної підготовки соціальних працівників в Україні та недостатня практична підготовка майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи [7].

Однак не менш важливою нині є проблема психологічної непідготовленості майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи, що робить їх вразливими до емоційного вигорання та знижує здатність ефективно працювати в кризових умовах з різними категоріями клієнтів. А отже, навчальні програми для соціальних працівників потребують систематичного оновлення та мають включати й модулі з емоційної стійкості та самопідтримки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Підготовка соціальних працівників у воєнний час стикається з низкою серйозних викликів. По-перше, відбувається досить швидка

зміна запитів населення – масові переміщення, поява нових категорій вразливих осіб (ветерани, колишні полонені, люди з набутими інвалідностями) та зростання психосоціальних потреб. По-друге, обмежені ресурси та пошкоджена інфраструктура в Україні ускладнюють проведення традиційних очних навчань і стажувань: руйнування сервісів, нерівномірний доступ до інтернету та логістичні бар'єри змушують шукати гнучкі формати підготовки та дистанційні рішення, які працюватимуть у складних умовах. По-третє, психологічне навантаження на соціальних працівників під час війни є значним. Ризик вторинної травми та професійного вигорання знижує якість послуг і підвищує плинність кадрів, тому системи підготовки мають включати механізми супервізії, підтримки та профілактики вигорання – йдеться про володіння майбутніми соціальними працівниками практиками самопідтримки й самовідновлення.

***Сутність самопідтримки та самодопомоги***. Самопідтримка у професійному контексті соціальної роботи визначається як цілеспрямований набір знань, умінь і практик, спрямованих на збереження професійної ефективності, психічного здоров'я та здатності до тривалого надання допомоги в умовах стресу. На відміну від самодопомоги, яка часто має індивідуальний, побутовий або аматорський характер (наприклад, відпочинок, хобі, поради в інтернеті), самопідтримка передбачає професійну рамку: стандарти, супервізію, навчальні модулі, організаційні політики та практики, що інтегруються в систему підготовки соціальних працівників. Ця відмінність підкреслює, що самопідтримка є не лише особистим вибором, а й елементом професійної відповідальності та якості послуг.

***Психологічні моделі самопідтримки***. Основними психологічними моделями вважаються емоційна компетентність і резилієнтність. Емоційна компетентність охоплює самосвідомість, саморегуляцію, емпатію та соціальні навички й у професійному контексті дозволяє соціальному працівнику розпізнавати власні емоційні реакції, регулювати їх і конструктивно взаємодіяти з клієнтами та колегами. Модель емоційного інтелекту застосовується як основа для тренінгів з самопідтримки, що зменшує ризик вторинної травматизації та вигорання [2; 5]. Резилієнтність (динамічна здатність адаптуватися до стресу й відновлюватися після травматичних подій) трактується як набір навичок і ресурсів, що розвиваються через практики, підтримку та організаційні умови. Концепція А. Мастена "ordinary magic" (звичайна магія) підкреслює, що резилієнтність формується через щоденні стратегії, соціальні зв'язки та доступ до ресурсів [3, с. 227–238].

Емпіричні дослідження показують, що системні підходи до самопідтримки знижують рівні вигорання та плинність кадрів, підвищуючи якість послуг у кризових контекстах, зокрема під час війни [6].

***Навички самопідтримки соціальних працівників в умовах стресу.*** Самопідтримка соціальних працівників в умовах війни є набором практичних щоденних звичок, кризових технік і організаційних механізмів, які разом зменшують ризик вигорання, підвищують стійкість і забезпечують безпечну, ефективну роботу з постраждалими.

Навички самопідтримки у навчанні соціальних працівників мають бути системними й повинні охоплювати практики емоційної регуляції, стрес-менеджменту, комунікативних навичок і ресурсної взаємодії.

Емоційна регуляція у професійному навчанні означає формування здатності усвідомлювати власні емоції, контролювати імпульсивні реакції та використовувати адаптивні стратегії для відновлення після емоційно насичених інтервенцій. Практичні техніки, що довели свою ефективність у підготовці фахівців, включають вправи усвідомленості, короткі медитаційні практики для зниження активації та структуровану рефлексію після кейсів. Упровадження таких вправ у навчальні модулі дозволяє студентам відпрацьовувати навички в безпечному середовищі та формувати автоматизовані стратегії саморегуляції. Навчальні дисципліни з психологічної самодопомоги включають відповідні практики у програмні модулі в українських вишах, що свідчить про можливість системної інтеграції таких підходів у підготовку соціальних працівників [9**].**

Освітні програми повинні навчати конкретним інструментам управління робочим навантаженням: плануванню часу, пріоритизації завдань, технікам відновлення під час робочого дня та формуванню балансу між роботою і особистим життям. У навчальному процесі це реалізується через практичні кейси, симуляції робочого навантаження та розробку індивідуальних планів самопідтримки, які студенти тестують і коригують під супервізією. Освітні компоненти «Основи психологічної самодопомоги» демонструють, що такі курси можуть бути формалізовані як частина професійної підготовки [9].

Комунікативні навички і встановлення меж – це передусім захисна компетенція. Тренінги з асертивної комунікації, рольові ігри та супервізійні сесії допомагають відпрацювати ці навички

в умовах, наближених до реальної практики, зворотний зв'язок від викладачів і колег підвищує їхню ефективність.

Навчання має формувати здатність шукати і використовувати підтримку у колег, наставників та професійних спільнот, а також навички організації груп підтримки і супервізійних мереж. Практичні формати включають фасилітовані групи рефлексії, наставництво "peer-to-peer" і модулі з побудови професійних мереж. Інтеграція таких елементів у навчальні плани сприяє створенню стійких локальних практик самопідтримки, що особливо важливо в умовах підвищеного стресу [9].

Нині все це є критичними питаннями: в умовах війни соціальні працівники постійно контактують із травмою, втратою та нестабільністю, що підвищує ризик хронічного стресу, вторинної травматизації і професійного вигорання. Системні навчання з самодопомоги вже впроваджуються в Україні як частина національних ініціатив і тренінгів для працівників соціальної сфери [1].

Навчальний онлайн-курс «Навчання навичок управління стресом у практиці соціальної роботи та надання соціальних послуг» для фахівців із соціальної роботи запропонований як навчання навичок управління стресом. Слухачі курсу набували навичок тренерів чи фасилітаторів за курсом «Самодопомога Плюс» й опановували посібник «Важливі навички» [12].

Також рекомендуємо включення до переліку вибіркових дисциплін для підготовки соціальних працівників такі навчальні курси, як «Емпатійна практика і розвиток емоційної чутливості», «Етика професійної відповідальності», «Комунікація і фасилітація в соціальній роботі», «Психологічна стійкість і профілактика вигорання», «Адаптивність і інноваційні практики», «Критичне мислення і рефлексивна практика», «Культурна компетентність і міжкультурна комунікація» тощо. Пропоновані дисципліни поєднують практичні тренінги, рефлексивні формати і супервізію, що відповідає доказовим підходам до розвитку емпатії та соціально-емоційних навичок. Дослідження показують, що емпатія і м'які навички розвиваються через цілеспрямовані вправи, супервізію та структуровані навчальні програми.

Навчальні (робочі) програми з підготовки соціальних працівників можуть (і повинні) включати модулі з самопідтримки, практичні тренінги та політики захисту персоналу. Курси з самодопомоги й управління стресом мають бути обов'язковими дисциплінами у навчанні майбутніх соціальних працівників; вони мають містити щоденні практики самопідтримки (практичні навички), наприклад: регулярна базова гігієна стресу (сон 7–8 годин, регулярне харчування, гідратація, короткі фізичні вправи); короткі техніки стабілізації (3–5 хвилинні дихальні вправи, заземлення (опис предметів навколо), прості релаксаційні вправи після складних зустрічей); межі та планування робочого часу (чітке встановлення робочих годин, перерв між сесіями, обмеження кількості кризових випадків на день); емоційна регуляція (ведення короткого щоденника емоцій, використання технік когнітивної переоцінки для зниження інтенсивності реакцій) тощо.

Л. Школяр і Н. Бирса також наголошують на необхідності модернізації освітніх програм, здатних забезпечити формування вмінь «протистояти стресу, відновлювати свій психічний фізичний та емоційний стан, адаптуватися до життя в екстремальних умовах, а також враховувати специфіку в умовах війни» [17, с. 23–27].

Отже, самопідтримка є необхідною професійною компетентністю, адже поєднання щоденних практик, кризових інструментів і системної організаційної підтримки робить соціального працівника більш стійким і здатним довго та безпечно працювати в умовах війни.

**Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок.** Самопідтримка є ключовою професійною компетенцією соціальних працівників в Україні в умовах повномасштабної війни: вона вирізняється системністю, професійною орієнтацією та інтеграцією в освітні й організаційні практики, а її розвиток спирається на моделі емоційної компетентності та резилієнтності.

Інтеграція навичок самопідтримки у підготовку соціальних працівників підвищує ефективність їхньої роботи та знижує ризик вигорання. Інтеграція самопідтримки в освітні програми означає включення навчальних модулів з емоційної регуляції, супервізії, управління стресом і професійної етики; на рівні організацій – упровадження регулярної супервізії, політик робочого навантаження та механізмів підтримки персоналу.

Теоретичною основою формування компетенцій самопідтримки є поєднання моделей емоційної компетентності та резилієнтності, реалізованих через професійні практики й організаційні механізми. У воєнних умовах України саме системна, професійно орієнтована самопідтримка стає необхідною умовою збереження якості соціальної роботи та захисту працівників від хронічного стресу і вигорання.

Перспективи подальших розвідок полягають у розроблені системної навчальної моделі самопідтримки й емоційної регуляції майбутніх соціальних працівників.

**Список літератури:**

1. «Лікарі світу» навчали соціальних працівників Вінниччини методам самодопомоги при управлінні стресом. 2023. 14 серпня. https://rda-m-p.gov.ua/novini/likari-svitu-navchali-socialnih-pracivnikiv-vinnichchini-metodam-samodopomogi-pri-upravlinni-stresom/ (дата звернення 10.03.2026).
2. How to use emotional intelligence to become a better social worker. *Social Work News*. July 12th, 2023. https://www.mysocialworknews.com/ (дата звернення 15.03.2026).
3. Masten, A. Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist.* 2001. № *56* (3). P. 227–238. https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227
4. Stress First Aid: Навички швидкої психологічної підтримки та ефективної комунікації для соціальних працівників. 2025. 7-8 липня. dszn-zoda.gov.ua (дата звернення 10.03.2026).
5. The Role of Emotional Intelligence In Social Work. Presented by: Sandi Lindgren. *Chicago Social Work: Conference Northern Illinois University*. August 15, 2024. https://socialworkfoundations.com/wp-content/uploads/2024/08/Sandi-Lindgren-EI-in-Social-Work-Handout.pdf (дата звернення 11.02.2026).
6. Байдарова О., Царик А. Дослідження вигорання серед постачальників психосоціальної допомоги та підтримки жертв війни. *Міжнародний центр розвитку і лідерства*. 10 серпня 2023. https://ildc.org.ua/en/articles/researsch-on-burnout-among-providers-of-psychosocial-assistance-and-support-to-victims-of-war/ (дата звернення 11.02.2026).
7. Берегова Г. Філософсько-освітній підхід до формування соціально-комунікативних навичок соціального працівника. *Вісник Херсонського національного технічного університет: Соціальні та поведінкові науки*. 2025. Том 2, № 2 (93). С. 391–397. https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.2.2.49
8. Каліщук С. Психотехніки кризового консультування: моделі, алгоритми, вправи, приклади: Навчальний посібник. Київ: МайстерКниг, 2023. 368 с.
9. Колот С. Основи психологічної самодопомоги соціального працівника. Навчальна дисципліна професійної підготовки. https://op.edu.ua/education/programs/components/8333 (дата звернення 16.03.2026).
10. Ломоносова Н. «Вони чекають на нас». Вплив повномасштабної війни на умови праці соціальних працівниць. *Cedos*. 30.09.2024. URL: https://cedos.org.ua/researches/vony-chekayut-na-nas-vplyv-povnomasshtabnoyi-vijny-na-umovy-praczi-soczialnyh-praczivny_cz/ (дата звернення 10.03.2026).
11. Максимовська Н. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах сучасних викликів. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки.* 2024. № 2 (13). С. 124–135. 10.32755/sjeducation.2024.02.124.
12. Навчання навичок управління стресом у практиці соціальної роботи та надання соціальних послуг. *Платформа соціальної освіти*. https://socialacademy.gov.ua/md/enrol/index.php?id=198 (дата звернення 10.03.2026).
13. Руднєва А., Мальована Ю. Особливості діяльності соціальних працівників у подоланні психотравмуючих наслідків війни. *Психологія та соціальна робота*. 2025. № (1). С. 284–293. https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.1.27
14. Столярик О., Семигіна Т. Інтеграція компетентності самопіклування в освітні програми підготовки соціальних працівників: шлях до професійної стійкості. *Педагогічна Академія: наукові записки.* 2025. Вип. 14. https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816
15. Цюприк А. Історичні аспекти розвитку психологічного підходу в підготовці соціальних працівників. *Публічне управління та соціальна робота.* 2025. № 2 (6). С. 116–123. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-16
16. Чорноштан Є. Рекомендації щодо впровадження ефективних програм фундаментальної професійної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України на основі зарубіжного досвіду. 2025. https://doi.org/10.5281/zenodo.17524504 (дата звернення 10.03.2026).
17. Школяр Л., Бирса Н. Особливості професійної підготовки фахівців соціальної роботи в умовах дії воєнного стану в Україні. *Наука і освіта: науково-практичний журнал*. 2023. № 4. С. 23–27. 10.24195/2414-4665-2023-4-4

**References:**

1. “Doctors of the World” trained social workers in Vinnytsia region in self-help methods for stress management. (2023). 14 serpnia. https://rda-m-p.gov.ua/novini/likari-svitu-navchali-socialnih-pracivnikiv-vinnichchini-metodam-samodopomogi-pri-upravlinni-stresom/ (data zvernennia 10.03.2026) [in Ukrainian].
2. How to use emotional intelligence to become a better social worker. *Social Work News*. July 12th, 2023. https://www.mysocialworknews.com/ (data zvernennia 15.03.2026).
3. Masten, A. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist, 56* (3), 227–238. https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.3.227
4. Stress First Aid: Navychky shvydkoi psykholohichnoi pidtrymky ta efektyvnoi komunikatsii dlia sotsialnykh pratsivnykiv. 2025. 7–8 lypnia. dszn-zoda.gov.ua (data zvernennia 10.03.2026) [in Ukrainian].
5. The Role of Emotional Intelligence In Social Work. Presented by: Sandi Lindgren. *Chicago Social Work: Conference Northern Illinois University*. August 15, 2024. https://socialworkfoundations.com/wp-content/uploads/2024/08/Sandi-Lindgren-EI-in-Social-Work-Handout.pdf (data zvernennia 11.02.2026).

6. Baidarova, O. & Tsaryk, A. (2023). A study of burnout among providers of psychosocial care and support for war victims. *Mizhnarodnyi tsentr rozvytku i liderstva.* https://ildc.org.ua/en/articles/researsch-on-burnout-among-providers-of-psychosocial-assistance-and-support-to-victims-of-war/ (data zvernennia 11.02.2026) [in Ukrainian].

7. Berehova, H. (2025). Philosophical and educational approach to the formation of social and communicative skills of a social worker. *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytet: Sotsialni ta povedinkovi nauky*, 2 (93), 391–397. https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.2.2.49 [in Ukrainian].

8. Kalishchuk, S. (2023). Psychotechnics of crisis counseling: models, algorithms, exercises, examples. Kyiv: MaisterKnyh [in Ukrainian].

9. Kolot, S. (2026). Basics of psychological self-help for a social worker. Navchalna dystsyplina profesiinoi pidhotovky. https://op.edu.ua/education/programs/components/8333 (data zvernennia 16.03.2026) [in Ukrainian].

10. Lomonosova, N. (2024). "They are waiting for us". The impact of full-scale war on the working conditions of social workers. *Cedos*. 30.09.2024. https://cedos.org.ua/researches/vony-chekayut-na-nas-vplyv-povnomasshtabnoyi-vijny-na-umovy-praczi-soczialnyh-praczivny_cz/ (data zvernennia 10.03.2026). [in Ukrainian].

11. Maksymovska, N. (2024). Professional training of future social workers in the face of modern challenges. *Naukovyi visnyk Sivershchyny. Seriia: Osvita. Sotsialni ta povedinkovi nauky*, 2 (13), 124–135. https://doi.org/10.32755/sjeducation.2024.02.124 [in Ukrainian].

12. Teaching stress management skills in social work practice and social service delivery. *Platforma sotsialnoi osvity*. https://socialacademy.gov.ua/md/enrol/index.php?id=198 (data zvernennia: 10.03.2026). [in Ukrainian].

13. Rudnieva, A., & Malovana, Yu. (2025). Peculiarities of the activities of social workers in overcoming the psychotraumatic consequences of war. *Psykholohiia ta sotsialna robota*, (1), 284–293. https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.1.27 [in Ukrainian].

14. Stoliaryk, O. & Semyhina, T. (2025). Integrating self-care competence into social worker training programs: a path to professional sustainability. *Pedahohichna Akademiia: naukovi zapysky*, 14. https://doi.org/10.5281/zenodo.14655816 [in Ukrainian].

15. Tsiupryk, A. (2025). Historical aspects of the development of the psychological approach in the training of social workers. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*.. № 2 (6). S. 116–123. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-16 [in Ukrainian].

16. Chornoshtan, Ye. (2025). Recommendations for the implementation of effective programs of fundamental professional training of social workers in higher education institutions of Ukraine based on foreign experience. https://doi.org/10.5281/zenodo.17524504 (data zvernennia: 13.01.2026). [in Ukrainian].

17. Shkoliar, L., & Byrsa, N. (2023). Peculiarities of professional training of social work specialists under martial law in Ukraine. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyi zhurnal*, 4, 23–27. https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-4-4 [in Ukrainian].

Г. Д. Берегова, О. М. Момоток
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 13.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 37.013.42:364.4**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-9

***Г. П. Васянович, О. П. Білецький***
*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2346-193X – Васянович Г. П.
https://orcid.org/0009-0001-9944-6541 – Білецький О. П.
g.vasyanovych@ldubgd.edu.ua

# СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті здійснюється комплексний аналіз актуальної науково-практичної проблеми, пов'язаної з особами, схильними до девіантної поведінки, що набуває особливої значущості в умовах сучасних соціальних трансформацій, зокрема зростання соціальної нестабільності та змін у ціннісних орієнтаціях суспільства. Розкривається зміст поняття «девіантна поведінка особистості», яке розглядається у двох взаємопов'язаних аспектах: позитивному (надінтелектуальність, наявність особливих здібностей і талантів, вплив об'єктивних і суб'єктивних умов становлення та розвитку індивіда) та негативному (алкоголізм, наркоманія, агресивна поведінка, правопорушення та інші форми соціально неприйнятних відхилень). Узагальнюється внесок сучасних вітчизняних і зарубіжних учених у дослідження означеної проблематики, що дозволяє окреслити основні підходи до її розуміння та вирішення.

У роботі детально аналізуються фізіологічні, психологічні та соціальні чинники формування девіантної поведінки, а також визначаються основні форми її прояву у різних сферах життєдіяльності особистості. Значна увага приділяється дослідженню загальних і конкретних практичних педагогічних технологій, спрямованих на здійснення ефективної соціальної роботи з особами, схильними до девіантної поведінки, з урахуванням індивідуальних особливостей та соціального контексту їх розвитку. Особливий акцент зроблено на технологіях соціальної профілактики (зокрема ранньої), соціального контролю, соціальної підтримки та реабілітації, а також на впровадженні відновних практик як інноваційного інструменту роботи.

Обґрунтовуються перспективні напрями подальших наукових досліджень, пов'язаних із удосконаленням змісту, форм і методів соціально-педагогічної діяльності у контексті попередження та подолання девіантної поведінки, що сприятиме підвищенню ефективності соціальної роботи, соціальній інтеграції та гармонійному розвитку особистості.

**Ключові слова:** особистість, девіантна поведінка, позитивна девіантна поведінка, негативна девіантна поведінка, педагогічні технології, соціальна робота.

***H. P. Vasyanovych, O. P. Biletskyi***
*Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

## MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN SOCIAL WORK WITH INDIVIDUALS PRONE TO DEVIANT BEHAVIOR

The article provides a comprehensive analysis of a relevant scientific and practical problem related to individuals prone to deviant behavior, which is gaining particular significance in the context of contemporary social transformations. The content of the concept of "deviant behavior of an individual" is revealed and considered in two interrelated aspects: positive (high intellectual abilities, the presence of special talents and capacities, the influence of objective and subjective conditions of an individual's formation and development) and negative (alcoholism, drug addiction, aggressive behavior, delinquency, and other forms of socially unacceptable deviations). The contribution of contemporary domestic and foreign scholars to the study of this

issue is generalized, which makes it possible to outline the main approaches to its understanding and resolution.

The paper analyzes in detail the physiological, psychological, and social factors influencing the formation of deviant behavior, and identifies the main forms of its manifestation in various spheres of an individual's life activity. Considerable attention is paid to the study of general and specific practical pedagogical technologies aimed at implementing effective social work with individuals prone to deviant behavior. Particular emphasis is placed on the technologies of social prevention (especially early prevention), social control, social support and rehabilitation, as well as on the implementation of restorative practices as an innovative tool in this field.

Prospective directions for further research are substantiated, focusing on improving the content, forms, and methods of socio-pedagogical activity in the context of preventing and overcoming deviant behavior, which will contribute to enhancing the effectiveness of social work and promoting the harmonious development of the individual.

**Key words:** individual, deviant behavior, positive deviant behavior, negative deviant behavior, pedagogical technologies, social work.

**Постановка проблеми.** Соціальна реальність засвідчує той тривожний, негативний факт, що девіантна поведінка людей, особливо молоді, набуває масового характеру. Така ситуація багатьма часто-густо сприймається як загальноприйнятий стиль життя. Безумовно, що це є надто хибним уявленням про смисл життя людини і її призначення. Неминучим наслідком такого уявлення є зростання молодіжної злочинності, наркотичної та алкогольної залежності, суїцидальності тощо. Важливим є й інше, а саме: кожна людина є «дитиною свого часу». А наш час такий, коли відбувається злам старих норм, стереотипів і цінностей, отже, які не відповідають реальним соціальним відносинам, а нові – гуманні, демократичні ще не набули своєї усталеності і вартості. На нашу думку, можна без жодних застережень говорити про те, що глобальна світова криза моральності, бездуховності охопили все людство. Втрата справжніх культурних надбань людства особливо яскраво засвідчується агресією Російської імперії зла проти мирної України. Коли під прикриттям незвичайного, абсурдного потоку брехні і цинізму руйнуються цілі міста і села, заводи і фабрики, культурно-мистецькі й освітні центри. Варвари XXI століття, ймення яким є – рашизм, убивають тисячі і тисячі ні в чому невинних людей, хіба-що єдина їхня «вина» в тому, що вони народилися і почувають себе українцями. Отже, можна стверджувати, що існують як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники вияву девіантної поведінки людей. Відповідно, це потребує не стільки констатації наявного факту, скільки дослідження й належного осмислення названої проблеми, визначення ефективних сучасних технологій соціальної роботи, вміле і професійне застосування яких активно сприяло б попередженню і профілактиці девіантної поведінки кожної окремої особистості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема девіантної поведінки залишається бути надзвичайно актуальною, про що свідчить значна кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Цілком слушним і цікавим, на нашу думку, є ретроспективний погляд на це питання. Так, наприклад, ґрунтовними є наукові пошуки італійського і лікаря – Ц. Ломброзо, який доводив, що існує прямий зв'язок між злочинною поведінкою і біологічними особливостями людини. Особливого значення дослідник надавав фізіологічним рисам людини. Принагідно зазначимо, що ця думка не є новою. Своїми коренями вона сягає Давньої Греції. Зокрема Піфагор започаткував і впроваджував у педагогічну практику принцип фізіогноміки. Застосовуючи свій підхід, філософ і педагог за рисами обличчя, особливо за виразом очей, відбирав учнів у свою математичну школу. Сучасні вчені-психологи і педагоги більше акцентують увагу на ролі і значенні у поведінці особи – соціальних чинників: Р. Арон [1], І. Бех [2], О. Двіжона [9], О. Дроздов [11], С. Зінченко [13], В. Лютий [15], С. Максименко [16], Ю Максимова [17], Л. Міщик [18] та ін. Зокрема І. Бех наголошує на тому, що суспільство здатне створювати як позитивні, так і негативні умови для саморозвитку і самореалізації, вияву свободи і несвободи особистості. Вчений зазначає, що «З виховної позиції важливо, щоб соціальні ролі, в які входить вихованець, були суспільно значущими, оскільки серед них є й такі, які чинять деструктивний особистісний вплив на нього. З огляду на це, процес входження вихованця в суспільно значущу соціальну роль має бути доцільно педагогічно керованим, оскільки виконання її – це діяльність зі всіма її структурними компонентами: мотиваційним, змістовно-оперативним та контрольно-оцінним» [2, с. 177]. Практично цієї ж думки активно дотримуються І. Зязюн [14], С. Гончаренко [8], Г. Філіпчук [22], та ін. Водночас ці вчені доводять, що нормотипова поведінка особистості безпосередньо залежить від рівня її соціалізації, реальних можливостей самоактуалізації, яка здатна відбуватися за умов свободи, гуманізації

й культури відносин у суспільстві. Значна кількість сучасних вчених дотримується положення, згідно з яким, на девіантну поведінку впливає психічне нездоров'я суспільства, і як результат – розбалансованість психічних процесів індивіда: В. Рибалка [19], М. Савчин [20], Н. Жигайло [12] та ін.

До сучасних наукових досліджень проблеми девіантної поведінки належать праці зарубіжних учених, у яких обґрунтовуються новітні підходи до її пояснення, профілактики та корекції. Зокрема, H. Choi, I. Jung і Y. Lee [23] розкривають феномен позитивної девіації як чинника підвищення ефективності освітнього процесу. O. Oros, I. Chorna, O. Borodina, O. Zamashkina, D. Bybyk [26] доводять ефективність використання нейропсихологічних методів у підготовці соціальних працівників до роботи з підлітками. J.-H. Ye, M.-Y. Chen і Y.-F. Wu [30] аналізують причини девіантної поведінки в освітньому середовищі та пропонують стратегії її профілактики і консультування. Водночас R. N. S. Qizi [28] визначає провідні соціальні чинники її формування. Окрім цього, сучасні дослідження (A. Gomis-Pomares, L. Villanueva, M. Basto-Pereira [24]; M. S. Hammoud, M. M. Abu-Hilal, S. M. Al-Lawati, S. M. Al-Saadi, F. M. Al-Shabibi [25]; Q. Ma, X. Wang, L. Liu [27]; Y. Tian, Y. Zhang, X. Li [29]; R. Zozuliak-Sluchyk [31]) акцентують увагу на психологічних механізмах девіантної поведінки.

**Метою статті** є теоретичний аналіз та практичне застосування сучасних педагогічних технологій соціальної роботи з особами схильними до девіантної поведінки.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз окресленої проблеми потребує визначення сутності і змісту поняття «девіантна поведінка». У сучасній науковій літературі зустрічаються різні підходи щодо його формулювання і трактування [4; 9; 15]. Незважаючи на певні відмінності у цих підходах, все-таки домінує загальне розуміння про те, що девіантна поведінка пов'язана із вчинками та діями особистості, які відхиляються від загальноприйнятих правил і норм, які прийняті і функціонують в суспільстві, а також характеризується недостатнім рівнем морально-естетичного контролю за своєю поведінкою. Варто зазначити, що відхилення від норми можуть бути як позитивні, так і негативні.

Позитивні девіації свідчать про успішний процес соціалізації, це означає, що для особистості характерними є оригінальні і творчі ідеї, які мають неабияку суспільну значущість, цінність. Втім, для їх виникнення і втілення потрібні необхідні належні умови та якості і способи поведінки людини. Загальновизнано, що соціально схвалювальними відхиленнями є такі:

1. Надінтелектуальність, або іншими словами – звеличення на основі інтелектуальності. Вона можлива не для всіх, а для окремих сфер людської діяльності. Водночас вона іноді може заважати при виконанні певних ролей, оскільки ізолює особу від решти членів групи. Варто не забувати й про інше: високий інтелектуальний рівень особистості не повинен «заглушати» її серце, душу, надважливою є ціннісна вищість.

2. Особливі здібності і здатності, які дозволяють проявляти унікальні якості у специфічних сферах діяльності. Наприклад, видатні досягнення спортсмена, актора, балерини, живописця безсумнівно залежать від наявності особливих здібностей і здатностей людини.

3. Понад мотивація, яка вирізняється особливою активністю й інтенсивністю. Часто-густо вона стає компенсацією за ситуації незгоди або переживання, перенесені в дитинстві або в юності. Так, існують думки, що для деяких людей, які стали відомими, і навіть – видатними, високий рівень мотивації до досягнення успіху визначався самотністю в дитинстві, недостатньою до них любов'ю з боку батьків, або ж зневажливим ставлення до них – однолітків чи старших.

4. Особистісні якості, наявність яких у індивіда є вагомим чинником, який сприяє піднесенню над рештою людей. Такі особистісні риси та властивості характеру найтіснішим чином взаємопов'язані з певними видами діяльності. Наприклад, в умовах сучасної війни захисникам необхідні не лише мужність і відвага, високий рівень патріотизму, а й інтелект, винахідливість, критичне мислення тощо, адже їх сукупність значною мірою визначає успіх на полі бою. Не заперечуючи той факт, що ці якості потрібні певною мірою кожній людині, все ж варто погодитися з думкою, що, наприклад, художнику, поету більше властиві талановитість, уява, фантазія, розвинена чуттєва сфера і т ін.

5. Особливі умови – це те, що називається «щасливий випадок». Можна наводити безліч таких випадків, коли та чи інша особистість виявляла свій талант завдяки тому, що свого часу вона за щасливих обставин зустріла людину, яка побачила її здібності, задатки. Наведемо бодай один такий виразний факт. Будучи підлітком, Куїнджі внутрішньо відчував потяг до малювання. Подолавши нелегкий шлях від Маріуполя до Феодосії, він прийшов за допомогою до Айвазовського. Але отримав велике розчарування,

оскільки геніальний митець не побачив у ньому майбутнього великого художника. І лише щаслива зустріч і підтримка з боку І. Ріпина визначили його подальший творчий життєвий шлях. Він став не лише видатним художником, а й великим меценатом української культури і мистецтва. Його вчинки, дії стали наочним прикладом позитивної девіації, отже, соціального схвалення.

Згідно з філософським баченням, будь-який розвиток відбувається суперечливо. Це безумовно є характерним і для девіації, яка має не лише позитивний, а й негативний характер. Негативні девіації свідчать про те, що особистість не здатна адаптуватись до ситуацій і цінностей про які вона може добре знати і які відповідають вимогам суспільства. У науковій літературі зустрічаються два основні підходи щодо визначення негативної девіантної поведінки особи. Перший із них постулює таку поведінку, яка відхиляється від норм психічного здоров'я, тобто, це стосується проблеми психопатології. На жаль, життя переконливо засвідчує той факт, що за умов довготривалої, жорстокої війни, підступно нав'язаної нам авторитарним режимом Росії, кількість людей, у яких розвивається депресія чи виникають симптоми посттравматичного стресового розладу, постійно збільшується. Особливо це стосується тяжко поранених учасників бойових дій, а також людей, які втратили рідних, власні помешкання тощо.

Другий підхід стосується поведінки людини, яка свідомо чи несвідомо порушує соціально-культурні та морально-правові норми. У цьому сенсі неважко виокремити ознаки девіантної поведінки, які стосуються багаторазових, тривалих порушень найважливіших суспільно-культурних норм.

Негативна девіантна поведінка може бути зумовлена загальною спрямованістю особистості і не бути наслідком кризової чи нестандартної ситуації. Спрямованість свідомості особистості на себе (феноменологія) закономірно породжує егоїзм, погорду, користолюбство, байдуже ставлення не лише до суспільних справ, а й на рівні індивідуальному. Так може сформуватися стійка ціннісна система «Я-заради-Себе». Людина з такою спрямованістю свідомості уникає участі в загальних справах колективу, не надто замислюється, або й зовсім не замислюється над своєю поведінкою, вчинками, лише інколи допомагає вибраним і то зазвичай тоді, коли відчуває певний інтерес. Для такого індивіда не існує ємке поняття: «морально-духовне самовдосконалення».

Однією із ознак негативної девіантної поведінки є адекватна чи неадекватна оцінка з боку інших людей. Сьогодні неможливо приховати той ганебний факт, що певний прошарок осіб чоловічої статі є так званими «втікачами», або ж дизертирами. Натомість така їхня поведінка, в умовах війни, далеко не завжди, і не всіма оцінюється, як ми вже сказали, – адекватною, не лише з боку державних органів, а й на рівні сім'ї, громадських, релігійних організацій. Така ситуація ще більше поглиблює проблему, породжує нові вияви негативної девіантної поведінки в інших осіб. Схвалення чи ганьба особистості мають бути ґрунтовно визначеними в морально-правовому вимірі.

Негативна девіантна поведінка особи може набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо). За наявності такої патології відбувається руйнація цілісності особистості, часто-густо вона втрачає сенс життя, навіть стає здатною на суїцид. Неминучий результат негативної девіантної поведінки – заподіяння шкоди собі чи іншим.

Вчені по-різному визначають види девіантної поведінки. Основними серед них вважаються такі: а) деліквентний; б) адиктивний; в) патохарактерологічний; в) психопатологічний. Якщо до деліквентного виду відносяться протиправні вчинки та злочини, які не відповідають формально зафіксованим соціальним та правовим нормам, то до адиктивного виду відноситься поведінка, яка зумовлюється залежністю від різних хибних пристрастей. Патохарактерологічний вид характеризує поведінку особи, яка зумовлюється патологічними змінами характеру, що сформувався у процесі виховання. Поряд з ним знаходиться психопатологічний вид девіантної поведінки, який грунтується на психопатологічних симптомах та синдромах – це прояви тих чи інших порушень та захворювань.

Значною кількістю вчених доведено, що основними проявами девіантної поведінки є духовні проблеми, зокрема, втрата сенсу життя, переживання внутрішньої порожнечі (філософський та психолого-педагогічний екзистенціалізм). До цього зараховується й деформація ціннісно-мотиваційної сфери – недостатньо сформовані або редуковані моральні цінності (совість, відповідальність, чесність), переживання девіантних цінностей, внутрішні конфлікти. Очевидно, що емоційні проблеми – тривога, депресія, афективність здатні поглиблювати негативну девіантну поведінку людини. До цього додається брак взаєморозуміння (герменевтичний аспект), що створює вияв неадекватної самооцінки індивідом

й водночас безпідставно підвищує рівень домагань, надмірний або недостатній самоконтроль. Врешті варто наголосити й на тому, що великого негативу здатні додавати викривлення у когнітивній сфері – стереотипність мислення і дії, неадекватні настановлення, обмеженість знань, наявність забобонів, негативний життєвий досвід тощо.

На подолання таких явищ спрямовуються різні форми і методи соціальної роботи, особливо це стосується різних категорій дітей. Передусім це вимагає організації і проведення своєчасної й ефективної профілактичної роботи, яка має спрямовуватися на психологічну й педагогічну допомогу родині; вилучення дітей з груп ризику девіантної поведінки і проведення превентивних психологічних та педагогічних заходів; розвиток форм навчання і виховання; розвиток сфери організації дозвілля дітей та молоді; посилення правової освіти дітей та підлітків і т. ін.

Крім того, важливими аспектами у цьому питанні є батьківський і соціальний контроль негативного впливу на дитину; соціальна підтримка та реабілітація дітей і підлітків з девіантною поведінкою; надання психологічних консультацій; налагодження сприятливої атмосфери у формальній групі, до якої входить дитина з девіантною поведінкою, поступове включення такої дитини до життєдіяльності соціально-позитивної групи тощо.

Сучасна наука – «Педагогіка» розробила різноманітні технології навчання і виховання. Поняття «технологія» сучасними вченими визначається як сукупність методів обробки, виготовлення, зміни станів, властивостей, форми і т. ін. Буквальне значення слова «техне» – мистецтво, майстерність, уміння, зокрема уміння транслювати знання. А від дидактичного «техне» – один крок до технології навчання, яка є галуззю педагогічного знання і служить посередником між теорією і практикою навчання [3 , с. 392].

Варто зазначити, що головними видами технологій соціальної роботи укладачі навчального енциклопедичного словника-довідника «Все про соціальну роботу» (Н. Гайдук, Л. Клос, О. Бік, В. Піча) вважають, що найбільш ефективними у цій царині є такі : соціальний контроль; соціальна профілактика; соціальна терапія, соціальна реабілітація; соціальна допомога і захист; соціальне страхування та обслуговування тощо [4 , с. 501–502]. Втім на особливу увагу заслуговують педагогічні технології практичного характеру, які спрямовані на соціальну роботу з особами схильними до девіантної поведінки. Охарактеризуємо деякі із них.

1. Технологія соціальної профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. Вона передбачає певний комплекс заходів й організовується з метою попередження, подолання або нейтралізацію чинників, що спричиняють девіантну поведінку дітей. Вона включає в себе такі важливі елементи:

а) психологічну і педагогічну допомогу родині (надання педагогічних і психічних консультацій; бесіди, лекції, спрямовані на підвищення педагогічної культури батьків тощо). Зазначимо, що сьогодні цей аспект проблеми залишається бути вкрай актуальним. У багатьох сім'ях розрив у відносинах, спілкуванні, розумінні між батьками й дітьми є надто великим, що і є однією з помітних причин девіантної поведінки дітей;

б) вилучення дітей з груп ризику девіантної поведінки і проведення превентивних психологічних і педагогічних заходів (встановлення індивідуального підходу, психологічна корекція, корекційний вплив на родину і т. ін.);

в) розвиток альтернативних форм навчання і виховання (створення й налагодження ефективної праці у спеціалізованих навчальних закладах, організація позашкільної гурткової роботи);

г) належний розвиток сфери організації дозвілля дітей і молоді;

д) комплексний підхід щодо правової освіти учителів, батьків, дітей та підлітків.

Зазначимо, що у процесі розв'язання проблем психосоціального розвитку і ризикованої поведінки дітей та молоді відіграє рання профілактика. Нам імпонує думка вчених, які на теоретичному і практичному рівні концептуально доводять, що рання профілактика є надзвичайно необхідною з тим, щоб допомогти дитині пізнати цей світ, і саму себе у добрі, красі і любові [10]. З цією метою автори пропонують досконало вивчати не лише стан і розвиток соціально-культурного середовища дитини, а й послідовно діагностувати умови її розвитку. Це уможливлює своєчасно реагувати на ті зміни, які відбуваються в дитині, виявляти її потенціал і зробити усе можливе для того, щоб зрозуміти її потреби, мотивацію дій, врешті – специфіку її розвитку тощо. Ще один важливий аспект у цьому колі: відомо, що існує таке поняття, як «позитивна психологія» . Згідно з її провідними положеннями, учителі, батьки, опікуни мають розвивати позитивні риси, цінності, сильні сторони дитини, передбачати і створювати умови, які б сприяли запобіганню ризиковій поведінці дитини. Похвала, а не осуд призводить до довготривалих, позитивних результатів, незалежно від вмінь, віку чи статі людини. Тут має спрацьовувати усвідомлення правила: «Негатив ти отримуєш від життя безкоштовно. Але ти особисто маєш створити позитив».

2. Соціальний контроль негативного впливу на дитину: виявлення фактів на дитину аморального і кримінального впливу на дитину в сім'ї і в її неформальному оточенні, захист прав дитини, постановка питання про позбавлення батьків батьківських прав, опіку і патронаж дитини тощо.

Соціальний контроль передбачає цілу низку різноманітних заходів, які спрямовуються на те, щоб максимально убезпечити дитину від негативного впливу на її свідомість і поведінку. Втім, зазначимо, що він не завжди, і не для всіх дітей є дієвим. За розумінням І. Канта, соціальний контроль – це гетерономія, зовнішній атрибут. Натомість філософ і педагог дотримувався думки, згідно з якою, визначальну роль у поведінці людини відіграє автономія. Це означає, що з раннього віку дитині слід прищеплювати самостійність мислення, діяти не як «усі», а за покликанням серця і розуму. Та правду кажучи, навіть уся система соціального контролю, не здатна охопити усіх дітей, які дійсно його потребують.

Відомо, наприклад, що проблема пияцтва в Україні сьогодні, як ніколи стала надзвичайно актуальною. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) стверджує, що за рівнем споживання алкоголю Україна входить до п'ятірки країн з найбільшою кількістю споживання алкоголю на душу населення. Дослідники цієї проблеми засвідчують, що вживання алкоголю та психоактивних речовин (ПАР) серед молоді в Україні має всі риси епідемічного процесу [6, с. 49]. На жаль, цей процес є слабко контрольованим, а тим часом, відбувається непооодиноке «втягування» підлітків до вживання алкоголю та ПАР, що призводить не лише до втрати їхнього здоров'я, а й чисельних фактів девіантної поведінки.

3. Соціальна підтримка та реабілітація дітей та підлітків з девіантною поведінкою. Ця технологія є надто багатоплановою. Вона зазвичай включає такі основні аспекти: створення навколо дитини позитивного педагогічного оточення; координацію педагогічних впливів; психологічну корекцію та реабілітацію (надання психологічних консультацій, індивідуальну і групову психотерапію, індивідуальний патронаж); налагодження сприятливої атмосфери у формальній групі, до якої входить дитина з девіантною поведінкою, поступове включення такої дитини до життєдіяльності соціально-позитивної групи; корекція (в разі необхідності) сімейних відносин.

Останнім часом все активніше впроваджується в життя технологія відновних практик як механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки. Ця технологія презентує себе не лише як спосіб профілактики злочинності, а й як ефективний метод активізації та вирішення різнопланових проблем індивіда і громади. Ця технологія ґрунтується на чітко визначених принципах, колах цінностей та прийнятті правильних рішень, плануванні та побудові співпраці закладів освіти, сім'ї, церкви і громади тощо [7]. Тобто тут йдеться про справжню, а не формальну турботу до індивіда, відносно якого має прийматися рішення. Повага, розуміння, турбота, відповідальність тих, хто приймає справедливе рішення стосовно особи, є запорукою того, що ці цінності набувають загальності, на яких відбувається відновний підхід. Зазначені цінності втілюються в життя на практиці через низку принципів, до основних із них належать:

1. Стосунки в громаді (педагогічному й учнівському колективах) є найбільшою цінністю та її соціальним капіталом і повинні будуватися у спосіб, що сприяє більш глибокому розумінню людської природи, мирному співіснуванню, розв'язанню гармонії та злагоді в громаді. Відповідно здоровим способом відповіді на конфліктну ситуацію вважається активне та дієве бажання з'ясувати причини її виникнення та пошук шляхів усунення чи виправлення ситуації, а не уникнення чи пристосування до конфлікту, ворожа агресія тощо.

2. Вирішення конфліктних ситуацій у громаді повинно відбуватись у такий спосіб, що бере до уваги і намагається задовольнити інтереси і потреби як самої громади, так і кожного з її членів. Цей принцип означає, що відновні практики мають будуватися на підходах, які сприяють пошуку варіантів розв'язання конфліктних ситуацій шляхом виявлення, обговорення та взаємного задоволення інтересів сторін конфлікту з метою досягнення взаємного виграшу. На відміну від силових чи правових підходів, що спрямовані на перемогу лише однієї зі сторін конфлікту, суть такого підходу полягає в тому, щоб відійти від позицій, які здебільшого є обстоюванням вимог однієї сторони, та перевести спілкування на рівень інтересів, що засвідчують істинні бажання та потреби сторін у конфлікті.

3. У ситуації, коли виникає загроза гармонійному співіснуванню членів громади через виникнення конфліктної або кримінальної ситуації, усі причетні або задіяні у ситуацію сторони повинні мати право та можливість брати участь у процесі вирішення цієї ситуації. Цей принцип означає, що будь-яка інституція (державна або громадська), яка бере на себе зобов'язання або відповідальність за прийняття рішення щодо конкретної

ситуації, що потребує вирішення, повинна докласти усіх зусиль, щоб максимально сприяти участі громадськості у процесі пошуку і прийнятті справедливого рішення.

4. У разі необхідності вирішення конфліктних чи будь-яких інших питань, що потребують спільного рішення, члени громади добровільно беруть на себе зобов'язання брати участь у процесі, що стосуються їхніх важливих інтересів, та виконувати рішення, яке було досягнуто з дотриманням принципів відновного підходу. Цей принцип означає право кожного члена громади самостійно приймати рішення щодо участі у тих чи інших відновних процедурах та неможливість примусу до участі в них. Крім того, такий принцип означає відповідальність учасників відновного процесу за їх активну участь й дотримання відповідних принципів та правил (якщо вони вирішили брати участь у процесі) та виконання прийнятого рішення у майбутньому.

5. Відновні практики є найбільш ефективними і досягають найкращих результатів тоді, коли учасники пам'ятають і спираються у прийнятті власних рішень на спільні цінності, що вони поділяють як члени однієї громади, культурні традиції, духовної спільноти. Цей принцип допомагає зберегти природу відновного підходу та решту перелічених принципів у їх взаємозв'язку з цінностями, про які йшлося раніше [7, с. 19–22].

Прикметно, що автори посібника «Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик: механізм співпраці правової системи та громади заради суспільної безпеки» подають цікаві пропозиції, як можливо продуктивно використовувати відновні практики у закладах освіти або як створити безпечну атмосферу, сприятливу для розвитку дітей. Такий підхід, на нашу думку, є вартісним тому, що нині перед українською спільнотою постала проблема збільшення агресії та злочинності неповнолітніх, частка якої становить 10 % від загальної кількості злочинів [7, с. 61]. Очевидно, що репресивні заходи, які застосовуються для покарання неповнолітніх, що скоїли правопорушення або злочини, не приносять бажаного результату, і часто-густо ще більше загострюють негативне ставлення неповнолітнього до суспільства, учителя, адміністрації школи тощо. Впровадження відновних практик пропонується здійснювати шляхом створення шкільних служб порозуміння, активно застосовувати процедури медіації однолітків, розширювати кола цінностей та прийняття рішень тощо.

Вартісним у цьому сенсі може бути і запозичення позитивного досвіду, запровадженого в інших країнах світу. Наприклад, «Школа Ганса Крістіана Кофоеда» в Данії стала не просто нетрадиційним соціальним навчальним закладом, а школою життя, де головними завданнями визначені такі: навчити молоду людину поважати себе; відновити фізичне і психічне здоров'я; прищепити молодим людям надію на майбутнє [5, с. 79].

Надзвичайно вартісним є досвід Республіки Польщі, де розроблена й активно діє «Виховна програма на основі цінностей за вченням Івана Павла II. Класи 1-и1, 2-ий та 3-ій, старших класів середніх загальноосвітніх шкіл (старші класи), Варшава, 2007» [21]. Програма спрямована на передачу досвіду формування особистості від одного покоління – старшого, до іншого – молодшого. У ній, на засадах християнства втілюються основні цінності: свобода, справедливість, мир, безпека, солідарність, взаєморозуміння, що повільно, але неухильно впливають на формування гуманістичного світогляду людини, яка здатна творити добро, любов, відчувати красу і щастя людського життя.

В Україні, дуже близькою за своїм змістом і формою, до названої Програми, є Концепція, яку розробив із своїм творчим колективом – професор університету «Острозька академія» Василь Жуковський. Вчений запропонував надзвичайно цікавий і потрібний погляд на вітчизняну і світову духовну культуру, розкрив головні цінності українського народу. Його думки, та думки колег будуть викладені у семи підручниках з предмету «Християнська етика» (5-ий – 11-й класи). Наразі видається такий підручник для сьомого класу. Важливо наголосити, що ці підручники носять міжконфесійний характер і враховують вікові особливості здобувачів освіти. У доступній формі тут розкривається людям Божа мудрість, Євангельські притчі, які належать до скарбниці світової духовної культури. Отже, автори підручників наголошують на тому, що дитина має «годуватися культурою» для того, щоб вона була духовно багатою, а її поведінка не була «збоченою», такою, яка не відповідає нормам моралі, щирої людяності. Натомість нам добре відомо, як вже роками гальмують впровадження в освітній процес цю глибоко гуманну цю Концепцію. Цю титанічну добру Божу справу бюрократи від освіти намагаються просто знищити. На наше глибоке переконання, такий стан речей засвідчує те, наскільки бюрократизм не розуміє простої істини, а саме: сучасний світ, у зв'язку з інтенсивним розвитком культури, засобів масової інформації та зростаючою глобалізацією вимагає нових, різноманітних, досконалих виховних

програм, технологій, які б враховували усі цінності людського життя.

На нашу думку, у процесі виховання особистості учня варто поєднувати ці спеціальні технології із загальними технологіями, які сьогодні активно впроваджуються в освітній процес, зокрема такі: розвивального навчання і виховання; поетапного формування розумових дій; колективної взаємодії; педагогічного проектування та ін. Вважаємо, що така постановка питання могла би бути цікавим окремим дослідженням.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.** На основі викладеного можна зробити такі висновки:

1. Проблема девіантної поведінки особистості сьогодні є надзвичайно актуальною, як у теоретичному, так і практичному вимірах. Від її ефективного розв'язання значною мірою залежить морально-духовне здоров'я українського суспільства, його майбутнє.

2. Сучасна педагогічна наука розробила й активно впроваджує в освітній процес, у життєдіяльність особистості, цілий комплекс загальних і конкретних практичних технологій, які варто розумно поєднувати у процесі їх реалізації.

До подальших напрямів дослідження відносимо: а) розробку нових психолого-педагогічних технологій на засадах методології феноменалізму й екзистенціалізму; б) більш глибокого вивчення у цій царині зарубіжного досвіду і його адекватного застосування у вітчизняному освітньому процесі.

**Список літератури:**


1. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки. Київ.: Юніверс, 2004. 688 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 2. Чернівці : Букрек, 2015. 640 с.
3. Васянович Г. П. Вибрані твори: у 7 т. Т. 4: Психологія і педагогіка. Львів : Норма, 2015. 512 с.
4. Все про соціальну роботу : навчальний енциклопедичний словник-довідник / за ред. В. М. Пічі. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 618 с.
5. Всі люди мають потенціал: Про ідею допомоги для самодопомоги / уклад. М. Соха, О. Саноцька. Львів : ПАІС, 2008. 132 с.
6. Герасим Г., Климанська Л., Савка В. Вживання психоактивних речовин молоддю в Україні. Споживання алкогольних напоїв як соціальна проблема. Львів : Панорама, 2020. 154 с.
7. Головатий В., Горова А., Коваль Р. та ін. Стратегії забезпечення життєздатності відновних практик. Київ : Видавець Захаренко В. О., 2009. 224 с.
8. Гончаренко С. У. Українсько-педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Двіжона О. Психологічні детермінанти асоціальної поведінки підлітків : автореф. дис. Івано-Франківськ, 2004. 20 с.
10. Депутула М., Поторська А., Боршіх Ш. Рання профілактика проблем психосоціального розвитку і ризикової поведінки дітей та молоді. Бидгощ, 2019. 158 с.
11. Дроздов О., Скок М. Проблеми агресивної поведінки особистості. Чернігів, 2000. 156 с.
12. Жигайло Н. І. Психологія духовного становлення особистості. Львів, 2008. 336 с.
13. Зінченко С. М. Медична психологія. Київ, 2009. 354 с.
14. Зязюн І. А. Педагогіка добра. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
15. Лютий В. Соціальна робота з групами девіантної поведінки. Київ, 2000. 54 с.
16. Максименко С. Д., Папуча М. В. Психологія особистості. Київ : КММ, 2007. 296 с.
17. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки. Київ.: Київський університет, 2002. 308 с.
18. Міщик Л. І., Білоусова З. Г. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей. Запоріжжя, 2003. 108 с.
19. Рибалка В. В. Методологічні питання психології. Київ : Ніка-Центр, 2003. 204 с.
20. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. 280 с.
21. Струзік З. Виховна програма на основі цінностей. Варшава, 2014. 582 с.
22. Філіпчук Г. Г. Світовідчування часу. Чернівці: Букрек, 2022. 416 с.
23. Choi H., Jung I., Lee Y. The power of positive deviance behaviours: From panic-gogy to effective pedagogy in online teaching. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28. P. 12651–12669. DOI: https://doi.org/10.1007/s10639-023-11696-7
24. Gomis-Pomares A., Villanueva L., Basto-Pereira M. Psychometric properties of deviant behavior scales. *Psicothema*. 2022. DOI: https://doi.org/10.7334/psicothema2021.30
25. Hammoud M. S., Abu-Hilal M. M., Al-Lawati S. M., Al-Saadi S. M., Al-Shabibi F. M. Can being victimized verbally and physically predict aggressive behavior? *European Journal of Psychology and Educational Research*. 2021. DOI: https://doi.org/10.12973/ejper.4.1.25
26. Kovalenko I., Oros O., Chorna I., Borodina O., Zamashkina O., Bybyk D. Training future social workers… *BRAIN*. 2022. DOI: https://doi.org/10.18662/brain/13.2/340
27. Ma Q., Wang X., Liu L. The impact of self-control on aggressive behavior. *Frontiers in Psychology*. 2025. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1638323
28. Qizi R. N. S. The main social factors influencing deviant behavior. *Transactions of Telavi State University*. 2025. DOI: https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.32

29. Tian Y., Zhang Y., Li X. Relative deprivation and aggressive behavior in adolescents. *Children and Youth Services Review*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108044

30. Ye J.-H., Chen M.-Y., Wu Y.-F. The causes, counseling, and prevention strategies… *Behavioral Sciences*. 2024. DOI: https://doi.org/10.3390/bs14020118

31. Zozuliak-Sluchyk R. Regulation of behavioral deviations in the youth environment. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2021. DOI: https://doi.org/10.15330/jpnu.8.1.165-173

**References:**

1. Aron, R. (2004). Etapy rozvytku sotsiolohichnoi dumky [Stages of development of sociological thought]. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].

2. Bekh, I. D. (2015). Vykhovannia osobystosti (Vol. 2) [Education of personality]. Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].

3. Vasyanovych, H. P. (2015). Vybrani tvory u 7 t. T. 4: Psykholohiia i pedahohika [Selected works in 7 volumes. Vol. 4: Psychology and pedagogy]. Lviv: Norma [in Ukrainian].

4. Picha, V. M. (Ed.). (2020). Vse pro sotsialnu robotu: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk [Everything about social work: educational encyclopedic dictionary]. Lviv: Novyi Svit-2000 [in Ukrainian].

5. Sokha, M., & Sanotska, O. (Eds.). (2008). Vsi liudy maiut potentsial: Pro ideiu dopomohy dlia samodopomohy [All people have potential: The idea of help for self-help]. Lviv: PAIS [in Ukrainian].

6. Herasym, H., Klymanska, L., & Savka, V. (2020). Vzhyvannia psykhoaktyvnykh rechovyn moloddiu v Ukraini [Substance use among youth in Ukraine]. Lviv: Panorama [in Ukrainian].

7. Holovatyi, V., Horova, A., Koval, R., Syniushko, M., Semchyshyn, O., & Shydlovska, L. (2009). Stratehii zabezpechennia zhyttiezdatnosti vidnovnykh praktyk [Strategies for ensuring the viability of restorative practices]. Kyiv: Vydavets Zakharenko V. O [in Ukrainian].

8. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainsko-pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

9. Dvizhona, O. (2004). Psykholohichni determinanty asotsialnoi povedinky pidlitkiv [Psychological determinants of adolescent antisocial behavior]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

10. Deptula, M., Potorska, A., & Borshikh, S. (2019). Rannia profilaktyka problem psykhosotsialnoho rozvytku [Early prevention of psychosocial development problems]. Bydgoszcz [in Ukrainian].

11. Drozdov, O., & Skok, M. (2000). Problemy ahresyvnoi povedinky osobystosti [Problems of aggressive behavior]. Chernihiv [in Ukrainian].

12. Zhyhailo, N. I. (2008). Psykholohiia dukhovnoho stanovlennia osobystosti [Psychology of spiritual development]. Lviv [in Ukrainian].

13. Zinchenko, S. M. (2009). Medychna psykholohiia [Medical psychology]. Kyiv [in Ukrainian].

14. Ziaziun, I. A. (2000). Pedahohika dobra: Idealy i realii [Pedagogy of good: Ideals and realities]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

15. Liutyi, V. (2000). Sotsialna robota z hrupamy deviantnoi povedinky [Social work with deviant groups]. Kyiv [in Ukrainian].

16. Maksymenko, S. D., & Papucha, M. V. (2007). Psykholohiia osobystosti [Personality psychology]. Kyiv: KMM [in Ukrainian].

17. Maksymova, N. Yu. (2002). Psykholohiia adyktyvnoi povedinky [Psychology of addictive behavior]. Kyiv: Kyiv University [in Ukrainian].

18. Mishchyk, L. I., & Bilousova, Z. H. (2003). Problemy dezadaptatsii ditei [Child maladaptation problems]. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

19. Rybalka, V. V. (2003). Metodolohichni pytannia psykholohii [Methodological issues of psychology]. Kyiv: Nika-Center [in Ukrainian].

20. Savchyn, M. V. (2008). Psykholohiia vidpovidalnoi povedinky [Psychology of responsible behavior]. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

21. Struzik, Z. (2014). Vykhovna prohrama na osnovi tsinnostei [Educational program based on values]. Warsaw [in Ukrainian].

22. Filipchuk, H. H. (2022). Svitovidchuvannia chasu [Perception of time]. Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].

23. Choi, H., Jung, I., Lee, Y. The power of positive deviance behaviours: From panic-gogy to effective pedagogy in online teaching. *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28. P. 12651–12669. https://doi.org/10.1007/s10639-023-11696-7

24. Gomis-Pomares, A., Villanueva, L., Basto-Pereira, M. Psychometric properties of deviant behavior scales. *Psicothema*. 2022. https://doi.org/10.7334/psicothema2021.30

25. Hammoud, M. S., Abu-Hilal, M. M., Al-Lawati, S. M., Al-Saad,i S. M., Al-Shabib,i F. M. Can being victimized verbally and physically predict aggressive behavior? *European Journal of Psychology and Educational Research*. 2021. https://doi.org/10.12973/ejper.4.1.25

26. Kovalenko, I., Oros, O., Chorna, I., Borodina, O., Zamashkina, O., Bybyk, D. Training future social workers… *BRAIN*. 2022. https://doi.org/10.18662/brain/13.2/340

27. Ma, Q., Wang, X., Liu, L. The impact of self-control on aggressive behavior. *Frontiers in Psychology*. 2025. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1638323

28. Qizi, R. N. S. The main social factors influencing deviant behavior. *Transactions of Telavi State University*. 2025. https://doi.org/10.52340/tuw.2025.38.01.32

29. Tian, Y., Zhang, Y., Li, X. Relative deprivation and aggressive behavior in adolescents. *Children and Youth Services Review*. 2025. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108044

30. Ye, J.-H., Chen, M.-Y., Wu, Y.-F. The causes, counseling, and prevention strategies… *Behavioral Sciences*. 2024. https://doi.org/10.3390/bs14020118

31. Zozuliak-Sluchyk, R. Regulation of behavioral deviations in the youth environment. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2021. https://doi.org/10.15330/jpnu.8.1.165-173

Г. П. Васянович, О. П. Білецький
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 351:061.2:477**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-10

***К. Ю. Гладков***
*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,*
*м. Дніпро, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7677-1966 – Гладков К. Ю.
hladkov.k.y@nmu.one

# НЕДЕРЖАВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз інституційно-правових засад діяльності недержавних організацій як надавачів соціальних послуг в Україні та узагальнено практику їх функціонування в сучасних умовах. Проблематика об'єкта дослідження полягає у тому, що незважаючи на доведену здатність інститутів громадянського суспільства надавати широкий спектр соціально орієнтованих послуг, рівень їх інтеграції у формалізовану систему надання соціальних послуг все ще залишається недостатньо розвинутим.

Акцентовано увагу на тому, що система надання соціальних послуг в Україні характеризується переважанням публічного сектору, що зумовлене, зокрема, історичними чинниками та особливостями розподілу повноважень між органами публічної влади. Разом із тим, досвід правового режиму воєнного стану засвідчує значний потенціал інститутів громадянського суспільства щодо оперативного та ефективного реагування на потреби різних вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, що підтверджується останніми соціологічними опитуваннями.

На основі емпіричних даних Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг визначено, що з понад 4,6 тис. зареєстрованих суб'єктів, близько 11,8 % відносяться до недержавного сектору. Серед них найбільшу частку займають громадські організації (44 %) та благодійні організації і фонди (37 %). Найпоширенішими послугами, що надаються недержавними організаціями, є соціальний супровід, консультування, інформування, соціальна адаптація та профілактика, а також натуральна допомога. Водночас, комплексні та спеціалізовані послуги (стаціонарний догляд, паліативна допомога, реабілітація осіб із різними залежностями тощо) представлені фрагментарно, що викликано специфікою їх надання та наявністю додаткових вимог до надавачів, встановлених чинним законодавством.

Наукова новизна дослідження полягає в узагальненні та систематизації актуальних даних Реєстру надавачів соціальних послуг, а також виокремленні ключових бар'єрів інституційної інтеграції недержавних організацій у систему надання соціальних послуг.

Зроблено висновок, що формальне правове закріплення можливості участі недержавних організацій не гарантує їх повноцінної участі у наданні соціальних послуг без розбудови ефективних партнерських моделей міжсекторальної взаємодії з органами публічної влади на, зокрема на місцевому рівні, що має бути закріплено та конкретизовано у відповідних стратегічних та програмних документах.

**Ключові слова:** недержавні організації, соціальні послуги, публічне управління, надавачі соціальних послуг, міжсекторальна взаємодія.

***K. Yu. Hladkov***
*Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine*

# NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS PROVIDERS OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE: INSTITUTIONAL AND LEGAL FRAMEWORK AND IMPLEMENTATION PRACTICES

The article provides a comprehensive analysis of the institutional and legal foundations of the activities of non-governmental organizations as providers of social services in Ukraine and summarizes the practice of their functioning under modern conditions. The problematic nature of the research object lies in the fact that, despite the proven ability of civil society institutions to provide a wide range of socially oriented services, the level of their integration into the formalized system of social service provision remains insufficiently developed.

Attention is focused on the fact that the system of social service provision in Ukraine is characterized by the predominance of the public sector, which is due to historical factors and the specific features of the distribution of powers between public authorities. At the same time, the experience of the legal regime of martial law demonstrates the significant potential of civil society institutions for prompt and effective response to the needs of various vulnerable population groups, in particular internally displaced persons, which is confirmed by the latest sociological surveys.

Based on the empirical data from the Register of Providers and Recipients of Social Services, it has been determined that out of more than 4.6 thousand registered entities, approximately 11.8 % belong to the non-governmental sector. Among them, the largest share is occupied by public organizations (44 %) and charitable organizations and foundations (37 %). The most common services provided by non-governmental organizations are social accompaniment, counseling, information provision, social adaptation and prevention, as well as in-kind assistance. At the same time, complex and specialized services (inpatient care, palliative care, rehabilitation of persons with various addictions, etc.) are represented only fragmentarily, which is due to the specifics of their provision and the additional requirements for providers established by current legislation.

The scientific novelty of the study lies in the generalization and systematization of up-to-date data from the Register of Social Service Providers, as well as in the identification of the key barriers to the institutional integration of non-governmental organizations into the social service provision system.

The conclusion is drawn that the formal legal consolidation of the possibility of non-governmental organizations' participation does not guarantee their full-fledged participation in the provision of social services without the development of effective partnership models of intersectoral interaction with public authorities, particularly at the local level. This must be consolidated and specified in the relevant strategic and programmatic documents.

**Key words:** non-governmental organizations, social services, public administration, social service providers, cross-sectoral cooperation.

**Постановка проблеми.** Сучасний етап розвитку соціальної політики України характеризується трансформацією інституційної структури надання соціальних послуг, що зумовлено як процесами реформування місцевого самоврядування, так і кризовими явищами, спричиненими війною. Такий стан справ обґрунтовує необхідність пошуку шляхів розширення кола суб'єктів, залучених до надання соціальних послуг, серед яких важливу роль відіграють недержавні організації. Досвід останніх років засвідчує, що інститути громадянського суспільства показали реальну здатність надання широкого спектру соціально орієнтованих послуг, що характеризувались гнучкістю, оперативністю та адресністю. Водночас їх інтеграція у формалізовану систему соціального захисту населення залишається недостатньо розвинутою, що актуалізує необхідність дослідження інституційно-правових засад діяльності недержавних організацій в контексті надання соціальних послуг.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблематики.** Проблематика участі недержавного сектору у реалізації соціальної політики є предметом дослідження вітчизняних науковців. Зокрема, на необхідність планування надання соціальних послуг на рівні територіальних громад через інтегровану мережу комунальних та недержавних надавачів звернено увагу О. Бражко [1]. Досвід діяльності недержавних організацій в контексті реагування на виклики правового режиму воєнного стану, зокрема щодо надання соціальних послуг для внутрішньо переміщених осіб досліджено у працях А. Дулі, М. Лехолетової [3], Г. Слозанської, Ю. Шульги [10], С. Холодинської та Т. Єрмолаєвої [12].

Роль релігійних організацій як суб'єктів недержавного сектору у наданні всебічної допомоги

населенню, а також прикладні результати їх діяльності на території України підкреслено в дослідженні І. Суровцевої та А. Комарова [11].

Також окремі дослідження (А. Панченко) акцентують на впливі цифрових трансформацій на процес надання соціальних послуг, зокрема недержавними суб'єктами [7].

**Виділення не вирішених раніше частин проблеми, якій присвячується стаття.** Незважаючи на наявність значного масиву досліджень, залишаються недостатньо опрацьованими аспекти інституційної інтеграції недержавних організацій у систему надання соціальних послуг.

**Метою дослідження** є аналіз інституційно-правових засад діяльності недержавних організацій як надавачів соціальних послуг в Україні та узагальнення практики їх функціонування в умовах сучасних соціально-гуманітарних викликів на основі даних Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Система надання соціальних послуг в Україні є інституційно закріпленою та сформованою, оскільки її основні правові та організаційні засади визначені положеннями Закону України «Про соціальні послуги». Сутність соціальних послуг полягає у забезпеченні превенції, мінімізації та подоланні складних життєвих обставин, насамперед серед найбільш соціально вразливих верств населення [9]. Враховуючи нестабільну соціально-економічну ситуацію в Україні, спричинену війною, слід прогнозувати збільшення кількості українського населення, що у найближчому майбутньому потребуватиме тих чи інших соціальних послуг, а тому зростає актуальність питання щодо формування міжсекторальної мережі надавачів соціальних послуг державної, комунальної та приватної форми власності.

Відповідно до чинного законодавства, коло суб'єктів, що можуть надавати соціальні послуги, не обмежується виключно закладами та установами державної чи комунальної форми власності. До нього належать також юридичні особи приватного права, зокрема громадські об'єднання (громадські організації, благодійні організації, благодійні фонди та ін.), а також фізичні особи та фізичні особи-підприємці [2, 9].

Ключовою інституційною передумовою набуття статусу надавача соціальних послуг є включення відповідного суб'єкта до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг (далі – Реєстр), формування та ведення якого забезпечується на центральному рівні [8]. Функціонування та ведення зазначеного реєстру є важливим з точки зору, по-перше, збирання та обліку всіх надавачів соціальних послуг в Україні у єдину інтегровану діджиталізовану систему, а, по-друге – відбору суб'єктів відповідно до визначених критеріїв щодо спроможності надання соціальних послуг на достатньому рівні у відповідності до чинного законодавства.

У цьому контексті інституційно-правові засади діяльності недержавних організацій як надавачів соціальних послуг формуються як сукупність норм, процедур і механізмів, що регламентують їх допуск діяльності у відповідній сфері.

Основну мережу надавачів соціальних послуг в Україні становлять заклади та установи державної та комунальної форми власності. Відповідна ситуація зумовлена низкою системних чинників. По-перше, згідно з чинним законодавством, функції забезпечення доступності та організації надання соціальних послуг у межах адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, територіальних громад) покладено на органи публічної влади (місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування), так як саме вони здійснюють управління, координацію та фінансове забезпечення діяльності підпорядкованих комунальних закладів як базових провайдерів соціальних послуг для населення. По-друге, домінування комунального сектору історично обумовлене недостатнім рівнем інституційного розвитку третього сектору, що формувався в умовах тривалого функціонування командно-адміністративної системи на території сучасної України. У свою чергу це обмежило можливості недержавних організацій щодо повноцінної участі у наданні соціальних послуг та їх інтеграції у відповідну систему на ранніх етапах її формування.

Водночас, дані останніх соціологічних досліджень (2022-2025 років) [4] підтверджують значний внесок організацій громадянського суспільства у подолання викликів правового режиму воєнного стану та забезпечення надання соціальних послуг населенню. В умовах правового режиму воєнного стану недержавні організації продовжують активно співпрацювати з органами публічної влади, надавати системну підтримку внутрішньо переміщеним особами, організовувати та долучатись до волонтерських ініціатив, що фактично доповнюють і підсилюють публічні механізми соціального захисту населення. [5]. Такий стан справ демонструє інституціоналізацію певних форм взаємодії органів публічної влади та недержавних організацій у соціальній сфері.

Аналіз емпіричних даних показує, що станом на березень 2026 року у Реєстрі налічувалось понад 4,6 тис. суб'єктів, з яких близько 11,8 % становлять надавачі приватної форми власності, що переважно представлені недержавними організаціями. Якщо порівнювати кількість недержавних надавачів соціальних послуг до

показника січня 2026 року, то їх кількість дещо збільшилась: з 537 до 551 одиниць (+0,2 %). Тенденція зростання кількості недержавних організацій протягом останніх років вказує на поступове, хоча й обмежене, зміцнення їх позицій у системі надання соціальних послуг.

Основними інституційними формами недержавних організацій, які представлені в Реєстрі, є громадські організації (44 %), благодійні організації та благодійні фонди (37 %) (рис. 1), що підкреслює суспільно важливу соціальну місію діяльності громадських об'єднань в Україні.

У процесі аналізу конкретних соціальних послуг, надання яких задекларували відповідні надавачі, виявлено мультисервісний характер діяльності недержавних організацій. Найбільш поширеними соціальними послугами, що надаються згаданими суб'єктами, є базові, зокрема: соціальний супровід (442 згадування), консультування (401 згадування), інформування (351 згадування), соціальна адаптація та соціальна профілактика (292 згадування). З-поміж інших також виокремлюються послуги із натуральної допомоги (287 згадувань), представництва інтересів (213 згадувань), соціальна інтеграція та реінтеграція (195 згадувань).

Найбільш популярні соціальні послуги, що надаються недержавними надавачами, представлені у таблиці 1.

Водночас, надання недержавними організаціями більш комплексних та спеціалізованих

**Рис. 1. Класифікація недержавних надавачів соціальних послуг за даними Реєстру (станом на березень 2026 року)**

*Джерело: складено автором на основі джерела [6]*

Таблиця 1

**Найбільш популярні соціальні послуги, що надаються недержавними надавачами, за даними Реєстру (станом на березень 2026 року)**

| № з/п | Назва послуги | Кількість згадувань, од. |
|---|---|---|
| 1 | Соціальний супровід | 442 |
| 2 | Консультування | 401 |
| 3 | Інформування | 351 |
| 4 | Соціальна адаптація | 314 |
| 5 | Соціальна профілактика | 292 |
| 6 | Натуральна допомога | 287 |
| 7 | Представництво інтересів | 213 |
| 8 | Соціальна інтеграція та реінтеграція | 195 |
| 9 | Екстрене (кризове) втручання | 168 |
| 10 | Посередництво | 142 |
| 11 | Догляд вдома | 113 |
| 12 | Підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб | 107 |
| 13 | Соціально-психологічна реабілітація | 107 |
| 14 | Транспортні послуги | 93 |
| 15 | Соціальна реабілітація осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями | 89 |

*Джерело: складено автором на основі джерела [6]*

послуг, що орієнтовані на вузькі категорії отримувачів, є фрагментованим і недостатньо розвинутим. Наприклад, соціально-психологічна реабілітація осіб із залежностями представлена лише 33 згадуваннями, реабілітація осіб з ігровою залежністю – 19, а переклад жестовою мовою – 26. Відповідно, спостерігається відсутність системного підходу щодо залучення недержавних організацій до надання такого роду соціальних послуг, що традиційно охоплюється публічним сектором. Поряд із цим, деякі напрями, такі як соціально-психологічна реабілітація або підтримане проживання (по 107 згадувань) поки що не досягли достатньої масштабності у діяльності недержавних організацій, але демонструють потенціал до подальшого розвитку.

У цьому контексті слід врахувати те, що прості соціальні послуги, як правило, характеризуються відносно невисоким рівнем фінансових витрат, спрощеними процедурами надання та менш жорсткими кваліфікаційними вимогами до персоналу, що обумовлює їх більшу доступність для недержавних організацій, які можуть оперативно інтегруватися у відповідні напрями надання соціальних послуг населенню. Натомість комплексні та спеціалізовані соціальні послуги (зокрема, стаціонарний та денний догляд, паліативна допомога, комплексна реабілітація тощо) висувають певні додаткові вимоги, зокрема щодо розвиненої матеріально-технічної бази, відповідної інфраструктури, кваліфікації персоналу та інших аспектів, що істотно обмежують входження недержавних організацій у відповідні напрями.

Також слід врахувати, що тільки 2 % організацій громадянського суспільства зазначали, що мали сталі механізми фінансування надання соціальних послуг [4]. Відповідно, такий показник надає розуміння того, що соціальні послуги не розглядаються як основне джерело, що покриває фінансові затрати на діяльність недержавних організацій, а тому їх представництво у більш комплексних напрямах є обмеженим. Тому розширення присутності недержавних організацій у сфері спеціалізованих соціальних послуг безпосередньо залежатиме від удосконалення механізмів фінансування та компенсації надання відповідних послуг.

Наразі чинне законодавство передбачає можливість застосування таких інструментів залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг [5]:

– закупівля послуг шляхом соціального замовлення;

– публічні закупівлі;

– партисипативне бюджетування та конкурси соціальних проєктів, соціальних програм;

– надання фінансової підтримки статутної діяльності громадських організацій, що провадять діяльність у територіальній громаді;

– публічно-приватне партнерство тощо.

Використання зазначених інструментів значно розширює можливості того, як саме органи публічної влади можуть залучати недержавний сектор до системи надання соціальних послуг, зокрема на місцевому рівні. Наприклад, соціальне замовлення та публічні закупівлі забезпечують можливість контрактування послуг на конкурентних і конкурсних засадах, що теоретично стимулює розвиток зацікавлених надавачів соціальних послуг отримувати більше замовлень за умови належного фінансування. Партисипативне бюджетування та конкурси соціальних проєктів, у свою чергу, створюють умови для безпосереднього залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації найбільш релевантних соціально-орієнтованих проєктів Фінансова підтримка статутної діяльності громадських організацій є корисною в контексті підтримки наявної мережі недержавних організацій, тоді як публічно-приватне партнерство відкриває нові перспективи для реалізації довгострокових інфраструктурних проєктів у соціальній сфері.

Важливо підкреслити, що нормативно-правове закріплення можливості участі недержавних організацій у наданні соціальних послуг саме по собі не гарантує їх повноцінної інтеграції у відповідну систему. Реалізація зазначених положень на практиці залежить від рівня інституційної спроможності як самих недержавних організацій, так і органів публічної влади. Зокрема, важливим є аспект формування партнерських зв’язків у рамках міжсекторальної взаємодії, а також його декларування у планових та програмних документах (зокрема, місцевих програмах соціально-економічного розвитку). Розуміння необхідності партнерської взаємодії публічного сектору та недержавних організацій в системі надання соціальних послуг є важливою передумовою формування ефективної, багаторівневої та клієнтоорієнтованої системи надання соціальних послуг, здатної адекватно реагувати на сучасні потреби населення та кризові виклики соціально-гуманітарного характеру.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Отже, недержавні організації в Україні поступово трансформуються у повноцінних суб’єктів системи надання соціальних послуг, що зумовлено як нормативно-правовими змінами, так і об’єктивними суспільно значущими

викликами, пов'язаними із негативними наслідками війни. Водночас, незважаючи на наявність формальних передумов для включення недержавних організацій до надавачів соціальних послуг, їх практична інтеграція у відповідну систему залишається відносно обмеженою, про що свідчать дані з Реєстру. Зокрема, простежується необхідність посилення спроможності недержавних організацій надавати комплексні та спеціалізовані соціальні послуги, що вимагає використання певних інструментів залучення від органів публічної влади. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток партнерських моделей взаємодії між органами публічної влади та недержавними надавачами соціальних послуг на засадах міжсекторальності, що має бути відображено у стратегічних та програмних документах на місцевому рівні.

Перспективи подальших наукових розвідок доцільно пов'язати з дослідженням моделей міжсекторальної взаємодії щодо залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг на основі практичних кейсів та кращого досвіду територіальних громад, а також поглибленим аналізом ефективності окремих інструментів фінансування, зокрема соціального замовлення, публічно-приватного партнерства та партисипативного бюджетування.

**Список літератури:**


1. Бражко О. Функціонування інтегрованих соціальних послуг на державному та місцевому рівні. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11 (25). С. 13. URL: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11 (25)-44-56 (дата звернення: 28.03.2026).

2. Деякі питання організації надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2026 № 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-п#Text (дата звернення: 28.03.2026).

3. Дуля А., Лехолетова М. Аналіз діяльності державних та недержавних організацій щодо надання соціальних та медичних послуг ВПО, які живуть з ВІЛ в Україні. *Social work and education*. 2025. Т. 12, № 1. С. 19–33. URL: https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.1.2 (дата звернення: 28.03.2026).

4. ІСАР «Єднання». Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр. 2025. 190 с. URL: https://home.ednannia.ua/analytics/data-catalog/491 (дата звернення: 28.03.2026).

5. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Кабанець Ю. Співпраця громад із недержавним сектором у сфері надання соціальних послуг. 2023. 166 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/spivpraczya_gromad_iz_nederzhavnym_sektorom_u_sferi_nadannya_soczialnyh_poslug.pdf (дата звернення: 28.03.2026).

6. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Дані про надавачів соціальних послуг. *soc.gov.ua*. URL: https://soc.gov.ua/edata/providers-list (дата звернення: 28.03.2026).

7. Панченко А. Недержавні соціальні послуги в Україні: вплив цифрових трансформацій, проблеми та перспективи. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 4. С. 57–62. URL: https://doi.org/10.32782/cuj-2024-4-8 (дата звернення: 28.03.2026).

8. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 № 99 : станом на 25 вересня 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-п#Text (дата звернення: 28.03.2026).

9. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 07 лютого 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 28.03.2026).

10. Слозанська Г., Шульга Ю. Ведення випадку у роботі з внутрішньо-переміщеними особами: досвід комунальних і недержавних організацій України. *Social work and education*. 2024. Т. 11, № 2. С. 249–268. URL: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.2.7 (дата звернення: 28.03.2026).

11. Суровцева І., Комаров А. Досвід релігійних організацій у наданні соціальної, гуманітарної та психологічної допомоги. *Вісник Приазовського Державного технічного університету. Серія: соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2025. Т. 1, № 14. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/345700/332847 (дата звернення: 28.03.2026).

12. Холодницька С., Єрмолаєва Т. Недержавні організації як суб'єкт соціальної та правової допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного стану. *Психологія та соціальна робота.* 2025. № 2. С. 191–199. URL: https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.2.18 (дата звернення: 28.03.2026).


**References:**


1. Brazhko, O. (2023). Funktsionuvannia intehrovanykh sotsialnykh posluh na derzhavnomu ta mistsevomu rivni [Functioning of integrated social services at the state and local level]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, 11 (25), 13. Retrieved from: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11(25)-44-56 [in Ukrainian].

2. Deiaki pytannia orhanizatsii nadannia sotsialnykh posluh, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. (2026). [Certain issues of organizing the provision of social services], 64. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-p#Text [in Ukrainian].

3. Dulia, A., & Lekholetova, M. (2025). Analiz diialnosti derzhavnykh ta nederzhavnykh orhanizatsii shchodo nadannia sotsialnykh ta medychnykh posluh VPO, yaki zhyvut z VIL v Ukraini [Analysis of the

Activities of State and Non-governmental Organizations in Providing Social and Medical Services to IDPs Living with HIV in Ukraine]. *Social work and education*, 12, 1, 19–33. Retrieved from: https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.1.2 [in Ukrainian].

4. ISAR "Iednannia". (2025) Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny 2022–2025 rr [Civil Society in Ukraine During the War of 2022–2025]. 190. Retrieved from: https://home.ednannia.ua/analytics/data-catalog/491 [in Ukrainian].

5. Lomonosova, N., Khelashvili, A., & Kabanets, Yu. (2023) Spivpratsia hromad iz nederzhavnym sektorom u sferi nadannia sotsialnykh posluh [Cooperation between local communities and the non-governmental sector in the provision of social services]. 166. Retrieved from: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/spivpraczya_gromad_iz_nederzhavnym_sektorom_u_sferi_nadannya_soczialnyh_poslug.pdf [in Ukrainian].

6. Ministerstvo sotsialnoi polityky, sim'i ta yednosti Ukrainy. Dani pro nadavachiv sotsialnykh posluh [Information about social service providers]. *soc.gov.ua*. Retrieved from: https://soc.gov.ua/edata/providers-list [in Ukrainian].

7. Panchenko, A. (2024). Nederzhavni sotsialni posluhy v Ukraini: vplyv tsyfrovykh transformatsii, problemy ta perspektyvy [Non-state social services in Ukraine: impact of digital transformations, problems and prospects]. *Tsentralnoukraïnskyĭ visnyk prava ta publichnoho upravlinnia*, № 4, 57–62. Retrieved from: https://doi.org/10.32782/cuj-2024-4-8 [in Ukrainian].

8. Pro Reiestr nadavachiv ta otrymuvachiv sotsialnykh posluh [On the Registry of Social Service Providers and Recipients], Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 99 (2024). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-p#Text [in Ukrainian].

9. Pro sotsialni posluhy [On Social Services], Zakon Ukrainy № 2671-VIII (2026). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text [in Ukrainian].

10. Slozanska, H., & Shulha, Yu. (2024). Vedennia vypadku u roboti z vnutrishno-peremishchenymy osobamy: dosvid komunalnykh i nederzhavnykh orhanizatsii Ukrainy [Case management in work with internally displaced persons: experience of communal and non-governmental organizations of Ukraine]. *Social work and education*, 11, 2, 249–268. Retrieved from: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.2.7 [in Ukrainian].

11. Surovtseva, I., & Komarov A. (2025). Dosvid relihiinykh orhanizatsii u nadanni sotsialnoi, humanitarnoi ta psykholohichnoi dopomohy [Experience of religious organizations in providing social, humanitarian, and psychological assistance]. *Visnyk Pryazovskoho Derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Seriia: sotsialno-humanitarni nauky ta publichne administruvannia*, 1, 14. Retrieved from: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/345700/332847 [in Ukrainian].

12. Kholodnytska, S., & Yermolaieva, T. (2025). Nederzhavni orhanizatsii yak sub'iekt sotsialnoi ta pravovoi dopomohy vrazlyvym hrupam naselennia v umovakh voiennoho stanu [Non-governmental organizations as a subject of social and legal assistance to vulnerable population groups under martial law]. *Psykholohiia ta sotsialna robota*, 2, 191–199. https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.2.18 [in Ukrainian].

К. Ю. Гладков
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 614.42:364.6:616.979–053.6**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-11

***Т. Є. Гордєєва[1], Н. В. Байдюк[2], В. В. Шехова[3]***
*[1]Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна*
*[2]ГЗН, ГО «Десяте квітня», м. Черкаси, Україна*
*[3]Донецький обласний благодійний фонд «Оберіг», м. Костянтинівка, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4586-4510 – Гордєєва Т. Є.
https://orcid.org/0000-0003-2086-1847 – Байдюк Н. В.
✉: t_hordieieva@ukr.net

# АДВОКАЦІЯ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ВІЛ СЕРЕД ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ НАРКОТИКИ ІН'ЄКЦІЙНО

Поширення ВІЛ серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ), залишається гострою медико-соціальною проблемою в Україні. Соціальні бар'єри – стигма, дискримінація, обмежений доступ до медичних та соціальних послуг – значно знижують ефективність традиційних профілактичних заходів. У цьому контексті соціальна профілактика та адвокація виступають ключовими складовими інтегрованої підтримки ЛВНІ.

**Мета роботи.** Теоретично обґрунтувати роль адвокації як інструменту соціальної профілактики ВІЛ серед ЛВНІ та визначити її потенціал у формуванні інтегрованої моделі соціальної підтримки в Україні.

**Наукова новизна.** Стаття пропонує концептуальні засади інтегрованої моделі підтримки, яка поєднує медичні, соціальні та адвокаційні інтервенції. Адвокація розглядається як стратегічний інструмент впливу на інституційне середовище, нормативно-правові механізми та суспільні установки, що сприяє подоланню структурних бар'єрів і підвищенню ефективності профілактичних програм.

**Висновки.** Поширення ВІЛ серед ЛВНІ є результатом взаємодії біологічних, поведінкових та соціально-структурних чинників. Ефективність інтегрованих моделей соціальної профілактики значною мірою залежить від використання потенціалу адвокації як інструменту, що забезпечує доступ до послуг, протидіє стигмі та дискримінації та сприяє активному включенню ЛВНІ у програми зменшення шкоди. Перспективні напрями досліджень – оцінка ефективності адаптивних соціально-адвокаційних стратегій, методик вимірювання впливу адвокації та вдосконалення політики у сфері громадського здоров'я.

**Ключові слова:** соціальна профілактика, адвокація, ВІЛ, люди, які вживають наркотики ін'єкційно, соціальна робота, інтегрована модель підтримки, зменшення шкоди.

***T. Ye. Hordieieva[1], N. V. Baidiuk[2], V. V. Shekhova[3]***
*[1]Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine*
*[2]Training and Mentoeship Officer CO "The Tenth of April", Cherkasy, Ukraine*
*[3]President of the Donetsk Regional Benevolent Fund "Oberig", Kostiantynivka, Ukraine*

## ADVOCACY AS A TOOL OF SOCIAL HIV PREVENTION AMONG PEOPLE WHO INJECT DRUGS

The prevalence of HIV among people who inject drugs (PWID) remains a pressing medical and social issue in Ukraine. Social barriers – including stigma, discrimination, and limited access to medical and social services – significantly reduce the effectiveness of traditional preventive measures. In this context, social prevention and advocacy constitute key components of an integrated model of support for PWID.

**Objective.** To theoretically substantiate the role of advocacy as a tool of social HIV prevention among PWID and to determine its potential in shaping an integrated model of social support for HIV prevention in Ukraine.

**Scientific novelty.** This article proposes the conceptual foundations of an integrated support model that combines medical, social, and advocacy interventions. Advocacy is considered a strategic instrument for influencing institutional environments, legal frameworks, and societal attitudes, facilitating the removal of structural barriers and enhancing the effectiveness of preventive programs.

**Conclusions.** HIV prevalence among PWID results from the interplay of biological, behavioral, and socio-structural factors. The effectiveness of integrated social prevention models largely depends on leveraging advocacy as a tool that ensures access to services, counters stigma and discrimination, and promotes active engagement of PWID in harm reduction programs. Prospective research directions include evaluating the effectiveness of adaptive social-advocacy strategies, developing methodologies for measuring advocacy impact, and improving public health policies.

**Key words:** social prevention, advocacy, HIV, people who inject drugs, social work, integrated support model, harm reduction.

**Постановка проблеми.** Поширення ВІЛ-інфекції в Україні залишається однією з найгостріших медико-соціальних проблем сучасності [4, с.10; 12–14]. Незважаючи на розширення програм тестування, антиретровірусної терапії та замісної підтримувальної терапії [9, 10], рівень інфікування серед ключових груп населення залишається високим [4, 12, 14]. Особливу увагу привертає ситуація серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ), для яких поєднання біологічних, поведінкових та соціально-економічних чинників створює підвищений ризик передачі ВІЛ.

Поширення ВІЛ серед ЛВНІ зумовлюється не лише індивідуальною ризикованою поведінкою, а й структурними бар'єрами: стигматизацією, дискримінацією, криміналізацією вживання наркотиків, низьким рівнем довіри до державних інституцій та обмеженим доступом до медичних і соціальних послуг. Значна частина цієї групи перебуває в умовах соціальної ізоляції, нестабільного житла, безробіття та правової незахищеності [3, 8]. У цих умовах традиційні медичні підходи до профілактики виявляються недостатніми без належної соціальної та адвокаційної складової.

Соціальна профілактика ВІЛ серед ЛВНІ передбачає системну роботу з подолання соціальних детермінант ризику, формування безпечної поведінки, розширення доступу до сервісів, а також зміцнення соціальної включеності та правової захищеності [15]. Ефективність таких заходів значною мірою залежить від наявності механізмів впливу на інституційне середовище, політику та суспільні установки [6, 7]. У цьому контексті адвокація виступає стратегічним інструментом соціальної профілактики ВІЛ [1–3], спрямованим на захист прав ЛВНІ, зменшення стигми та дискримінації, удосконалення нормативно-правової бази, розширення фінансування профілактичних програм та посилення міжсекторальної взаємодії.

В умовах повномасштабної війни, що ускладнила доступ до медичних та соціальних послуг, соціальна вразливість ЛВНІ зростає, а потреба в комплексних профілактичних і адвокаційних механізмах посилюється [5, 8, 15]. Відсутність системно впровадженої адвокаційної складової обмежує ефективність профілактичних програм і ускладнює досягнення національних цілей у сфері протидії ВІЛ.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблематики.** Аналіз сучасних наукових досліджень (2020–2025) засвідчує зростання уваги до інтегрованих підходів у профілактиці ВІЛ серед людей, які вживають наркотики ін'єкційним шляхом (ЛВНІ). У науковій літературі підкреслюється ефективність програм зниження шкоди, що поєднують медичні, соціальні та поведінкові інтервенції. Зокрема, дослідження Trickey A. [1] доводять, що діяльність неурядових організацій сприяє підвищенню ефективності профілактики ВІЛ та покращенню результатів лікування. Dumchev K. [2] акцентує на важливості інтегрованого біоповедінкового моніторингу, який дозволяє поєднувати медичні, соціальні та поведінкові показники для формування більш ефективних профілактичних стратегій.

Водночас низка досліджень підкреслює значення соціальних та інституційних чинників у протидії ВІЛ. Семигіна Т. [4] наголошує на ролі громадських організацій у розвитку системи соціальної підтримки ЛВНІ, тоді як Wiginton S. [6, 7] доводить ефективність мережевих інтервенцій та соціальної підтримки у зниженні ризику інфікування. Важливим компонентом таких підходів виступає адвокаційна діяльність, спрямована на подолання структурних бар'єрів, зокрема стигматизації та дискримінації, про що зазначають Schoenberger J. [3]. Отже, сучасні дослідження підтверджують необхідність інтегрованої моделі соціальної профілактики ВІЛ

серед ЛВНІ, у якій поєднуються медичні, соціальні та адвокаційні механізми впливу.

В українському контексті важливу роль у розвитку профілактичних програм відіграють громадські організації, зокрема Альянс громадського здоров'я, 100 % життя та ВОЛНА, діяльність яких спрямована на впровадження програм зменшення шкоди, розвиток мобільних сервісів та розширення доступу до тестування і лікування ВІЛ [5, 11, 15]. Водночас більшість наукових публікацій зосереджується переважно на епідеміологічних аспектах проблеми або організації мобільних бригад, тоді як соціальна робота як наукова дисципліна та професійна практика потребує глибшого теоретичного осмислення у сфері профілактики ВІЛ серед ЛВНІ, особливо в умовах збройного конфлікту та зростання соціальної вразливості цієї групи.

**Виділення не вирішених раніше частин проблеми, якій присвячується стаття.** Незважаючи на значний прогрес у медичних програмах профілактики та лікування ВІЛ, низка критичних аспектів залишаються недостатньо дослідженими або практично не реалізованими в Україні. По-перше, існує обмежена інтеграція медичних, соціальних та адвокаційних інтервенцій у інтегрованої моделі підтримки ЛВНІ, що знижує ефективність профілактичних заходів. По-друге, недостатньо вивченими є механізми впливу структурних бар'єрів – стигми, дискримінації та криміналізації вживання наркотиків – на доступність і прийнятність профілактичних сервісів для цієї групи [3, 8]. По-третє, у контексті соціальної вразливості, що посилилася внаслідок війни, відсутні науково обґрунтовані стратегії адвокаційного впливу на інституційне середовище, нормативно-правову базу та міжсекторальну взаємодію, здатні забезпечити сталу інтеграцію ЛВНІ у систему профілактики ВІЛ [5, 15].

Таким чином, невирішеними залишаються питання теоретичного обґрунтування та практичної реалізації соціальної профілактики, де адвокація не є допоміжною функцією, а виступає стратегічним інструментом впливу на соціальні, політичні та правові детермінанти ризику. Стаття присвячена аналізу цих прогалин та формуванню концептуальних засад інтегрованої моделі соціальної підтримки ЛВНІ у сфері профілактики ВІЛ.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Мета статті – теоретично обґрунтувати роль адвокації як інструменту соціальної профілактики ВІЛ серед ЛВНІ та визначити її потенціал у формуванні інтегрованої моделі соціальної підтримки у сфері ВІЛ-профілактики в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження: проаналізувати міжнародні та національні підходи до профілактики ВІЛ серед ЛВНІ та виявити ключові соціальні, інституційні та структурні бар'єри доступу до послуг; дослідити роль громадських організацій, спільнот ЛВНІ та адвокації у впливі на політики, нормативно-правову базу та суспільні установки; сформулювати концептуальні засади інтегрованої моделі соціальної підтримки, що поєднує медичні, соціальні, правові та адвокаційні інтервенції з урахуванням викликів війни.

**Матеріали та методи дослідження.** Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. У дослідженні використано аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, статистичних матеріалів та аналітичних звітів міжнародних і національних організацій. Зокрема, було застосовано аналіз документів і статистичних даних державних та міжнародних установ для визначення тенденцій поширення ВІЛ серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно; порівняльно-аналітичний метод для виявлення регіональних особливостей доступу до профілактичних програм; а також узагальнення практичного досвіду діяльності неурядових організацій у сфері соціальної підтримки та програм зменшення шкоди. Дослідження ґрунтується на поєднанні кількісного та якісного аналізу даних, що дало змогу комплексно оцінити роль неурядових організацій у системі профілактики ВІЛ серед людей, які вживають ін'єкційні наркотики, виявити основні соціальні бар'єри доступу до профілактичних послуг та обґрунтувати необхідність удосконалення системи соціальної профілактики через впровадження адвокаційних механізмів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Аналіз офіційних даних Центру громадського здоров'я МОЗ України (ЦГЗ) та міжнародних звітів UNAIDS демонструє, що люди, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ), залишаються однією з найбільш уразливих груп щодо інфікування ВІЛ [12-14]. За оцінками ЦГЗ, станом на 2023 рік близько 18–22 % ЛВНІ мали позитивний ВІЛ-статус, а частка нових випадків інфікування, пов'язаних з ін'єкційним вживанням наркотиків, становила від 30 % до 35 % від усіх зареєстрованих випадків [4, 15].

Регулярний моніторинг вказує на значні регіональні відмінності: у великих містах, де функціонують сервіси зменшення шкоди та програми замісної підтримувальної терапії (ЗПТ), спостерігається поступове зниження рівня нових випадків. Навпаки, у сільських громадах та територіях,

що постраждали від бойових дій, зростає частка ЛВНІ, які втрачають доступ до лікування та залишаються поза увагою соціальних служб. Це підтверджує, що територіальна нерівність у доступі до сервісів суттєво впливає на ефективність профілактичних заходів.

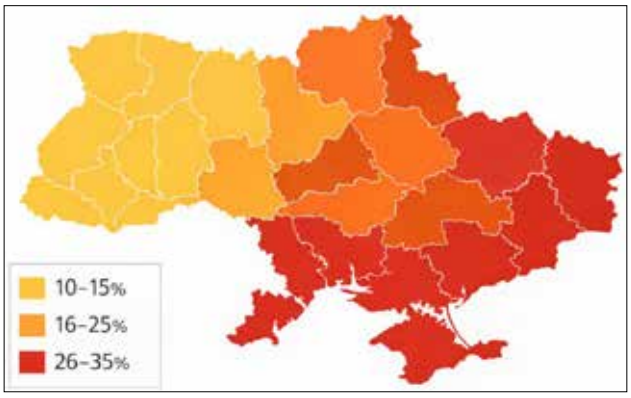


**Рис. 1. Рівень поширеності ВІЛ серед ЛВНІ за регіонами України (2023 р.)**

Соціальні бар'єри суттєво обмежують ефективність профілактики. Аналіз звітів неурядових організацій та якісних досліджень демонструє такі ключові чинники: стигматизація у суспільстві та серед медичних працівників, недостатня поінформованість щодо сучасних методів профілактики та лікування, правові ризики, а також наслідки воєнного конфлікту, зокрема переміщення та втрату соціальної підтримки.

У цьому контексті адвокація виступає критично важливим інструментом, спрямованим на:

1) підвищення обізнаності та довіри серед ЛВНІ;

2) налагодження партнерства з державними та місцевими установами;

3) захист прав клієнтів і зниження стигматизації.

Дослідження українських НУО, таких як Мережа «100 % життя», ДОБФ «Оберіг» та Червоний Хрест України, дозволяє окреслити ключові аспекти ефективності соціальної підтримки. До сильних сторін належать мультидисциплінарний підхід, модель «рівний-рівному» та мобільні бригади для важкодоступних груп. Обмеження пов'язані зі слабким фінансуванням, кадровим дефіцитом та відсутністю єдиних державних стандартів.

Ефективність профілактики ВІЛ підвищується за рахунок інтегрованої моделі, яка об'єднує три взаємопов'язані рівні:

1. Первинний (профілактичний) – інформування щодо ризиків, поширення засобів зменшення шкоди, проведення просвітницьких заходів.

2. Вторинний (супровідний) – індивідуальне консультування, супровід до лікувальних закладів, кризові втручання.

3. Третинний (ресоціалізаційний) – відновлення соціальних зв'язків, сприяння працевлаштуванню, подолання стигми та дискримінації.

Повномасштабне вторгнення створило нові виклики: порушення логістики постачання ЗПТ та антиретровірусних препаратів, зростання психологічних травм і переміщення клієнтів у нові громади. Ці обставини підкреслюють необхідність гнучкості та мобільності соціальної підтримки, де адвокація виступає ключовим інструментом для забезпечення доступу до послуг та інтеграції ЛВНІ у громаду.

Результати дослідження підтверджують, що поширення ВІЛ серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно (ЛВНІ), є комплексною проблемою, що поєднує біологічні, поведінкові та соціально-структурні чинники. Соціальні бар'єри, такі як стигматизація, дискримінація, низька правова захищеність та обмежений

**Рис. 2. Вплив адвокаційних стратегій на поведінкові зміни та обізнаність ЛВНІ**

**Рис. 3. Інтегрована модель соціальної підтримки ЛВНІ: три рівні інтегрованих інтервенцій**

**Рис. 4. Структурні та воєнні чинники, що впливають на доступ до профілактики ВІЛ**

доступ до медичних і соціальних послуг, залишаються ключовими перешкодами для ефективної профілактики.

Порівняння з міжнародними практиками показує, що інтегровані моделі, що поєднують медичні, соціальні та адвокаційні інтервенції, демонструють вищу результативність у зниженні ризику інфікування. Дослідження Trickey A. та Dumchev K. підтверджують, що активна роль громадських організацій та адвокаційна діяльність значно підвищують охоплення профілактичними послугами та покращують дотримання лікування.

В українському контексті унікальними факторами є територіальна нерівність доступу до сервісів та наслідки повномасштабної війни, що призводить до порушення логістики постачання замісної терапії та антиретровірусних препаратів, переміщення ЛВНІ та посилення соціальної ізоляції. У цьому сенсі адвокація стає не лише інструментом захисту прав, а стратегічним механізмом забезпечення доступу до послуг і інтеграції в громаду.

Досвід українських НУО, таких як Мережа «100 % життя», ДОБФ «Оберіг» та Червоний Хрест України, демонструє ефективність мультидисциплінарного підходу, мобільних бригад та моделей «рівний-рівному». Водночас слабке фінансування, кадровий дефіцит та відсутність єдиних державних стандартів свідчать про необхідність системного впровадження адвокаційних механізмів як складової інтегрованої моделі соціальної підтримки ЛВНІ.

Таким чином, обговорення результатів підкреслює, що поєднання медичних, соціальних і адвокаційних інтервенцій є критично важливим для ефективної профілактики ВІЛ уразливих груп. Український досвід підтверджує необхідність адаптивних і гнучких моделей підтримки, здатних враховувати соціальні та воєнні виклики.

**Висновки і перспективи подальших наукових розвідок).** Проведене дослідження підтверджує, що поширення ВІЛ серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно, є результатом взаємодії біологічних, поведінкових та соціально-структурних детермінант, серед яких ключове значення мають соціальна стигма, дискримінація, обмежений доступ до медичних та соціальних послуг, а також правова незахищеність. Традиційні медичні підходи до профілактики, без інтегрованої соціальної та адвокаційної складової, виявляються недостатніми для досягнення сталого зниження ризику інфікування.

Аналіз національних та міжнародних практик засвідчує, що інтегровані моделі соціальної підтримки, які поєднують медичні, соціальні та адвокаційні інтервенції, забезпечують вищу ефективність профілактичних програм, особливо в умовах соціальної вразливості та воєнних викликів. Адвокація виступає стратегічним інструментом впливу на інституційне середовище, формування політик і нормативно-правової бази, зменшення стигми та дискримінації, підвищення довіри та активного залучення ЛВНІ до профілактичних і лікувальних послуг.

Досвід українських громадських організацій демонструє ефективність мультидисциплінарних і мобільних моделей підтримки, проте підкреслює необхідність системного державного регулювання, стандартизації та сталого фінансування програм.

Перспективними напрямами подальших наукових досліджень є розроблення інтегрованих

моделей міжсекторальної взаємодії державних та громадських інституцій у сфері профілактики ВІЛ серед уразливих груп населення; оцінка ефективності адаптивних соціально-адвокаційних стратегій у різних регіональних та соціокультурних контекстах України; розробка методик кількісного та якісного вимірювання впливу адвокації на поведінкові, епідеміологічні та соціальні результати; удосконалення державної політики у сфері громадського здоров'я з урахуванням потреб ЛВНІ та специфіки воєнних і поствоєнних умов.

Таким чином, адвокація як інструмент соціальної профілактики ВІЛ серед людей, які вживають наркотики ін'єкційно, виступає не лише механізмом окремого втручання, а стратегічним напрямом розвитку національної системи профілактики ВІЛ. Її впровадження дозволяє формувати комплексні, інтегровані моделі соціальної підтримки, поєднуючи медичні, соціальні та правові інтервенції, сприяє подоланню структурних бар'єрів та забезпечує довготривалу ефективність профілактичних програм. Реалізація цих стратегічних напрямів сприятиме формуванню системної, адаптивної та міжсекторально інтегрованої моделі соціальної роботи в Україні, здатної відповісти на сучасні виклики громадського здоров'я та соціальної вразливості.

**Список літератури:**


1. Trickey A., Semchuk N., Saliuk T., Sazonova Y., Varetska O., Walker J. G., Lim A. G., Stone J., Vickerman P. Has resourcing of non governmental harm reduction organizations in Ukraine improved HIV prevention and treatment outcomes for people who inject drugs? *Journal of the International AIDS Society.* 2020.
2. Dumchev K., Kovtun O., Salnikov S., Titar I., Saliuk T. Integrated biobehavioral surveillance among people who inject drugs in Ukraine, 2007–2020. *International Journal of Drug Policy.* 2025. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38216437/
3. Schoenberger S. F., Idrisov B., Sereda Y., Kiriazova T., Makarenko O., Bendiks S., Ahuja N., Dutta A., Flanigan T., Gillani F. S., Lunze K. Police abuse and care engagement of people with HIV who inject drugs in Ukraine. *Global Public Health.* 2022. https://www.cduhr.org/articles/police-abuse-care-engagement-people-hiv-inject-drugs-ukraine/
4. Семигіна Т. В. Епідемія ВІЛ/СНІДу в Україні: соціально-політичні аспекти. Методичний посібник. Київ : [Електронний репозитарій НаУКМА]. 2023. https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/9bcd880d-e254-42ad-b1c4-4b33df42f004/download
5. Kravchenko N., Denisiuk O., Kuznetsova J., Jayaraj J., Zachariah R., Smyrnov P. Engaging people who inject drugs and their peers in HIV testing and harm reduction in Ukraine: do they make a difference? *Journal of Infection in Developing Countries*. 2019. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32065814/
6. Wiginton J. M., Booth R. E., Smith L. R., Shakya S., Espinosa da Silva C., Patterson T. L., Pitpitan E. V. Effects of a social network intervention on HIV seroconversion among people who inject drugs in Ukraine: moderation by network gender composition. *Harm Reduction Journal.* 2023. https://harmreductionjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12954-023-00899-3
7. Wiginton J. M., Booth R. E., Smith L. R., Shakya S., Espinosa da Silva C., Patterson T. L., Pitpitan E. V. The role of network communication in mediating the effect of a social network intervention on HIV seroconversion among people who inject drugs in Ukraine. *Social Networks.* 2025. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378873324000479
8. Owczarzak J., Slutsker J. S., Mazhnaya A., Tobin K., Kiriazova T. A mixed-methods exploration of injection drug use risk behaviors and place-based norms in Ukraine. *Journal of Substance Use and Addiction Treatment.* 2023. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10543465/
9. Des Jarlais D. C., Hagan H., Arasteh K. HIV among people who inject drugs: current epidemiology and harm reduction strategies. The Lancet HIV. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352301820302919
10. Beyrer C., Kamarulzaman A., McKee M., et al. The expanding epidemic of HIV among people who inject drugs: global implications for harm reduction and policy change. The Lancet. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673614614546
11. Жарук І., Пурік О., Сазонова Я. Experience of implementing harm reduction intervention for adolescents in Ukraine. Наукові записки НаУКМА. https://ekmair.ukma.edu.ua/items/6928e7be-0178-48e1-a868-e692b012597e
12. UNAIDS. Global HIV & AIDS statistics. Fact sheet. 2023. Retrieved from: https://www.unaids.org
13. WHO. (2022). Consolidated guidelines on HIV prevention, testing, treatment, service delivery and monitoring: recommendations for a public health approach. Geneva: World Health Organization.
14. ECDC. (2022). HIV/AIDS surveillance in Europe 2022 – 2021 data. Stockholm: European Centre for Disease Prevention and Control.
15. Альянс громадського здоров'я. Аналітичний звіт щодо програм профілактики ВІЛ серед ЛВНІ в Україні. Київ. 2023.


**References:**


1. Trickey, A., Semchuk, N., Saliuk, T., Sazonova, Y., Varetska, O., Walker, J. G., Lim, A. G., Stone, J., & Vickerman, P. (2020). Has resourcing of non governmental harm reduction organizations in Ukraine improved HIV prevention and treatment outcomes for people who inject drugs? *Journal of*

*the International AIDS Society*. Retrieved from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32851812/

2. Dumchev, K., Kovtun, O., Salnikov, S., Titar, I., & Saliuk, T. (2025). Integrated biobehavioral surveillance among people who inject drugs in Ukraine, 2007–2020. *International Journal of Drug Policy*. Retrieved from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38216437/

3. Schoenberger, S. F., Idrisov, B., Sereda, Y., Kiriazova, T., Makarenko, O., Bendiks, S., Ahuja, N., Dutta, A., Flanigan, T., Gillani, F. S., & Lunze, K. (2022). Police abuse and care engagement of people with HIV who inject drugs in Ukraine. *Global Public Health*. Retrieved from: https://www.cduhr.org/articles/police-abuse-care-engagement-people-hiv-inject-drugs-ukraine/

4. Semihina, T. V. (2023). Epidemia VIH/SNIDu v Ukraini: sotsialno-politychni aspekty [HIV/AIDS epidemic in Ukraine: socio-political aspects]. Methodical manual. Kyiv: [Electronic repository of NaUKMA]. Retrieved from: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/9bcd880d-e254-42ad-b1c4-4b33df42f004/download [in Ukrainian]

5. Kravchenko, N., Denisiuk, O., Kuznetsova, J., Jayaraj, J., Zachariah, R., & Smyrnov, P. (2019). Engaging people who inject drugs and their peers in HIV testing and harm reduction in Ukraine: do they make a difference? *Journal of Infection in Developing Countries*. Retrieved from: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32065814/

6. Wiginton, J. M., Booth, R. E., Smith, L. R., Shakya, S., Espinosa da Silva, C., Patterson, T. L., & Pitpitan, E. V. (2023). Effects of a social network intervention on HIV seroconversion among people who inject drugs in Ukraine: moderation by network gender composition. *Harm Reduction Journal*. Retrieved from: https://harmreductionjournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12954-023-00899-3

7. Wiginton, J. M., Booth, R. E., Smith, L. R., Shakya, S., Espinosa da Silva, C., Patterson, T. L., & Pitpitan, E. V. (2025). The role of network communication in mediating the effect of a social network intervention on HIV seroconversion among people who inject drugs in Ukraine. *Social Networks*. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378873324000479

8. Owczarzak, J., Slutsker, J. S., Mazhnaya, A., Tobin, K., & Kiriazova, T. (2023). A mixed-methods exploration of injection drug use risk behaviors and place-based norms in Ukraine. *Journal of Substance Use and Addiction Treatment*. Retrieved from: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10543465/

9. Des Jarlais, D. C., Hagan, H., & Arasteh, K. (2020). HIV among people who inject drugs: current epidemiology and harm reduction strategies. *The Lancet HIV*. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352301820302919

10. Beyrer, C., Kamarulzaman, A., McKee, M., et al. (2014). The expanding epidemic of HIV among people who inject drugs: global implications for harm reduction and policy change. *The Lancet*. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140673614614546

11. Zharuk, I., Purik, O., & Sazonova, Ya. (n.d.). Experience of implementing harm reduction intervention for adolescents in Ukraine. Naukovi zapysky NaUKMA. Retrieved March 30, 2026, from https://ekmair.ukma.edu.ua/items/6928e7be-0178-48e1-a868-e692b012597e [in Ukrainian]/

12. UNAIDS. (2023). Global HIV & AIDS statistics. Fact sheet. Retrieved from: https://www.unaids.org

13. World Health Organization. (2022). Consolidated guidelines on HIV prevention, testing, treatment, service delivery and monitoring: recommendations for a public health approach. Geneva: WHO.

14. European Centre for Disease Prevention and Control. (2022). HIV/AIDS surveillance in Europe 2022 – 2021 data. Stockholm: ECDC.

15. Alliance for Public Health. (2023). Analitychnyi zvit shchodo prohram profilaktyky VIL sered LVNI v Ukraini [Analytical report on HIV prevention programs among PWID in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

Т. Є. Гордєєва, Н. В. Байдюк, В. В. Шехова
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364:004:62-783**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-12

***І. В. Грабовець***
*Криворізький державний педагогічний університет,*
*м. Кривий Ріг, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0704-4167 – Грабовець І. В.
iryna.hrabovetz@kdpu.edu.ua

# ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАСОБАМИ АСИСТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ДОСВІД ЄС ТА ВЕКТОРИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню можливостей оптимізації професійної діяльності соціальних працівників шляхом використання Інтернет-ресурсів і соціально-асистивних технологій у контексті сучасних процесів цифровізації соціальної сфери. У роботі розглянуто основні тенденції трансформації соціальної роботи під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, визначено специфіку впровадження цифрових інструментів у практику соціальних служб, а також проаналізовано сучасні підходи до використання асистивних і інноваційних технологій у країнах Європейського Союзу. Особливу увагу приділено проблемі недостатнього рівня інтеграції цифрових та асистивних технологій у практику соціальної роботи в Україні, що знижує потенціал соціальних служб щодо оперативного реагування на сучасні соціальні виклики та обмежує можливості надання якісної та доступної допомоги різним категоріям населення.

У процесі дослідження проаналізовано сучасні наукові підходи до цифровізації соціальної роботи, охарактеризовано можливості використання онлайн-платформ, інформаційних систем, технологій штучного інтелекту та імерсійних середовищ у професійній діяльності соціальних працівників. Встановлено, що застосування цифрових і асистивних технологій сприяє підвищенню оперативності прийняття рішень, покращенню якості соціальних послуг, розширенню доступу до них та забезпеченню більш персоналізованого підходу до клієнтів. Узагальнення європейського досвіду дозволило визначити ефективні моделі інтеграції цифрових технологій у систему соціального захисту, зокрема використання аналітичних платформ, електронних сервісів та технологій дистанційної взаємодії.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному поєднанні аналізу Інтернет-ресурсів та соціально-асистивних технологій як взаємодоповнювальних інструментів підвищення ефективності професійної діяльності соціальних працівників, а також у систематизації сучасного європейського досвіду цифровізації соціальної роботи з урахуванням можливостей його адаптації до українських реалій. У статті обґрунтовано доцільність інтеграції інноваційних технологій у професійну практику соціальних працівників та визначено ключові напрями подальшого розвитку цифрової соціальної роботи в Україні.

**Ключові слова:** соціальна робота, цифровізація соціальної роботи, інтернет-ресурси та онлайн-платформи, асистивні технології, оптимізація професійної діяльності.

***I. V. Hrabovets***
*Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine*

## OPTIMIZATION OF A SOCIAL WORKER'S PROFESSIONAL ACTIVITIES USING ASSISTIVE TECHNOLOGIES: THE EU EXPERIENCE AND DIRECTIONS FOR ADAPTATION IN UKRAINE

The article is devoted to exploring the possibilities of optimizing the professional activities of social workers through the use of Internet resources and socially assistive technologies in the context of contemporary processes of digitalization in the social sphere. The study examines the main trends in the transformation of social work under the influence of information and communication technologies, identifies the specifics

of implementing digital tools in the practice of social services, and analyzes current approaches to the use of assistive and innovative technologies in the countries of the European Union. Particular attention is paid to the problem of insufficient integration of digital and assistive technologies into the practice of social work in Ukraine, which reduces the potential of social services to respond promptly to modern social challenges and limits the ability to provide high-quality and accessible assistance to various categories of the population.

In the course of the research, contemporary scientific approaches to the digitalization of social work are analyzed, with a focus on the possibilities of using online platforms, information systems, artificial intelligence technologies, and immersive environments in the professional activities of social workers. It has been established that the application of digital and assistive technologies contributes to more rapid decision-making, improvement in the quality of social services, expansion of access to them, and the provision of a more personalized approach to clients. The generalization of European experience has made it possible to identify effective models of integrating digital technologies into the social protection system, including the use of analytical platforms, electronic services, and remote interaction technologies.

The scientific novelty of the results lies in the comprehensive combination of analyzing Internet resources and socially assistive technologies as complementary tools for enhancing the effectiveness of social workers' professional activities, as well as in the systematization of contemporary European experience in the digitalization of social work, taking into account the possibilities of its adaptation to Ukrainian realities. The article substantiates the relevance of integrating innovative technologies into the professional practice of social workers and outlines the key directions for the further development of digital social work in Ukraine.

**Key words:** social work, digitalization of social work, internet resources and online platforms, assistive technologies, optimization of professional activities.

**Постановка проблеми.** Сучасна система соціального захисту населення в Україні функціонує в умовах глибоких суспільних трансформацій, що зумовлені процесами цифровізації, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, а також соціально-економічними викликами та наслідками повномасштабної російсько-української війни. Це актуалізує потребу у підвищенні професійної ефективності соціальних працівників, які забезпечують підтримку внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, осіб похилого віку та інших вразливих груп. Зростаюча інтеграція соціальної роботи з цифровим середовищем передбачає використання онлайн-платформ, інформаційних ресурсів та інноваційних технологій, зокрема асистивних, що розширюють можливості людей із функціональними обмеженнями та оптимізують діяльність фахівців соціальної сфери. Зазначені технології дозволяють соціальним працівникам ефективніше організовувати взаємодію з клієнтами, забезпечувати дистанційну підтримку, здійснювати моніторинг потреб населення та координувати надання соціальних послуг. У той же час практика функціонування соціальних служб свідчить про недостатнє використання потенціалу цифрових та асистивних технологій у соціальній сфері України, що зумовлено браком технічного забезпечення, обмеженою цифровою компетентністю працівників та відсутністю системного впровадження інновацій. У цьому контексті важливим є звернення до досвіду країн Європейського Союзу, де технологічні рішення активно інтегруються у систему соціальних послуг. Узагальнення такого досвіду дозволяє визначити напрями адаптації сучасних технологій до українських реалій та сприяти підвищенню ефективності професійної діяльності соціальних працівників.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій**. Упродовж останніх років у науковому дискурсі посилився інтерес до проблем цифровізації соціальної сфери та використання інноваційних технологій у професійній діяльності соціальних працівників. У вітчизняних дослідженнях значну увагу приділено трансформації соціальної роботи під впливом цифрових інновацій та розвитку цифрової компетентності фахівців. Зокрема, Т. Семигіна та О. Карагодіна [13] аналізують вплив цифрових технологій і штучного інтелекту на зміну професійних практик; Т. Лях, Т. Спіріна, А. Дуля та Р. Горчинський [8] досліджують використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі соціальної допомоги; Т. Близнюк, Г. Лемко та О. Близнюк [12] акцентують на формуванні цифрової компетентності; М. Скочко та Н. Салата [14] розглядають вплив цифрових технологій на доступність соціальних послуг; С. Гунько та Т. Лях [6] аналізують виклики цифровізації соціальних служб.

У зарубіжному науковому дискурсі проблематика цифрової трансформації соціальної роботи також активно розвивається. М. Сегал, О. Ленс та А. Гур [11] досліджують етичні аспекти цифровізації; А. Болдвін-Вайт та Р. Шавкат [2] аналізують інтеграцію технологій у дослідницьку діяльність; Дж. Чунг [4] пропонує типологію використання технологій у соціальній роботі; М. Гаркіш та Л. Голдкінд [5] розглядають потенціал штучного інтелекту; Дж. Біхан-Девлін [3]

акцентує на ролі цифрових технологій у роботі з дітьми та сім'ями; Р. Альфандарі, А. Віттакер, Д. Хелм та інші дослідники [1] підкреслюють значення великих даних і алгоритмів машинного навчання; Е. Реймер [10] аналізує можливості генеративного штучного інтелекту у навчанні соціальних працівників; Дж. Лі, Ф. Ріамер, М. Меннінг та С. Цзя [7] наголошують на необхідності нових етичних стандартів у цифровому середовищі. Узагальнення цих досліджень свідчить про актуальність проблеми оптимізації професійної діяльності соціальних працівників шляхом використання цифрових та асистивних технологій.

**Метою даного дослідження** є комплексне вивчення можливостей оптимізації професійної діяльності соціальних працівників через використання соціально-асистивних технологій із урахуванням досвіду країн Європейського Союзу та визначення напрямів адаптації цих інноваційних практик до умов соціальної сфери України.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сучасні дослідження засвідчують, що цифровізація соціальної роботи проявляється у впровадженні електронних сервісів, онлайн-консультування, використанні інформаційно-комунікаційних технологій для координації міжвідомчої взаємодії та застосуванні інструментів штучного інтелекту. Зокрема, Т. Семигіна та О. Карагодіна підкреслюють, що цифрові технології поступово змінюють професійну практику соціальної роботи, відкриваючи нові можливості для аналізу соціальних проблем, прийняття рішень та надання соціальної підтримки клієнтам [13]. Науковці відзначають, що використання технологічних рішень дозволяє підвищити оперативність реагування на соціальні виклики та забезпечити більш персоналізований підхід до роботи з різними категоріями населення. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення сучасного європейського досвіду, де цифрові інструменти вже інтегровані у систему надання соціальних послуг і довели свою ефективність.

Дослідження зарубіжних науковців демонструють переваги інтеграції цифрових технологій у різні напрями соціальної роботи. Так, М. Сегал, О. Ленс та А. Гур зазначають, що розвиток цифрового суспільства формує нові моделі взаємодії між соціальними працівниками та клієнтами, у яких онлайн-комунікація, електронні системи обліку та дистанційні консультації стають звичними інструментами професійної діяльності [11]. Автори підкреслюють, що використання цифрових технологій сприяє підвищенню доступності соціальної допомоги, особливо для осіб, які проживають у віддалених територіях або мають обмежені можливості пересування.

Одним із ключових напрямів розвитку цифрової соціальної роботи у країнах Європи є використання штучного інтелекту та аналітичних алгоритмів. За результатами систематичного огляду, проведеного М. Гаркіш та Л. Голдкінд, інструменти штучного інтелекту можуть застосовуватися для аналізу соціальних даних, прогнозування ризиків соціальної вразливості та підтримки прийняття професійних рішень соціальними працівниками [5]. Автори підкреслюють, що такі технології здатні значно підвищити ефективність соціальної роботи, проте їх використання потребує чітких етичних стандартів та належного нормативного регулювання. Також важливо враховувати цінність асистивних технологій – цифрових інструментів, які допомагають соціальним працівникам у щоденній практиці. Вони не лише оптимізують рутинні процеси, а й створюють додаткові можливості для індивідуальної підтримки клієнтів, забезпечуючи доступність послуг та зменшуючи бар'єри у комунікації.

Важливим напрямом досліджень у європейській соціальній роботі є застосування асистивних технологій у роботі з дітьми та сім'ями. Дж. Біхан-Девлін у своєму дослідженні зазначає, що сучасні цифрові платформи дозволяють соціальним працівникам ефективніше збирати інформацію про сімейні обставини клієнтів, координувати діяльність між різними соціальними службами та підтримувати постійний зв'язок із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах [3]. Крім того, використання цифрових інструментів сприяє підвищенню оперативності реагування соціальних служб на випадки загрози безпеці дітей. Асистивні ресурси у цьому контексті виступають як додатковий механізм підтримки – вони допомагають соціальним працівникам швидше і точніше реагувати на потреби сімей, забезпечуючи більш гнучку та клієнтоорієнтовану модель соціальної роботи.

Європейський досвід також засвідчує, що цифрові інструменти активно застосовуються і у сфері управління соціальними службами. Науковці наголошують, що сучасні цифрові системи дозволяють ефективніше обробляти великі обсяги соціальних даних, прогнозувати соціальні ризики та оптимізувати процес прийняття управлінських рішень у соціальній сфері [1]. Використання таких технологій сприяє підвищенню прозорості діяльності соціальних інституцій та забезпечує більш обґрунтоване планування соціальної політики.

Важливим аспектом цифрової трансформації соціальної роботи є використання технологій у наукових дослідженнях і розробленні соціальних програм. А. Болдвін-Вайт та Р. Шавкат підкреслюють, що цифрові технології відкривають нові можливості для аналізу соціальних процесів, моделювання соціальних ризиків та оцінювання ефективності соціальних програм [2]. Використання сучасних технологічних інструментів сприяє більш глибокому розумінню соціальних проблем і дозволяє розробляти ефективні стратегії соціальних змін.

У контексті розвитку професійної освіти соціальних працівників у Європі значна увага приділяється інтеграції цифрових технологій у навчальний процес. Е. Реймер, зокрема, зазначає, що використання генеративного штучного інтелекту в освітньому середовищі створює нові можливості для формування професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників, розвитку аналітичного мислення та опанування сучасних цифрових інструментів [10].

Порівняно з країнами Європейського Союзу, процес цифрової трансформації соціальної роботи в Україні перебуває на етапі активного розвитку. У наукових дослідженнях підкреслюється важливість використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності соціальних працівників. Науковці підкреслюють, що цифрові технології поступово інтегруються у практику соціальної роботи, сприяючи підвищенню ефективності соціальних послуг та вдосконаленню професійної діяльності фахівців [13], у той же час актуальним залишається питання впровадження асистивних технологій, які забезпечують додаткову підтримку соціальних працівників у роботі з клієнтами, сприяють зменшенню бар'єрів у доступі до послуг та створюють умови для більш інклюзивної моделі соціальної роботи. Особливе місце серед таких інструментів займають віртуальні агенти, чат-боти та аватари, що дозволяють здійснювати первинне консультування, надавати інформаційну підтримку клієнтам у режимі 24/7 та моделювати інтерактивні сценарії взаємодії у складних соціальних ситуаціях [9]. Їх використання сприяє підвищенню доступності соціальних послуг, особливо для вразливих груп населення, які мають обмежені можливості для особистих зустрічей із фахівцями.

Дослідження Т. Лях, Т. Спіріної, А. Дулі та Р. Горчинського показує, що соціальні працівники активно використовують цифрові ресурси для комунікації з клієнтами, пошуку інформації та ведення професійної документації, однак рівень цифрової компетентності фахівців залишається неоднорідним [8]. Це свідчить про необхідність подальшого розвитку цифрових навичок соціальних працівників та удосконалення системи їх професійної підготовки. У цьому контексті асистивні технології, включно з чат-ботами та віртуальними агентами, можуть виступати як інструмент підвищення професійної спроможності, адже вони дозволяють компенсувати нерівномірність цифрових компетентностей та забезпечують більш ефективне використання цифрових ресурсів у практиці.

**Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.** У результаті проведеного дослідження встановлено, що цифрові та асистивні технології стають ключовим чинником трансформації сучасної соціальної роботи та важливим інструментом підвищення ефективності професійної діяльності соціальних працівників.

Аналіз європейського досвіду засвідчив, що у країнах Європейського Союзу цифрові технології вже інтегровані у практику соціальної роботи як системний елемент, що забезпечує ефективну взаємодію між соціальними службами, клієнтами та іншими інституціями. Особливої уваги заслуговує використання штучного інтелекту, аналітичних систем, онлайн-платформ та імерсійних технологій, які дозволяють підвищити оперативність прийняття рішень, персоналізувати соціальні послуги та покращити моніторинг соціальних процесів.

Сучасні дослідження наголошують, що процес цифровізації соціальної роботи супроводжується низкою етичних викликів. Зокрема, Дж. Лі, Ф. Ріамер, М. Меннінг та С. Цзя акцентують увагу на необхідності розроблення нових професійних стандартів, які регулювали б використання цифрових технологій, забезпечували належний захист персональних даних клієнтів та визначали відповідальність соціальних працівників у цифровому середовищі [7].

В українському контексті питання етичного використання цифрових ресурсів у соціальній роботі набуває особливої актуальності, адже процес цифрової трансформації перебуває на етапі активного розвитку. Це вимагає не лише адаптації міжнародних стандартів, але й створення власних нормативних рамок, які враховують специфіку національної системи соціального захисту та виклики, пов'язані з воєнними та соціально-економічними умовами.

Також встановлено, що в Україні процес впровадження цифрових і асистивних технологій у соціальну сферу перебуває на етапі активного

розвитку та потребує подальшого вдосконалення. Серед основних проблем можна виокремити недостатній рівень цифрової компетентності фахівців, обмеженість ресурсного забезпечення соціальних служб, а також відсутність комплексного підходу до інтеграції інноваційних технологій у професійну діяльність соціальних працівників.

З огляду на вищезазначене перспективними напрямами подальших наукових розвідок є:

– дослідження ефективності використання конкретних видів асистивних та імерсійних технологій у практиці соціальної роботи;

– аналіз можливостей застосування штучного інтелекту для прогнозування соціальних ризиків і підтримки прийняття професійних рішень;

– розроблення методичних підходів до формування цифрової компетентності соціальних працівників;

– дослідження етичних аспектів використання цифрових технологій у соціальній роботі.

Таким чином, інтеграція сучасних цифрових і асистивних технологій у соціальну сферу відкриває нові можливості для підвищення ефективності професійної діяльності соціальних працівників, однак потребує системного наукового осмислення та адаптації найкращих міжнародних практик до національних умов.

**Список літератури:**


1. Alfandari R., Whittaker A., Helm D., Killick C., Gautschi J., Rölver M., Taylor B., Yde Nirmalarajan L., Suarez H., Middel F., Agu L., Bolin A., Raudava V., Lamponen T. The future is here: digital technologies in social work practice. *European Social Work Research*, Volume 2, Issue 1. 2024. pp. 88–92. https://doi.org/10.1332/27551768y2024d000000006

2. Baldwin-White A., Shawkat R. Game Changing: Incorporating Technology into Social Work Research for Social Change. *Education Sciences*. Volume 15, Issue 6. 2025. 729. https://doi.org/10.3390/educsci15060729

3. Behan-Devlin J. Digital Technology in Children's Safeguarding Social Work Practice in the 21st Century: A Scoping Review. *The British Journal of Social Work*. Volume 54, Issue 7. 2024. pp. 2957–2976. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae071

4. Cheung J. C. S., Mo K. Y.-H., Tsang W. W. H., Wong E. Y. W. Developing a user typology of adopting innovative technologies in social work. *The British Journal of Social Work*. Volume 55, Issue 6. 2025. pp. 3054–3073. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf087

5. Garkisch M., Goldkind L. Considering a Unified Model of Artificial Intelligence Enhanced Social Work: A Systematic Review. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2025. Volume 10, pp. 23–42. https://doi.org/10.1007/s41134-024-00326-y

6. Gunko S., Liakh T. Expert assessments of the challenges of digitalization of social services in rural communities. *Social Work and Education*. Vol. 12, № 3. 2025. pp. 102–116.

7. Li J. C. M., Reamer F., Manning M., Jia C. Social Work Research and Practice in the Digital Age. China Journal of Social Work. Volume 16, Issue 2. 2023. pp. 117–120. https://doi.org/10.1080/17525098.2023.2266185

8. Liakh T., Spirina T., Dulia A., Horchynskyi R. Analysis of the needs of social workers regarding their utilization of ICT in the system of provision of social services (Kyiv City, Ukraine). *International Journal of Research in E-Learning*. Vol. 8, № 2. 2022. pp. 45–59. https://doi.org/10.31261/IJREL.2022.8.2.08

9. Łukasik A., Gut A. From robots to chatbots: unveiling the dynamics of human-AI interaction. *Frontiers in Psychology*, 2025, vol. 16, art. 1569277. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1569277

10. Reimer E. C. Examining the Role of Generative AI in Enhancing Social Work Education. *Social Sciences*. Volume 13, № 12. 2024. 648. https://doi.org/10.3390/socsci13120648

11. Segal M., Lens O., Gur A. Perspectives on Social Work in the Digital Age. *Ethics and Social Welfare*. Volume 19, Issue 4. 2025. pp. 380–398. https://doi.org/10.1080/17496535.2025.2517104

12. Близнюк Т., Лемко Г., Близнюк О., Фомін С. Традиційні та інноваційні засоби ефективного формування ІКТ-компетентності соціальних працівників. *Гірська школа Українських Карпат*. Випуск 28. 2023. С. 11–15. https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.11-15

13. Семигіна Т., Карагодіна О. Штучний інтелект для соціальної роботи: виміри трансформації практики. *Соціальна робота та освіта*. Випуск 12, № 1. 2025. С. 1–18.

14. Скочко М., Салата Н. Вплив цифрових технологій на доступність соціальних послуг для вразливих категорій населення. *Соціальна робота та освіта*. Випуск 12, № 4. 2025. С. 23–38.


**References:**


1. Alfandari, R., Whittaker, A., Helm, D., Killick, C., Gautschi, J., Rölver, M., Taylor, B., Yde Nirmalarajan, L., Suarez, H., Middel, F., Agu, L., Bolin, A., Raudava, V., & Lamponen, T. (2024). The future is here: Digital technologies in social work practice. *European Social Work Research,* 2 (1), 88–92. https://doi.org/10.1332/27551768y2024d000000006

2. Baldwin-White, A., & Shawkat, R. (2025). Game changing: Incorporating technology into social work research for social change. *Education Sciences,* 15 (6), 729. https://doi.org/10.3390/educsci15060729

3. Behan-Devlin, J. (2024). Digital technology in children's safeguarding social work practice in the 21st century: A scoping review. *The British Journal of Social*

*Work,* 54 (7), 2957–2976. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcae071

4. Cheung, J. C. S., Mo, K. Y.-H., Tsang, W. W. H., & Wong, E. Y. W. (2025). Developing a user typology of adopting innovative technologies in social work. *The British Journal of Social Work,* 55 (6), 3054–3073. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf087

5. Garkisch, M., & Goldkind, L. (2025). Considering a unified model of artificial intelligence enhanced social work: A systematic review. *Journal of Human Rights and Social Work*, 10, 23–42. https://doi.org/10.1007/s41134-024-00326-y

6. Gunko, S., & Liakh, T. (2025). Expert assessments of the challenges of digitalization of social services in rural communities. *Social Work and Education,* 12 (3), 102–116.

7. Li, J. C. M., Reamer, F., Manning, M., & Jia, C. (2023). Social work research and practice in the digital age. *China Journal of Social Work,* 16 (2), 117–120. https://doi.org/10.1080/17525098.2023.2266185

8. Liakh, T., Spirina, T., Dulia, A., & Horchynskyi, R. (2022). Analysis of the needs of social workers regarding their utilization of ICT in the system of provision of social services (Kyiv City, Ukraine). *International Journal of Research in E-Learning,* 8 (2), 45–59. https://doi.org/10.31261/IJREL.2022.8.2.08

9. Łukasik, A., & Gut, A. (2025). From robots to chatbots: Unveiling the dynamics of human-AI interaction. *Frontiers in Psychology,* 16, 1569277. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1569277

10. Reimer, E. C. (2024). Examining the role of generative AI in enhancing social work education. *Social Sciences,* 13 (12), 648. https://doi.org/10.3390/socsci13120648

11. Segal, M., Lens, O., & Gur, A. (2025). Perspectives on social work in the digital age. *Ethics and Social Welfare,* 19 (4), 380–398. https://doi.org/10.1080/17496535.2025.2517104

12. Blyzniuk, T., Lemko, H., Blyzniuk, O., & Fomin, S. (2023). Tradytsiini ta innovatsiini zasoby efektyvnoho formuvannia IKT-kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat,* 28, 11–15. https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.11-15 [in Ukrainian].

13. Semyhina, T., & Karahodina, O. (2025). Shtuchnyi intelekt dlia sotsialnoi roboty: vymiry transformatsii praktyky. *Sotsialna robota ta osvita,* 12 (1), 1–18. [in Ukrainian].

14. Skochko, M., & Salata, N. (2025). Vplyv tsyfrovykh tekhnolohii na dostupnist sotsialnykh posluh dlia vrazlyvykh katehorii naselennia. *Sotsialna robota ta osvita,* 12 (4), 23–38. [in Ukrainian].

І. В. Грабовець

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.62:159.9-058.6**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-13

***Д. В. Давидкін, Я. І. Юрків***
*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Лубни, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-2161-3897 – Давидкін Д. В.
https://orcid.org/0000-0001-9890-7855 – Юрків Я. І.
yurkiv.yara@gmail.com

# СУЧАСНІ ФОРМИ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ У ПРАКТИЦІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

У статті використано загальнонаукові підходи до аналізу проблеми, що дало змогу комплексно розкрити сутність досліджуваного явища та узагальнити основні напрями його практичної реалізації. Розкрито зміст і практичне значення сучасних форм і методів соціально-психологічної адаптації ветеранів у діяльності реабілітаційного центру. Обґрунтовано актуальність теми в умовах зростання потреби у комплексній підтримці ветеранів після повернення від бойового досвіду до мирного життя. Наголошено, що соціально-психологічна адаптація є багатовимірним процесом, який охоплює емоційне відновлення, нормалізацію психічного стану, відновлення соціальних зв'язків, сімейної взаємодії, професійного самовизначення та повернення до активної життєдіяльності. Визначено, що реабілітаційний центр у сучасних умовах виступає не лише простором надання окремих послуг, а середовищем комплексного супроводу, де поєднуються психологічна допомога, соціальний супровід, консультування, групова підтримка, реінтеграційні практики та міждисциплінарна взаємодія фахівців. На основі аналізу наукових джерел виокремлено найбільш ефективні форми і методи адаптаційної роботи: групову соціально-психологічну підтримку, індивідуальне психологічне консультування, техніки стабілізації й саморегуляції, соціальний супровід, кейс-менеджмент, а також практики відновлення життєвих смислів, ресурсів і навичок повернення до цивільного життя. Доведено, що їх результативність зумовлюється комплексністю, індивідуалізацією допомоги, безперервністю супроводу, повагою до бойового досвіду ветерана та орієнтацією на відновлення якості життя. Узагальнено, що сучасна модель соціально-психологічної адаптації у практиці реабілітаційного центру має ресурсно-відновлювальний, міждисциплінарний і реінтеграційний характер та спрямована на відновлення суб'єктності ветерана, його соціальної включеності й життєвої перспективи.

**Ключові слова:** ветерани, соціально-психологічна адаптація, реабілітаційний центр, психологічна підтримка, соціальний супровід.

***D. V. Davydkin, Ya. I. Yurkiv***
*State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University", Lubny, Ukraine*

## MODERN FORMS AND METHODS OF SOCIAL PSYCHOLOGY ADAPTATIONS OF VETERANS IN THE PRACTICE OF THE REHABILITATION CENTER

The article uses general scientific approaches to the analysis of the problem, which made it possible to comprehensively reveal the essence of the phenomenon under study and summarize the main directions of its practical implementation. The content and practical significance of modern forms and methods of socio-psychological adaptation of veterans in the activities of the rehabilitation center are revealed. The relevance of the topic is substantiated in the conditions of increasing need for comprehensive support for veterans after returning from combat experience to peaceful life. It is emphasized that socio-psychological adaptation is

a multidimensional process that includes emotional recovery, normalization of the mental state, restoration of social ties, family interaction, professional self-determination and return to active life. It is determined that the rehabilitation center in modern conditions is not only a space for providing individual services, but an environment of comprehensive support, which combines psychological assistance, social support, counseling, group support, reintegration practices and interdisciplinary interaction of specialists. Based on the analysis of scientific sources, the most effective forms and methods of adaptation work are identified: group socio-psychological support, individual psychological counseling, stabilization and self-regulation techniques, social support, case management, as well as practices for restoring life meanings, resources and skills for returning to civilian life. It is proven that their effectiveness is due to the complexity, individualization of assistance, continuity of support, respect for the veteran's combat experience and orientation towards restoring the quality of life. It is generalized that the modern model of socio-psychological adaptation in the practice of the rehabilitation center has a resource-restorative, interdisciplinary and reintegration character and is aimed at restoring the veteran's subjectivity, his social inclusion and life prospects.

**Key words:** veterans, socio-psychological adaptation, rehabilitation center, psychological support, social support.

**Постановка проблеми.** Сучасні умови розвитку українського суспільства актуалізують проблему цілісної соціально-психологічної адаптації ветеранів, які повертаються від досвіду бойових дій до мирного життя. Для значної частини ветеранів цей перехід супроводжується труднощами емоційної саморегуляції, зміною соціальних ролей, порушенням звичних комунікативних моделей, напруженням у сімейній взаємодії, професійною невизначеністю та потребою в новій життєвій перспективі. Саме тому в сучасній системі допомоги дедалі більшого значення набуває практика реабілітаційного центру як середовища, де поєднуються психологічна підтримка, соціальний супровід, консультування, групова взаємодія та спрямоване відновлення ресурсів особистості. Нормативне підґрунтя такої діяльності становить Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який визначає правові гарантії соціального захисту ветеранів, створення належних умов для підтримання здоров'я, активного довголіття та суспільної поваги до них [9].

Актуальність теми посилюється розбудовою сучасної державної системи реабілітації та психологічної допомоги. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» закріплює комплексний підхід до реабілітації, орієнтований на досягнення та підтримання оптимального рівня функціонування і якості життя людини у її середовищі, а постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» унормовує порядок і умови надання такої допомоги, організаційні механізми взаємодії [3; 8]. У зв'язку з цим дослідження сучасних форм і методів соціально-психологічної адаптації ветеранів в практиці реабілітаційного центру є теоретично й практично значущим, оскільки стосується якості допомоги, ефективності реінтеграції та відновлення повноцінної життєдіяльності особистості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблематики.** Суттєвий внесок у наукове осмислення проблеми зробили автори фундаментальних і практико-орієнтованих праць. У навчальному посібнику «Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО» В. Горбунова, А. Карачевський, В. Климчук, Г. Нетлюх, О. Романчук обґрунтували програму групової підтримки ветеранів, побудовану на ідеях посттравматичного зростання, розвитку стресостійкості та когнітивно-поведінкової моделі, з докладним описом структури занять, мотиваційних інтервенцій та рекомендацій для ведучих груп [2]. У монографії «Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах» О. Колесніченка, І. Приходька, Я. Мацегори розкрито теоретико-методологічні засади психологічної реабілітації та подано модель відновлення для цивільних і відомчих реабілітаційних систем [5]. У рекомендаціях для місцевих органів влади В. Климчука та Л. Царенко «Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей» акцентовано увагу на міжвідомчій взаємодії, маршрутизації випадку, організації психосоціальної допомоги в громаді та практичній логіці побудови сервісів підтримки [6]. Зазначені праці формують теоретико-методичну основу для аналізу сучасної адаптаційної роботи з ветеранами у реабілітаційних центрах.

Разом із тим не зважаючи на значущість вищезазначених наукових досліджень, питання сучасних форм і методів соціально-психологічної адаптації ветеранів у практиці реабілітаційного центру потребує подальшого узагальнення.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Мета статті – обґрунтувати сучасні форми і методи соціально-психологічної

адаптації ветеранів у практиці реабілітаційного центру та виокремити їх найважливіші характеристики в умовах сучасної системи допомоги.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Соціально-психологічну адаптацію ветеранів доцільно розглядати як багатовимірний процес відновлення особистісного, емоційного, сімейного, професійного та суспільного функціонування після пережитого бойового досвіду. У цьому процесі реабілітаційний центр виконує функцію місця отримання окремої послуги й виступає простором комплексного супроводу, де поєднуються первинна оцінка потреб, індивідуальне та групове консультування, соціальне посередництво, кризова підтримка, перенаправлення до інших фахівців та довготривалий супровід. Саме така логіка простежується у статті В. Алещенко, де соціально-психологічну адаптацію учасників бойових дій подано як процес входження в мирне життя через відновлення саморегуляції, соціального функціонування, ефективних моделей взаємодії та внутрішньої рівноваги. «Соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до цивільного життя – важлива державна справа і вимагає індивідуального підходу до кожного військовослужбовця – учасника бойових дій. Лише спільні дії держави та громадянського суспільства спроможні вирішити цю проблему» [1, с. 13].

Однією з найважливіших сучасних форм роботи в реабілітаційному центрі є групова соціально-психологічна підтримка. Її ефективність зумовлена тим, що ветеран потрапляє у безпечний простір спільного досвіду, де знижується відчуття ізольованості, нормалізуються переживання, відновлюється довіра до інших і формується досвід підтримувальної взаємодії. І. Саранча та В. Стасюк, аналізуючи соціально-психологічну адаптацію учасників бойових дій до мирних умов життя, підкреслюють, що така адаптація має функції стабілізації, відновлення, інтеграції та підтримки нової життєвої перспективи, а отже групові форми роботи є важливими для відновлення суб'єктності ветерана. У практиці реабілітаційного центру цей формат може реалізовуватися через терапевтичні групи, групи взаємопідтримки, тематичні тренінгові заняття, програми «рівний рівному» та малі рефлексивні групи [10].

Поряд із груповими формами соціально-психологічної адаптації ветеранів у практиці реабілітаційного центру визначальне місце належить індивідуальному психологічному консультуванню та психологічному супроводу. Індивідуальна робота надає змогу врахувати бойовий досвід конкретної людини, актуальний психоемоційний стан, структуру втрат, характер сімейних труднощів, професійні проблеми, наявні ресурси та готовність до змін. У межах реабілітаційного центру індивідуальне консультування виступає базовою формою первинного контакту, кризового втручання, визначення маршруту допомоги і підтримки на складних етапах адаптації. У статті про психосоціальну підтримку ветеранів/-нок та членів їхніх сімей дослідниці О. Столярик та Т. Семигіна наголошують, що сучасна допомога має будуватися на визнанні ветеранської специфіки. Вчені переконані, що зважаючи на специфіку посттравматичного досвіду, який має ця група, слід обирати такі інструменти роботи, які не здатні нашкодити, та які опираються на наснаження сильних сторін. Завдяки технікам пошуку нових цілей у житті та виробленню нових копінг-стратегій можна значно полегшити процес повернення та адаптації ветеранів/-нок у звичне середовище та підготувати його сім'ю до змін, які відбулися із тими, хто брав участь у бойових діях [12 , с. 73].

Вагомими для нашого наукового пошуку є дослідницькі висновки Н. Харитонової, оскільки акцентують увагу на тому, що в роботі з ветеранами не існує універсального, однаково ефективного підходу, а отже, реабілітаційний центр має використовувати комплексні, індивідуалізовані форми і методи підтримки. Особливу науково-практичну цінність має положення дослідниці про необхідність переосмислення травматичного досвіду через формування нових життєвих смислів, цілей і цінностей, адже саме це становить підґрунтя успішної соціально-психологічної адаптації ветеранів. Не менш значущим є її висновок про роль емпатійної взаємодії, підтримувальних стосунків і пошуку внутрішніх ресурсів особистості, що дає підстави розглядати ці засоби як ключові методичні орієнтири у практиці сучасного реабілітаційного центру [13].

У сучасній практиці соціально-психологічної адаптації дедалі більшого значення набувають методи розвитку саморегуляції та емоційного відновлення. Важливими є техніки стабілізації, дихальні та тілесно-орієнтовані вправи, навчання навичкам подолання напруги, виявлення ресурсів, побудову індивідуальних стратегій збереження психологічної стійкості та відновлення контролю над повсякденністю. У статті І. Лівандовської, Н. Голярдик, Г. Клімушевої, присвяченій ефективним методам психологічної реабілітації ветеранів війни, підкреслюється значення навчальних прикладів і кращих практик, зорієнтованих на

поєднання підтримувальної бесіди, технік стабілізації, когнітивного опрацювання пережитого досвіду та поступового повернення до активного життя. Реабілітаційний центр має працювати не лише з наслідками травми, а й з формуванням навичок щоденного психологічного самозбереження. Погоджуємося з дослідницями, стосовно того, що впровадження розглянутих вченими практик та методів роботи допоможе поліпшити якість життя і посприяє соціальній адаптації ветеранів, а тому доцільно використовувати адаптовані до реалій сьогодення на території України: 1) міжнародний досвід; 2) ефективні програми реабілітації ветеранів [7, с. 837].

Окремий напрям сучасної адаптаційної роботи становить підтримка реінтеграції ветеранів у цивільне життя. Реабілітаційний центр у такому разі має виходити за межі суто клінічної або консультативної логіки й сприяти відновленню професійної, освітньої, сімейної та громадянської активності ветерана. О. Ігнатович у статті про психологічну підтримку ветеранів під час реінтеграції в цивільне життя аргументує доцільність поєднання роботи з життєвою історією, підтримки психологічної стійкості, посттравматичного зростання та адаптивності до кар'єри. Для практики реабілітаційного центру це означає необхідність включення кар'єрного консультування, відновлення життєвих смислів, сприяння поверненню до праці або навчання та підтримки в побудові нової життєвої траєкторії [4].

Разом із тим, суттєвим є також міждисциплінарний і командний характер сучасної адаптації. Реабілітаційний центр не може ефективно функціонувати лише як місце психологічних сесій; його робота має включати взаємодію психолога, соціального працівника, лікаря, фахівця з фізичної реабілітації, кейс-менеджера, за потреби – юриста, кар'єрного консультанта та інших спеціалістів. У статті О. Черненка і Н. Вовк про медико-психологічні основи збереження здоров'я учасників бойових дій наголошено на необхідності комплексної реабілітації та вдосконалення багатопрофільних реабілітаційних центрів, здатних забезпечити цілісне відновлення здоров'я та працездатності ветеранів. Підтримуємо висновки науковців стосовно того, що на державному рівні повинна діяти в Україні єдина модель багатопрофільних реабілітаційних центрів з метою підвищення якості реабілітаційних послуг хворим, інвалідам та постраждалим під час бойових дій з активним залученням до процесу реабілітації лікарів, фахівців з фізичної реабілітації, психологів, педагогів, соціальних працівників та інших фахівців [14, с. 217].

Частина труднощів, з якими стикається ветеран, знаходиться у площині доступу до послуг, соціальних гарантій, відновлення документів, працевлаштування, навчання, взаємодії з родиною та громадою. Тому реабілітаційний центр має виступати координуючим середовищем, де людина отримує не лише психологічну допомогу, а й підтримку у взаємодії з іншими інституціями. Важливою формою слід визнати соціальний супровід. Таку логіку підтримує сучасна наукова думка про післявоєнну адаптацію. Зокрема, дослідниці Т. Спіріна, А. Дуля, О. Боброва підкреслюють, що соціально-психологічна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період є комплексним процесом, який охоплює: 1) фізичну та психологічну реабілітацію; 2) економічну та правову підтримку; 3) допомогу в працевлаштуванні та інтеграцію в суспільство [11, с. 161].

Узагальнення проаналізованих наукових розвідок надає підстави стверджувати, що сучасні форми і методи соціально-психологічної адаптації ветеранів у практиці реабілітаційного центру мають кілька принципових рис: по-перше, вони є комплексними, оскільки поєднують психологічний, соціальний, реабілітаційний і реінтеграційний компоненти; по-друге, вони мають ресурсно-відновлювальну спрямованість: у центрі уваги перебуває не тільки травма, а й здатність ветерана до саморегуляції, розвитку стійкості та посттравматичного зростання; по-третє, сучасні підходи мають маршрутизований характер і передбачають індивідуалізацію допомоги, міжвідомчу координацію та тривалість супроводу; по-четверте, вони орієнтовані на відновлення повсякденного функціонування та повернення людини до активної життєвої участі у родині, праці, навчанні та громаді.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Отже, сучасна практика реабілітаційного центру має спиратися на поєднання групової підтримки, індивідуального консультування, методів саморегуляції, кейс-менеджменту, соціального супроводу і міждисциплінарної командної взаємодії. Така модель може забезпечити не ситуативне полегшення, а стале відновлення психологічного благополуччя, соціального включення й життєвої суб'єктності ветерана.

Соціально-психологічна адаптація ветеранів у практиці реабілітаційного центру є складним багаторівневим процесом, що охоплює емоційне відновлення, нормалізацію психічного стану, відновлення соціальних зв'язків, повернення до продуктивних життєвих ролей і побудову нової життєвої перспективи. Найважливішими

сучасними формами і методами такої адаптації є: групова соціально-психологічна підтримка; індивідуальне психологічне консультування; техніки стабілізації, саморегуляції; реінтеграційні практики; соціальний супровід і кейс-менеджмент; міждисциплінарна командна робота реабілітаційного центру. Їх ефективність визначається комплексністю, індивідуалізацією допомоги, повагою до бойового досвіду ветерана, безперервністю супроводу та орієнтацією на відновлення функціонування й якості життя.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні та експериментальній перевірці моделей соціально-психологічної адаптації ветеранів у різних типах реабілітаційних центрів України з урахуванням індивідуального бойового досвіду, сімейного контексту та можливостей громад.

**Список літератури:**


1. Алещенко В. І. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал.* 2022. № 8. С. 6–16. DOI: https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305

2. Горбунова В. В., Карачевський А. Б., Климчук В. О., Нетлюх Г. С., Романчук О. І. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО : посібник для ведучих груп. Львів : Інститут психічного здоров'я Українського католицького університету, 2016. 96 с. URL: https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/528de04f-5aac-4c6a-bdef-4ee413609398/content

3. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text

4. Ігнатович О. Психологічна підтримка ветеранів під час реінтеграції в цивільне життя. *Психологія і особистість.* 2025. № 1. С. 54–64. DOI: https://doi.org/10.33989/2226-4078.2025.1.54

5. Колесніченко О. С., Приходько І. І., Мацегора Я. В. Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах : монографія. Харків : НА НГУ, 2021. 75 с. URL: https://books.ndcnangu.co.ua/knigi/Monograf_Psykholohichna_reabilitatsiia_vsk.pd

6. Климчук В. О., Царенко Л. Г. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей : рекомендації для місцевих органів влади. Київ : BAITE, 2021. 32 с. URL: https://projects.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/9/524325.pdf

7. Лівандовська І. В., Голярдик Н. А., Клімушева Г. С. Ефективні методи психологічної реабілітації ветеранів війни: навчальні приклади та кращі практики. *Наукові перспективи*. 2024. № 1 (43). С. 829–840. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1 (43)-829-840

8. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 № 1053-IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text

9. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

10. Саранча І. Г., Стасюк В. В. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій до мирних умов життя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2022. № 71. С. 127–133. DOI: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2022-71-127-133

11. Спіріна Т. П., Дуля А. В., Боброва О. Г. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період. *Humanitas.* 2025. № 1. С. 157–162. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.21

12. Столярик О., Семигіна Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10, № 1. Pp. 63–77. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.6

13. Харитонова Н. Посттравматичне зростання, як основа психологічного супроводу ветеранів російсько-української війни: огляд досліджень. *Psychology Travelogs*. 2023. № 1. С. 167–189. DOI: https://doi.org/10.31891/PT-2023-1-17

14. Черненко О. М., Вовк Н. П. Реабілітація учасників бойових дій: медико-психологічні основи збереження здоров'я. *Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці*. 2024. Вип. 24. С. 211–218. URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/23553


**References:**


1. Aleshchenko, V. I. (2022). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia uchasnykiv boiovykh dii [Socio-psychological adaptation of combat participants]. *Psykholohichnyi zhurnal – Psychological Journal,* 8, 6–16. DOI: https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305 [in Ukrainian].

2. Horbunova, V. V., Karachevskyi, A. B., Klymchuk, V. O., Netliukh, H. S., & Romanchuk, O. I. (2016). Sotsialno-psykholohichna pidtrymka adaptatsii veteraniv ATO: posibnyk dlia veduchykh hrup [Socio-psychological support for the adaptation of ATO veterans: a manual for group facilitators]. Lviv: Instytut psykhichnoho zdorovia Ukrainskoho katolytskoho universytetu, 96 p. Retrieved from https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/528de04f-5aac-4c6a-bdef-4ee413609398/content [in Ukrainian].

3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). Deiaki pytannia nadannia psykholohichnoi dopomohy veteranam viiny, chlenam yikh simei ta deiakym inshym katehoriiam osib: postanova vid 29.11.2022 № 1338

[Some issues of providing psychological assistance to war veterans, their family members and some other categories of persons: Resolution dated 29.11.2022 No. 1338]. Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

4. Ihnatovych, O. (2025). Psykholohichna pidtrymka veteraniv pid chas reintehratsii v tsyvilne zhyttia [Psychological support for veterans during reintegration into civilian life]. *Psykholohiia i osobystist – Psychology and Personality,* 1, 54–64. DOI: https://doi.org/10.33989/2226-4078.2025.1.54 [in Ukrainian].

5. Kolesnichenko, O. S., Prykhodko, I. I., & Matsehora, Ya. V. (2021). Psykholohichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtsiv pislia vykonannia sluzhbovo-boiovykh zavdan v boiovykh umovakh: monohrafiia [Psychological rehabilitation of servicemen after performing service-combat tasks in combat conditions: monograph]. Kharkiv: NA NHU, 75 p. Retrieved from https://books.ndcnangu.co.ua/knigi/Monograf_Psykholohichna_reabilitatsiia_vsk.pd [in Ukrainian].

6. Klymchuk, V. O., & Tsarenko, L. H. (2021). Orhanizatsiia psykhosotsialnoi dopomohy veteranam viiny ta chlenam yikhnikh simei: rekomendatsii dlia mistsevykh orhaniv vlady [Organization of psychosocial assistance to war veterans and their family members: recommendations for local authorities]. Kyiv: VAITE, 32 p. Retrieved from https://projects.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/9/524325.pdf [in Ukrainian].

7. Livandovska, I. V., Holiardyk, N. A., & Klimusheva, H. S. (2024). Efektyvni metody psykholohichnoi reabilitatsii veteraniv viiny: navchalni pryklady ta krashchi praktyky [Effective methods of psychological rehabilitation of war veterans: educational cases and best practices]. *Naukovi perspektyvy – Scientific Perspectives,* 1 (43), 829–840. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1(43)-829-840 [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Zakon Ukrainy "Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia" vid 03.12.2020 № 1053-IX [Law of Ukraine "On Rehabilitation in Health Care", 03.12.2020 No. 1053-IX]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). Zakon Ukrainy "Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu" vid 22.10.1993 № 3551-XII [Law of Ukraine "On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection", 22.10.1993 No. 3551-XII]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text [in Ukrainian].

10. Sarancha, I. H., & Stasiuk, V. V. (2022). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia uchasnykiv boiovykh dii do myrnykh umov zhyttia [Socio-psychological adaptation of combat participants to peaceful living conditions]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. *Seriia: Pedahohika i psykholohiia*, 71, 127–133. DOI: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2022-71-127-133 [in Ukrainian].

11. Spirina, T. P., Dulia, A. V., & Bobrova, O. H. (2025). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia viisko-vosluzhbovtsiv u pisliavoiennyi period [Socio-psychological adaptation of military personnel in the post-war period]. *Humanitas*, 1, 157–162. https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.21 [in Ukrainian].

12. Stoliaryk, O., & Semyhina, T. (2023). Povernutysia z viiny: psykhosotsialna pidtrymka veteraniv/-nok ta chleniv yikhnikh simei [Returning from war: psychosocial support for veterans and their family members]. *Social Work and Education,* 10 (1), 63–77. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.6 [in Ukrainian].

13. Kharytonova, N. (2023). Posttravmatychne zrostannia yak osnova psykholohichnoho suprovodu veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny: ohliad doslidzhen [Post-traumatic growth as a basis for psychological support of veterans of the Russian-Ukrainian war: a review of studies]. *Psychology Travelogs,* 1, 167–189. DOI: https://doi.org/10.31891/PT-2023-1-17 [in Ukrainian].

14. Chernenko, O. M., & Vovk, N. P. (2024). Reabilitatsiia uchasnykiv boiovykh dii: medyko-psykholohichni osnovy zberezhennia zdorovia [Rehabilitation of combat participants: medical and psychological foundations of health preservation*]. Visnyk humanitarnoho naukovoho tovarystva: naukovi pratsi – Bulletin of the Humanitarian Scientific Society: Scientific Works,* 24, 211–218. Retrieved from https://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/23553 [in Ukrainian].

Д. В. Давидкін, Я. І. Юрків
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 316.77:004.738.5**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-14

***І. В. Єнгаличева, Д. В. Дерев'янко***
*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6824-9548 – Єнгаличева І. В.
https://orcid.org/0000-0002-8086-951X – Дерев'янко Д. В.
ira2100@gmail.com

# ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ КЛІЄНТІВ У СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Сучасний розвиток системи соціальних послуг в Україні супроводжується процесами цифровізації, що зумовлюють необхідність удосконалення підходів до оцінювання потреб клієнтів. Соціальні служби потребують системного збору, обробки та аналізу інформації, що актуалізує використання цифрових інструментів, таких як онлайн-опитувальники, інформаційно-аналітичні системи, мобільні застосунки та платформи дистанційної взаємодії. Їх застосування забезпечує оперативність, об'єктивність і комплексність оцінки потреб, особливо в умовах воєнного стану та віддаленого надання соціальних послуг.

Метою дослідження є аналіз і систематизація цифрових інструментів оцінювання потреб клієнтів у системі надання соціальних послуг, а також обґрунтування можливостей їх використання для підвищення ефективності соціальної роботи. У межах дослідження проаналізовано наукові підходи до оцінки потреб, визначено класифікацію цифрових інструментів, досліджено їх інтеграцію у процес соціального обслуговування та окреслено переваги й обмеження їх застосування.

Наукова новизна полягає у систематизації цифрових інструментів оцінювання потреб клієнтів за функціональним призначенням та визначенні їх ролі у процесі кейс-менеджменту. Виокремлено інформаційно-аналітичні системи, онлайн-інструменти діагностики, комунікаційні платформи та інтегровані цифрові екосистеми. Доведено доцільність поетапної інтеграції цифрових інструментів у процес надання соціальних послуг для підвищення точності оцінювання та ефективності соціального супроводу.

Встановлено, що цифрові інструменти є важливим засобом підвищення якості оцінювання потреб клієнтів, забезпечуючи оперативність збору даних, доступність послуг і підтримку управлінських рішень. Водночас їх використання потребує врахування рівня цифрових компетентностей фахівців, технічних можливостей та питань захисту персональних даних. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вдосконалення моделей інтеграції цифрових інструментів у практику соціальної роботи.

**Ключові слова:** цифровізація, цифрові інструменти, соціальні послуги, оцінка потреб клієнтів.

***I. V. Yenhalycheva, D. V. Derevyanko***
*Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University, Cherkasy, Ukraine*

## DIGITAL TOOLS FOR ASSESSING CLIENT NEEDS IN THE SOCIAL SERVICE DELIVERY SYSTEM

The modern development of the social services system in Ukraine is accompanied by digitalization processes, which necessitate the improvement of approaches to assessing client needs. Social services require systematic collection, processing, and analysis of information, which actualizes the use of digital tools such as online surveys, information-analytical systems, mobile applications, and remote interaction platforms. Their application ensures promptness, objectivity, and comprehensiveness of needs assessment, especially under martial law conditions and in the context of remote delivery of social services.

The aim of the research is to analyze and systematize digital tools for assessing client needs within the social service delivery system, as well as to substantiate the possibilities of their use to improve the effectiveness

of social work. The study examines scientific approaches to needs assessment, defines the classification of digital tools, explores their integration into the social service process, and outlines the advantages and limitations of their application.

The scientific novelty lies in the systematization of digital tools for assessing client needs according to their functional purpose and in defining their role in the case management process. Information-analytical systems, online diagnostic tools, communication platforms, and integrated digital ecosystems have been identified. The feasibility of step-by-step integration of digital tools into the social service delivery process has been substantiated to enhance assessment accuracy and the effectiveness of social support.

It has been established that digital tools are an important means of improving the quality of client needs assessment by ensuring prompt data collection, service accessibility, and support for managerial decision-making. At the same time, their use requires consideration of specialists' digital competencies, technical capabilities, and personal data protection issues. Further research should focus on improving models for integrating digital tools into social work practice.

**Key words:** digitalization, digital tools, social services, client needs assessment.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями**. Сьогодні соціальні служби стикаються з потребою системного збору, аналізу та обробки інформації про потреби клієнтів, що вимагає застосування інноваційних інструментів. Використання цифрових технологій, зокрема онлайн-опитувальників, інформаційних систем, мобільних додатків та аналітичних платформ дозволяє забезпечити об'єктивність, оперативність та комплексність оцінки потреб, підвищити якість планування індивідуальної підтримки та сприяти прийняттю ефективних рішень.

Особливо актуальним є впровадження цифрових інструментів в умовах віддаленого обслуговування та дистанційного супроводу клієнтів, що стало важливим під час військового стану в країні. Наукове обгрунтування та систематизація цифрових інструментів оцінки потреб клієнтів дозволяє не лише підвищити ефективність практичної діяльності соціальних працівників, а й створює підґрунтя для подальшого розвитку цифровізації соціальної сфери в Україні.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** свідчить про активізацію дослідницьких підходів до вивчення цифрових трансформацій у соціальній сфері та питань оцінки потреб різних категорій клієнтів. Зокрема про роль оцінки потреб різних категорій населення вказували О. Столярик, Т. Семигіна, А. Борисова, О. Роговська, С. Сєдова, С. Ларіонова, І. Єнгаличева та ін.

Окремі дослідження стосуються використанню цифрових технологій та інструментів у соціальній сфері. Дослідження В. Кирилюка, І. Рябоконя, А. Кандія присвячено аналізу цифрових соціальних сервісів. Автори розкривають ключові етапи цифровізації у соціальній сфері. О. Білецький спробував проаналізувати можливості та перешкоди, які виникають у процесі цифровізації соціальних послуг. Чинники цифровізації у системі соціального захисту населення в умовах війни розкрито у дослідженнях В. Поповича, С. Щербини, Т. Новак та ін.

Р. Баран, М. Романчук, Н. Борин, Н. Салата наводять приклади цифрових технологій, які використовуються в Україні та які слід розвивати на основі світового досвіду. Зокрема Н. Салата обгрунтовує практичну корисність застосунку Дія. Використання цифрових технологій з конкретною групою населення представлено у працях М. Житинської та О.Попова.

М. Скочко, Т. Лях, Т. Спіріна, А. Дуля, Р. Горчанський, Г. Гриценко та ін. роблять спробу комплексно дослідити вплив цифрових технологій на доступність і якість соціальних послуг, зокрема для вразливих категорій населення, а також визначити основні проблеми їх впровадження, пов'язані з рівнем цифрової компетентності фахівців, технічними бар'єрами та недостатнім теоретико-методичним забезпеченням цифровізації соціальної сфери.

Беручи до уваги значущість порушеного питання та обмеженість його теоретичного висвітлення, **метою дослідження є** аналіз і систематизація цифрових інструментів оцінювання потреб клієнтів у системі надання соціальних послуг та обґрунтування можливостей їх застосування для підвищення ефективності соціальної роботи.

Для досягнення поставленої мети вбачаємо за необхідне: проаналізувати сучасні підходи та наукові концепції оцінки потреб клієнтів з акцентом на їх цифровізацію; визначити види та класифікацію цифрових інструментів, що застосовуються для оцінювання потреб клієнтів; дослідити можливості інтеграції цифрових інструментів у процес надання соціальних послуг; визначити переваги та обмеження використання цифрових інструментів у соціальній сфері.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сучасні підходи до оцінки потреб клієнтів у соціальній роботі дедалі тісніше пов'язуються з процесами цифровізації соціальних послуг, що зумовлює трансформацію як змісту, так і методів

професійної діяльності. Зокрема, у дослідженні О. Столярик та Т. Семигіної підкреслюється, що забезпечення якості соціальних послуг безпосередньо залежить від рівня підготовки фахівців з урахуванням європейських стандартів, а отже, здатність фахівців соціальної сфери використовувати сучасні цифрові інструменти для збору, аналізу та інтерпретації даних про потреби клієнтів [16]. У цьому контексті цифровізація соціальних послуг виступає важливим чинником формування відповідних компетентностей у майбутніх соціальних працівників.

Водночас теоретична модель оцінки потреб громади, запропонована А. Борисовою, набуває нової актуальності в умовах цифрового середовища, оскільки передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для моніторингу соціально-економічних показників та визначення пріоритетів розвитку соціальних послуг [3]. Це дозволяє підвищити точність оцінювання та оперативність прийняття рішень на рівні громади.

Особливої уваги заслуговують етичні аспекти оцінки потреб у цифровому середовищі, висвітлені у працях О. Роговської та С. Ларіонової [11]. Використання цифрових технологій у процесі збору даних актуалізує питання захисту персональної інформації, дотримання конфіденційності та забезпечення добровільної участі клієнтів, що є ключовими принципами сучасної соціальної роботи.

Крім того, О. Роговська та С. Сєдова розглядають оцінку якості соціальних послуг як інструмент розвитку громади, який у період цифровізації доповнюється можливостями електронного моніторингу, онлайн-зворотного зв'язку та аналітики великих даних [12, с. 48]. Це сприяє більш ефективному виявленню потреб клієнтів і підвищенню доступності послуг, зокрема через інтеграцію електронних платформ та сервісів.

Отже, узагальнення наукових підходів свідчить, що цифровізація соціальних послуг є важливим чинником удосконалення процесів оцінки потреб клієнтів у соціальній роботі, оскільки забезпечує розвиток цифрових компетентностей фахівців, розширює інструментарій дослідження потреб і підвищує ефективність надання соціальних послуг у сучасному суспільстві.

Науковці (Н. Салата, О. Білецький, В. Кирилюк, І. Рябоконь, А. Кіндій та ін.) наголошують, що цифровізація соціальної роботи охоплює впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процеси надання, моніторингу та оцінювання соціальних послуг [2; 14]. У цьому контексті цифрові інструменти оцінювання потреб клієнтів розглядаються як складова ширшої системи цифрових соціальних сервісів, спрямованих на підвищення доступності та адресності допомоги [7; 13; 15].

З урахуванням аналізу наукових джерел (В. Кирилюк, І. Рябоконь, А. Кіндій, В. Попович, С. Щербина, Т. Новак, М. Житинська та ін.) доцільно класифікувати цифрові інструменти у системі надання соціальних послуг за функціональним призначенням (рис. 1).

По-перше, це ***інформаційно-аналітичні системи***, що використовуються для централізованого ведення інформації про клієнтів, аналізу їхніх потреб, моніторингу ефективності соціальних програм та формування управлінських рішень. До таких інструментів можна віднести: електронні реєстри, бази даних, *Microsoft Excel, Power BI, SPSS.* Їх використання сприяє комплексному аналізу соціального статусу особи та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень [7; 10].

Другу групу складають ***онлайн-інструменти первинної діагностики та самооцінювання***, зокрема електронні анкети, цифрові опитувальники, автоматизовані тести для визначення рівня

**Рис. 1. Класифікація цифрових інструментів у системі надання соціальних послуг за функціональним призначенням**

соціальних ризиків або психоемоційного стану клієнтів. До цієї групи належать сервіси для дистанційного збору структурованих даних, проведення анкетування, тестування та стандартизованої оцінки стану клієнтів: *Google Forms, Microsoft Forms, SurveyMonkey, Електронні анкети в «Електронному кабінеті клієнта», онлайн-тести, Perceived Stress Scale (PSS) цифрова версія, інтерактивні онлайн-шкали соціальної підтримки.* Зазначені інструменти забезпечують стандартизовану первинну оцінку потреб, психологічного стану та рівня соціальних ризиків клієнтів. Особливої актуальності такі інструменти набувають у сфері соціально-психологічної підтримки молоді та в умовах воєнного стану, коли дистанційна взаємодія стає необхідністю [6; 9].

Іншу важливу групу становлять ***комунікаційні цифрові платформи та сервіси дистанційної взаємодії*** *(відеоконсультації, чат-боти, мобільні застосунки: Zoom, Telegram; Case management apps)*, які дозволяють здійснювати первинне консультування та уточнення потреб клієнтів у режимі реального часу. Такі інструменти підвищують доступність соціальних послуг для вразливих категорій населення та сприяють подоланню територіальних бар'єрів [13; 15].

Крім того, враховуючи світовий досвід цифрової трансформації соціальної роботи, доцільно виділити наступну групу цифрових інструментів – ***інтегровані цифрові екосистеми***, які поєднують декілька функцій: оцінювання потреб, ведення випадку (case management), моніторинг результатів та міжвідомчу взаємодію [1]. До цієї групи можна віднести: *локальні системи управління кейсами за умови інтеграції з аналітичними платформами та електронними кабінетами клієнтів.* Саме такі системи забезпечують комплексність оцінювання та сприяють підвищенню соціальної мобільності й ефективності соціального захисту [4].

Вважаємо, що комплексне застосування наведених цифрових інструментів сприяє підвищенню точності оцінювання потреб, доступності соціальних послуг та ефективності соціального супроводу клієнтів в умовах цифрової трансформації суспільства.

Водночас результати досліджень свідчать, що ефективність використання цифрових інструментів безпосередньо залежить від рівня цифрових компетентностей соціальних працівників та їх готовності до впровадження ІКТ у професійну діяльність [5; 8]. Іншими словами використання цифрових інструментів має враховувати не лише їх функціональне призначення, а й організаційні та кадрові умови їх застосування.

Обгрунтовуючи можливості інтеграції цифрових інструментів у процес надання соціальних послуг варто наголосити, що така інтеграція може здійснюватися поетапно відповідно до логіки соціального кейс-менеджменту. На етапі первинної оцінки доцільним є використання онлайн-опитувальників та електронних анкет, які забезпечують швидкий збір структурованих даних і дозволяють охопити значну кількість клієнтів дистанційно. Такий підхід особливо актуальний в умовах територіальної роз'єднаності та воєнного стану [6]. Водночас О. Білецький підкреслює, що цифрові інструменти мають доповнювати, а не замінювати очну професійну взаємодію [2, с. 40].

На етапі комплексної оцінки та ведення випадку ефективною є інтеграція CRM-систем у діяльність соціальних служб. Вони забезпечують централізований облік клієнтів, автоматизацію формування індивідуальних планів надання послуг та можливість міжвідомчої взаємодії [7]. Як зазначають дослідники (В. Попович, С. Щербина, Т. Новак, Р. Баран, М. Романчукевич, Н. Борин та ін.), створення єдиних цифрових екосистем сприяє підвищенню прозорості процесів і координації між установами [1; 10]. Мобільні додатки для соціальних працівників розширюють можливості польової роботи, забезпечуючи оперативне документування візитів, фіксацію спостережень та швидку комунікацію з клієнтами. Це відповідає сучасним тенденціям цифровізації професійної діяльності та підвищує гнучкість соціального супроводу [5; 9]. Поєднання мобільних застосунків із CRM-системами дозволяє забезпечити безперервність ведення випадку.

Натомість аналітичні платформи та інструменти обробки даних відкривають можливості для систематизації результатів оцінювання, візуалізації показників та прийняття управлінських рішень на основі даних. Такий підхід сприяє підвищенню якості планування соціальних програм і моніторингу їх ефективності [4; 7].

Інтерактивні шкали та онлайн-тести забезпечують стандартизовану оцінку психологічного стану, рівня стресу чи соціальної інтеграції клієнтів, що особливо важливо в умовах підвищених соціальних ризиків. Дистанційний формат їх застосування розширює доступ до соціально-психологічної підтримки [6], однак потребує поєднання з індивідуальним консультуванням для забезпечення комплексності оцінки.

Аналіз літератури дозволяє виокремити низку суттєвих переваг використання цифрових інструментів у соціальній роботі. По-перше, цифрові інструменти забезпечують оперативність збору

та обробки інформації, що підвищує швидкість реагування на потреби клієнтів [15]. По-друге, вони сприяють підвищенню прозорості та обґрунтованості управлінських рішень завдяки аналітичним можливостям [7]. По-третє, дистанційні формати взаємодії розширюють доступ до соціальних послуг для вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та мешканців віддалених територій [10, с. 86].

Окрім того, стандартизовані онлайн-шкали підвищують об'єктивність оцінювання, а інтегровані цифрові системи забезпечують безперервність соціального супроводу [1]. У ширшому соціальному вимірі цифровізація сприяє зростанню соціальної мобільності та модернізації системи соціального захисту [4].

Водночас наукові джерела акцентують увагу на низці обмежень. Серед них – залежність від технічної інфраструктури та доступу до інтернету, що може ускладнювати використання цифрових сервісів у сільських громадах або серед соціально вразливих категорій населення [14]. Також існують ризики порушення конфіденційності персональних даних, що потребує впровадження надійних механізмів кібербезпеки [5, с. 38]. Окремою проблемою є недостатній рівень цифрових компетентностей соціальних працівників, що може знижувати ефективність впровадження інновацій [8]. Окрім того, жоден цифровий інструмент не здатний повністю замінити професійну емпатійну взаємодію з клієнтом, яка залишається ключовою складовою соціальної роботи [2].

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отже, інтеграція цифрових інструментів у процес надання соціальних послуг відкриває значні можливості для підвищення ефективності оцінювання потреб клієнтів, оптимізації кейс-менеджменту та розвитку аналітичного підходу до управління соціальною сферою. Водночас їх використання має здійснюватися комплексно, з урахуванням принципів конфіденційності, професійної етики та необхідності поєднання цифрових рішень із традиційними формами соціальної роботи. Лише за умови збалансованого підходу цифрові технології можуть стати дієвим інструментом модернізації системи соціальних послуг в Україні. Подальші дослідження вбачаємо у розкритті механізмів вдосконаленні інтеграції цифрових інструментів у практику соціальної роботи.

**Список літератури:**


1. Баран Р. Я., Романчукевич М. Й., Борин Н. С. Цифрові технології у соціальній роботі: світовий досвід і перспективи для України. *Ефективна економіка.* 2025. № 4. 22 с. DOI: http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.27.

2. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. *Публічне управління та соціальна робота.* 2024. № 1. С. 38–42. DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-6.

3. Борисова А. Теоретична модель оцінки потреб громади в соціальних послугах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота».* 2019. Том 1. № 5. DOI: https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/2.

4. Головач Н. А., Червона С. П. Вплив диджиталізації на соціальну мобільність у сучасному українському суспільстві. *Статистика України.* 2025. № 1. DOI: https://doi.org/10.31767/su.1 (108)2025.01.07.

5. Гриценко Г. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенцій. *Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024* № 1 (47). С. 36–48. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48.

6. Житинська М. О. Місце цифрових технологій та комунікацій у наданні соціально-психологічної підтримки молоді в умовах сьогодення. *Ментальне здоров'я.* 2025. № 2. С. 30–36. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-2005/2025-2.6.

7. Кирилюк В. В., Рябоконь І. О., Кіндій А. С. Цифрові соціальні сервіси у менеджменті соціального забезпечення. *Actual problems of economics.* 2023. № 7 (265). С. 6–15. DOI: https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-265-6-15.

8. Лях Т., Спіріна Т., Дуля А., Горчинський Р. Аналіз потреб соціальних працівників щодо використання ними ІКТ у системі надання соціальних послуг (місто Київ, Україна). *Міжнародний журнал досліджень в галузі електронного навчання.* 2022. № 8 (2). С. 1–21. DOI: https://doi.org/10.31261/IJREL.2022.8.2.08

9. Попов О. А. Використання цифрових інструментів у соціальній роботі з молоддю. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 125–130. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-125-130 .

10. Попович В., Щербина С., Новак Т. Цифрова трансформація сфери соціального захисту в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2025.* № 2 (55). С. 82–88. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.82-88.

11. Роговська О., Ларіонова С. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні: етичний аспект. *Вісник ПДТУ. Серія соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування».* 2024. Том 11. № 11. URL: DOI: https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.11.312102 (дата звернення 07.02.2026)

12. Роговська О., Сєдова С. Роль оцінки якості надання соціальних послуг у розвитку громади.

*Вісник ПДТУ. Серія соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування.* 2024. Том 11. № 11. С. 42–54. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/312108/303190

13. Роль цифрових технологій у підвищенні доступності соціальних послуг. *Консультант*. URL: https://consultant.net.ua/consultant-article/6893 (дата звернення 07.02.2026)

14. Салата Н. Дослідження питань цифровізації соціального обслуговування в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2023. № 2 (11). С. 308–315. DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.2 (11).2023.294343.

15. Скочко М., Салата Н. Вплив цифрових технологій на доступність соціальних послуг для вразливих категорій населення. *Social Work and Education.* 2025. Vol. 12, No. 4. P. 650–660. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.4.7.

16. Столярик О., Семигіна Т. Забезпечення якості соціальних послуг як завдання підготовки соціальних працівників. *Social Work and Education,* 2024. Vol. 11. No 3. P. 417–429. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.9

**References:**

1. Baran, R. YA., Romanchukevych, M. Y., Boryn, N. S. (2025) Tsyfrovi tekhnolohiyi u sotsialniy roboti: svitovyy dosvid i perspektyvy dlya Ukrayiny [Digital technologies in social work: world experience and prospects for Ukraine]. *Efektyvna ekonomika*. – *Effective economy*. № 4. 22 s. [in Ukrainian].

2. Biletskyy, O. P. (2024) Intehratsiya tsyfrovykh tekhnolohiy u sotsialnu robotu: vyklyky ta perspektyvy [Integration of digital technologies into social work: challenges and prospects]. *Publichne upravlinnya ta sotsialna robota – Public administration and social work.* № 1. S. 38–42 [in Ukrainian].

3. Borysova, A. (2019) Teoretychna model otsinky potreb hromady v sotsialnykh posluhakh [Theoretical model of assessing community needs in social services.]. *Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Sotsialna robota" – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "Social Work"*. Tom 1. № 5. URL: https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal/article/view/2 [in Ukrainian].

4. Holovach, N. A., Chervona, S. P. (2025) Vplyv dydzhytalizatsiyi na sotsialnu mobilnist u suchasnomu ukrayinskomu suspilstvi [Chervona S. P. The impact of digitalization on social mobility in modern Ukrainian society]. *Statystyka Ukrayiny* – Statistics of Ukraine. № 1. [in Ukrainian].

5. Hrytsenko, H. (2024) Tsyfrovizatsiya sotsialnykh posluh: problemy mozhlyvostey ta kompetentsiy [Digitalization of social services: problems of opportunities and competencies]. *Aktualni problemy prava: teoriya i praktyka*. – Current problems of law: theory and practice. № 1 (47). S. 36–48. [in Ukrainian].

6. Zhytynska, M. O. (2025) Mistse tsyfrovykh tekhnolohiy ta komunikatsiy u nadanni sotsialno-psykholohichnoyi pidtrymky molodi v umovakh sohodennya [The place of digital technologies and communications in providing socio-psychological support to youth in todays conditions]. *Mentalne zdorovya* – Mental Health. № 2. S. 30–36 [in Ukrainian].

7. Kyrylyuk, V. V., Ryabokon, I. O., Kindiy, A. S. (2023) Tsyfrovi sotsialni servisy u menedzhmenti sotsialnoho zabezpechennya [Digital social services in social security management]. *Actual problems of economics – Actual problems of economics*. № 7 (265). S. 6–15 [in Ukrainian].

8. Lyakh, T., Spirina, T., Dulya A., Horchynskyy, R. (2022) Analiz potreb sotsialnykh pratsivnykiv shchodo vykorystannya nymy IKT u systemi nadannya sotsialnykh posluh (misto Kyyiv, Ukrayina) [Analysis of the needs of social workers regarding their use of ICT in the system of providing social services (Kyiv city, Ukraine)]. *Mizhnarodnyy zhurnal doslidzhen v haluzi elektronnoho navchannya – International Journal of Research in the Field of E-Learning.* № 8 (2). S. 1–21 [in Ukrainian].

9. Popov, O. A. (2024) Vykorystannya tsyfrovykh instrumentiv u sotsialniy roboti z moloddyu [Using digital tools in social work with youth]. *Sotsialna pedahohika: teoriya ta praktyka – Social pedagogy: theory and practice*. № 2. S. 125–130 [in Ukrainian].

10. Popovych, V., Shcherbyna, S., Novak, T. (2025) Tsyfrova transformatsiya sfery sotsialnoho zakhystu v umovakh voyennoho stanu i povoyennoho vidnovlennya Ukrayiny [Digital transformation of the social protection sphere in the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: "Pedahohika. Sotsialna robota" – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*. № 2 (55). S. 82–88. [in Ukrainian].

11. Rohovska, O., Larionova, S. (2024) Otsinka potreb vnutrishno peremishchenykh osib v Ukrayini: etychnyy aspekt. Visnyk PDTU [Assessment of the needs of internally displaced persons in Ukraine: an ethical aspect]. *Seriya sotsialno-humanitarni nauky ta publichne administruvannya". – Bulletin of the Ukrainian State Technical University. Series "Social and Human Sciences and Public Administration"*. Tom 11. № 11. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/312102/ [in Ukrainian].

12. Rohovska, O., Syedova, S. (2024) Rol otsinky yakosti nadannya sotsialnykh posluh u rozvytku hromady. Visnyk PDTU [The role of assessing the quality of social services in community development]. *Seriya sotsialno-humanitarni nauky ta publichne administruvannya – Bulletin of the Ukrainian State Technical University. Series Social and Human Sciences and Public Administration*. Tom 11. № 11. S. 42–54 [in Ukrainian].

13. Rol tsyfrovykh tekhnolohiy u pidvyshchenni dostupnosti sotsialnykh posluh [The role of digital technologies in increasing the accessibility of social services]. *Konsultant.* – Consultant. URL: https://consultant.net.ua/consultant-article/6893 [in Ukrainian].

14. Salata, N. (2023) Doslidzhennya pytan tsyfrovizatsiyi sotsialnoho obsluhovuvannya v Ukrayini [Research on the issues of digitalization of social services in Ukraine]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social work and social education*. № 2 (11). S. 308–315 [in Ukrainian].

15. Skochko, M., Salata, N. (2025) Vplyv tsyfrovykh tekhnolohiy na dostupnist sotsialnykh posluh dlya vrazlyvykh katehoriy naselennya [The impact of digital technologies on the availability of social services for vulnerable categories of the population]. *Social Work and Education – Social Work and Education.* Vol. 12, No. 4. P. 650–660 [in Ukrainian].

16. Stolyaryk, O., Semyhina, T. (2024) Zabezpechennya yakosti sotsialnykh posluh yak zavdannya pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv [Ensuring the quality of social services as a task of training social workers]. *Social Work and Education – Social Work and Education*. Vol. 11. No 3. P. 417–429 [in Ukrainian].

І. В. Єнгаличева, Д. В. Дерев'янко
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.4:005.21:339.138**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-15

***В. П. Ісаченко, І. Г. Гончар***
*Уманський національний університет,*
*м. Умань, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0224-1214 – Ісаченко В. П.
https://orcid.org/0000-0002-4316-8650 – Гончар І. Г.
viki.isachenko@gmail.com

# СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОМ ВОЛОНТЕРСЬКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

У статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти стратегічного управління маркетингом волонтерських соціальних проєктів у системі соціальних служб України в умовах повномасштабної війни. Актуальність теми зумовлена трансформацією волонтерської діяльності з форми громадянської ініціативи у важливий соціальний інститут, який виконує функції оперативного реагування на кризові виклики, підтримки вразливих груп населення та зміцнення соціальної згуртованості суспільства. У цьому контексті маркетинг волонтерських соціальних проєктів набуває значення не лише комунікаційного інструменту, а й складової стратегічного управління, спрямованої на формування ефективної взаємодії між соціальними службами, волонтерами, донорами та іншими зацікавленими сторонами.

Об'єктом дослідження виступають волонтерські соціальні проєкти в системі соціальних служб, а предметом – механізми стратегічного управління їх маркетинговою діяльністю. Метою роботи є теоретичне обґрунтування та концептуалізація підходів до стратегічного управління маркетингом волонтерських соціальних проєктів як інструменту підвищення ефективності соціальної роботи в умовах воєнного стану. У статті проаналізовано наукові підходи до розвитку волонтерського руху, ролі соціального та неприбуткового маркетингу, а також окреслено нормативно-правову базу функціонування волонтерської діяльності в Україні. Особливу увагу приділено дослідженню можливостей використання стратегічного маркетингу для формування ціннісного позиціонування волонтерських ініціатив, розширення партнерських мереж, підвищення рівня суспільної довіри та забезпечення ресурсної стійкості соціальних проєктів.

У результаті дослідження визначено, що стратегічний маркетинг у сфері волонтерських соціальних проєктів виконує координаційну функцію, інтегруючи комунікаційні, організаційні та ресурсні процеси в єдину систему управління. Обґрунтовано, що використання маркетингових інструментів у діяльності соціальних служб сприяє підвищенню ефективності надання соціальних послуг, активізації участі громадян у волонтерському русі, залученню додаткових ресурсів та зміцненню партнерських відносин між державним, громадським і міжнародним секторами. Доведено, що стратегічне управління маркетингом волонтерських соціальних проєктів сприяє підвищенню інституційної спроможності соціальних служб та формуванню довгострокової моделі соціальної солідарності в умовах воєнних викликів.

Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації стратегічного управління маркетингом волонтерських соціальних проєктів як інтегрованого управлінського механізму в системі соціальних служб, що поєднує інструменти соціального маркетингу, менеджменту волонтерства та стратегічного планування з метою підвищення соціального впливу й забезпечення сталості волонтерських ініціатив у кризових умовах розвитку суспільства.

**Ключові слова:** соціальне проєктування; проєктна діяльність; стратегічне управління; соціальний маркетинг; волонтерські соціальні проєкти; соціальна робота; соціальні служби; волонтерська діяльність; кризове управління; соціальна підтримка населення.

***V. P. Isachenko, I. H. Gonchar***
*Uman National University, Uman, Ukraine*

# STRATEGIC MARKETING MANAGEMENT OF VOLUNTEER SOCIAL PROJECTS WITHIN THE SOCIAL SERVICES SYSTEM

The article examines the theoretical and applied dimensions of strategic marketing management of volunteer social projects within the system of social services in Ukraine under conditions of full-scale war. The relevance of the topic is determined by the transformation of volunteer activity from a form of civic initiative into a significant social institution performing functions of rapid response to crisis challenges, support for vulnerable population groups, and strengthening of social cohesion. In this context, the marketing of volunteer social projects acquires significance not only as a communication tool but also as a component of strategic management aimed at fostering effective interaction among social services, volunteers, donors, and other stakeholders.

The object of the study is volunteer social projects within the system of social services, while the subject focuses on the mechanisms of strategic management of their marketing activities. The purpose of the study is to provide a theoretical justification and conceptualization of approaches to strategic marketing management of volunteer social projects as a tool for enhancing the effectiveness of social work under martial law conditions. The article analyzes scholarly approaches to the development of the volunteer movement, the role of social and nonprofit marketing, and outlines the regulatory and legal framework governing volunteer activity in Ukraine. Particular attention is given to exploring the potential of strategic marketing for developing the value-based positioning of volunteer initiatives, expanding partnership networks, increasing public trust, and ensuring the resource sustainability of social projects.

The findings indicate that strategic marketing in the sphere of volunteer social projects performs a coordinating function by integrating communication, organizational, and resource processes into a unified management system. It is substantiated that the application of marketing tools in the activities of social services contributes to improving the effectiveness of social service provision, stimulating civic participation in the volunteer movement, mobilizing additional resources, and strengthening partnerships among public, civil society, and international sectors. The study demonstrates that strategic marketing management of volunteer social projects enhances the institutional capacity of social services and contributes to the formation of a long-term model of social solidarity in the context of wartime challenges.

The scientific novelty of the research lies in the conceptualization of strategic marketing management of volunteer social projects as an integrated managerial mechanism within the system of social services that combines the instruments of social marketing, volunteer management, and strategic planning in order to increase social impact and ensure the sustainability of volunteer initiatives in crisis conditions of societal development.

**Key words:** social project design; project-based activity; strategic management; social marketing; volunteer social projects; social work; social services; volunteer activity; crisis management; social support of the population.

**Постановка проблеми.** В умовах повномасштабної війни в Україні волонтерство набуло якісно нового статусу, трансформувавшись із форми громадянської активності у вагомий соціальний інститут, інтегрований у систему соціальної підтримки населення. Воно стало невід'ємним елементом механізмів соціальної адаптації суспільства до кризових викликів, забезпечуючи оперативне реагування на потреби вразливих груп, мобілізацію матеріальних, людських і соціальних ресурсів, а також зміцнення соціальної згуртованості та солідарності громадян.

У цьому контексті маркетинг волонтерських соціальних проєктів постає не як суто комунікаційна діяльність, а як складова стратегічного управління в системі соціальних служб. Його функція полягає у формуванні чіткого ціннісного позиціонування проєктів, розширенні партнерських мереж, забезпеченні ресурсної стійкості та підвищенні публічної довіри. Для системи соціальних служб це означає інституціалізацію маркетингових стратегій у межах загального стратегічного планування організації, що дозволяє узгодити місію, програмні цілі та волонтерські ініціативи з ефективними комунікаційними та ресурсними механізмами. Такий підхід сприяє переходу від ситуативного інформування до довгострокового управління взаємодією зі стейкхолдерами, що, своєю чергою, підсилює соціальний вплив і сталість волонтерських соціальних проєктів.

**Аналіз досліджень та публікацій.** У сучасному науковому дискурсі проблема розвитку волонтерської діяльності та впровадження інструментів соціального маркетингу в умовах

воєнного стану висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників фрагментарно та з різних методологічних позицій. Так, Т. Близнюк, О. Майстренко та І. Кінас [1] обґрунтовують роль PR-інструментарію у формуванні соціально-волонтерських проєктів, акцентуючи на комунікаційній складовій їх реалізації; А. Гриньків і Д. Петрунчак [2], а також С. Гунько і Т. Лях [3] розглядають волонтерство як ресурс забезпечення доступності соціальних послуг та підтримки громад у кризових умовах.

Мотиваційні детермінанти участі громадян у волонтерському русі в період російсько-української війни аналізують А. Єременко та О. Безрукова [4]. Теоретико-методологічні засади соціального маркетингу в системі публічного управління та бізнес-середовищі розкрито у працях С. Іваницької, Н. Бакало та О. Деркач [12], О. Собка та Ю. Фурика [9]. У дослідженні М. Чатурведі та Б. Ашіша Кумара [10], окреслено специфіку маркетингових стратегій для некомерційних організацій; V. Dranus, L. Dranus, I. Koshkalda та T. Lunkina [11] додатково підкреслюють значення соціально відповідального маркетингу в умовах воєнної економіки. Водночас нормативно-правові акти [5, 6, 7, 8] визначають інституційні рамки функціонування волонтерства, проте не регламентують механізмів його маркетингового забезпечення. Таким чином, попри наявність вагомих теоретичних і прикладних напрацювань, недостатньо дослідженим залишається питання інтеграції соціального маркетингу та волонтерських практик як цілісного інструменту підвищення ефективності надання соціальних послуг у воєнних умовах.

**Мета роботи** полягає у теоретичному обґрунтуванні та концептуалізації стратегічного управління маркетингом волонтерських соціальних проєктів у системі соціальних служб.

**Виклад основного матеріалу.** Повномасштабна війна в Україні трансформувала волонтерство з додаткового ресурсу соціальної підтримки у ключовий елемент національної соціальної безпеки.

Нормативно-правову основу функціонування волонтерських ініціатив визначає Закон України «Про волонтерську діяльність», який регламентує правовий статус волонтерів, організацій та напрями діяльності, що створює правову базу для стратегічного маркетингового планування у взаємодії з соціальними службами [7].

Волонтерство, визначене як добровільна безоплатна діяльність на користь суспільства, нормативно регулюється в Україні Законом України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI від 19.04.2011 р., який встановлює основні правові засади провадження волонтерської діяльності та взаємодії між волонтерами і організаціями [7].

До правового забезпечення волонтерства також належать: Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», Закон України «Про громадські об'єднання», Закон України «Про соціальні послуги», а також окремі положення Податкового кодексу щодо стимулювання діяльності неприбуткових організацій, що залучають волонтерів [5].

Серед підзаконних актів важливим є Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 № 1895, яке конкретизує правові, організаційні та координаційні аспекти участі волонтерів у сфері соціальних послуг [6].

На рівні державної політики щодо розвитку волонтерства триває робота над Державною цільовою соціальною програмою з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року, що має створити більш системні правові, фінансові й організаційні засади для підтримки волонтерських ініціатив у умовах військової агресії та соціальних викликів [8].

Законодавство та підзаконні акти також передбачають механізми соціального захисту волонтерів, участь неприбуткових організацій у залученні волонтерів, а також встановлюють умови співпраці між волонтерами, органами місцевого самоврядування й іншими суб'єктами соціальної політики, що є важливою передумовою для стратегічного управління та маркетингу волонтерських соціальних проєктів у соціальній роботі [5].

Волонтерство в системі соціальних служб виступає ресурсом, здатним посилити спроможність надання соціальних послуг, адаптацію у кризових умовах та інтеграцію соціально вразливих категорій населення [2].

Дослідження українських науковців засвідчують, що волонтерський рух після 24 лютого 2022 року набув системного характеру, інтегруючись у сферу соціальних послуг, підтримки ВПО, військовослужбовців та їхніх родин. Волонтерські ініціативи стали фактично партнером державних соціальних служб у кризовому реагуванні [3].

У праці С. Гунько та Т. Лях (2025) «Волонтерство як ресурс наближення соціальних послуг у сільських громадах в умовах війни» доведено, що волонтерські структури забезпечують оперативність, мобільність і гнучкість у наданні соціальних послуг, що особливо важливо для територій, які постраждали від бойових дій.

Автори підкреслюють необхідність стратегічного планування взаємодії між соціальними службами та волонтерськими ініціативами [3].

У контексті стратегічного маркетингу важливим є питання соціально відповідального маркетингу під час війни. У дослідженні Dranus et al. (2024) зазначено, що соціально відповідальний маркетинг стає інструментом підвищення довіри до організацій у кризових умовах, сприяє прозорості діяльності та зміцнює партнерські відносини. Для волонтерських ініціатив це означає необхідність системного управління репутацією та комунікацією з громадськістю [11].

Особливої актуальності набувають цифрові маркетингові інструменти. У статті Т. Близнюк та ін. «Формування соціально-волонтерських проєктів із залученням PR-івентів» обґрунтовано, що PR-івенти, цифрові кампанії та соціальні мережі суттєво підвищують залученість громадян до волонтерської діяльності, формують імідж організації та забезпечують ресурсну підтримку [1].

Дослідження А. Єременко та О. Безрукова “Characteristics of the Volunteer Movement and Motivation of Volunteers in the Conditions of War” показує, що мотивація волонтерів під час війни змінюється – зростає значення патріотичних, морально-ціннісних і колективістських мотивів. Це має безпосередній вплив на маркетингову стратегію: комунікаційні меседжі повинні апелювати до цінностей солідарності, національної єдності та соціальної відповідальності [4].

Маркетинг для волонтерських проєктів передбачає сегментацію аудиторій, позиціонування меседжів, використання цифрових каналів комунікації та адаптацію контент-стратегій у відповідності до цільових груп. Сучасні інструменти, включно із соціальними мережами, донорськими платформами, краудфандингом та цифровими кампаніями, значно розширили можливості волонтерських ініціатив щодо залучення ресурсів та побудови іміджу.

Маркетинг неприбуткових організацій – це систематичний підхід до комунікації місії, залучення ресурсів, сегментації аудиторій і підтримки стейкхолдерів (включно з волонтерами та донорами) [10]. На відміну від комерційного маркетингу, головна мета соціального маркетингу полягає не в отриманні прибутку, а в досягненні суспільних цілей та підвищенні соціального впливу [10].

Соціальний маркетинг включає комунікаційні стратегії, які сприяють не лише інформуванню, а й зміні поведінки аудиторій, залученню волонтерів і донорів [12].

Маркетингові комунікації також сприяють певному позиціюванню волонтерських ініціатив як соціально значущих брендів, що підсилює довіру з боку громадськості та потенційних партнерів [10].

Застосування стратегічного маркетингу в системі соціальних служб виступає ключовим інструментом управління волонтерськими соціальними проєктами, оскільки забезпечує системне позиціонування організації та її ініціатив у суспільному просторі. Стратегічно орієнтована маркетингова діяльність сприяє чіткому формулюванню та ефективній комунікації місії соціальної служби, розширенню ресурсної бази шляхом залучення волонтерів, донорів і партнерів, оптимізації взаємодії з цільовими групами та стейкхолдерами, а також формуванню стійкого рівня довіри й позитивної репутації [10].

У контексті управління волонтерськими соціальними проєктами стратегічний маркетинг виконує функцію координаційного механізму, що інтегрує комунікаційні, організаційні та ресурсні процеси в єдину управлінську систему. Такий підхід відповідає сучасним концепціям соціального маркетингу та менеджменту волонтерства у неприбутковому секторі, орієнтованим на підвищення соціального впливу та забезпечення сталості соціальних ініціатив [10].

Дослідження соціальної складової волонтерства показують, що воно сприяє не лише оперативній підтримці у кризових умовах, але й включенню вразливих груп у соціальні процеси та психосоціальну реабілітацію [2].

Маркетинг у соціальній сфері розглядається як сукупність управлінських заходів, спрямованих на розуміння, формування та задоволення соціальних потреб громадян із використанням маркетингових інструментів, що оптимізують комунікацію та ресурси з метою підвищення суспільного ефекту [9].

У випадку волонтерських проєктів маркетинг включає елементи соціального маркетингу, бренд-менеджменту неприбуткових організацій, цифрових комунікацій та побудови довгострокових партнерських зв’язків. Стратегічний маркетинг дозволяє волонтерським ініціативам адаптуватися до умов конфлікту, мобілізувати ресурси й ефективно взаємодіяти з цільовими аудиторіями.

У період повномасштабної війни волонтерська діяльність в Україні набула не лише гуманітарного, а й управлінського значення, перетворившись на важливий елемент системи соціального управління, що охоплює координацію допомоги, проведення інформаційних кампаній, організацію збору фінансових і матеріальних ресурсів. В умовах воєнного часу суттєво зросла

активність громадських волонтерських ініціатив, а їхня ефективна взаємодія з державними структурами та міжнародними партнерами сприяла оперативному реагуванню на актуальні соціальні потреби населення.

**Висновки та пропозиції.** Стратегічне управління маркетингом волонтерських соціальних проєктів є важливою складовою сучасної соціальної роботи в Україні та сприяє адаптації системи соціального забезпечення до умов війни. Ефективний маркетинг зміцнює інституційну спроможність соціальних служб, розширює можливості ресурсної мобілізації та забезпечує високий рівень соціальної інтеграції для вразливих категорій населення. Інвестиції у розвиток маркетингових стратегій для волонтерських проєктів підсилюють їхній позитивний вплив, сприяють формуванню соціальної солідарності та є важливим елементом стратегічного управління кризовою соціальною політикою.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні моделей інтеграції стратегічного маркетингу в систему управління соціальними службами, оцінюванні соціального впливу волонтерських проєктів у воєнний та повоєнний періоди, а також у формуванні механізмів міжсекторального партнерства для забезпечення сталості соціальних ініціатив.

**Список літератури:**


1. Близнюк Т., Майстренко О., Кінас І. Формування соціально-волонтерських проєктів з залученням PR-івентів в сучасних умовах. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences. 2024. № 334 (5). С. 363–368. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-54 (дата звернення: 07.03.2026).
2. Гриньків А. П., Петрунчак Д. В.. Волонтерська складова у наданні соціальних послуг в умовах воєнного стану. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 1. С. 12–20. URL: https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-1-12-20 (дата звернення: 07.03.2026).
3. Гунько С., Лях Т. Волонтерство як ресурс наближення соціальних послуг у сільських громадах України в умовах воєнного стану. Традиції та новації в розвитку волонтерства в Україні та за кордоном : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ніжин, 2 грудня 2025 р.). 2025. С. 39–42. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/55149 (дата звернення: 07.03.2026).
4. Єременко А., Безрукова О. Характеристика волонтерського руху та мотивація волонтерів в умовах російсько-української війни (за результатами якісного дослідження). Соціологічні студії. 2023. № 2 (23), С. 26–37. URL: https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-02-22-22 (дата звернення: 07.03.2026).
5. Нормативно-правова база. Національна соціальна сервісна служба України. URL: https://nssu.gov.ua/zapobigannya-korupciyi/normatyvno-pravova-baza (дата звернення: 07.03.2026).
6. Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг (Постанова № 1895 від 10 грудня 2003 р.). *Кабінет Міністрів України.* 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-п (дата звернення: 07.03.2026).
7. Про волонтерську діяльність : Закон України № 3236-VI. *Верховна Рада України.* 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text (дата звернення: 07.03.2026).
8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року (Проєкт розпорядження № 715-2025-р). *Кабінет Міністрів України.* 2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-2025-р#Text (дата звернення: 07.03.2026).
9. Собко О. М., Фурик Ю. Д. Соціально відповідальні маркетингові стратегії як складові системи управління бізнес-цінністю. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2024. № 2. С. 136–145. URL: https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.2.12 (дата звернення: 07.03.2026).
10. Chaturvedi, M., Ashish Kumar, B.. Social marketing strategies for the non-profit organizations. *Academy of Marketing Studies Journal,* 2022.Vol:26Issue:6.URL:https://www.abacademies.org/articles/Social-marketing-strategies-for-the-non-profit-1528-2678-26-6-268.pdf (дата звернення: 07.03.2026).
11. Dranus V., Dranus L., Koshkalda I., & Lunkina T. Socially responsible marketing as a tool for effective insurance companies' activities in wartime. Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics". 2025. № 32, С. 93–99. URL: https://doi.org/10.31734/economics2025.32.093 (дата звернення: 07.03.2026).
12. Ivanytska S., Bakalo N., Derkatch O. Social marketing in the system of local government. Economics and Region. 2022. № 1 (84), С. 75–81. URL: https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2548 (дата звернення: 07.03.2026).


**References:**


1. Blyzniuk, T., Maistrenko, O., & Kinas, I. (2024). Formuvannia sotsialno-volonterskykh proiektiv z zaluchenniam PR-iventiv v suchasnykh umovakh [Formation of social-volunteer projects involving PR events in modern conditions]. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences, 334 (5), 363–368. Retrieved from https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-54 [in Ukrainian].
2. Hrynkiv, A. P., & Petrunchak, D. V. (2024). Volonterska skladova u nadanni sotsialnykh posluh v umovakh voiennoho stanu [The volunteer component in the provision of social services under martial law]. Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka [Social Pedagogy: Theory and Practice], (1), 12–20. Retrieved from

https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-1-12-20 [in Ukrainian].

3. Hunko, S., & Liakh, T. (2025). Volonterstvo yak resurs nablyzhennia sotsialnykh posluh u silskykh hromadakh Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Volunteering as a resource for improving access to social services in rural communities of Ukraine under martial law]. In Tradytsii ta novatsii v rozvytku volonterstva v Ukraini ta za kordonom: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Nizhyn, December 2, 2025) (pp. 39–42). Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/55149 [in Ukrainian].

4. Yeremenko, A., & Bezrukova, O. (2023). Kharakterystyka volonterskoho rukhu ta motyvatsiia volonteriv v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (za rezultatamy yakisnoho doslidzhennia) [Characteristics of the volunteer movement and motivation of volunteers in the conditions of the Russian-Ukrainian war (based on qualitative research results)]. Sotsiolohichni studii [Sociological Studios], 2 (23), 26–37. https://doi.org/10.29038/2306-3971-2023-02-22-22 [in Ukrainian].

5. Natsionalna sotsialna servisna sluzhba Ukrainy. (n.d.). Normatyvno-pravova baza [Regulatory framework]. Retrieved from https://nssu.gov.ua/zapobigannya-korupciyi/normatyvno-pravova-baza [in Ukrainian].

6. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2003). Polozhennia pro volontersku diialnist u sferi nadannia sotsialnykh posluh (Postanova № 1895 vid 10 hrudnia 2003 r.) [Regulation on volunteer activity in the field of social services (Resolution No. 1895 of December 10, 2003)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-п [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada Ukrainy. (2011). Zakon Ukrainy "Pro volontersku diialnist" № 3236-VI [Law of Ukraine "On Volunteer Activity" No. 3236-VI]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text [in Ukrainian].

8. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2025). Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy z rozvytku volonterskoi diialnosti v Ukraini na period do 2030 roku (Proiekt rozporiadzhennia № 715-2025-r) [On approval of the State Target Social Program for the Development of Volunteer Activity in Ukraine until 2030 (Draft Resolution No. 715-2025-r)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715-2025-p#Text [in Ukrainian].

9. Sobko, O. M., & Furyk, Yu. D. (2024). Sotsialno vidpovidalni marketynhovi stratehii yak skladovi systemy upravlinnia biznes-tsinnistiu [Socially responsible marketing strategies as components of the business value management system]. Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen, 2, 136–145. Retrieved from https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.2.12 [in Ukrainian].

10. Chaturvedi, M., & Ashish Kumar, B. (2022). Social marketing strategies for nonprofit organizations. *Academy of Marketing Studies Journal*, Vol. 26. Issue: 6. Retrieved from https://www.abacademies.org/articles/Social-marketing-strategies-for-the-nonprofit-1528-2678-26-6-268.pdf

11. Dranus, V., Dranus, L., Koshkalda, I., & Lunkina, T. (2025). Socially responsible marketing as a tool for effective insurance companies' activities in wartime. Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics", (32), 93–99. Retrieved from https://doi.org/10.31734/economics2025.32.093.

12. Ivanytska, S., Bakalo, N., & Derkach, O. (2022). Social marketing in the system of local self-government. Economics and Region, 1 (84), 75–81. Retrieved from https://journals.nupp.edu.ua/eir/en/article/view/2548/2008 [in Ukrainian].

В. П. Ісаченко, І. Г. Гончар

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364:004.9:355.1-057.36-057.75](477)**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-16

***Л. В. Калашнікова, Л. С. Черноус***
*Криворізький державний педагогічний університет,*
*м. Кривий Ріг, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9573-5955 – Калашнікова Л. В.
https://orcid.org/0000-000300916-7205 – Черноус Л. С.
lvkalashnikova@kdpu.edu.ua

## ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ВЗАЄМОДІЇ З ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ

У статті здійснено теоретичний аналіз та систематизацію практик цифровізації соціальної роботи в Україні в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена інтенсифікацією цифрових трансформацій та необхідністю адаптації системи соціального захисту до екстремальних викликів сучасності. Обґрунтовано появу нових категорій вразливості, таких як внутрішньо переміщені особи, ветерани, мешканці прифронтових територій та сім'ї загиблих, чиї потреби вимагають переходу від статичних виплат до мобільних сервісів комплексного супроводу. В роботі представлено розгорнуту класифікацію цифрових інструментів за десятьма функціональними групами: від месенджерів та соціальних мереж до складних систем на основі штучного інтелекту, блокчейну, VR/AR-технологій та геоінформаційних систем. Особливу увагу приділено аналізу ефективності асистивних технологій для інклюзії осіб з інвалідністю та платформування ментального здоров'я для реабілітації учасників бойових дій.

Наукова новизна полягає у визначенні динамічної природи вразливості в умовах війни та структуруванні цифрових інструментів соціального захисту як проактивної системи. Здійснено порівняльний аналіз переваг цифровізації (мінімізація бюрократії, оперативність, масовість) та супутніх ризиків, серед яких означено цифрову нерівність, загрози конфіденційності даних, алгоритмічну упередженість ШІ та можливе професійне вигорання фахівців з соціальної роботи через постійну дистанційну доступність. У висновках означено, що цифровізація трансформує парадигму соціальної роботи, вивільняючи ресурс фахівця для емпатичної підтримки завдяки автоматизації рутинних процесів. Окреслено стратегічні пріоритети подальшого розвитку – від розробки етичних протоколів використання технологій штучного інтелекту до впровадження систем прогнозування соціальних ризиків та законодавчого регулювання відповідальності в автоматизованих системах. Доведено, що український досвід цифровізації соціальної сфери в кризових умовах має потенціал стати світовим еталоном гуманістичного використання інноваційних технологій.

**Ключові слова:** цифровізація соціальної роботи, воєнний стан, вразливі групи населення, соціальний захист, цифрова трансформація, електронне урядування, цифрові технології.

***L. V. Kalashnikova, L. S. Chernous***
*Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine*

## DIGITALIZATION OF SOCIAL WORK UNDER MARTIAL LAW: CHALLENGES OF INTERACTION WITH VULNERABLE GROUPS

The article provides a theoretical analysis and systematization of practices of digitalization of social work in Ukraine under martial law. The relevance of the study is determined by the intensification of digital transformations and the need to adapt the social protection system to the extreme challenges of today. It

substantiates the emergence of new categories of vulnerability, such as internally displaced persons, veterans, residents of frontline territories, and families of the deceased, whose needs require a transition from static payments to mobile services for comprehensive support. The paper presents a detailed classification of digital tools into ten functional groups: from messengers and social networks to complex systems based on artificial intelligence, blockchain, VR/AR technologies, and geographic information systems. Particular attention is paid to analyzing the effectiveness of assistive technologies for the inclusion of persons with disabilities and mental health platforms for the rehabilitation of combatants.

The scientific novelty lies in identifying the dynamic nature of vulnerability in wartime and structuring digital social protection tools as a proactive system. A comparative analysis of the advantages of digitalization (minimization of bureaucracy, efficiency, massiveness) and associated risks has been carried out, among which digital inequality, threats to data confidentiality, algorithmic bias of AI, and possible professional burnout of social work specialists due to constant remote availability have been identified. The conclusions indicate that digitalization is transforming the paradigm of social work, freeing up specialists' resources for empathetic support through the automation of routine processes. Strategic priorities for further development are outlined, ranging from the development of ethical protocols for the use of artificial intelligence technologies to the introduction of social risk prediction systems and legislative regulation of responsibility in automated systems. It has been proven that Ukraine's experience of digitalization of the social sphere in crisis conditions has the potential to become a global benchmark for the humanistic use of innovative technologies.

**Key words:** digitalization of social work, martial law, vulnerable groups, social protection, digital transformation, e-government, digital technologies.

**Постановка проблеми.** Інтенсифікація цифрових трансформацій в Україні тісно взаємопов'язана із реалізацією загальної стратегії електронного урядування. Адже саме запровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій убезпечує втілення клієнтоорієнтованої моделі взаємодії у системі «держава – суспільство – профільні установи» [7, с. 14].

В умовах воєнного стану наднавантаження на систему соціального захисту детерміноване масштабуванням і різноманіттям вразливих груп населення, де поряд з вже наявними виникли нові, які потребують не лише термінової гуманітарної допомоги, а й специфічних механізмів соціальної реінтеграції та довгострокової підтримки, що виходять за межі традиційних бюрократичних протоколів. Зокрема, йдеться про такі групи, як внутрішньо переміщені особи, мешканці окупованих/прифронтових територій, ветерани/ки, цивільні з травмами війни, сім'ї загиблих та безвісти зниклих, діти війни та ін. Їх потреби й запити подекуди діаметрально різняться, оскільки перші нагально потребують ревіталізації життєвого простору (відновлення документів, надання тимчасового притулку, допомога з працевлаштуванням тощо), для других актуалізується створення екосистем повернення (психологічна реабілітація, перенавчання, підтримка ветеранського бізнесу та ін.), треті очікують на комплексне інклюзивне забезпечення і тривалий медико-соціальний супровід, оскільки їхня вразливість пов'язана з незворотними змінами фізичного стану або глибокими психоемоційними травмами. Така неоднорідність остаточно нівелює універсальні підходи минулого, адже в екстремальних умовах сьогодення кожна з цих груп постає перед специфічними викликами, подолання яких вимагає комплексного втручання.

Відтак зміни системи соціального захисту спричинені, з одного боку, глобальною цифровізацією, з іншого – умовами війни і переходом від статичної (вік, інвалідність) до динамічної (втрата дому, роботи, фізичного здоров'я, безпеки існування) вразливості, що вимагає від держави реформування системи соціального забезпечення і переходу від «простих» виплат до мобільних сервісів комплексного супроводу, де провідним стає індивідуальний підхід до кожної нової категорії вразливості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій**. В українському науковому дискурсі питання цифровізації соціальної сфери набуває міждисциплінарного характеру, де технологічні інновації розглядаються крізь призму гуманітарної безпеки та соціальної стійкості. Так, В. Малиновський [9] аналізує цифровізацію не просто як технічне оновлення, а як стратегічний інструмент реформування всієї соціальної політики, наголошуючи на необхідності системного підходу до трансформації, щоб уникнути фрагментарності сервісів. Є. Бородін [3] акцентовано вивчає впровадження єдиної інформаційної системи соціальної сфери як фундаментального елементу публічного управління, що суттєво спрощує адміністрування та забезпечує прозорість виплат. Натомість О. Білецький [2] та Н. Федірко [12] аналізують місце і роль цифрових технологій у професійній діяльності соціальних працівників. У той час, як Г. Гриценко [4] і Т. Єгорова-Луценко [6] приділяють увагу проблемам цифрової грамотності як надавачів, так і отримувачів послуг,

а також необхідності розробки нормативно-правового поля регулювання надання онлайн-послуг. А. Мостова, Н. Прямухіна [10] зауважують важливість вивчення механізмів адаптації цифрових технологій, що використовуються у соціальній сфері, до екстремальних умов війни. У той час як В. Попович, С. Щербина, Т. Новак [11] аналізують візію «цифрового щита» соціального захисту з позиції планування повоєнного відновлення, де технології допомагають автоматизувати підтримку постраждалих від війни та ветеранів.

Попри значні здобутки, наукова спільнота продовжує дискутувати щодо викликів та теоретичного підґрунтя цього процесу. Зокрема, на сьогодні залишається відкритим питання збалансування технологічної ефективності та збереження емпатичного складника соціальної роботи в умовах дистанційної взаємодії, а також механізми подолання цифрового розриву, що потребує подальших досліджень.

Дана стаття має на **меті** здійснення систематизації знання про практики цифровізації соціальної роботи в Україні в умовах воєнного стану, а також аналіз їх впливу на зміни моделі соціального захисту. З-поміж завдань дослідження виокремлено такі, як обґрунтування появи нових категорій вразливості в умовах війни, класифікація запроваджених цифрових інструментів, порівняльний аналіз їх переваг і можливих викликів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Запроваджені у соціальні роботі цифрові технології є надзвичайно різноманітними, йдеться як про традиційні інформаційно-комунікаційні технології й електронні системи документування, так і про передові рішення на основі штучного інтелекту та віртуальної/доповненої реальності. Як традиційні, так і цифрові технології соціальної роботи мають спільні об'єкт (клієнт, що потребує допомоги)/суб'єкт (фахівець, соціальний працівник, що надає допомогу), мету – покращення якості життя, подолання життєвих труднощів, етичні принципи відповідальності, конфіденційності, чесності й поваги до гідності. Проте останні суттєво дозволили змінили формат взаємодії з очного на дистанційний, покращили доступність соціальних послуг 24/7 без фізичних обмежень, прискорили їх надання і забезпечили масовість охоплення клієнтської бази. Кожен з цифрових інструментів виконує специфічні функції – від оптимізації комунікації з клієнтами до забезпечення складних терапевтичних інтервенцій.

Аналізуючи провідні запити й потреби представників вразливих груп, можна припустити, що в сучасних умовах реалізація соціальної роботи вимагає поєднання емпатії та інноваційних підходів. Це обумовлює необхідність чіткої класифікації цифрових інструментів відповідно до запитів кожної категорії отримувачів послуг.

Таблиця 1

**Класифікація цифрових технологій соціальної роботи з вразливими групами населення**

| Вразлива групи населення | Основні потреби | Цифрові технології | Провідні функції |
|---|---|---|---|
| Особи з інвалідністю | Доступність життєвого простору, реабілітація, працевлаштування | Асистивні технології, VR-тренажери, спеціалізовані програмні засоби (аудіоперетворювачі, екранні «читці», перекладачі жестовою мовою, створювачі субтитрів тощо) | Відновлення втрачених функцій і подолання бар'єрів у спілкуванні |
| Особи похилого віку | Соціалізація, медичний догляд, безпека | Телемедицина, «розумний дім», цифрові трекери, асистивні технології, соціальні мережі для літніх людей | Контроль стану здоров'я, комунікація, запобігання самотності |
| Внутрішньо переміщені особи та біженці | Юридична допомога, пошук житла, адаптація | Онлайн-платформи, чат-боти, мобільні додатки, геоінформаційні сервіси | Швидкий доступ до пошукових систем, інформування, навігація ресурсів на новому місці |
| Діти-сироти та діти у складних життєвих обставинах | Освіта, психологічна підтримка, захист прав | Гейміфіковане навчання, онлайн-консультування, електронні реєстри | Здобуття навичок, раннє втручання |
| Сім'ї у складних життєвих обставинах | Матеріальна підтримка, соціальний супровід | Електронні кейс-менеджмент системи, блокчейн для виплат допомоги | Координація роботи різних служб і аналіз динаміки розвитку сім'ї |
| Ветерани/ки та учасники бойових дій | Психологічне розвантаження, перекваліфікація | Платформи ментального здоров'я (AI-терапія), віртуальна/доповнена реальність для подолання ПТСР | Корекція психоемоційного стану, ресоціалізація, швидке опанування нової професії |

Дієвість означених цифрових технологій залежить від контексту їх застосування. Вибір конкретного інструменту завжди має збалансовувати технічну ефективність та етичну відповідальність. Для молодших категорій населення штучний інтелект та інформаційно-комунікативні технології є більш доречними, зважаючи на їх рівень цифрової грамотності, проте вимагають особливого захисту особистісних даних [7, с. 18]. Особам з інвалідністю, ветеранів/нок та учасників бойових дій цифрові технології потрібні для інклюзії та ресоціалізації, проте їх вартість зазвичай робить їх недоступними. Натомість для літніх людей пріоритет зміщується у бік технологій когнітивної стимуляції та простих систем координації догляду, але часто виникає бар'єр у засвоєнні нових інтерфейсів. Для внутрішньо переміщених осіб та біженців актуалізується використання мобільних додатків і онлайн-платформ, які працюють в умовах низької якості зв'язку, зокрема у зонах конфлікту.

З огляду на сучасний світовий та український досвід соціальної роботи, можна структурувати спектр цифрових інновацій в межах таких десяти функціональних груп:

1) *месенджери* (Viber, Telegram, WhatsApp, Signal, Discord) завдяки швидкості й можливості створювати відкриті/закриті/напівзакриті спільноти стали інструментом оперативного інформування, створення груп підтримки [1];

2) *соціальні мережі* (Facebook, Instagram, TikTok, LinkedIn, X (Twitter)) уможливлюють проведення просвітницьких заходів та адвокації, мобілізують ресурси для фандрейзингу й волонтерства;

3) *платформи відеозв'язку* (Zoom, Skype, Google Meet, Microsoft Teams, Webex) використовується для реалізації дистанційного консультування людей, що перебувають на окупованих/прифронтових територіях, за кордоном, а також створення віртуальних груп підтримки, яка особливо важлива для територіальних громад, де відсутні спеціалізовані центри [5];

4) *електронні інформаційні системи, цифрові бази даних та системи ведення кейсів* (ЄICCC, «Дія», вебпортал «Е-допомога», Державний реєстр пошкодженого та знищеного майна, RD4U, «Картка киянина», UNICEF "Primero", "ActivityInfo", Соціальний вебпортал Мінсоцполітики, реєстр «Оберіг», система "Dream" та ін.) автоматизують облік клієнтів, забезпечують обмін даними між відомствами та допомагають уникати дублювання допомоги, що значно підвищує прозорість і швидкість прийняття рішень [8];

5) *чат-боти і мобільні додатки* ("Be My Eyes", "Easy Read", "Seeing AI", "RefugePoint/Refugee Connect", "Talkspace/BetterHelp", «єДопомога», "Rozmova", «Доступно», «Повітряна тривога», «Дитина не сама», "Stop Russian War", "BetterMe: Mental Health", "I Can Help", "SafeYou" та ін.) забезпечують доступ до первинної інформації, алгоритмів самодопомоги 24/7, автоматизують збір звернень та навігацію по соціальних послугах, що дозволяє вивільнити фахівців від виконання рутинної роботи щодо надання первинної інформаційної допомоги;

6) *штучний інтелект* (ChatGPT, Claude, Gemini для генерації контенту; Predictive Analytics у системі соціального захисту, алгоритми розпізнавання облич для пошуку зниклих, AI-аналітика для виявлення патернів домашнього насильства, Woebot для психологічної підтримки) використовується для аналізу великих масивів даних з метою прогнозування соціальних ризиків, раннього виявлення неблагополуччя та персоналізації планів підтримки, а також як інструмент інтелектуального пошуку ресурсів для вирішення складних життєвих обставин [13];

7) *VR/AR реальність* (платформи "Limbix" для лікування депресії у підлітків, "OxfordVR" для подолання страхів, системи VR-симуляції для навчання батьків-вихователів, VR-тренажери для реабілітації після інсультів тощо) виступають інноваційним інструментом для психологічної реабілітації, подолання ПТСР та фобій, а також використовуються для інклюзивного навчання та тренування соціальних навичок у безпечному контрольованому середовищі [14];

8) *технології соціального/фізичного асистування* («розумний дім», сенсори падіння, екзоскелети, роботи-компаньйони на кшталт "ElliQ" або "Paro", смарт-годинники з GPS-трекерами для людей з деменцією, системи "Eye-tracking" для комунікації, протези з біонічним керуванням та ін.) забезпечують автономність людей з інвалідністю та осіб похилого віку, дозволяючи їм довше залишатися у звичному домашньому середовищі та підтримувати зв'язок із зовнішнім світом [13];

9) *блокчейн-технології та цифрові інструменти прозорості* (платформи "AidChain", системи відстеження гуманітарних вантажів, смарт-контракти для адресних соціальних виплат та ін.) забезпечують цільове використання благодійних коштів, унеможливлюють корупційні ризики та гарантують прозорість розподілу допомоги між бенефіціарам [15];

10) *геоінформаційні системи* (інтерактивні карти доступності "DeepStateMap" для моніторингу безпеки, карти пунктів незламності,

ГІС-моніторинг потреб громад “U-Report”) дозволяють візуалізувати соціальні проблеми на рівні територій, оптимально планувати мережу соціальних закладів та оперативно реагувати на кризові ситуації в конкретних локаціях.

Попри нові можливості цифрових технологій, не варто залишати поза увагою виклики, пов’язані з їх запровадженням. Для об’єктивної оцінки доцільності цифровізації соціальних послуг необхідно здійснити їх порівняльний аналіз.

Таблиця 2

**Переваги та недоліки використання цифрових технологій у соціальній роботі**

| Група технологій | Переваги | Недоліки та ризики |
|---|---|---|
| Месенджери | Оперативність, доступність, масовість, спрощені умови приєднання | Ризик вигорання фахівців («завжди на зв’язку»), поширення фейків, низький рівень конфіденційності |
| Соціальні мережі | Масштаб охоплення аудиторії, швидкість реагування | Кібербулінг, порушення приватності клієнтів, залежність від алгоритмів платформ |
| Платформи відеозв’язку | Доступ до фахівців з будь-якої точки світу, економія часу та коштів на логістику | «Цифрова втома», потреба у стабільному Інтернет-з’єднанні, складність встановлення емоційного контакту |
| Електронні бази та реєстри | Мінімізація бюрократії, уникнення дублювання допомоги, прозорість черг | Ризик витоку персональних даних, цифрова нерівність |
| Чат-боти та мобільні додатки | Автоматизація рутинних відповідей, миттєва навігація в кризових ситуаціях | Відсутність «людського обличчя», неможливість вирішити нестандартну, глибоку проблему |
| Штучний інтелект | Предиктивна аналітика, швидка обробка великих даних | Алгоритмічна упередженість (дискримінація), етичні питання прийняття рішень машиною |
| VR/AR технології | Безпечне середовище для проживання травм, висока ефективність реабілітації | Висока вартість обладнання, можливі побічні ефекти (запаморочення, нудота) |
| Асистивні технології | Максимальна автономність і мобільність людини | Технічна складність обслуговування, відчуття ізоляції (заміна людей роботами) |
| Блокчейн | Прозорість фінансових потоків, відсутність корупційних схем | Складність впровадження, правова неврегульованість |
| Геоінформаційні системи | Наочне бачення «гарячих точок» потреб, точне планування ресурсів у громаді | Потреба у постійному оновленні даних, ризик використання карт ворожою стороною в зонах конфлікту |

**Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.** Узагальнюючи, варто зазначити, що цифровізація соціальної роботи не є простою заміною паперових носіїв на електронні, а являє собою фундаментальну зміну парадигми надання допомоги. Вона трансформує соціальну службу з пасивного механізму розподілу благ у проактивну екосистему підтримки людського капіталу. Найвищу ефективність мають цифрові технології (чат-боти, AI, реєстри), які беруть на себе виконання рутинних і аналітичних завдань. Адже це дозволяє мінімізувати ризики професійного вигорання, вивільняючи ресурс фахівця з соціальної роботи для психоемоційної підтримки клієнтів. Актуальним залишається виклик «цифрової нерівності». Дистанційна взаємодія часто ускладнюється відсутністю стабільного зв’язку (особливо на окупованих/прифронтових територіях) або низьким рівнем цифрової грамотності певних груп. Відтак, пріоритетом стає стратегія «низького порогу входу» – розробка максимально простих, інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів, що не потребують спеціальної підготовки. Особливої уваги потребує етичне питання використання цифрових технологій. Оскільки застосування штучного інтелекту та блокчейну передбачає створення нових етичних протоколів, які б гарантували конфіденційність та захист прав людини в цифровому просторі. Зрештою, успіх такої трансформації залежить від рівня сформованості цифрової компетентності самих фахівців з соціальної роботи, які мають стати медіаторами між складними алгоритмами держави та реальними потребами, запитами клієнтів.

Подальші дослідження щодо запровадження цифрових технологій у соціальній роботі мають бути спрямовані на: 1) вивчення можливостей використання методів прогнозування соціальних ризиків за допомогою ШІ; 2) аналіз довгострокового впливу поєднання традиційних методів психотерапії з технологіями віртуально/доповненої реальності, особливо для ветеранів та осіб із ПТСР; 3) оцінку здатності територіальних

громад підтримувати соціальну інфраструктуру виключно на хмарних технологіях в умовах тривалих криз та блекаутів; 4) обґрунтування законодавчих змін, які б регулювали відповідальність за рішення, прийняті за допомогою автоматизованих систем у соціальній сфері тощо.

Важливо відмітити, що цифровізація соціальної роботи в Україні (пост)воєнного періоду, має всі шанси стати світовим еталоном того, як технології можуть служити гуманізму, забезпечуючи стійкість суспільства в умовах динамічної вразливості.

**Список літератури:**


1. Баран Р. Я., Романчукевич М. Й., Борин Н. С. Цифрові технології у соціальній роботі: світовий досвід і перспективи для України. *Ефективна економіка.* 2025. № 4. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.27.

2. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: Виклики та перспективи. *Public Administration and Social Work*. 2024. № 1. С. 38–42. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-6.

3. Бородін Є. Запровадження єдиної інформаційної системи в контексті реформування публічного управління соціальною сферою. *Public administration aspects*. 2021. С. 5–10. DOI: https://doi.org/10.15421/152151.

4. Гриценко Г. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1 (47). С. 36–48. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48.

5. Додон О., Коваленко О. Інформаційні технології в системі соціального захисту. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. С. 74–78. DOI: https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-10.

6. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид*. 2020. № 2 (15). DOI: https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2(15)-13. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pric_2020_2_15.pdf (дата звернення: 13.02.2026).

7. Калашнікова Л. В., Ярова Л. В. Цифровізація соціальних відносин: теоретичне обґрунтування та емпірична верифікація. *Інформаційне суспільство і Природа у фокусі соціологічної аналітики: колективна монографія* / за наук. ред. д. соц. н., проф. А. Лобанової, д. соц. н., проф. Л. Калашнікової, к. соц. н., доц. І. Грабовець. Київ: Вид-во «Каравела», 2023. С. 13–47. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10687/1/%d0%9a%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d1%88%d0%bd%d1%96%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d1%81.%2013-47pdf.pdf (дата звернення: 13.02.2026).

8. Кримчак Л. Ю. Цифрові технології як інструмент у діяльності соціальних служб. *Sworld-Us Conference Proceedings*. 2022. № 1. С. 4–8. DOI: https://doi.org/10.30888/2709-2267.2022-10-01-010.

9. Малиновський В. Я. Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 1. С. 27–31. DOI: https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-4.

10. Мостова А. О., Прямухіна Н. В. Цифрова трансформація соціальної сфери в умовах війни. *Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень*. 2024. С. 133–135. URL: https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/16732/16628 (дата звернення: 12.02.2026).

11. Попович В., Щербина С., Новак Т. Цифрова трансформація сфери соціального захисту в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. № 2 (55). С. 82–88. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.82-88.

12. Федірко Н. В. Цифровий соціальний захист в Україні: передумови та стратегічні виклики. *Social and labour relations: theory and practice*. 2022. № 12 (1). С. 1–13. DOI: https://doi.org/10.21511/slrtp.12 (1).2022.01.

13. European Social Network, ESN. Transforming Social Services through Digitalisation. ESN Thematic Reports. 2021. 11 p. URL: https://www.esn-eu.org/sites/default/files/2021-08/Digitalisation_small.pdf (дата звернення: 12.02.2026).

14. Goldkind L., Wolf L., Freddolino Paul P. Digital Social Work: Tools for Practice with Individuals, Organizations, and Communities. Oxford University Pres, 2019. 320 p.

15. Steiner O. Social Work in the Digital Era: Theoretical, Ethical and Practical Considerations. *British Journal of Social Work*. 2021. No. 51 (8). P. 3358–3374. DOI: https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa160.


**References:**


1. Baran, R. Y., Romanchukevych, M. Y., & Boryn, N. S. (2025). Tsyfrovi tekhnolohii u sotsialnii roboti: svitovyi dosvid i perspektyvy dlia Ukrainy [Digital technologies in social work: global experience and prospects for Ukraine]. *Effective Economy*, 4. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.27 [in Ukrainian].

2. Biletskyi, O. P. (2024). Intehratsiia tsyfrovykh tekhnolohii u sotsialnu robotu: Vyklyky ta perspektyvy [Integration of digital technologies into social work: Challenges and prospects]. *Public Administration and Social Work*, 1, 38–42. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-6 [in Ukrainian].

3. Borodin, Y. (2021). Zaprovadzhennia yedynoi informatsiinoi systemy v konteksti reformuvannia publichnoho upravlinnia sotsialnoiu sferoiu [Introduction of a unified information system in the context of reforming public administration in the social sphere]. *Public administration aspects*, 5–10. https://doi.org/10.15421/152151 [in Ukrainian].

4. Hrytsenko, H. (2024). Tsyfrovizatsiia sotsialnykh posluh: problemy mozhlyvostei ta kompetentsii [Digitalization of social services: problems of opportunities and competence]. *Current issues in law: theory and practice*, 1 (47), 36–48. https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48 [in Ukrainian].

5. Dodon, O., Kovalenko, O. (2023). Informatsiini tekhnolohii v systemi sotsialnoho zakhystu [Information technologies in the social protection system]. *Modeling the development of economic systems*, 2, 74–78. https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-10 [in Ukrainian].

6. Yehorova-Lutsenko, T. P. (2020). Tsyfrovizatsiia systemy nadannia sotsialnykh posluh v Ukraini [Digitalization of the social services delivery system in Ukraine]. *Law and innovative society: electronic scientific publication*, 2 (15). https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-2(15)-13 [in Ukrainian].

7. Kalashnikova, L. V., Yarova, L. V. (2023). Tsyfrovizatsiia sotsialnykh vidnosyn: teoretychne obgruntuvannia ta empirychna veryfikatsiia [Digitalization of social relations: theoretical justification and empirical verification]. *The information society and nature in the focus of sociological analytics: collective monograph* / A. Lobanova, L. Kalashnikova, I. Grabovets (ed.). Kyiv: Karavela Publishing House. Retrieved from https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10687/1/%d0%9a%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d1%88%d0%bd%d1%96%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d1%81.%2013-47pdf.pdf (accessed: 13.02.2026) [in Ukrainian].

8. Krymchak, L. Y. (2022). Tsyfrovi tekhnolohii yak instrument u diialnosti sotsialnykh sluzhb [Digital technologies as a tool in social services]. *Sworld-Us Conference Proceedings*, 1, 4–8. https://doi.org/10.30888/2709-2267.2022-10-01-010 [in Ukrainian].

9. Malynovskyi, V. Y. (2021). Stratehichni aspekty tsyfrovoi transformatsii sotsialnoi sfery [Strategic aspects of digital transformation in the social sphere]. *Socio-economic problems of the modern period in Ukraine*, 1, 27–31. Retrieved from https://lib.lntu.edu.ua/uk/147258369/9195 (accessed: 15.02.2026) [in Ukrainian].

10. Mostova, A. O., Priamukhina, N. V. (2024). Tsyfrova transformatsiia sotsialnoi sfery v umovakh viiny [Digital transformation of the social sphere in wartime]. *Applied aspects of contemporary interdisciplinary research*, 133–135. https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-4 [in Ukrainian].

11. Popovych, V., Shcherbyna, S., & Novak, T. (2025). Tsyfrova transformatsiia sfery sotsialnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu i povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Digital transformation of the social protection sphere in the conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work*", 2 (55), 82–88. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.82-88 [in Ukrainian].

12. Fedirko, N. V. (2022). Tsyfrovyi sotsialnyi zakhyst v Ukraini: peredumovy ta stratehichni vyklyky [Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges]. *Social and labor relations: theory and practice*, 12 (1), 1–13. https://doi.org/10.21511/slrtp.12 (1).2022.01 [in Ukrainian].

13. ESN (2021). Transforming Social Services through Digitalisation. ESN Thematic Reports. Retrieved from https://www.esn-eu.org/sites/default/files/2021-08/Digitalisation_small.pdf (accessed: 12.02.2026) [in English].

14. Goldkind, L., Wolf, L., & Freddolino Paul, P. (2019). Digital Social Work: Tools for Practice with Individuals, Organizations, and Communities. Oxford University Pres [in English].

15. Steiner, O. (2021). Social Work in the Digital Era: Theoretical, Ethical and Practical Considerations. *British Journal of Social Work*, 51 (8), 3358–3374. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa160 [in English].

Л. В. Калашнікова, Л. С. Черноус
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 28.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026.
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.6-053.2:373.5**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-17

***Є. М. Калінін, Л. Г. Харченко***
*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Лубни, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9451-2335 – Калінін Є. М.
https://orcid.org/0000-0002-4157-0216 – Харченко Л. Г.
lyudmula.kharchenko@gmail.com

# ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ-ВПО В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено практику соціального супроводу дітей із числа внутрішньо переміщених осіб у закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Обґрунтовано актуальність проблеми крізь призму забезпечення права дитини на безпечну, доступну й безперервну освіту, збереження її емоційної рівноваги, підтримки адаптації до нового соціального й освітнього середовища. На основі аналізу нормативно-правових документів і сучасних наукових праць уточнено сутність соціального супроводу дітей-ВПО як комплексної міждисциплінарної діяльності, що поєднує соціально-педагогічну підтримку, психологічну допомогу, освітньо-організаційний супровід, посередництво між родиною та інституціями, а також створення умов для інтеграції дитини в класний колектив і громаду. Узагальнено наукові підходи до визначення провідних напрямів такої роботи в шкільній практиці. Виокремлено первинну соціально-педагогічну діагностику потреб і ризиків, адаптаційно-інтеграційну роботу, психосоціальну підтримку, освітньо-організаційний супровід, роботу з родиною та міжвідомчу взаємодію. Охарактеризовано найбільш продуктивні форми й методи соціального супроводу, серед яких індивідуальні консультації, адаптаційні групи, тренінгові заняття, класні години підтримувального змісту, інтеграційні заходи, арт-терапевтичні та рефлексивні практики, кейс-менеджмент, педагогічний консиліум, партнерська взаємодія з батьками. Доведено, що сучасний соціальний супровід дітей-ВПО має бути комплексним, персоніфікованим, чутливим до травматичного досвіду та спрямованим на формування відчуття безпеки, життєстійкості, комунікативної компетентності й повноцінного включення дитини в освітнє середовище. Ефективний соціальний супровід дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти є важливою умовою їх успішної адаптації, емоційної стабілізації та повноцінного включення в освітнє середовище.

**Ключові слова:** діти-ВПО, соціальний супровід, заклад загальної середньої освіти, адаптація, безпека.

***E. M. Kalinin, L. G. Kharchenko***
*State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University", Lubny, Ukraine*

## PRACTICE OF SOCIAL SUPPORT OF IDP CHILDREN IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The article highlights the practice of social support for children from among internally displaced persons in secondary education institutions under martial law. The relevance of the problem is substantiated through the prism of ensuring the child's right to safe, accessible and continuous education, preserving their emotional balance, and supporting adaptation to a new social and educational environment. Based on the analysis of regulatory documents and modern scientific works, the essence of social support for IDP children is clarified as a complex interdisciplinary activity that combines social and pedagogical support, psychological assistance, educational and organizational support, mediation between the family and institutions, as well as creating conditions for the child's integration into the classroom and community. Scientific approaches

to determining the leading directions of such work in school practice are summarized. The primary socio-pedagogical diagnostics of needs and risks, adaptation and integration work, psychosocial support, educational and organizational support, work with the family and interagency interaction are highlighted. The most productive forms and methods of social support are characterized, including individual consultations, adaptation groups, training sessions, classroom hours of supportive content, integration activities, art therapy and reflective practices, case management, pedagogical consultation, partnership interaction with parents. It is proven that modern social support for IDP children should be comprehensive, personalized, sensitive to traumatic experience and aimed at forming a sense of security, resilience, communicative competence and full inclusion of the child in the educational environment. Effective social support for IDP children in general secondary education institutions is an important condition for their successful adaptation, emotional stabilization and full inclusion in the educational environment.

**Key words:** IDP children, social support, general secondary education institution, adaptation, security.

**Постановка проблеми.** Воєнні події, масове внутрішнє переміщення населення, руйнування усталених соціальних зв'язків і зміна освітнього середовища істотно загострили питання забезпечення права дитини на безпечне, безперервне й доступне навчання. Для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб заклад загальної середньої освіти виконує освітню, соціально-захисну, комунікативну та інтеграційну функції. Нормативну основу такого підходу становлять: Закон України «Про освіту», який закріплює право на якісну й доступну освіту, принципи недискримінації та безпечного освітнього середовища; Закон України «Про повну загальну середню освіту», де гарантовано рівний доступ до здобуття повної загальної середньої освіти й підтримано різні форми її організації; Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», що визначає правові гарантії захисту цієї категорії громадян і, зокрема, дітей [6; 7; 8].

Підвищену значущість проблеми посилюють сучасні підходи держави до психологічної та соціально-педагогічної підтримки учасників освітнього процесу у воєнний період. У листі МОН України щодо діяльності психологічної служби в системі освіти наголошено на систематичній і поетапній психологічній допомозі дітям, які переживають наслідки війни, переселення, втрат і тривалого стресу. Типова програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу також орієнтує школу на щоденну емоційну підтримку, своєчасне виявлення труднощів адаптації, міжвідомчу взаємодію та допомогу фахівців. За таких умов соціальний супровід дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти слід розглядати як цілісну практику захисту прав дитини, нормалізації її емоційного стану, налагодження взаємодії з класним колективом, педагогами, сім'єю та громадою [9; 14].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання підтримки дітей-ВПО розкрито в монографіях, посібниках та науково-методичних працях. Так, у монографії «Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки» Т. Алєксєєнко, Л. Гончар, Т. Куниця, Д. Бибик систематизували соціально-педагогічні ризики внутрішнього переміщення та окреслили практики підтримки дітей і сімей у приймаючих громадах [2]. У посібнику «Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців» за редакцією Т. Алєксєєнко розкрито алгоритм розроблення й реалізації технології супроводу, поєднано індивідуальні та групові форми роботи, показано роль шкільного соціального педагога й практичного психолога [1]. Праця В. Лютого та А. Дулі присвячена сім'ям ВПО з дітьми, поглиблює розуміння потреб і запиту на соціальну підтримку [4]. Навчально-методичний посібник за редакцією С. Сапіги представляє модель соціально-педагогічної та психосоціальної підтримки дітей із числа ВПО в умовах воєнного часу та зосереджує увагу на розвитку життєстійкості й особистісного потенціалу [11]. Однак питання практики соціального супроводу дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти потребує уточнення та виокремлення провідних напрямків, форм і методів її реалізації в сучасних умовах.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Мета статті – здійснити узагальнення практики соціального супроводу дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Соціальний супровід дітей-ВПО у шкільному середовищі доцільно тлумачити як комплексну міждисциплінарну діяльність, що поєднує соціально-педагогічну підтримку, психологічну допомогу, організацію безпечної освітньої взаємодії, посередництво між сім'єю та інституціями, а також створення умов для повноцінного включення дитини в життя класу і громади. Важливим у нашому дослідженні є підхід Ю. Жданович, яка наголошує на необхідності розглядати підтримку дітей вимушених переселенців як систему заходів суб'єктів соціально-педагогічної

роботи, спрямовану на надання допомоги дітям вимушених переселенців, де триває військовий конфлікт, у процесі їх соціалізації, орієнтованої на визначення інтересів і потреб, створення умов для успішної адаптації до нових умов поселення, подолання стресу, поліпшення соціально-психологічного стану [3, с. 211]. Наукові положення дослідниці допомагають окреслити базову логіку шкільного супроводу дітей-ВПО: 1) діагностування потреб; 2) визначення ризиків; 3) налагодження підтримувального середовища; 4) добір адекватних форм соціального супроводу.

Значущою вважаємо є наукова розвідка М. Чикалової та Н. Юхно, що стосується організації освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. Авторки доводять, що для дітей з числа внутрішньо переміщених осіб важливими є варіативність форм навчання, поєднання очного, змішаного, дистанційного та індивідуального форматів, урахування освітніх втрат, доступу до гаджетів, інтернету та гнучких режимів включення в навчальну діяльність. Погоджуємося з міркуваннями вищезазначених дослідниць, які відзначають, що соціальний супровід у школі не може обмежуватися психологічною допомогою: він охоплює допомогу в організації навчального маршруту, попередження повторної дезадаптації, збереження навчальної мотивації та підтримку зв'язку між дитиною, школою за місцем попереднього навчання і закладом, який її приймає [13].

Поділяємо думку В. Тірон та О. Зубченко, котрі розглядають відчуття дому як один із важливих чинників успішного пристосування до нових життєвих обставин і соціальних зв'язків, обґрунтовують, що створення інклюзивного та толерантного середовища поза межами нового дому допомагає дітям ВПО швидше відчути себе частиною громади [12].

Не можемо оминути увагою наукові висновки М. Лехолетової, А. Дулі та В. Спіріна щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади, які вважають, що «… інтеграція ВПО в приймаючі громади буде успішною за умов: налагодження інформаційно-комунікаційного компонента між усіма зацікавленими сторонами та сформованості принципів толерантності; подолання соціокультурних конфліктів між ВПО й членами приймаючих громад; залучення ВПО до ухвалення рішень у приймаючих громадах (участь у консультативно-дорадчих органах з питань ВПО); здійснення психологічного супроводу ВПО; надання безоплатної правової допомоги та/або соціальної послуги представництва інтересів; створення робочих місць для ВПО та підтримки соціального підприємництва; організації програм підвищення кваліфікації та/або перекваліфікації ВПО; створення рівного доступу до освіти й можливостей для відпочинку; налагодження командної взаємодії через спільну волонтерську діяльність; розвиток соціальної згуртованості громади; включення ВПО з дітьми в соціально-виховне середовище приймаючих громад; самоорганізації життєдіяльності» [10, с. 35].

Цінним для нашої розвідки є дослідження А. Маслової та А. Криворотько, яке полягає в обґрунтуванні соціально-педагогічного супроводу дітей із родин ВПО як багатоетапного процесу. Авторки пов'язують його результативність із персоніфікованою підтримкою, розвитком соціальної компетентності, громадянської позиції, комунікативних навичок і лідерського потенціалу. Доцільно звернутися до поглядів дослідниць, котрі підкреслюють, що в умовах війни шкільний супровід має виконувати компенсаторну й виховну функцію, допомагаючи дитині відновлювати відчуття причетності до спільноти, зберігати позитивну ідентичність і долати ізоляцію. Концепція, запропонована А. Масловою та А. Криворотько, сприяє глибшому розумінню ролі школи як осередку щоденної соціалізації дітей-ВПО [5].

Окремий напрям сучасної практики супроводу становить робота з родиною та найближчим соціальним оточенням дитини. Вбачаємо цінність у наукових ідеях В. Лютого та А. Дулі, які зосереджуються на потребах сімей ВПО з дітьми, запиті на різні види допомоги. Для шкільного середовища цей підхід означає необхідність соціального консультування батьків, інформування їх про освітні й соціальні права дитини, сприяння зверненню до послуг громади, залучення родини до індивідуального планування підтримки, а також налагодження груп взаємодопомоги. Розділяємо точку зору дослідників, відповідно до якої підтримка сильних сторін сім'ї та орієнтація на життєстійкість створюють продуктивніші умови для довготривалої адаптації, ніж модель, зосереджена виключно на дефіцитах і травмах [4].

Таким чином, узагальнення наукових праць надає змогу виокремити провідні практичні напрями соціального супроводу дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти. Перший напрям: первинна соціально-педагогічна діагностика, що охоплює виявлення освітніх втрат, труднощів адаптації, емоційного стану, комунікативних бар'єрів та сімейних потреб. Другий напрям: адаптаційно-інтеграційна робота,

яка реалізується через наставництво, підтримку в класному колективі, групові заняття, правила безпечної взаємодії, профілактику стигматизації та булінгу. Третій напрям: психосоціальна підтримка, що включає індивідуальні консультації, тренінгові та арт-терапевтичні форми, емоційне розвантаження, розвиток навичок саморегуляції і життєстійкості. Четвертий напрям: освітньо-організаційний супровід, пов'язаний із вибором форми навчання, адаптацією вимог, координацією з учителями-предметниками, індивідуалізацією темпу та змісту навчання. П'ятий напрям: робота з родиною та міжвідомча взаємодія, у межах якої школа координує контакти з соціальними службами, медичними установами, громадськими організаціями, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів та іншими суб'єктами допомоги.

Наукові положення вищезазначених дослідників допомагають окреслити також сучасні форми і методи соціального супроводу дітей-ВПО у шкільній практиці. До найбільш продуктивних форм належать індивідуальний соціальний супровід, консультації для батьків, малі адаптаційні групи, тренінгові заняття, класні години підтримувального змісту, майстерні спільної діяльності, інтеграційні заходи в межах шкільної громади, міждисциплінарні команди супроводу. Серед методів провідне місце посідають бесіда, спостереження, педагогічний консиліум, кейс-менеджмент, елементи арт-терапії, казкотерапії, проєктні техніки, рефлексивні вправи, методи ненасильницької комунікації, медіація конфліктних ситуацій, індивідуалізація освітніх вимог та технології партнерської взаємодії з батьками. У науковому дискурсі цінною є позиція дослідників, що полягає в переході від епізодичної допомоги до програмно організованого довготривалого супроводу.

**Висновки.** Отже, практика соціального супроводу дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти є комплексною системою міждисциплінарної допомоги, у межах якої поєднуються соціально-педагогічний, психологічний, освітньо-організаційний та комунікативний компоненти. Найважливішими сучасними формами і методами такого супроводу виступають: первинна діагностика потреб дитини і родини; індивідуальний соціальний супровід; адаптаційні групи та тренінги; консультації для батьків; групові інтеграційні заходи в класі; арт- і казкотерапевтичні практики; координація між школою, родиною, соціальними службами та громадою; гнучке поєднання очної, змішаної, дистанційної й індивідуальної форм навчання. Науковий аналіз фахових праць надав підстави виокремити три провідні характеристики сучасного соціального супроводу дітей-ВПО: комплексність і міжвідомчість; персоніфікованість і чутливість до травматичного досвіду; спрямованість на інтеграцію дитини у класний колектив і громаду через розвиток життєстійкості, комунікативної компетентності та відчуття безпеки.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні й експериментальній перевірці моделей міжвідомчого соціального супроводу дітей-ВПО в закладах загальної середньої освіти з урахуванням вікових особливостей, освітніх втрат, цифрових форматів підтримки та ресурсів територіальної громади.

**Список літератури:**


1. Алєксєєнко Т. Ф., Бибик Д. Д., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю. Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців : посібн. / за ред. Т. Ф. Алєксєєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 208 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723131/
2. Алєксєєнко Т. Ф., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю., Бибик Д. Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723129/
3. Жданович Ю. М. Соціально-педагогічна підтримка дітей вимушених переселенців як наукова проблема. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2015. Вип. 19, кн. 1. С. 204–213. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/107220/1/%D0%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%AE.%D0%9C..pdf
4. Лютий В., Дуля А. Сім'ї внутрішньо переміщених осіб з дітьми: потреби та стратегії опанування складними обставинами. *Ввічливість. Humanitas.* 2023. № 1. С. 49–58. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.7
5. Маслова А., Криворотько А. Соціально-педагогічний супровід дітей із родин ВПО в умовах війни. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.* 2025. № 1 (34). С. 51–55. DOI: https://doi.org/10.33842/22195203-2025-34-135-51-55
6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19
8. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20
9. Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників

щодо надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу : наказ МОН України від 15.05.2023 № 560. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0560729-23

10. Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2025. Вип. 1. С. 30–36. DOI https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5

11. Сапіга С. В., Спіріна Т. П., Горчинський Р. А., Дорошок Д. В. Соціально-педагогічна та психосоціальна підтримка дітей із числа внутрішньо переміщених осіб у період літнього оздоровлення в умовах воєнного часу : навч.-метод. посібн. / за ред. С. В. Сапіги. Київ : ФОП Буря О. Д., 2023. 182 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47182/

12. Тірон В. О., Зубченко О. С. Відчуття дому як чинник соціально-психологічної адаптації дітей ВПО у приймаючих громадах (на прикладі м. Ямпіль Вінницької області). *Вікова та педагогічна психологія.* 2025. Вип. 77. Т. 1. С. 137–143. DOI: https://doi.org/10.32782/hbts.77.1.22

13. Чикалова М., Юхно Н. Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. *Український педагогічний журнал.* 2023. № 3. С. 13–22. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-13-22

14. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в умовах воєнного стану : лист МОН України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v8794729-22

**References:**

1. Alieksieienko, T. F., Bybyk, D. D., Honchar, L. V., & Kunytsia, T. Yu. (2020). Sotsialno-pedahohichnyi suprovid ditei vymushenykh pereselentsiv: posibnyk [Social and pedagogical support of forcibly displaced children: manual]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 208 p. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723131/ [in Ukrainian].

2. Alieksieienko, T. F., Honchar, L. V., Kunytsia, T. Yu., & Bybyk, D. D. (2020). Vymusheni pereselentsi: sotsialno-pedahohichni problemy i dosvid pidtrymky: monohrafiia [Forcibly displaced persons: social and pedagogical problems and support experience: monograph]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 240 p. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723129/ [in Ukrainian].

3. Zhdanovych, Yu. M. (2015). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei vymushenykh pereselentsiv yak naukova problema [Social and pedagogical support of forcibly displaced children as a scientific problem]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi,* 19 (1), 204–213. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/107220/1/%D0%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%AE.%D0%9C..pdf [in Ukrainian].

4. Liutyi, V., & Dulia, A. (2023). Simi vnutrishno peremishchenykh osib z ditmy: potreby ta stratehii opanuvannia skladnymy obstavynamy [Families of internally displaced persons with children: needs and strategies for coping with difficult circumstances]. *Vvichlyvist. Humanitas – Humanitas,* 1, 49–58. https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.7 [in Ukrainian].

5. Maslova, A., & Kryvorotko, A. (2025). Sotsialno-pedahohichnyi suprovid ditei iz rodyn VPO v umovakh viiny [Social and pedagogical support of children from internally displaced families under wartime conditions]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia: Pedahohika,* (34), 51–55. https://doi.org/10.33842/22195203-2025-34-135-51-55 [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 № 1706-VII [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine dated 20.10.2014 No. 1706-VII]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18 [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19 [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IX [On complete general secondary education: Law of Ukraine dated 16.01.2020 No. 463-IX]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20 [in Ukrainian].

9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2023). Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv shchodo nadannia psykholohichnoi pidtrymky uchasnykam osvitnoho protsesu: nakaz vid 15.05.2023 № 560 [On approval of the Standard advanced training program for pedagogical workers on providing psychological support to participants in the educational process: Order dated 15.05.2023 No. 560]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/v0560729-23 [in Ukrainian].

10. Lekholetova, M. M., Dulia, A. V., & Spirina, V. Ye. (2025). Intehratsiia vnutrishno peremishchenykh osib u pryimaiuchi hromady [Integration of internally displaced persons into host communities]. *Sotsialna robota ta psykholohiia: osvita i nauka – Social Work and Psychology: Education and Science,* 1, 30–36. https://doi.org/10.32782/3041-1351/ [in Ukrainian].

11. Sapiha, S. V., Spirina, T. P., Horchynskyi, R. A., & Doroshok, D. V. (2023). Sotsialno-pedahohichna ta psykhosotsialna pidtrymka ditei iz chysla vnutrishno peremishchenykh osib u period litnoho ozdorovlennia v umovakh voiennoho chasu: navchalno-metodychnyi posibnyk [Social-pedagogical and psychosocial support of children from among internally displaced persons during summer recreation under wartime conditions: educational and methodological manual]. Kyiv: FOP Buria O. D., 182 p. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47182/ [in Ukrainian].

12. Tiron, V. O., & Zubchenko, O. S. (2025). Vidchuttia domu yak chynnyk sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii ditei VPO u pryimaiuchykh hromadakh (na prykladi m. Yampil Vinnytskoi oblasti) [A sense of home as a factor in the socio-psychological adaptation of internally displaced children in host communities (a case study of Yampil, Vinnytsia region)]. *Vikova ta pedahohichna psykholohiia – Developmental and Pedagogical Psychology,* 77 (1), 137–143. DOI: https://doi.org/10.32782/hbts.77.1.22 [in Ukrainian].

13. Chykalova, M., & Yukhno, N. (2023). Osoblyvosti osvitnoho protsesu v umovakh povnomasshtabnykh boiovykh dii [Peculiarities of the educational process under conditions of full-scale hostilities*]. Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Educational Journal,* 3, 13–22. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-13-22 [in Ukrainian].

14. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). Shchodo diialnosti psykholohichnoi sluzhby u systemi osvity v umovakh voiennoho stanu: lyst vid 02.08.2022 № 1/8794-22 [On the activity of the psychological service in the education system under martial law: Letter dated 02.08.2022 No. 1/8794-22]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/v8794729-22 [in Ukrainian].

Є. М. Калінін, Л. Г. Харченко
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.4:352/354**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-18

***А. В. Камбур***
*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,*
*м. Чернівці, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3751-7228 – Камбур А. В.
a.kambur@chnu.edu.ua

# НЕДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ

У статті здійснено комплексний аналіз інституційної взаємодії територіальних громад і недержавних суб'єктів у сфері надання соціальних послуг в Україні. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією системи соціального захисту в умовах децентралізації, повномасштабної війни, розширенням кола вразливих груп населення та ускладненням структури соціальних ризиків на місцевому рівні. За таких умов територіальні громади дедалі частіше стикаються з обмеженістю власних кадрових, організаційних і фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення належного обсягу базових і спеціалізованих соціальних послуг. Це обумовлює посилення ролі недержавного сектору як важливого учасника локальної соціальної політики.

Мета статті полягає у виявленні інституційних особливостей, основних бар'єрів і перспектив взаємодії органів місцевого самоврядування з недержавними надавачами соціальних послуг. Методологічну основу дослідження становить поєднання інституційного, системного та прикладного підходів. У роботі використано аналіз нормативно-правової бази, наукових публікацій, узагальнення сучасних даних про структуру надавачів соціальних послуг, а також інтерпретацію емпіричних матеріалів, що характеризують практики організації соціальних послуг на рівні громади.

Обґрунтовано, що сучасна модель організації соціальних послуг в Україні зберігає провідну роль державних і комунальних установ, однак саме недержавні суб'єкти дедалі активніше забезпечують гнучкі, спеціалізовані та інноваційні форми підтримки, особливо у сферах кризового втручання, соціально-психологічної реабілітації, соціального супроводу, допомоги внутрішньо переміщеним особам, сім'ям військовослужбовців, ветеранам та іншим вразливим категоріям населення. Встановлено, що участь недержавного сектору в системі соціальних послуг має територіально нерівномірний характер: найбільшою мірою вона представлена у великих містах і громадах із розвиненішою інституційною інфраструктурою, тоді як у сільських і селищних громадах її потенціал використовується лише частково.

З'ясовано, що розвиток партнерства між громадами та недержавними суб'єктами стримується низкою чинників, серед яких неповна нормативна визначеність механізмів соціального замовлення, кадровий дефіцит, обмеженість місцевих бюджетів, недостатня аналітична спроможність громад, слабка інституційна підтримка недержавних організацій та фрагментарність міжсекторальної комунікації. Водночас доведено, що системна взаємодія органів місцевого самоврядування з недержавними надавачами може стати важливим чинником підвищення доступності, адресності та якості соціальних послуг, а також посилення соціальної стійкості громади в умовах кризи.

Наукова новизна статті полягає у систематизації сучасних форм, суперечностей і перспектив міжсекторальної взаємодії у сфері соціальних послуг з урахуванням воєнного контексту, локального рівня врядування та структурної неоднорідності ринку соціальних послуг. Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості їх використання для вдосконалення місцевих програм розвитку соціальних послуг, процедур соціального замовлення, механізмів підтримки недержавних надавачів та інструментів оцінювання потреб населення.

**Ключові слова:** соціальні послуги; територіальна громада; недержавний сектор; соціальне партнерство; соціальне замовлення; органи місцевого самоврядування; соціальна робота; вразливі групи населення.

***A. V. Kambur***
*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine*

# THE NON-GOVERNMENTAL SECTOR IN THE SOCIAL SERVICES SYSTEM OF TERRITORIAL COMMUNITIES: DIRECTIONS AND FORMS OF INTERACTION

The article presents a comprehensive analysis of the institutional interaction between territorial communities and non-governmental actors in the field of social service provision in Ukraine. The relevance of the study is determined by the transformation of the social protection system under decentralisation, the full-scale war, the expansion of vulnerable population groups, and the increasing complexity of social risks at the local level. Under such conditions, territorial communities are increasingly facing limitations in their own staff, organisational and financial resources required to ensure an appropriate range of basic and specialised social services. This intensifies the role of the non-governmental sector as an important participant in local social policy.

The purpose of the article is to identify the institutional features, major barriers and prospects of interaction between local self-government bodies and non-governmental providers of social services. The methodological basis of the study combines institutional, systemic and applied approaches. The paper uses analysis of the legal framework, scholarly publications, generalisation of current data on the structure of social service providers, as well as interpretation of empirical materials characterising practices of organising social services at the community level.

It is substantiated that the current model of organising social services in Ukraine preserves the leading role of state and municipal institutions; however, non-governmental actors are increasingly providing flexible, specialised and innovative forms of support, especially in the areas of crisis intervention, socio-psychological rehabilitation, social support, assistance to internally displaced persons, families of military personnel, veterans and other vulnerable population groups. The study establishes that the participation of the non-governmental sector in the social services system is territorially uneven: it is most represented in large cities and communities with more developed institutional infrastructure, whereas in rural and settlement communities its potential is only partially used.

It has been found that the development of partnership between communities and non-governmental actors is constrained by a number of factors, including incomplete regulatory definition of social contracting mechanisms, staff shortages, limited local budgets, insufficient analytical capacity of communities, weak institutional support for non-governmental organisations, and fragmented intersectoral communication. At the same time, the article proves that systematic interaction between local self-government bodies and non-governmental providers may become an important factor in improving the accessibility, targeting and quality of social services, as well as strengthening the social resilience of communities in times of crisis.

The scientific novelty of the article lies in the systematisation of current forms, contradictions and prospects of intersectoral interaction in the field of social services, taking into account the wartime context, the local governance level and the structural heterogeneity of the social services market. The practical significance of the research results lies in the possibility of using them to improve local social service development programmes, social contracting procedures, support mechanisms for non-governmental providers, and tools for assessing the needs of the population.

**Key words:** social services; territorial community; non-governmental sector; social partnership; social contracting; local self-government; social work; vulnerable population groups.

**Постановка проблеми.** Реформування системи соціального захисту в Україні супроводжується суттєвим перерозподілом управлінських повноважень, відповідальності та ресурсів між центральними органами влади й органами місцевого самоврядування. Унаслідок децентралізації саме територіальні громади стали базовим рівнем організації соціальних послуг, оцінювання потреб населення, планування мережі надавачів, координації міжвідомчої взаємодії та контролю якості соціальної підтримки [1; 2; 5]. Разом із тим повномасштабна війна істотно ускладнила функціонування локальної соціальної інфраструктури: зросла чисельність внутрішньо переміщених осіб, посилилися потреби сімей військовослужбовців, ветеранів, осіб з інвалідністю, дітей, які пережили травматичний досвід, та інших груп, що перебувають у складних життєвих обставинах.

У цих умовах громади нерідко виявляються неспроможними самостійно забезпечити повний спектр соціальних послуг через кадрові, фінансові, інфраструктурні та організаційні обмеження. Відтак зростає значення недержавних суб'єктів – громадських і благодійних організацій, релігійних інституцій, приватних надавачів, фізичних осіб-підприємців, які можуть доповнювати або підсилювати комунальний сектор у тих

сегментах, де потрібні оперативність, мобільність, міждисциплінарність і гнучкість. Водночас реальна практика такої взаємодії залишається нерівномірною і нерідко несистемною. Це актуалізує потребу в науковому осмисленні інституційних механізмів, бар'єрів та перспектив партнерства територіальних громад із недержавними суб'єктами у сфері соціальних послуг.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика розвитку соціальних послуг у громадах, участі недержавного сектору у реалізації соціальної політики та вдосконалення механізмів локального соціального врядування знайшла відображення у працях сучасних українських дослідників. Т. Семигіна аналізує правові інновації у сфері соціальних послуг та суперечності їх реалізації в умовах децентралізації [6; 7]. Н. Шматько розглядає труднощі впровадження системи соціального забезпечення в територіальних громадах, звертаючи увагу на проблеми ресурсного та організаційного характеру [8]. О. Лебединська, О. Іванісов, В. Лугова роблять акцент на міждисциплінарному характері інтегрованих соціальних послуг і необхідності комплексного підходу до їх організації [9]. Нормативно-правові та управлінські аспекти функціонування системи соціальних послуг відображено також у чинному законодавстві та підзаконних актах, які регламентують порядок надання послуг, ведення Реєстру та оцінювання потреб населення [1–5].

Разом із тим у наявному науковому дискурсі недостатньо уваги приділено саме інституційній взаємодії громади й недержавного сектору як формі міжсекторального врядування. Потребують подальшого осмислення питання структурної нерівномірності ринку соціальних послуг, впливу воєнного контексту на трансформацію моделей партнерства, а також залежності між організаційною спроможністю громади та масштабом залучення недержавних надавачів до системи соціальної підтримки.

**Мета статті –** виявити інституційні особливості, основних бар'єрів і перспектив взаємодії територіальних громад із недержавними суб'єктами у сфері надання соціальних послуг.

**Виклад основного матеріалу.** Чинне законодавство України формує багатосуб'єктну модель системи соціальних послуг. Закон України «Про соціальні послуги» закріплює правові та організаційні засади функціонування цієї сфери, визначає види послуг, категорії отримувачів, права й обов'язки сторін та окреслює коло можливих надавачів, до яких належать не лише державні та комунальні установи, а й недержавні організації, фізичні особи-підприємці та інші суб'єкти, включені до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг [1; 3]. Постанова Кабінету Міністрів України № 587 конкретизує порядок організації надання соціальних послуг, а наказ Міністерства соціальної політики України № 130-Н визначає процедурні засади оцінювання потреб населення територіальної громади [2; 4]. У поєднанні із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» ці акти створюють нормативну основу, відповідно до якої саме громада стає центральним організатором локальної системи соціальної підтримки [5].

Однак формальна відкритість системи до участі різних суб'єктів не усуває фактичної структурної асиметрії. Проведений аналіз засвідчує, що провідну роль у наданні соціальних послуг і надалі відіграють комунальні та державні установи. Саме вони становлять організаційне ядро локальної соціальної інфраструктури та забезпечують базовий спектр послуг: інформування, консультування, соціальний супровід, соціальну адаптацію, натуральну допомогу, догляд удома та інші види допомоги, обов'язкові для функціонування громади. Така домінанта пояснюється передусім інституційною сталістю комунального сектору, його фінансуванням за рахунок публічних коштів, адміністративною визначеністю функцій і безпосередньою підзвітністю органам місцевого самоврядування.

Водночас сучасний розвиток соціальної сфери демонструє, що без участі недержавного сектору забезпечити гнучку, адаптивну і водночас достатньо різноманітну систему соціальних послуг дедалі складніше. Недержавні суб'єкти виявляються особливо значущими у тих сегментах, де потрібні спеціалізовані форми підтримки, нестандартні організаційні підходи, здатність швидко реагувати на нові соціальні ризики та залучати зовнішні ресурси. Ідеться насамперед про кризове втручання, соціально-психологічну реабілітацію, підтримку осіб, які постраждали від насильства, допомогу внутрішньо переміщеним особам, соціальну підтримку сімей військовослужбовців і ветеранів, роботу з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також супровід груп із комбінованими потребами, що потребують міждисциплінарного реагування.

Важливою особливістю недержавного сектору є його здатність діяти в логіці адресної, клієнтоорієнтованої та інноваційної допомоги. На відміну від комунальних установ, які часто функціонують у межах чітко регламентованих адміністративних процедур, недержавні організації

можуть швидше адаптуватися до нових потреб громади, апробовувати нові моделі соціальної роботи, інтегрувати волонтерські, благодійні, міжнародні та проєктні ресурси. У сучасних воєнних умовах ця властивість є особливо значущою, оскільки соціальні ризики змінюються швидше, ніж усталені бюрократичні механізми встигають на них реагувати.

Разом із тим дослідження виявило, що участь недержавного сектору у наданні соціальних послуг має виразно нерівномірний територіальний характер. Найбільшою мірою такі суб'єкти сконцентровані у великих містах, обласних центрах і громадах із розвиненою соціальною інфраструктурою, де є кращі можливості для мобілізації ресурсів, залучення донорської підтримки, формування професійних команд та розвитку міжінституційних мереж. Натомість у сільських і селищних громадах соціальні послуги, як правило, залишаються майже повністю залежними від комунального сектору. Така нерівномірність породжує суттєві диспропорції в доступі населення до спеціалізованих і комплексних послуг та фактично посилює соціальну нерівність між різними типами громад.

Не менш суттєвою проблемою є недостатня розвиненість аналітичного супроводу управлінських рішень у сфері соціальних послуг. Формально оцінювання потреб населення визначено як обов'язковий етап планування соціальної політики громади [4]. Однак на практиці цей процес нерідко зводиться до формального узагальнення статистики, адміністративних звернень або звітних показників. Такий підхід не завжди дозволяє виявити приховані, нові або комбіновані соціальні потреби, особливо ті, що пов'язані з наслідками війни, вимушеним переміщенням, психологічною травматизацією, доглядовим навантаженням у сім'ях або соціальним виснаженням окремих груп населення. За відсутності глибокого аналізу громада не здатна повною мірою побачити, в яких сегментах потрібне посилення комунального сектору, а в яких доцільним є залучення недержавних суб'єктів.

Емпіричне узагальнення практик організації соціальних послуг на рівні громади дозволило виокремити кілька системних бар'єрів міжсекторальної взаємодії. Першим із них є кадровий дефіцит. У багатьох громадах кількість працівників соціальної сфери є недостатньою, а наявні фахівці поєднують адміністративні, організаційні та практичні функції. Особливо гостро відчувається нестача психологів, юристів, реабілітологів, соціальних працівників вузької спеціалізації, а також фахівців, здатних працювати з кризовими або травматичними випадками. За таких умов громада змушена діяти в режимі постійного перевантаження, що знижує якість послуг і послаблює її готовність до розбудови нових партнерських форматів.

Другим бар'єром виступає фінансова обмеженість. Навіть за наявності законодавчих можливостей для закупівлі послуг у недержавних надавачів більшість громад спрямовує основні ресурси на утримання власних установ і покриття найбільш нагальних соціальних витрат. У воєнних умовах ця тенденція посилюється через конкуренцію за бюджетні ресурси між соціальною сферою, безпекою, інфраструктурою та гуманітарними потребами. Унаслідок цього підтримка недержавного сектору часто розглядається як додаткова, а не стратегічна складова соціальної політики, хоча саме вона могла б компенсувати дефіцит послуг у критичних сегментах.

Третім важливим бар'єром є неповна інституційна визначеність соціального замовлення як механізму партнерства. Попри те що законодавство допускає закупівлю соціальних послуг у недержавних надавачів, на локальному рівні часто відсутні чіткі алгоритми формування технічних завдань, розрахунку вартості послуг, визначення критеріїв якості, механізмів моніторингу та оцінювання результативності. У результаті органи місцевого самоврядування нерідко уникають активного використання соціального замовлення, надаючи перевагу адміністративно звичнішим формам організації соціальної допомоги [6]. Це стримує розвиток конкурентного середовища у сфері соціальних послуг і зменшує мотивацію недержавних організацій до входження у систему формального партнерства з громадою.

Четвертим чинником є недостатня інституційна підтримка недержавних суб'єктів. Для повноцінного включення до системи соціальних послуг недержавним організаціям необхідні не лише нормативна легітимізація, а й підтримка у проходженні процедур реєстрації, забезпеченні кадрової професіоналізації, розвитку матеріально-технічної бази, доступі до приміщень, інформації та мереж партнерської взаємодії. За відсутності такої підтримки навіть організації, які мають досвід практичної роботи з вразливими групами, не завжди здатні інтегруватися у публічну систему соціальних послуг як сталі надавачі.

П'ятим бар'єром є фрагментарність комунікації між основними акторами. У багатьох громадах взаємодія органів місцевого самоврядування

з недержавними організаціями має епізодичний характер і виникає переважно у зв'язку з окремими проєктами, грантовими ініціативами або кризовими потребами. Натомість сталі координаційні формати – дорадчі органи, спільні робочі групи, регулярні стратегічні консультації, комунікаційні платформи – залишаються недостатньо розвиненими. Це обмежує взаємну обізнаність сторін, знижує рівень інституційної довіри та ускладнює перехід від ситуативної взаємодії до справжнього партнерства.

Попри окреслені бар'єри, результати дослідження дозволяють визначити і значний потенціал розвитку міжсекторальної взаємодії. Насамперед ідеться про зміну самої логіки управління соціальними послугами: від моделі, у якій громада переважно утримує власні установи, до моделі, у якій вона виступає координатором багатосуб'єктної мережі підтримки населення. За такого підходу недержавний сектор не сприймається як зовнішній виконавець окремих функцій, а розглядається як повноправний партнер у процесах оцінювання потреб, планування послуг, апробації інноваційних рішень і вироблення локальної соціальної політики.

Особливо перспективним є розвиток інтегрованих моделей соціальної підтримки, в яких поєднуються ресурси органів місцевого самоврядування, комунальних установ, громадських і благодійних організацій, закладів освіти, охорони здоров'я та інших суб'єктів локальної інфраструктури. Саме такі моделі дають змогу ефективніше відповідати на складні, комбіновані потреби людини чи сім'ї, що не вкладаються у рамки однієї галузі або одного виду послуги. У воєнному контексті це особливо важливо для підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, сімей загиблих і поранених військовослужбовців, дітей із травматичним досвідом, а також осіб, які перебувають у стані довготривалого психологічного виснаження [9].

Отже, інституційна взаємодія територіальної громади з недержавними суб'єктами у сфері соціальних послуг має розглядатися не як периферійний або тимчасовий компонент соціальної політики, а як один із базових механізмів підвищення стійкості локальної соціальної системи. Саме від рівня цієї взаємодії значною мірою залежить спроможність громади адаптуватися до нових соціальних викликів, забезпечувати різноманітність допомоги, оперативно залучати зовнішні ресурси та підтримувати найуразливіші категорії населення.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що інституційна взаємодія територіальних громад і недержавних суб'єктів є одним із ключових чинників розвитку сучасної системи соціальних послуг в Україні. Установлено, що в умовах децентралізації та воєнного навантаження саме громада стає базовим рівнем організації соціальної підтримки, однак її спроможність ефективно відповідати на потреби населення значною мірою залежить від розвиненості міжсекторального партнерства.

Доведено, що, попри домінування державних і комунальних установ у структурі надавачів, недержавний сектор виконує важливу роль у забезпеченні гнучких, спеціалізованих та інноваційних послуг. Його значення особливо зростає у тих сегментах, де потрібні оперативне реагування, міждисциплінарний підхід, залучення зовнішніх ресурсів та індивідуалізовані моделі підтримки.

Установлено, що основними бар'єрами розвитку партнерства залишаються неповна нормативна конкретизація механізмів соціального замовлення, кадровий дефіцит, фінансові обмеження місцевих бюджетів, недостатня аналітична спроможність громад, нерівномірність територіального представлення недержавних надавачів та фрагментарність інституційної комунікації. За таких умов потенціал недержавного сектору використовується неповною мірою, а можливості розбудови багатосуб'єктної системи соціальних послуг залишаються частково нереалізованими.

Водночас доведено, що за умови посилення стратегічного планування, удосконалення оцінювання потреб населення, розвитку інтегрованих моделей підтримки, інституційної підтримки недержавних організацій та формування стабільних координаційних механізмів міжсекторальна взаємодія може стати ефективним інструментом підвищення доступності, якості та адресності соціальних послуг.

Перспективи подальших наукових розвідок доцільно пов'язувати з порівняльним аналізом моделей партнерства у громадах різного типу, вивченням ефективності окремих механізмів соціального замовлення, а також дослідженням трансформації потреб населення й системи соціальних послуг у контексті повоєнного відновлення України.

**Список літератури:**

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 31.03.2026).

2. Про організацію надання соціальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587. URL: https://zakon.rada.gov.ua/

laws/show/587-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 31.03.2026).

3. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 № 99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 31.03.2026).

4. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади у соціальних послугах : наказ Міністерства соціальної політики України від 19.04.2023 № 130-Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text (дата звернення: 31.03.2026).

5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 31.03.2026).

6. Семигіна Т. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 136–140. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.3.24.

7. Семигіна Т. Соціальні послуги на рівні громади: розвиток чи занепад соціальної сфери? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2021. № 1. С. 33–40. DOI: 10.33287/11213.

8. Шматько Н. Соціальне забезпечення та соціальні послуги в територіальних громадах: проблеми реалізації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-34-89.

9. Лебединська О. С., Іванісов О. В., Лугова В. М. Специфіка надання інтегрованих соціальних послуг в сучасних умовах. *Український журнал прикладної економіки та техніки.* 2025. Том 10. № 2. С. 38–44. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-6

**References:**

1. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII [On Social Services: Law of Ukraine dated January 17, 2019, No. 2671-VIII]. Retrieved March 31, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text [in Ukrainian].

2. Pro orhanizatsiiu nadannia sotsialnykh posluh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.06.2020 № 587 [On the Organization of Social Service Provision: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 1, 2020, No. 587]. Retrieved March 31, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

3. Pro Reiestr nadavachiv ta otrymuvachiv sotsialnykh posluh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.01.2021 № 99 [On the Register of Social Service Providers and Recipients: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 27, 2021, No. 99]. Retrieved March 31, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-%D0%BF#Text [in Ukrainian].

4. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia potreb naselennia administratyvno-terytorialnoi odynytsi/terytorialnoihromadyusotsialnykhposluhakh: nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 19.04.2023 № 130-N [On Approval of the Procedure for Determining the Needs of the Population of an Administrative-Territorial Unit / Territorial Community in Social Services: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated April 19, 2023, No. 130-N]. Retrieved March 31, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text [in Ukrainian].

5. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR [On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997, No. 280/97-VR]. Retrieved March 31, 2026, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text [in Ukrainian].

6. Semyhina, T. (2020). Sotsialni posluhy u terytorialnykh hromadakh Ukrainy: innovatsii pravovoho rehuliuvannia [Social services in territorial communities of Ukraine: innovations in legal regulation]. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (3), 136–140. https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.24 [in Ukrainian].

7. Semyhina, T. (2021). Sotsialni posluhy na rivni hromady: rozvytok chy zanepad sotsialnoi sfery? [Social services at the community level: development or decline of the social sphere]. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu*, (1), 33–40. https://doi.org/10.33287/11213 [in Ukrainian].

8. Shmatko, N. (2022). Sotsialne zabezpechennia ta sotsialni posluhy v terytorialnykh hromadakh: problemy realizatsii [Social security and social services in territorial communities: implementation issues]. *Ekonomika ta suspilstvo*, (34). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-34-89 [in Ukrainian].

9. Lebedynska, O. S., Ivanisov, O. V., & Luhova, V. M. (2025). Spetsyfika nadannia intehrovanykh sotsialnykh posluh v suchasnykh umovakh [Specifics of providing integrated social services in modern conditions]. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 10 (2), 38–44. https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-6 [in Ukrainian].

А. В. Камбур

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 376.42:316.647.5:364.62**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-19

***О. Г. Карпенко, П. Г. Рубан***
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,*
*м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6715-2899 – Карпенко О. Г.
https://orcid.org/0009-0006-7641-026X – Рубан П. Г.
oh.karpenko@kubg.edu.ua

# ДЕСТИГМАТИЗАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПРОФЕСІЙНУ РОЛЬ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ГРОМАДІ

У статті досліджується проблема дестигматизації осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень у контексті їх соціально-професійної інтеграції в громаді. Основною темою дослідження є формування позитивного соціального іміджу цієї категорії осіб через реалізацію професійної ролі в умовах соціального підприємництва. Об'єктом дослідження є процес соціально-педагогічної підтримки осіб з інтелектуальними порушеннями у процесі їх професійної діяльності, а предметом – соціально-педагогічні умови дестигматизації та формування позитивного іміджу таких осіб у громаді. Метою статті є теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз соціально-педагогічних умов, за яких професійна роль виступає ефективним інструментом подолання соціальної стигми та зміни суспільного ставлення до людей з інтелектуальними порушеннями.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному обґрунтуванні соціально-педагогічних умов формування позитивного іміджу осіб з інтелектуальними порушеннями через реалізацію їх професійної ролі в умовах соціального підприємства та визначенні механізмів трансформації соціального сприйняття цієї соціальної групи в громаді. Встановлено, що включення осіб з інтелектуальними порушеннями у професійну діяльність є дієвим механізмом формування позитивного соціального іміджу, підвищення їх соціального статусу та розширення можливостей участі в житті громади. Професійна роль виступає інструментом подолання упереджень, сприяє розвитку автономності, відповідальності та соціальної компетентності.

У дослідженні використано міждисциплінарний підхід, що поєднує положення соціальної моделі інвалідності, концепції соціального капіталу та теорії соціальної валоризації ролей (Social Role Valorization). У результаті аналізу визначено ключові соціально-педагогічні умови дестигматизації, серед яких: забезпечення високої якості продукції та послуг соціальних підприємств, відкритість і публічність робочого середовища, розвиток комунікативних і соціальних навичок працівників, а також формування професійної ідентичності. Доведено, що включення осіб з інтелектуальними порушеннями у професійну діяльність сприяє підвищенню їх соціального статусу, розширенню соціальних контактів і формуванню «місткового» соціального капіталу, що позитивно впливає на рівень суспільного прийняття.

Для органів місцевого самоврядування стратегічно важливим завданням є реалізація програм, спрямованих на підтримку «місткового» соціального капіталу шляхом муніципальних закупівель товарів та послуг у соціальних підприємств. Такі програми допоможуть легітимізації людей з інвалідністю та їх діяльність в очах громади та зміцнить соціальну згуртованість.

Висновки дозволяють стверджувати, що, дестигматизація осіб з інтелектуальними порушеннями через професійну діяльність є комплексним соціально-педагогічним процесом, реалізація якого потребує системного підходу, міжсекторальної взаємодії та активної позиції громади, що сприятиме формуванню позитивного іміджу, соціального прийняття та підвищенню якості життя цієї категорії осіб.

**Ключові слова:** дестигматизація; соціальне підприємство; особи з інтелектуальними порушеннями; інклюзія; соціально-педагогічні умови формування позитивного іміджу осіб з інтелектуальними порушеннями; соціальна модель інвалідності; соціальний працівник; професійна роль соціального працівника; соціальний капітал; громада.

***O. H. Karpenko, P. H. Ruban***
*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine*

# DESTIGMATIZATION THROUGH PROFESSIONAL ROLES: SOCIAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING A POSITIVE IMAGE OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN THE COMMUNITY

The article examines the problem of destigmatization of persons with disabilities caused by intellectual impairments in the context of their socio-professional integration within the community. The main focus of the study is the formation of a positive social image of this group through the realization of a professional role within the framework of social entrepreneurship. The object of the research is the process of socio-pedagogical support for persons with intellectual impairments in the course of their professional activity, while the subject is the socio-pedagogical conditions for destigmatization and the formation of a positive image of these individuals in the community. The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation and a comprehensive analysis of the socio-pedagogical conditions under which the professional role becomes an effective instrument for overcoming social stigma and changing public attitudes toward people with intellectual impairments.

The scientific novelty of the research lies in the comprehensive substantiation of socio-pedagogical conditions for the formation of a positive image of persons with intellectual impairments through the realization of their professional role within social enterprises, as well as in identifying mechanisms for transforming the social perception of this social group within the community. It has been established that the inclusion of persons with intellectual impairments in professional activity is an effective mechanism for shaping a positive social image, increasing their social status, and expanding opportunities for participation in community life. The professional role acts as a tool for overcoming prejudice and contributes to the development of autonomy, responsibility, and social competence.

The study employs an interdisciplinary approach that combines the provisions of the social model of disability, the concept of social capital, and the theory of Social Role Valorization. As a result of the analysis, key socio-pedagogical conditions for destigmatization were identified, including ensuring high quality of products and services of social enterprises, openness and public visibility of the working environment, development of employees' communicative and social skills, and formation of professional identity. It is proven that the inclusion of persons with intellectual impairments in professional activity contributes to increasing their social status, expanding social contacts, and forming "bridging" social capital, which positively influences the level of public acceptance.

For local self-government bodies, an important strategic task is the implementation of programs aimed at supporting "bridging" social capital through municipal procurement of goods and services from social enterprises. Such programs will contribute to the legitimization of people with disabilities and their activities in the eyes of the community and will strengthen social cohesion.

The conclusions indicate that the destigmatization of persons with intellectual impairments through professional activity is a complex socio-pedagogical process whose implementation requires a systemic approach, intersectoral cooperation, and an active position of the community. This will contribute to the formation of a positive image, greater social acceptance, and an improvement in the quality of life of this category of persons.

**Key words:** destigmatization; social enterprise; persons with intellectual impairments; inclusion; socio-pedagogical conditions for forming a positive image of persons with intellectual impairments; social model of disability; social worker; professional role of a social worker; social capital; community.

**Постановка проблеми.** Актуальність дослідження зумовлена масштабними трансформаційними процесами, що відбуваються в українському суспільстві в контексті війни та європейської інтеграції. Питання соціальної адаптації осіб з інтелектуальними порушеннями (ІП) є одним із найскладніших викликів для сучасної соціальної роботи, оскільки ця демографічна група продовжує бути найбільш вразливою до стигматизації та соціальної ізоляції. Стигма, як соціальний конструкт, створює бар'єри, що перешкоджають реалізації базових прав людини, зокрема права на працю та гідне життя в громаді.

**Метою статті** є теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз соціально-педагогічних умов, за яких професійна роль соціального працівника виступає ефективним інструментом подолання соціальної стигми та зміни суспільного ставлення до людей з інтелектуальними порушеннями.

Традиційна медична модель, яка домінувала протягом десятиліть у вітчизняному дискурсі, здебільшого зосереджувалася на обмеженнях здоров'я, що автоматично маркувало людей з інвалідністю як «непрацездатних» або таких, що потребують лише ізольованого догляду. На противагу цьому, сучасна соціальна

робота орієнтується на соціальну модель інвалідності, яка зосереджена на усуненні бар'єрів у середовищі та у ставленні до людей. У цьому контексті соціальне підприємництво постає не лише як економічна модель, а як унікальне соціально-педагогічне середовище, в якому дестигматизація відбувається через активну участь та професійну самопрезентацію.

Професійна роль визначається як соціальний інструмент, що сприяє переходу особи з інвалідністю від статусу «пасивного одержувача допомоги» до «активного виробника соціальних благ». Проте сам факт наявності робочого місця не гарантує автоматичної дестигматизації. Створення конкретних соціально-педагогічних умов має вирішальне значення для сприяння якісній взаємодії між людьми з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень та громадою, тим самим культивуючи нове, позитивне сприйняття даної інклюзивної групи.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми.** Теоретична основа нашого дослідження базується на міждисциплінарному підході. Питання стигматизації та механізмів її подолання у вітчизняному науковому просторі проаналізовано Н. Старинською та М. Паламарчуком, які наголошують на стійкості негативних стереотипів щодо осіб з ІП, що є головною передумовою їхньої маргіналізації. Проблематику соціальної інтеграції молоді з інвалідністю описує А. Катеринич, вказуючи на необхідність створення безперервних траєкторій супроводу від освітнього процесу до професійної реалізації.

Л. Шептицька та Л. Кот досліджують роль соціального підприємництва в Україні як інноваційної технології соціальної роботи, наголошуючи на його потенціалі у створенні робочих місць для вразливих груп населення. (Г. Юрчик, 2023) аналізує правові та соціальні аспекти діяльності таких підприємств у структурі сучасного суспільства. Крім того, соціально-педагогічне значення праці як засобу соціалізації підкреслюється у роботах Т. Гусєвої та Ю. Бондаренко.

Закордонна наукова думка пропонує концепції, які значно розширюють розуміння дестигматизації. Зокрема, дослідження (A. K. Widagdo та співавторів, 2025) робить акцент на теорії Social Role Valorization (SRV) – наданні соціальної цінності ролям, які виконують особи з інвалідністю. (C. N. Nguyen та співавтори, 2024) розглядають підприємництво як стратегію створення нових можливостей для інклюзії. (E. Kašperová та співавтори, 2023) розробляють підходи до трансформаційного підприємництва, розглядаючи інвалідність не як недолік чи дефіцит, а як каталізатор відповідальних інновацій. Важливим внеском є робота (Z. An та співавторів, 2024), оскільки вони розглядають метод «ресурсного бриколажу» (resource bricolage) як шлях до забезпечення інклюзивної зайнятості в умовах відсутності значної системної підтримки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дослідження Н. Старинської та М. Паламарчука показує, що стигматизація осіб з ІП має комплексний характер та проявляється на різних рівнях: самостигматизація, міжособистісна стигма та інституційна дискримінація. Негативне сприйняття, що поширене в суспільстві, часто ґрунтується на міфах щодо непередбачуваності, нездатності до навчання або повної залежності осіб з ІП. Через це люди з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень опиняються на периферії соціального життя та залишаються «соціально невидимими».

У цьому контексті дестигматизація вимагає більше, ніж просто інформування громади; вона вимагає створення умов, що сприяють безпосередньому, позитивному інтерактивному досвіду. Як наголошує у своїх висновках А. Катеринич, 2023, соціальне підприємництво є оптимальною платформою для такої взаємодії, оскільки воно поєднує соціальну місію з ринковими механізмами, де успіх оцінюється якістю результату, а не виключно «доброю волею» благодійників.

Професійна роль дорослої людини є однією з найбільш легітимних соціальних ролей. Дослідники V. Garrels та співавтори стверджують, що робота приносить людині не лише дохід, а й певну соціальну ідентичність. Як показано в таблиці 1, отримання таких посад, як «пекар», «офіціант», «кур'єр» або «адміністратор», суттєво змінює соціальний профіль людини.

У межах реалізації концепції SRV, яку описують A. K. Widagdo та співавторів, соціально-педагогічна робота зосереджується на «іміджевій складовій» професійної ролі. Це включає зовнішній вигляд працівників (уніформу), як вони поводяться та взаємодіють на роботі (робочий етикет) та як вони дотримуються стандартів обслуговування, що відповідають загальноприйнятим у галузі. Саме професіоналізація середовища, як підкреслюють Л. Шептицька та Л. Кот, є ключовою умовою подолання жалю та формування поваги з боку громади.

Вивчення практичного досвіду як українських, так і міжнародних інклюзивних проектів дозволяє виокремити критичні умови успішної дестигматизації, що наведені у таблиці 2.

Соціальний капітал – це мережа зв'язків та довіри, яка дозволяє громаді функціонувати

ефективно. Для людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень соціальне підприємство стає інструментом переходу, від «зв'язуючого» (bonding) капіталу (тісне коло родини та фахівців) до «місткового» (bridging) капіталу (широке коло контактів у громаді), як це продемонстровано в таблиці 3.

Метод «відповідальних інновацій» дозволяє соціальним підприємствам ставати лідерами громадської думки. Коли бізнес бере на себе соціальну місію і успішно її виконує, він встановлює нові стандарти етичної поведінки для всієї громади.

Незважаючи на позитивну динаміку, (Г. Юрчик, 2023) стверджує, що існують серйозні інституційні бар'єри (таблиця 4), такі як недостатня кількість кваліфікованого персоналу та нестабільність фінансування.

Таблиця 1

**Рівні трансформації професійної ролі особи з інтелектуальними порушеннями**

| Рівень трансформації | Зміст та психосоціальний ефект |
|---|---|
| Зміна самосприйняття | Виконання трудових обов'язків часто виступає вагомим чинником внутрішнього розвитку особистості: підвищує рівень впевненості у власних силах, розвиває самостійність та формує стійке відчуття приналежності до активної частини суспільства. |
| Легітимізація в очах громади | Через отримання якісної послуги або придбання якісного товару споживач несвідомо проводить переоцінку спроможності виробника. Під час такої взаємодії професійна ідентичність особи починає домінувати над медичним діагнозом у свідомості громади. |

Таблиця 2

**Соціально-педагогічні умови дестигматизації та формування позитивного іміджу осіб з ІП**

| Соціально-педагогічна умова | Зміст та наукове обгрунтування | Дестигматизаційний ефект |
|---|---|---|
| Висока споживча вартість продукту чи послуги | Продукт має бути конкурентним і позбавленим «спекуляції на жалі». Як зауважує Г. Юрчик, якість результату є головним аргументом. Педагогічне завдання – розробка алгоритмів праці, що гарантують якість. | Об'єктивна якість товару стає доказом професійної спроможності працівника, руйнуючи стереотипи про «неповноцінність» праці осіб з ІП. |
| Публічність та інклюзивність простору | Підприємство має бути інтегроване в інфраструктуру міста. У праці Z. An підкреслюється значущість відкритих процесів (прозорі майстерні, відкриті кухні) для спостерігача. | Відкритість процесів дозволяє громаді бачити реальну абілітацію та професійне зростання осіб з ІП, що руйнує «стіну» відчуження між спецзакладами та суспільством. |
| Комунікативна підготовка та «м'які навички» | Навчання працівників базовим актам взаємодії (вітання, подяка). Дослідження Т. Гусєвої та Ю. Бондаренко підтверджують, що навчання професії повинно включати розвиток навичок соціальної комунікації. | Успішні акти мікро-взаємодії демонструють соціальну адекватність та високий рівень включеності особи, що є потужним інструментом зміни суспільної думки. |

Таблиця 3

**Рівні трансформації соціального капіталу в умовах соціального підприємництва**

| Рівень соціальної системи | Об'єкти взаємодії та механізм впливу | Соціально-педагогічний результат |
|---|---|---|
| Мікросистема | Колектив підприємства, наставники та колеги. | Трудовий колектив стає для особи з ІП референтною групою, де безпосередньо формуються навички співпраці, відповідальності та професійної етики. |
| Мезосистема | Клієнти, постачальники, партнери та сусіди по локації. | Пряма взаємодія з різними учасниками ринку створює нові соціальні вузли («містковий» капітал), що сприяє виходу особи з ІП з ізольованого середовища. |
| Макросистема | Медіа-простір, соціальні мережі, широка громадськість. | Поширення успішних історій професійної самореалізації осіб з ІП змінює загальний суспільний дискурс, формуючи нову парадигму сприйняття інклюзії в державі. |

Таблиця 4

**Основні перешкоди дестигматизації осіб з ІП у процесі професійної адаптації**

| **Виклик / Бар'єр** | **Зміст та вплив на діяльність підприємства** |
|---|---|
| Брак кваліфікованих кадрів | Існує гостра потреба у фахівцях міждисциплінарного профілю, які володіють компетенціями на стику соціальної роботи, спеціальної педагогіки та бізнес-менеджменту. |
| Нестабільність фінансування | Існує висока залежність від короткострокової грантової підтримки та благодійних внесків, що суттєво обмежує можливості довгострокового стратегічного планування та розвитку. |
| Інституційні бар'єри | Недосконаліть законодавчої бази, зокрема системи квотування робочих місць, та відсутність дієвих податкових пільг для інклюзивних підприємств, що гальмує розвиток сектору. |

Л. Шептицька та Л. Кот стверджують, що у 2022–2023 роках в Україні спостерігалося зростання ефективності навчально-виробничих майстерень, де кількість залучених осіб з ІП збільшилася, незважаючи на складні умови воєнного часу. Це свідчить про високу адаптивність моделі соціального підприємництва та що на неї існує великий попит у громаді.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** На основі інформації, наведеної у цій статті, ми можемо зробити висновок, що викорінення стигми, щодо людей з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень, є важливим кроком для створення інклюзивного суспільства. Найпотужнішим каталізатором цього процесу є професійна роль людини з інвалідністю в рамках соціального підприємництва, яка визначає її власну суб'єктність та соціальну цінність. Акцент на комунікативних компетенціях, відкритості соціальних підприємств та якість продукції є прикладами соціально-педагогічних умов, які перетворюють робоче місце на місце для значних соціальних змін.

Для реалізації потенціалу соціального підприємництва як інструменту дестигматизації необхідні системний підхід та узгоджені зусилля всіх учасників соціальної взаємодії. Зокрема, соціальні підприємці повинні приділяти першочергову увагу професійному навчанню персоналу та візуальному іміджу підприємства, щоб споживачі обирали продукт переважно за його високу якість, а «соціальний бонус» залучення виступав би додатковим стимулом, а не основним фактором покупки. Зі свого боку, соціальні педагоги повинні зосередитися на створенні індивідуальних планів розвитку професійної ідентичності працівників, приділяючи однакову увагу як опануванню технічних навичок, так і формуванню психологічної готовності до відкритої соціальної взаємодії у публічному просторі.

Для органів місцевого самоврядування стратегічно важливим завданням є реалізація програм, спрямованих на підтримку «місткового» соціального капіталу шляхом муніципальних закупівель товарів та послуг у соціальних підприємств. Такі програми допоможуть легітимізації людей з інвалідністю та їх діяльність в очах громади та зміцнить соціальну згуртованість. Водночас медіа-спільнота повинна змінити спосіб висвітлення життя людей з інвалідністю. Замість того, щоб зосереджуватися на історіях про «благодійність та співчуття», вони повинні зосереджуватися на історіях про «успіх та професіоналізм». ЗМІ можуть допомогти зробити публічний дискурс більш інклюзивним, використовуючи роботу соціальних підприємств як приклади людей, які досягають своїх кар'єрних цілей та отримують соціальне визнання.

Це дослідження створює можливості для подальшого вивчення впливу соціального підприємництва як життєздатного засобу формування позитивного сприйняття людей з інвалідністю в громадах. Майбутні наукові дослідження повинні зосередитися на оцінці динаміки змін ставлення серед мешканців громад у регіонах, де функціонують інклюзивні соціальні підприємства.

**Список літератури:**

1. Гусєва Т., Бондаренко Ю. Працетерапія осіб з інвалідністю в умовах реабілітаційної установи. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 6. С. 136–141. DOI: https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.21

2. Карпенко О., Рубан П. Соціальне підприємство як інноваційний механізм соціально-професійної інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. *Social Work and Education*. № 12 (4). С. 605–612. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.4.4.

3. Катеринич А. Проблеми соціальної інтеграції молодих людей із інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. Вип. 2. С. 63–70. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.10

4. Старинська Н., Паламарчук М. Стереотипізація образу осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень як умова їх стиг-

матизації. *Psycholinguistics in a Modern World*. 2020. С. 230–233. DOI: https://doi.org/10.31470/2706-7904-2020-15-230-233

5. Шептицька Л., Кот Л. Соціальне підприємництво в науковому і суспільному дискурсах України (початок XXI ст.). *Social entrepreneurship in scientific and social discourses*. 2024. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058X.30.299915.

6. Юрчик Г. М. Соціальне підприємництво: теоретико-правовий аспект. *Серія «Економічні науки»*. 2023. Вип. 4 (104). С. 416–418. DOI: https://doi.org/10.31713/ve4202335

7. An Z., Zhang Q., Liu Y., Lv J. Resource Bricolage for Inclusive Employment: A Case Study of Social Entrepreneurship. *Behavioral Sciences*. 2024. Vol. 16. No. 274.

8. Garrels V., Sigstad H. M. H. Employment for persons with intellectual disability in the Nordic countries: A scoping review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 2021. DOI: 10.1111/jar.12880

9. Kašperová E., Genus A. Responsible innovation as transformational entrepreneurship by disabled people. *Journal of Responsible Innovation*. 2023. Vol. 10 (1). DOI: 10.1080/23299460.2023.2268223

10. Nguyen C. N., Rossi M., Vilaine L., Hamieh M. B. Creating opportunities: social entrepreneurship and disability employment. *International Journal of Business and Emerging Markets*. 2024. Vol. 16 (5). DOI: 10.1504/IJBEM.2024.10067632

11. Widagdo A. K., et al. Advancing disability inclusion through social and digital entrepreneurship. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*. 2025. Vol. 8 (3). P. 1139–1152.

**References:**

1. Husieva T., Bondarenko, Y., & Husieva, T. (2021). Pratseterapiia osib z invalidnistiu v umovakh reabilitatsiinoi ustanovy [Occupational therapy of persons with disabilities in a rehabilitation institution]. *Acta Paedagogica Volynienses,* 6, 136–141. DOI: https://doi.org/10.32782/apv/2021.6.21 [in Ukrainian].

2. Karpenko, O., & Ruban, P. (2025). Sotsialne pidpryiemstvo yak innovatsiinyi mekhanizm sotsialno-profesiinoi intehratsii osib z invalidnistiu vnaslidok intelektualnykh porushen [Social enterprise as an innovative mechanism of social and professional integration of persons with intellectual disabilities]. *Social Work and Education,* 12 (4), 605–612. https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.4.4 [in Ukrainian].

3. Garrels, V., & Sigstad, H. M. H. (2021). Employment for persons with intellectual disability in the Nordic countries: A scoping review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. DOI: https://doi.org/10.1111/jar.12880.

4. Kašperová, E., & Genus, A. (2023). Responsible innovation as transformational entrepreneurship by disabled people. *Journal of Responsible Innovation*, 10 (1). DOI: https://doi.org/10.1080/23299460.2023.2268223.

5. Katerynych, A. (2023). Problemy sotsialnoi intehratsii molodykh liudei iz invalidnistiu vnaslidok intelektualnykh porushen [Problems of social integration of young people with disabilities due to intellectual impairments]. *Vvichlyvist. Humanita*s, 2, 63–70. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.10 [in Ukrainian].

6. Yurchyk, H. M. (2023). Sotsialne pidpryiemnytstvo: teoretyko-pravovyi aspekt [Social entrepreneurship: Theoretical and legal aspect]. *Seriia "Ekonomichni nauky"*, 4 (104), 416–418. https://doi.org/10.31713/ve4202335 [in Ukrainian].

7. An, Z., Zhang, Q., Liu, Y., & Lv, J. (2024). Resource bricolage for inclusive employment: A case study of social entrepreneurship. *Behavioral Sciences*, 16, Article 274.

8. Nguyen, C. N., Rossi, M., Vilaine, L., & Hamieh, M. B. (2024). Creating opportunities: Social entrepreneurship and disability employment. *International Journal of Business and Emerging Markets,* 16 (5). https://doi.org/10.1504/IJBEM.2024.10067632.

9. Sheptytska, L., & Kot, L. (2024). Sotsialne pidpryiemnytstvo v naukovomu i suspilnomu dyskursakh Ukrainy (pochatok XXI st.) [Social entrepreneurship in the scientific and public discourses of Ukraine (beginning of the 21st century)]. *Social Entrepreneurship in Scientific and Social Discourses*. https://doi.org/10.24919/2519-058X.30.299915 [in Ukrainian].

10. Starynska, N., & Palamarchuk, M. (2020). Stereotypizatsiia obrazu osib z invalidnistiu vnaslidok intelektualnykh porushen yak umova yikh styhmatyzatsii [Stereotyping the image of persons with intellectual disabilities as a condition of their stigmatization]. *Psycholinguistics in a Modern World*, 230–233. DOI: https://doi.org/10.31470/2706-7904-2020-15-230-233 [in Ukrainian].

11. Widagdo, A. K., et al. (2025). Advancing disability inclusion through social and digital entrepreneurship. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 8 (3), 1139–1152.

О. Г. Карпенко, П. Г. Рубан

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 01.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364-787(477):316.4**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-20

***О. М. Кінаш***
*Національний університет «Львівська політехніка»,*
*м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0823-4541 – Кінаш О. М.
kinashorest2000@gmail.com

# СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті здійснено комплексний теоретико-прикладний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого воєнного конфлікту та визначено роль соціальної роботи у забезпеченні їх соціальної інтеграції і психологічної стабілізації. Актуальність дослідження зумовлена масштабами внутрішнього переміщення населення в Україні, що супроводжується руйнуванням соціальних зв'язків, втратою життєвих ресурсів, порушенням соціальних ролей і значним психоемоційним навантаженням. У статті розкрито сутність соціально-психологічної адаптації як багатовимірного процесу відновлення соціального функціонування особистості, формування нової соціальної ідентичності, стабілізації психоемоційного стану та інтеграції у приймаюче соціальне середовище. Узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння чинників адаптації, серед яких ключову роль відіграють соціальна підтримка, матеріальні умови життя, психологічні ресурси особистості та рівень включеності у соціальні мережі.

Особливу увагу приділено прикладному аспекту соціальної роботи, яка розглядається як системний механізм відновлення адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб. Визначено основні напрями практичної діяльності соціальних працівників, зокрема забезпечення базових життєвих потреб, соціальний супровід, психосоціальну підтримку та сприяння соціальній інтеграції переселенців у приймаючі громади. Емпірична частина дослідження ґрунтується на результатах глибинних інтерв'ю з внутрішньо переміщеними особами, що дозволило виявити домінуючі проблеми адаптації, серед яких економічна нестабільність, соціальна ізоляція, психологічна напруженість та недостатня координація соціальних послуг.

Наукова новизна роботи полягає у поєднанні теоретичного та емпіричного аналізу соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, обґрунтуванні необхідності переходу від кризової моделі допомоги до довготривалої моделі соціального супроводу та формулюванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення психосоціальних, громадоцентричних і цифрових підходів у соціальній роботі. Отримані результати можуть бути використані для розроблення програм соціальної підтримки переселенців і підвищення ефективності соціальної роботи в умовах тривалого воєнного конфлікту.

**Ключові слова:** соціально-психологічна адаптація; внутрішньо переміщені особи; соціальна робота; соціальна інтеграція; психосоціальна підтримка; вимушене переміщення; адаптаційний потенціал; соціальний супровід.

***O. M. Kinash***
*Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine*

# SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN CONDITIONS OF PROLONGED ARMED CONFLICT: THEORETICAL AND APPLIED ASPECT OF SOCIAL WORK

The article presents a comprehensive theoretical and applied analysis of the problem of socio-psychological adaptation of internally displaced persons in conditions of a prolonged armed conflict and identifies the role of social work in ensuring their social integration and psychological stabilization. The relevance of the study is determined by the large-scale internal displacement of the population in Ukraine, which is accompanied by the destruction of social ties, loss of life resources, disruption of social roles, and significant emotional stress. The paper reveals the essence of socio-psychological adaptation as a multidimensional process that includes restoration of social functioning, formation of new social identity, emotional stabilization, and integration into a new social environment. Modern scientific approaches to adaptation are summarized, highlighting key determinants such as social support, living conditions, personal psychological resources, and the level of involvement in social networks.

Special attention is given to the applied dimension of social work, which is considered a systemic mechanism for restoring the adaptive potential of internally displaced persons. The main areas of practical social work are identified, including provision of basic needs, long-term social support, psychosocial assistance, and facilitation of social integration into host communities. The empirical part of the study is based on in-depth interviews with internally displaced persons, which allowed identifying dominant adaptation challenges such as economic instability, social isolation, emotional tension, and insufficient coordination of social services.

The scientific novelty of the research lies in the integration of theoretical and empirical analysis of socio-psychological adaptation processes, substantiation of the need to shift from short-term crisis assistance to long-term social support models, and development of practical recommendations for improving psychosocial, community-based, and digital approaches in social work. The findings may be applied in designing effective social support programs and enhancing the professional practice of social work under conditions of prolonged military conflict.

**Key words:** socio-psychological adaptation; internally displaced persons; social work; social integration; psychosocial support; forced displacement; adaptive potential; social support services.

**Постановка проблеми.** Тривалий воєнний конфлікт в Україні зумовив глибокі соціальні зміни та масштабне внутрішнє переміщення населення, що актуалізувало проблему соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Переселенці опинилися в умовах різкої трансформації життєвого середовища, що супроводжується втратою житла, роботи, соціальних зв'язків і порушенням звичних моделей соціального функціонування. Такі обставини спричиняють значне психоемоційне напруження та ускладнюють процес їх інтеграції у нове соціальне середовище. У науковій літературі соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб розглядається як комплексний і багатовимірний процес, що включає відновлення соціального функціонування, формування нових соціальних ролей та стабілізацію психоемоційного стану.

Особливої складності цей процес набуває в умовах тривалого воєнного конфлікту, який підтримує стан соціальної невизначеності та перешкоджає формуванню стійких адаптаційних стратегій. Внутрішньо переміщені особи часто стикаються з труднощами соціальної інтеграції, обмеженістю соціальних ресурсів і підвищеним психологічним навантаженням. За таких умов соціальна робота виступає ключовим практичним механізмом підтримки переселенців, спрямованим на розвиток їх адаптаційного потенціалу, забезпечення психосоціальної стабілізації та сприяння соціальній інтеграції. Водночас сучасні практики соціальної допомоги потребують подальшого вдосконалення, зокрема у напрямі посилення психосоціального компоненту, що зумовлює необхідність теоретико-прикладного аналізу соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у сучасних умовах.

**Аналіз останніх досліджень.** Питання соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного конфлікту досить широко представлені у працях вітчизняних дослідників, серед яких О. Зінченко, О. Блинова, М. Кудінова, Д. Кожанова, Д. Александров, І. Охріменко, О. Зарічанський, О. Кінаш, О. Думанська, О. Михайлич та ін. Наукові напрацювання зазначених авторів становлять вагому теоретичну та методологічну основу для вивчення психологічних наслідків вимушеного

переміщення, чинників соціальної адаптації переселенців і ролі соціальної підтримки у процесі їх інтеграції у нове соціальне середовище. Разом із тим, попри значний науковий доробок, у вітчизняній науці відсутній цілісний, системний та міждисциплінарний аналіз соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у взаємозв'язку з практиками соціальної роботи. Більшість досліджень зосереджується на окремих аспектах проблеми – психологічних, соціально-економічних або інституційних – що зумовлює необхідність її комплексного наукового осмислення.

Актуальність дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, важливість удосконалення практик соціальної роботи, спрямованих на підтримку переселенців, а також потреба інтеграції теоретичних підходів із емпіричними результатами визначили вибір теми дослідження та зумовили його мету і завдання.

**Формулювання цілей та завдань статті.** Метою статті є теоретико-прикладний аналіз соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого воєнного конфлікту та визначення ролі практик соціальної роботи у забезпеченні їх соціальної інтеграції та психологічної стабілізації. Завдання дослідження полягають у здійсненні теоретичного аналізу наукових підходів до соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб, визначенні основних чинників і проблем адаптаційних процесів, аналізі результатів емпіричного дослідження, обґрунтуванні ролі соціальної роботи та визначенні перспективних напрямів удосконалення її практик.

**Виклад основного матеріалу.** Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб у науковій літературі трактується як складний багатовимірний процес інтеграції особистості у нове соціальне середовище. Вона передбачає відновлення соціального функціонування, формування нових соціальних ролей, встановлення нових соціальних зв'язків і стабілізацію психоемоційного стану. Дослідники підкреслюють, що адаптація має динамічний характер і залежить від взаємодії внутрішніх психологічних ресурсів особистості та зовнішніх соціальних умов. Важливою її особливістю є необхідність одночасного подолання соціальних і психологічних труднощів, що виникають унаслідок вимушеного переміщення. Соціально-психологічна адаптація також розглядається як важливий чинник відновлення психологічного благополуччя, оскільки сприяє формуванню почуття безпеки, впевненості у майбутньому та життєвої стабільності [1].

Відповідно до сучасних наукових підходів соціальна адаптація трактується як багатовимірний і внутрішньо суперечливий процес інтеграції вимушено переміщеної особи у нові соціокультурні, економічні та політичні умови життєдіяльності. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб розглядається як цілісний, системно організований, комплексний і диференційований процес, спрямований на узгодження взаємодії особистості з новим соціальним середовищем, формування стійких соціальних зв'язків та досягнення стану відносної соціальної рівноваги. Оскільки адаптаційні процеси мігрантів мають багатокомпонентний характер і охоплюють різні сфери життєдіяльності, у науковій літературі виокремлюють кілька типів і напрямів адаптації. Професійна діяльність соціальних працівників у цьому контексті має бути спрямована на посилення адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб, розвиток їх здатності ефективно долати життєві труднощі та самостійно розв'язувати актуальні соціальні проблеми [4, с. 136].

Психологічний вимір адаптаційного процесу має визначальне значення для внутрішньо переміщених осіб, оскільки вимушене переміщення супроводжується переживанням травматичних подій. Дослідження свідчать, що втрата житла, соціального статусу, професійної діяльності та звичних соціальних контактів призводить до формування стійкого психоемоційного напруження. У переселенців часто спостерігаються підвищена тривожність, емоційна нестабільність, відчуття невизначеності майбутнього та зниження соціальної активності. В умовах тривалого воєнного конфлікту ці психологічні наслідки набувають хронічного характеру та значно ускладнюють процес соціальної інтеграції. Соціально-психологічна адаптація у цьому контексті виступає важливим механізмом стабілізації психічного стану та відновлення здатності до активної соціальної взаємодії [3, с. 145].

Важливою характеристикою адаптаційних процесів є їх багатофакторність. У наукових дослідженнях підкреслюється, що успішність адаптації визначається взаємодією соціальних, економічних і психологічних чинників. Серед них особливу роль відіграють матеріальні умови життя, доступ до соціальних ресурсів, рівень соціальної підтримки та індивідуальні психологічні особливості особистості. Водночас тривалість воєнного конфлікту формує стан затяжної адаптації, коли внутрішньо переміщені особи

протягом тривалого часу перебувають у ситуації невизначеності та нестабільності. Це ускладнює формування довгострокових життєвих планів і підтримує високий рівень психологічної напруженості [6, с. 272].

Суттєвим аспектом соціально-психологічної адаптації є відновлення соціальних зв'язків і соціального капіталу. Вимушене переміщення супроводжується різким скороченням соціальних контактів, що призводить до соціальної ізоляції та втрати підтримувальних мереж. У дослідженнях зазначається, що саме включеність у життя приймаючих громад є важливим фактором успішної адаптації переселенців. Встановлення нових соціальних зв'язків сприяє формуванню почуття соціальної приналежності, підвищенню самооцінки та зниженню рівня психологічного стресу. Таким чином, соціальна інтеграція розглядається як один із ключових механізмів подолання адаптаційних труднощів [5, с. 99].

Особливості адаптації значною мірою визначаються соціально-демографічними характеристиками внутрішньо переміщених осіб. Найбільших труднощів зазнають вразливі групи населення, зокрема діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю. Для цих категорій характерними є підвищена психологічна вразливість, труднощі соціалізації та обмежені можливості самостійного відновлення соціального функціонування. Дослідження свідчать, що адаптація таких груп потребує спеціалізованих соціально-психологічних програм підтримки. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами [9, с. 469].

У науковій літературі підкреслюється, що соціально-психологічна адаптація є не лише індивідуальним, але й соціальним процесом, який потребує системної підтримки з боку соціальних інституцій. Особливу роль у цьому відіграє соціальна робота, спрямована на розвиток адаптаційного потенціалу переселенців через поєднання соціального супроводу, психологічної допомоги та інтеграційних заходів. Соціальна робота виступає механізмом відновлення соціального функціонування особистості та сприяє її інтеграції у нове соціальне середовище. У цьому контексті вона розглядається як ключовий інструмент стабілізації життєвої ситуації внутрішньо переміщених осіб [2, с. 8].

Отже, соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним багатовимірним і тривалим процесом, що охоплює соціальні, економічні та психологічні аспекти життєдіяльності особистості. Вона визначається взаємодією індивідуальних ресурсів людини та зовнішніх соціальних умов, насамперед рівнем матеріального забезпечення, соціальної підтримки й можливостями інтеграції у приймаюче середовище. Особливе значення у цьому процесі має психологічний стан переселенців, оскільки пережитий травматичний досвід суттєво ускладнює їх соціальне функціонування. У зв'язку з цим соціальна робота виступає ключовим механізмом відновлення адаптаційного потенціалу та забезпечення ефективної соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним, багаторівневим і тривалим процесом, який визначається взаємодією соціальних, економічних та психологічних чинників. Встановлено, що ефективність адаптації значною мірою залежить від рівня соціальної підтримки та можливостей інтеграції переселенців у нове соціальне середовище. У цьому контексті особливого значення набуває соціальна робота як практичний механізм відновлення адаптаційного потенціалу та стабілізації життєвої ситуації внутрішньо переміщених осіб. Саме тому доцільним є розгляд прикладних аспектів соціальної роботи у забезпеченні їх соціально-психологічної адаптації.

У сучасних умовах тривалого воєнного конфлікту соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами набуває комплексного та міждисциплінарного характеру. Вона спрямована не лише на задоволення базових матеріальних потреб переселенців, але й на відновлення їх соціального функціонування, психологічної стабільності та інтеграції у нове соціальне середовище. Дослідження показують, що ефективна соціальна робота повинна базуватися на комплексному підході, який поєднує соціальні, психологічні та організаційні методи підтримки. Такий підхід забезпечує не лише стабілізацію життєвої ситуації, але й розвиток адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб. У цьому контексті соціальна робота розглядається як ключовий механізм соціальної інтеграції переселенців [7, с. 72].

Одним із основних напрямів соціальної роботи є забезпечення базових життєвих потреб внутрішньо переміщених осіб. До них належать доступ до житла, соціальних виплат, медичних послуг та можливостей працевлаштування. Дослідження свідчать, що нестабільність у цих сферах значно ускладнює адаптаційні процеси та підвищує рівень психологічної напруженості переселенців. Водночас своєчасне забезпечення

базових потреб створює передумови для стабілізації життєвої ситуації та формування позитивної життєвої перспективи. Саме тому матеріальна підтримка розглядається як необхідна, але недостатня умова успішної адаптації [8, с. 64].

Важливим напрямом прикладної соціальної роботи є соціальний супровід внутрішньо переміщених осіб. Він передбачає індивідуальну роботу з клієнтами, координацію отримання соціальних послуг та підтримку у вирішенні життєвих проблем. Соціальний супровід сприяє підвищенню рівня соціальної активності переселенців, розвитку їх адаптаційного потенціалу та формуванню стійких адаптаційних стратегій. Дослідження показують, що тривалий соціальний супровід значно підвищує ефективність соціальної інтеграції переселенців. Він також сприяє зниженню рівня соціальної залежності та формуванню самостійності клієнтів [2, с. 8].

Особливе значення у структурі соціальної роботи має психосоціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. Вона спрямована на подолання психологічних наслідків вимушеного переміщення, стабілізацію емоційного стану та розвиток навичок подолання стресу. Психологічна реабілітація виступає необхідною умовою ефективної соціальної адаптації, оскільки сприяє відновленню психологічної рівноваги та формуванню життєстійкості. У дослідженнях наголошується, що поєднання індивідуального консультування та групових форм роботи є найбільш ефективним. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексну психологічну підтримку переселенців [3, с. 145].

Важливим напрямом соціальної роботи є сприяння соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. Це передбачає організацію соціальних програм, залучення переселенців до громадської діяльності та створення умов для встановлення нових соціальних контактів. Дослідження свідчать, що соціальна інтеграція значно знижує рівень соціальної ізоляції та підвищує психологічну стійкість переселенців. Вона також сприяє формуванню позитивної соціальної ідентичності та зміцненню соціальної згуртованості у громадах. Таким чином, інтеграційні заходи виступають ключовим компонентом соціальної роботи [6, с. 272].

Отже, прикладний аспект соціальної роботи у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб полягає у реалізації комплексних заходів, спрямованих на задоволення базових потреб, надання психосоціальної допомоги та сприяння соціальній інтеграції у приймаючі громади. Ефективність такої роботи забезпечується поєднанням матеріальної підтримки, тривалого соціального супроводу та психологічної реабілітації, що сприяє відновленню адаптаційного потенціалу переселенців. Водночас ключовою умовою успішної адаптації виступає включеність внутрішньо переміщених осіб у соціальне життя громади та формування нових соціальних зв'язків. Таким чином, соціальна робота постає як системний механізм стабілізації життєвої ситуації та забезпечення ефективної соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Теоретичний аналіз і розгляд прикладних напрямів соціальної роботи засвідчили, що ефективність соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб значною мірою залежить від комплексності соціальної підтримки та рівня психосоціальної допомоги. Водночас для оцінки реальної результативності практик соціальної роботи необхідним є звернення до емпіричних даних, що відображають безпосередній досвід переселенців. У зв'язку з цим доцільним є аналіз результатів проведеного емпіричного дослідження.

Емпіричне дослідження було спрямоване на комплексне вивчення процесу соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану в Україні крізь призму їхнього досвіду взаємодії з практиками соціальної роботи. Метою дослідження визначено оцінку внутрішньо переміщеними особами ролі соціальної роботи, форм соціальної підтримки та діяльності соціальних працівників у процесі їхньої соціальної адаптації. Об'єктом дослідження виступив процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у воєнних умовах, тоді як предметом – суб'єктивні оцінки ними ефективності практик соціальної роботи та їхнього впливу на стабілізацію життєвої ситуації.

Методологічною основою дослідження обрано якісний підхід, що дозволяє глибоко аналізувати індивідуальний досвід, емоційні переживання та інтерпретації респондентів. Основним методом збору емпіричних даних стало структуроване глибинне інтерв'ю, яке забезпечує поєднання логічної послідовності дослідження з можливістю фіксації суб'єктивних оцінок, життєвих історій і психологічних аспектів адаптації.

Інструментом збору даних виступив спеціально розроблений гайд інтерв'ю, що охоплював тематичні блоки, спрямовані на з'ясування обставин вимушеного переміщення, первинних потреб переселенців, досвіду взаємодії з соціальними інституціями, оцінки ефективності соціальної

підтримки та ролі соціальних працівників у процесі інтеграції у нові громади.

У дослідженні взяли участь 15 внутрішньо переміщених осіб із регіонів, що зазнали тривалого впливу бойових дій. Вибірка характеризується гендерною, віковою та соціальною різноманітністю, що забезпечує репрезентативність адаптаційного досвіду різних категорій переселенців. Більшість респондентів перебуває у стані економічної нестабільності та залежить від соціальних виплат і гуманітарної підтримки, що визначає контекст їхнього соціально-психологічного становища.

Аналіз матеріалів глибинних інтерв'ю дозволив отримати конкретні емпіричні дані щодо особливостей соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах тривалого воєнного конфлікту. Узагальнення відповідей респондентів засвідчило, що адаптаційні процеси характеризуються поєднанням економічної нестабільності, втрати соціальних ресурсів та значного психоемоційного напруження. Отримані дані свідчать про домінування нестабільного матеріального становища серед внутрішньо переміщених осіб. Дев'ять із п'ятнадцяти опитаних повністю залежать від державних соціальних виплат, пенсій або гуманітарної допомоги. Ще шість респондентів поєднують соціальні виплати з тимчасовою або нерегулярною зайнятістю, що не забезпечує стабільного рівня доходів.

Більшість учасників дослідження оцінюють свій фінансовий стан як недостатній для повного забезпечення базових потреб, зокрема житлових витрат, медичних послуг та харчування. Така ситуація формує постійне відчуття економічної невизначеності та виступає одним із ключових джерел психологічної напруженості. Особливо гостро проблема проявляється серед осіб пенсійного віку, які становлять шість із п'ятнадцяти респондентів і мають обмежені можливості працевлаштування.

Дослідження засвідчило значні втрати соціального капіталу внаслідок вимушеного переміщення. Усі респонденти зазначили, що після переїзду відбулося різке скорочення їхніх соціальних контактів. Понад дві третини опитаних вказали на труднощі встановлення нових зв'язків у приймаючих громадах, що супроводжувалося відчуттям соціальної ізоляції. Сім респондентів проживають окремо від членів родини, що додатково ускладнює їх соціально-психологічну адаптацію. Водночас шість опитаних мають на утриманні дітей або здійснюють догляд за літніми чи хворими членами родини, що обмежує їхню соціальну мобільність та можливості інтеграції у нове середовище. Результати також показали, що формування нових соціальних контактів безпосередньо пов'язане з рівнем адаптації. Респонденти, які змогли встановити стабільні комунікаційні зв'язки у громаді або брали участь у громадських ініціативах, демонстрували вищий рівень соціальної включеності та психологічної стабільності.

Аналіз інтерв'ю дозволив визначити домінуючі психоемоційні стани внутрішньо переміщених осіб. Більшість респондентів відзначали підвищений рівень тривожності, пов'язаний із невизначеністю майбутнього, нестабільністю доходів і відсутністю довгострокових життєвих перспектив. Понад половина опитаних зазначила відчуття втрати життєвої стабільності та труднощі планування майбутнього. Для значної частини респондентів характерним є емоційне виснаження, що виникає внаслідок тривалого перебування у стані вимушеної адаптації та постійної соціальної невизначеності.

Окремим аспектом виступає феномен «затяжної тимчасовості», коли внутрішньо переміщені особи не сприймають нове місце проживання як постійне, але водночас не мають можливості повернутися до попереднього способу життя. Такий стан підтримує хронічний психологічний стрес і ускладнює процес соціальної інтеграції.

Усі респонденти мають досвід звернення до соціальних установ, центрів надання адміністративних послуг або громадських і благодійних організацій. При цьому оцінки цього досвіду є неоднорідними. Частина опитаних характеризує взаємодію із соціальними службами як підтримувальну та ефективну, тоді як інші вказують на труднощі, пов'язані із затримками у наданні послуг та недостатньою інформованістю. Разом з тим більшість респондентів відзначила важливу роль соціальних працівників у процесі адаптації. Зокрема, вони сприяли отриманню соціальних виплат, допомагали орієнтуватися у системі послуг та забезпечували психологічну підтримку у кризових ситуаціях. Соціальні працівники також виступали посередниками у встановленні контактів із місцевими інституціями та громадами, що позитивно впливало на рівень соціальної включеності переселенців.

Незважаючи на позитивний вплив соціальної роботи, респонденти зазначали наявність системних труднощів. Найчастіше згадувалися складність процедур оформлення допомоги, недостатня координація між установами та нестача актуальної інформації про доступні соціальні послуги. Ці фактори ускладнюють адаптаційний

процес, підвищують рівень психологічної напруженості та знижують ефективність соціальної підтримки. Отримані емпіричні дані свідчать, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб визначається комплексною взаємодією економічних труднощів, втрати соціальних ресурсів та психоемоційної нестабільності. Соціальна робота відіграє ключову стабілізаційну роль у цьому процесі, однак її ефективність обмежується системними проблемами організації соціальної підтримки.

Проведений аналіз наукових джерел та результатів емпіричного дослідження дозволяє стверджувати, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним багаторівневим процесом, який формується під впливом взаємодії соціальних, економічних і психологічних чинників. Теоретичні дослідження засвідчують, що вимушене переміщення супроводжується глибокими соціальними втратами, зокрема руйнуванням соціальних зв'язків, зміною соціального статусу та необхідністю формування нових моделей соціальної взаємодії. Отримані емпіричні дані підтверджують ці положення: більшість респондентів зазначили труднощі інтеграції у нові громади, обмеженість соціальних контактів та відчуття соціальної ізоляції. Це свідчить про домінування соціально-психологічних бар'єрів адаптації, які мають не менш значний вплив, ніж економічні труднощі. Таким чином, адаптація внутрішньо переміщених осіб повинна розглядатися як комплексний процес, що виходить за межі вирішення лише матеріальних проблем.

Аналіз теоретичних джерел також підтверджує, що ключовим чинником адаптаційного процесу є психологічний стан внутрішньо переміщених осіб. У наукових працях наголошується, що травматичний досвід війни та вимушеної міграції формує підвищений рівень тривожності, емоційну нестабільність і відчуття невизначеності майбутнього. Емпіричні результати дослідження підтвердили ці положення: більшість респондентів повідомляли про постійне психологічне напруження, труднощі планування життєвих перспектив та відчуття тимчасовості власного становища. У цьому контексті соціально-психологічна адаптація виступає важливим механізмом відновлення психологічної рівноваги та формування життєвої стійкості. Встановлено, що саме психоемоційний стан значною мірою визначає рівень соціальної активності та інтеграції переселенців у нові громади.

Важливим результатом теоретичного й емпіричного аналізу є встановлення вирішальної ролі соціальної підтримки у процесі адаптації внутрішньо переміщених осіб. Теоретичні дослідження підкреслюють, що соціальна підтримка виступає одним із основних ресурсів подолання адаптаційних труднощів, сприяє відновленню соціального капіталу та формуванню почуття безпеки. Результати емпіричного дослідження підтвердили, що респонденти, які мали стабільну взаємодію із соціальними працівниками або підтримку громади, демонстрували значно вищий рівень соціальної включеності та психологічної стабільності. Водночас дослідження виявило, що соціальна підтримка часто має фрагментарний характер і не забезпечує довготривалого соціального супроводу. Це свідчить про необхідність удосконалення системи соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Аналіз також засвідчив наявність розриву між теоретичними принципами соціальної роботи та реальними практиками її реалізації. У наукових джерелах наголошується на комплексності, міжвідомчій координації та довготривалому характері соціальної підтримки. Водночас результати дослідження показали, що у практичній діяльності соціальних служб переважає короткострокова матеріальна допомога, тоді як психосоціальний компонент залишається недостатньо розвиненим. Така ситуація обмежує можливості формування стійких адаптаційних стратегій та уповільнює процес соціальної інтеграції переселенців. Отже, сучасна система соціальної роботи потребує переорієнтації на комплексні психосоціальні підходи підтримки.

Узагальнення результатів теоретичного та емпіричного аналізу дозволяє зробити висновок, що соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є тривалим і динамічним процесом, який визначається взаємодією соціальних, психологічних та інституційних факторів. Умови тривалого воєнного конфлікту зумовлюють необхідність переходу від короткострокових заходів підтримки до системної моделі соціального супроводу, орієнтованої на відновлення адаптаційного потенціалу переселенців.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.** На основі проведеного аналізу сформулюємо низку узагальнень і практично орієнтованих пропозицій щодо вдосконалення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Передусім встановлено, що соціально-психологічну адаптацію внутрішньо переміщених осіб необхідно розглядати як довготривалий, багатофазний процес, що змінюється під впливом

соціально-економічних умов і психологічних факторів. Емпіричні дані підтвердили, що навіть після тривалого проживання у нових громадах значна частина переселенців продовжує перебувати у стані адаптаційної нестійкості. У зв'язку з цим доцільним є переходу від кризово-реактивної моделі соціальної допомоги до довготривалої моделі соціального супроводу. Така модель повинна передбачати системну підтримку, спрямовану на відновлення життєвих ресурсів і формування стійких адаптаційних стратегій. Це дозволить підвищити ефективність соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Важливим напрямом удосконалення соціальної роботи є посилення її психосоціального компоненту. Дослідження показало, що сучасна система підтримки переселенців значною мірою орієнтована на матеріальну допомогу, тоді як психологічна підтримка часто має епізодичний характер. Водночас саме психоемоційний стан виступає визначальним фактором успішної адаптації та соціальної інтеграції. У цьому контексті доцільним є впровадження системних програм психосоціальної адаптації, які повинні включати індивідуальне консультування, групові форми підтримки, тренінги розвитку стресостійкості та соціальних навичок. Реалізація таких програм сприятиме зниженню рівня психологічної напруженості та підвищенню життєвої стійкості переселенців.

Перспективним напрямом розвитку соціальної роботи є впровадження громадоцентричних підходів до адаптації внутрішньо переміщених осіб. Емпіричні результати засвідчили, що рівень соціальної інтеграції значною мірою залежить від включеності переселенців у життя приймаючих громад. У зв'язку з цим соціальна робота повинна бути спрямована на активізацію соціальної участі переселенців через їх залучення до громадських ініціатив, волонтерської діяльності та місцевих програм розвитку. Такий підхід сприятиме формуванню горизонтальних мереж підтримки, зниженню соціальної ізоляції та зміцненню почуття соціальної приналежності.

Важливою умовою підвищення ефективності соціальної роботи є розвиток міжвідомчої координації та інтеграції соціальних послуг. Дослідження показало, що складність процедур отримання допомоги та недостатність інформаційного забезпечення є суттєвими бар'єрами у процесі адаптації переселенців. У зв'язку з цим доцільним є створення єдиних інформаційних платформ, які забезпечуватимуть доступ до актуальної інформації про соціальні послуги та спрощуватимуть процедури їх отримання. Це сприятиме підвищенню прозорості системи соціальної підтримки та ефективності її функціонування.

Окремим перспективним напрямом удосконалення соціальної роботи є використання цифрових технологій у процесі соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб. Впровадження дистанційних форм консультування, онлайн-платформ психологічної підтримки та електронних сервісів соціальної допомоги дозволить розширити доступність соціальних послуг. Це особливо актуально в умовах територіальної мобільності переселенців і безпекових обмежень. Використання цифрових технологій сприятиме підвищенню оперативності соціальної підтримки та забезпечить її безперервність.

Подальший розвиток соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами повинен здійснюватися на засадах комплексності, довготривалості, психосоціальної спрямованості та міжвідомчої координації. Реалізація таких підходів створить умови для ефективної соціально-психологічної адаптації переселенців і сприятиме їх повноцінній інтеграції у сучасне соціальне середовище.

**Список літератури:**


1. Біленька В. В. Соціально-психологічна адаптація як чинник психологічного благополуччя внутрішньо переміщених осіб. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування.* 2024. Том 11. № 11. DOI: https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.11.312053 (дата звернення: 22.02.2026).
2. Вітковська І. Роль соціальної роботи у розвитку адаптаційного потенціалу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Ввічливість.* 2024. № 6. С. 8–12. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.2 (дата звернення: 22.02.2026).
3. Кириченко Т. В. Психологічна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Габітус.* 2024. № 58. С. 145–149. DOI: https://doi.org/10.34213/ap.19.02.26 (дата звернення: 22.02.2026).
4. Кінаш О. Соціальна адаптація вимушено переміщених осіб в умовах військового стану як наукова проблема. *Social Work and Education.* 2024. Vol. 11, № 1. pp. 136–144. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11 (дата звернення: 22.02.2026).
5. Михайлич О. В. Особливості соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2023. № 100. С. 99–107. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11 (дата звернення: 22.02.2026).

6. Попова А., Цибуляк Н., Лопатіна Г., Сичікова Я., Романов Р. Соціально-психологічна адаптація як ключ до інтеграції: дослідження досвіду внутрішньо переміщених осіб з окупованих територій України. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2024. № 1. С. 272–296. DOI: https://doi.org/10.32782/2412-9208-2024-1-272-296 (дата звернення: 22.02.2026).

7. Сахарук Ю. П. Сучасні підходи до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота.* 2024. № 2. С. 72–79. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-12 (дата звернення: 22.02.2026).

8. Цирковникова І. Соціальні та психологічні метаморфози адаптації внутрішньо-переміщених осіб, результати дослідження. Ввічливість. 2022. № 2. С. 64–71. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.9 (дата звернення: 22.02.2026).

9. Юрків Я. І., Луканов Д. В. Труднощі соціально-психологічної адаптації вразливих верств внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць; серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2021. № 1 (48). С. 469–472. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37998 (дата звернення: 22.02.2026).

**References:**

1. Bilenka, V. V. (2024). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia yak chynnyk psykholohichnoho blahopoluchchia vnutrishno peremishchenykh osib [Socio-psychological adaptation as a factor of psychological well-being of internally displaced persons]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Seriia: Sotsialno-humanitarni nauky ta publichne administruvannia*, 11 (11). https://doi.org/10.31498/2617-2038.2024.11.312053 [in Ukrainian].

2. Vitkovska, I. (2024). Rol sotsialnoi roboty u rozvytku adaptatsiinoho potentsialu vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [The role of social work in developing the adaptive potential of internally displaced persons in Ukraine]. *Vvichlyvist*, (6), 8–12. 10.32782/humanitas/2024.6.2 [in Ukrainian].

3. Kyrychenko, T. V. (2024). Psykholohichna reabilitatsiia ta sotsialna adaptatsiia vnutrishno peremishchenykh osib [Psychological rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons]. *Habitus*, (58), 145–149. https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11 [in Ukrainian].

4. Kinash, O. (2024). Sotsialna adaptatsiia vymusheno peremishchenykh osib v umovakh viiskovoho stanu yak naukova problema [Social adaptation of internally displaced persons under martial law as a scientific problem]. *Social Work and Education*, 11 (1), 136–144. https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11 [in Ukrainian].

5. Mykhailych, O. V. (2023). Osoblyvosti sotsialnoi adaptatsii ta intehratsii vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Features of social adaptation and integration of internally displaced persons in Ukraine]. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky*, (100), 99–107. https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11 [in Ukrainian].

6. Popova, A., Tsybuliak, N., Lopatina, H., Sychikova, Ya., & Romanov, R. (2024). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia yak kliuch do intehratsii: doslidzhennia dosvidu vnutrishno peremishchenykh osib z okupovanykh terytorii Ukrainy [Socio-psychological adaptation as a key to integration: Study of the experience of internally displaced persons from occupied territories of Ukraine]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky*, (1), 272–296. https://doi.org/10.32782/2412-9208-2024-1-272-296 [in Ukrainian].

7. Sakharuk, Yu. P. (2024). Suchasni pidkhody do sotsialnoi roboty z vnutrishno peremishchenymy osobamy v umovakh voiennoho stanu [Modern approaches to social work with internally displaced persons under martial law]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, (2), 72–79. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-1211 [in Ukrainian].

8. Tsyrkovnykova, I. (2022). Sotsialni ta psykholohichni metamorfozy adaptatsii vnutrishno-peremishchenykh osib, rezultaty doslidzhennia [Social and psychological metamorphoses of adaptation of internally displaced persons: Research results]. *Vvichlyvist*, (2), 64–71. https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.9 [in Ukrainian].

9. Yurkiv, Ya. I., & Lukanov, D. V. (2021). Trudnoshchi sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii vrazlyvykh verstv vnutrishno peremishchenykh osib do novykh umov zhyttia [Difficulties of socio-psychological adaptation of vulnerable groups of internally displaced persons to new living conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1 (48), 469–472. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37998 [in Ukrainian].

О. М. Кінаш

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 316.77:364:303.6**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-21

***О. Г. Коломієць***
*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,*
*м. Черкаси, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1343-4268 – Коломієць О. Г.
kolomiietsolena@gmail.com

## ФОКУС-ГРУПОВІ СОЦІАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРАКТИЦІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У дослідженні розкрито особливості застосування фокус-групових досліджень як якісного методу збору емпіричних даних у соціальній роботі. Акцентовано увагу на ролі групової динаміки та соціальної взаємодії як ключових механізмів отримання глибинної інформації щодо мотивацій, ціннісних орієнтацій і поведінкових практик респондентів. У статті зроблено фокус на потенціалі фокус-груп у виявленні потреб вразливих категорій населення в умовах воєнного стану. Визначено основні переваги методу, зокрема інтерактивність, можливість отримання спонтанних і аргументованих відповідей, ефект синергії та креативності групової дискусії. Водночас окреслено методологічні обмеження, що проявляються в обмеженій репрезентативності вибірки, залежності результатів від психологічних характеристик учасників і складності оцінювання варіативності відповідей. Обґрунтовано значення добору складу фокус-груп (гомогенного та гетерогенного) як чинника забезпечення валідності та глибини отриманих результатів. Окрему увагу приділено специфіці експертних та онлайн фокус-груп, їх можливостям у формуванні науково обґрунтованих рекомендацій для розроблення соціальних програм і політик. Проаналізовано роль модератора як ключового суб'єкта організації дослідження та чинника, що впливає на якість отриманих даних.

Зазначено, що невербальна комунікація, зокрема паралінгвістичні та кінесичні засоби, відіграє ключову роль у фокус-групових дослідженнях, оскільки дозволяє передавати емоційні стани, індивідуальні особливості та рівень залученості учасників. Аналіз голосових характеристик, інтонації, міміки та рухів тіла забезпечує глибше розуміння суб'єктивного переживання респондентів і дозволяє модератору виявляти приховані аспекти їхніх реакцій. Використання аудіо- та відеозаписів під час роботи фокус-групи підвищує точність інтерпретації емпіричних даних та сприяє об'єктивності отриманих результатів. Узагальнено, що фокус-групові дослідження є ефективним інструментом моніторингу соціальних процесів і трансформацій у суспільстві, забезпечуючи глибоке розуміння соціальних явищ у контексті кризових змін.

**Ключові слова:** соціальні дослідження, фокус-група, соціальна робота, експертні, гомогенні, гетерогенні фокус-групи.

***O. H. Kolomiiets***
*Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine*

## FOCUS GROUP SOCIAL RESEARCH IN SOCIAL WORK PRACTICE

The study examines the features of applying focus group research as a qualitative method for collecting empirical data in social work. Attention is drawn to the role of group dynamics and social interaction as key mechanisms for obtaining in-depth information regarding respondents' motivations, value orientations, and behavioral practices. The article emphasizes the potential of focus groups to identify the needs of vulnerable populations under conditions of martial law. The main advantages of the method are defined, including interactivity, the possibility of obtaining spontaneous and reasoned responses, and the synergistic and creative effects of group discussion. At the same time, methodological limitations are outlined, which manifest in

the restricted representativeness of the sample, the dependence of results on participants' psychological characteristics, and the complexity of assessing the variability of responses. The importance of selecting the composition of focus groups (homogeneous and heterogeneous) as a factor ensuring the validity and depth of the obtained results is substantiated. Particular attention is given to the specifics of expert and online focus groups and their potential for generating evidence-based recommendations for the development of social programs and policies. The role of the moderator is analyzed as a key agent in organizing the research and as a factor influencing the quality of collected data.

It is noted that nonverbal communication, in particular paralinguistic and kinesic means, plays a crucial role in focus group research, as it allows the transmission of emotional states, individual characteristics, and levels of participant engagement. The analysis of vocal features, intonation, facial expressions, and body movements provides a deeper understanding of respondents' subjective experiences and enables the moderator to detect hidden aspects of their reactions. The use of audio and video recordings during focus group sessions enhances the accuracy of empirical data interpretation and contributes to the objectivity of the results obtained.

It is summarized that focus group research is an effective tool for monitoring social processes and transformations in society, providing a profound understanding of social phenomena in the context of crisis-driven changes.

**Key words:** social research, focus group, social work, expert, homogeneous, heterogeneous focus groups.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.** У сучасних умовах соціальних трансформацій, зумовлених воєнними подіями, нестабільністю та зростанням соціальних ризиків, актуалізується потреба у застосуванні ефективних методів соціальних досліджень. Особливого значення набуває виявлення актуальних соціальних проблем окремих соціальних груп, а також глибинне розуміння їх потреб, ціннісних орієнтацій і мотиваційних чинників поведінки. Одним із таких методів, що забезпечує комплексний та якісний аналіз соціальних явищ, є метод фокус-групового дослідження, який дозволяє отримати розгорнуту емпіричну інформацію та врахувати суб'єктивний досвід учасників соціальної взаємодії. Цей метод є особливо актуальним для підвищення якості соціальної діагностики та практики соціальної роботи так як дає можливість не тільки отримати інформацію про колективні проблеми, але й створити умови залучення самих учасників до процесу їх усвідомлення та пошуку рішень.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасних умовах розвитку соціальної роботи зростає інтерес до застосування якісних методів дослідження, зокрема фокус-групових, які дають змогу глибше осмислити соціальні проблеми та потреби різних груп населення. Еволюцію методу від його зародження до повноцінного якісного методу збору емпіричних даних досліджено П. Карайченцевим [7].

О. Олійник [10] розкрито особливості проведення он-лайн фокус-груп у форматі відео-конференцій; авторка акцентує увагу на особливостях цільової групи, зокрема на мотивації її членів та навичках модератора щодо використання програмного забезпечення. В праці підкреслено увагу на складнощах групової динаміки що формує особливі вимоги до модератора.

Ю. Вінтюком [2] доведено, що застосування методу фокус-груп у психологічному аналізі є ефективним інструментом професійної підготовки майбутніх психологів, оскільки сприяє досягненню навчальних цілей. Його впровадження враховує специфіку освітнього процесу та особливості розвитку здобувачів освіти, що, у свою чергу, підвищує якість організації навчально-виховної діяльності.

Важливим завданням є представлення в українському науковому дискурсі результатів фокус-групових досліджень, спрямованих на вивчення проблем та потреб різних категорій населення. Зокрема, у праці Р. Жиленка, Д. Афанасьєвої [5] висвітлено результати фокус-групового дослідження, метою якого було виявлення потреб внутрішньо переміщених осіб Ужгородської територіальної громади. Результати дослідження дали змогу членам ГО «Волонтеріат УжНУ» розпочати реалізацію низки проєктів, спрямованих на задоволення виявлених потреб даної категорії населення.

У дослідженні О. Маловічко, О. Масюк, К. Ель Гуессаба, Н. Білокопитової та О. Сорокіної [8] представлено результати фокус-групової дискусії із жінками, які мають історичний та особистий досвід родинного насильства (м. Запоріжжя). Окрему увагу заслуговує робота О. Гудзенко [3], у якій здійснено фокус-групове дослідження вразливих груп жінок в умовах війни (м. Дніпро) та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених особливостям застосування методу фокус-груп, його роль у практиці соціальної роботи залишається недостатньо висвітленою.

**Мета дослідження** полягає в аналізі можливостей застосування фокус-групових соціальних досліджень у практиці соціальної роботи, у визначенні їх потенціалу для виявлення

соціальних проблем і потреб різних цільових груп.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Метою соціальних досліджень в умовах війни є виявлення та аналіз трансформаційних процесів у суспільстві, визначення соціальних потреб різних категорій населення територіальних громад, особливо вразливих груп, оцінку рівня їх соціальної адаптації та психологічної стійкості, вивчення динаміки суспільних настроїв і цінностей. У соціальних дослідженнях застосовуються різні методи збору та аналізу інформації. Найбільш поширеними є: опитування (анкетування, інтерв'ю), спостереження (включене/невключене), кейс-стаді (аналіз окремих випадків), соціометрія та психодіагностичні методи. Але особливої уваги заслуговує метод фокус-групи який здобув широке використання в політичних, маркетингових та соціальних дослідженнях і сьогодні активно використовується як дієвий метод збору соціальної інформації. Також, фокус-групове дослідження є одним з найпоширеніших якісних методів, що використовується у вітчизняній соціальній роботі для виявлення потреб, цінностей, мотивів і бар'єрів соціальної поведінки різних категорій населення.

Л. Морра Імас визначає фокус-групи як метод якісного оцінювання, що ґрунтується на використанні сценарію з набором відкритих запитань для обговорення конкретної теми малою групою осіб під керівництвом модератора [9].

Водночас J. Billson трактує фокус-групи як керований і структурований дискурс спеціально сформованої групи учасників, взаємодія яких забезпечує досягнення визначених наукових цілей дослідження [15].

Цікавим, на нашу думку, є підхід низки авторів (P. Jackman, M. Schweickle, S. Goddard, S. Vella, C. Swann), які розглядають фокусоване інтерв'ю як інтерв'ю, орієнтоване на конкретну подію або епізод досліджуваного явища (так зване «подійно-орієнтоване інтерв'ю»), що є методом отримання ґрунтовної інформації про окремі події, життєві ситуації та психологічні стани учасників у короткий проміжок часу після настання відповідної події [17].

Арабаджиєв Д. пропонує розрізняти групове інтерв'ю та фокус-групу. На його думку, різниця полягає в акцентах дослідження. У груповому інтерв'ю основна увага зосереджена на діалозі між дослідником та учасниками, де важливими є запитання й відповіді. Натомість у фокус-групі головним є процес взаємодії між самими учасниками, що дозволяє отримати додаткові дані завдяки обміну думками, взаєморозумінню та реакціям один на одного [1] (табл. 1).

Ефективність фокус-групових досліджень полягає в здобутті інформації, яка не може бути отримана іншими методами, оскільки саме соціальна взаємодія в групі дозволяє найповніше отримати інформацію від цільової групи [1]. Фокус-групи передбачають нелінійне спілкування учасників (можливість згадувати, уточнювати, висловлювати різні точки зору), при цьому відповіді мають ситуативно зумовлений і змістовно обумовлений характер і спрямовані на з'ясування «як» і «чому», а не обмежуються бінарними відповідями типу «так/ні» чи кількісними показниками. В основі фокус-групових досліджень лежить групова динаміка (К. Левін) та теорія соціального обміну (G. Homans).

Кожна фокус-група характеризується унікальністю, оскільки її учасники як представники цільової аудиторії в процесі обговорення продукують не лише індивідуальні судження, а й колективні реакції на поставлені питання. Групова динаміка, що формується в умовах безпосередньої взаємодії, сприяє глибшому зануренню у досліджувану проблему, актуалізації латентних потреб, установок і смислів, які не завжди виявляються під час індивідуальних інтерв'ю. Таким чином, метод фокус-груп є високоефективним у соціальній роботі, оскільки забезпечує отримання якісних емпіричних даних щодо мотиваційних аспектів поведінки, структури ціннісних орієнтацій та бар'єрів сприйняття соціальних явищ.

В сучасних умовах метод фокус-групових досліджень є ефективним інструментом виявлення потреб вразливих категорій населення, зокрема осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій, оскільки групове обговорення сприяє

Таблиця 1

**Порівняльна таблиця методів «Фокус-група» і «Фокусоване інтерв'ю»**

| Критерій | Фокус-група | Фокусоване інтерв'ю |
|---|---|---|
| Об'єкт аналізу | Взаємодія між учасниками, колективне формування думок, групова динаміка. | Індивідуальні реакції на конкретний стимул (текст, подію тощо). |
| Роль дослідника | Модератор лише спрямовує дискусію, створює умови для взаємодії. | Інтерв'юер активно задає питання, будує структуру діалогу. |
| Основний акцент | Групова динаміка, взаєморозуміння, колективні смисли. | Запитання – відповіді, акцент на лінії «дослідник ↔ респондент». |

ідентифікації як матеріальних, так і прихованих емоційно-психологічних запитів. Так, зокрема, фокус-групові дослідження проблем ветеранів та ветеранок сприяють розробленню соціальних програм їх реінтеграції, спрямованих на відновлення соціальних зв'язків і підвищення якості життя, тоді як дослідження внутрішньо переміщених осіб дають змогу виявити бар'єри їх адаптації в приймаючих громадах, зокрема труднощі у працевлаштуванні, доступі до житла та соціальній інтеграції тощо.

О. Осередчук перевагами методу фокус-груп вважає: синергію, (можливість отримати різнопланові думки завдяки груповій взаємодії); креативність (групова динаміка стимулює спонтанні та креативні відповіді); ефект «снігової кулі» у дискусії (сприяє виникненню «ланцюгових реакцій» та формуванню нових ідей); .стимулювання та безпека (атмосфера рівності між учасниками підвищує рівень їхньої відвертості), економічність та швидкість отримання результатів [11]. Важливим завданням фокус-груп є вироблення науково обґрунтованих рекомендацій для формування політик різних рівнів (державної, регіональної, місцевої, а також політик установ і організацій), та практичної діяльності фахівців, спрямованих на підвищення якості життєдіяльності населення, зміцнення соціальної єдності, подолання кризових явищ і сприяння відновленню суспільства у післявоєнний період. Ключовим чинником, що впливає на валідність, глибину та інтерпретацію отриманих результатів, є склад фокус-групи, який визначається дослідницькою метою та завданнями, поставленими перед дослідженням, і може варіюватися від гомогенного до гетерогенного.

***Гомогенні групи*** формуються за принципом подібності учасників за певними характеристиками (вік, соціальний статус, професія, досвід переживання певної ситуації тощо). Однорідний склад фокус-групи зменшує вплив зовнішніх відмінностей між респондентами, сприяє формуванню атмосфери довіри, підвищує відкритість висловлювань, дає змогу виявити типові потреби цільової аудиторії.

***Гетерогенні групи*** включають учасників із різними соціально-демографічними характеристиками або досвідом. Такий склад дозволяє простежити різні точки зору на одну проблему, виявити спектр позицій і можливих протиріч, що є особливо цінним для комплексного аналізу соціальних явищ. Залучення різнорідних учасників сприяє виявленню нових, іноді несподіваних ідей, оскільки взаємодія відмінних соціальних груп може стимулювати більш широку дискусію. Натомість надмірна гетерогенність може обмежувати готовність учасників до відвертого обговорення чутливих тем. Наявність осіб з вищим соціальним або професійним статусом може призводити до домінування окремих думок і відповідно, зниження представленості альтернативних позицій. Це особливо актуально в дослідженнях у сфері соціальної роботи з вразливими групами населення.

Аналітичну якість отриманих даних визначають досвід і ступінь залученості учасників до досліджуваної проблематики. Учасники з безпосереднім життєвим досвідом (ветерани, внутрішньо переміщені особи, члени сімей постраждалих) здатні продукувати змістовні судження, що дозволяють виявити латентні потреби, мотиваційні чинники та бар'єри адаптації інше. Отже, обґрунтований добір складу фокус-групи є необхідною методологічною умовою забезпечення наукової достовірності результатів дослідження, а також їх практичної значущості для розроблення соціальних програм і управлінських рішень. Вибір гомогенного чи гетерогенного складу фокус-групи залежить від поставленої дослідницької задачі: перший забезпечує глибину аналізу конкретного явища в межах певної групи, другий – широту охоплення соціальних позицій і багатогранність оцінки досліджуваної проблеми. Таким чином, гомогенні фокус-групи корисні для глибинного аналізу внутрішніх проблем певної категорії клієнтів, тоді як гетерогенні – для дослідження взаємодії різних соціальних груп і пошуку шляхів інтеграції та партнерства.

Особливим видом фокус- груп є ***експертні фокус-групи.*** **У** соціальній роботі вони є якісним методом дослідження, що передбачає аналіз певної соціальної проблеми за участю фахівців, які мають професійний досвід та спеціалізовані знання у відповідній сфері. На відміну від класичних фокус-груп, орієнтованих на виявлення думок або досвіду представників обраної соціальної групи, експертні фокус-групи спрямовані на:

– описі цілісної картини явища;

– виявленні причин соціальних проблем;

– визначенні бар'єрів у наданні соціальних послуг;

– оцінці ефективності чинних програм і політик;

– формуванні практичних рекомендацій, тощо.

Однією з ключових особливостей експертних фокус-груп є цілеспрямований добір учасників. До складу групи зазвичай входять фахівці

різних інституцій, дотичних до досліджуваної проблеми: працівники соціальних служб, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, науковці, представники громадських організацій, психологи, медичні працівники, а також інші професіонали, які безпосередньо працюють із цільовими групами населення. Така міжсекторальна представленість дозволяє отримати комплексне бачення проблеми та врахувати різні професійні підходи до її вирішення. Важливою характеристикою експертних фокус-груп є їх аналітична спрямованість. Також участь у фокус-групі має низку переваг для її учасників, зокрема: виконання функцій експерта; можливість бути залученими до процесу ухвалення рішень; набуття досвіду співпраці з дослідниками та іншими експертами (учасниками фокус-групи) тощо.

Отже, експертні фокус-групи у соціальній роботі виступають важливим інструментом збору якісної інформації, їх результати таких досліджень використовуються для розроблення або коригування соціальних програм, удосконалення механізмів надання соціальних послуг, формування локальної соціальної політики та підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії.

В умовах розвитку інформаційних технологій набуває поширення впровадження онлайн фокус-груп. На думку О. Олійник, використання онлайн фокус-груп має значний потенціал у сфері соціальних досліджень, адже дозволяє охопити не лише респондентів у ситуаціях, що вимагають дотримання карантинних обмежень, а й представників специфічних, мало досліджених чи маргіналізованих соціальних груп, доступ до яких у традиційних умовах є ускладненим. Разом із тим наголошується на важливості врахування методологічних обмежень і особливостей цього підходу, а також на потребі ретельної підготовки до проведення онлайн-фокус-груп, що значною мірою визначає результативність дослідження [10].

Перевагами методу є економія організаційних ресурсів (оренда приміщення, харчування, ін.), підвищення зручності участі респондентів (асинхронний формат), зниження тиску модератора та учасників групи (відкрите висловлення думок, анонімність) та полегшення фіксації щодо подальшого аналізу отриманих даних. [7].

На перший погляд може скластися враження, що фокус-група є відносно простим методом дослідження. Проте його застосування потребує ретельного методологічного обґрунтування, зокрема визначення обсягу вибіркової сукупності та оптимальної кількості фокус-груп, необхідних для досягнення мети дослідження. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція дослідників B. Carlsen, C. Glenton, які зазначають, що однією з суттєвих перешкод для забезпечення високої якості методологічних досліджень, зокрема фокус-групових, є недостатня увага до обґрунтування розміру вибірки та кількості проведених фокус-груп. На думку авторів, ці параметри безпосередньо впливають на глибину отриманих даних, рівень їх насиченості та подальші можливості якісного аналізу результатів. Аналіз представлених у науковому просторі результатів фокус-групових досліджень засвідчує необхідність чіткого дотримання методологічних стандартів під час організації та проведення такого типу досліджень, оскільки саме це забезпечує достовірність отриманих даних і наукову обґрунтованість зроблених висновків [16].

Ключовою ролю у фокус-груповому дослідженні є роль модератора, який забезпечує ефективну організацію групової дискусії та отримання достовірної соціальної інформації. Модератор виступає посередником між дослідницькою метою та учасниками групи, спрямовуючи обговорення до визначених питань. Модератор виконує організаційну, комунікативну та аналітичну функції, від ефективності реалізації яких значною мірою залежить якість отриманих результатів фокус-групового дослідження.

П. Карайченцев зауважує, що ефективність фокус-груп значною мірою залежить від експертності модератора, яка передбачає його глибоку обізнаність у темі. Водночас існує ризик домінування модератора, нав'язування власних переконань чи використання складної термінології, що знижує рівень відвертості учасників [6].

Отже, ключовим завданням модератора є поєднання професійних навичок (організовувати дискусію, активізувати учасників, регулювати конфліктні ситуації, дотримуватися встановленого регламенту тощо) з експертністю (орієнтуватись в темі дослідження, але не виступати як експерт, бути нейтральним), що забезпечує об'єктивність дослідження.

Для модератора велике значення має розуміння невербальних каналів спілкування респондентів під час фокус-груп. Невербальні особливості поведінки та мовлення дають можливість глибше інтерпретувати емоційні реакції, виявляти приховані установки й справжні ставлення учасників, що не завжди чітко виражаються у вербальних відповідях**.**

Важливою складовою невербальної комунікації, як зазначає Я. Романцова, є паралінгвістичні засоби коунікації, які забезпечують передачу додаткових смислів через інтонаційні, голосові

та акустичні характеристики мовлення (фонації), жести, міміку, рухи тіла (кінесика), що відображають емоційний стан, наміри та рівень залученості співрозмовника [13].

За допомогою артикуляції та голосових характеристик учасники фокус-групи не лише продукують мовлення, а й передають індивідуальні особливості, емоційні стани та рівень напруги чи розслаблення. Варіювання голосу (інтонація, сила, тембр, темп) виступає важливим індикатором суб'єктивного переживання й дозволяє модератору виявляти нюанси ставлення респондентів, що можуть залишатися прихованими на рівні вербального висловлювання. Отже, використання аудіо- та відеозапису роботи фокус-групи є важливим інструментом аналізу, що забезпечує повноту фіксації емпіричних даних, підвищує точність їх інтерпретації та сприяє об'єктивності отриманих результатів.

Отже, діяльність модератора може зумовлювати зниження ефективності проведення фокус-групи, що проявляється у таких аспектах:

– недостатній рівень кваліфікації модератора щодо управління груповою динамікою, наслідком чого є низька активність учасників, розпорошеність уваги, відхилення від теми обговорення, домінування окремих учасників та неповне врахування думок усіх членів групи;

– надмірна активність модератора, що призводить до зниження рівня залученості учасників;

– вплив суб'єктивних поглядів модератора щодо предмета дослідження на перебіг дискусії та формування відповідей учасників.

Науковий інтерес становлять результати фокус-групових досліджень, реалізованих в умовах воєнного стану, які дозволяють глибше осмислити трансформації соціальних процесів у суспільстві. Зокрема, у 2025 році аналітичним центром Громадянської мережі «ОПОРА» проведено дослідження «Соціальна згуртованість в українському суспільстві: виклики та бар'єри для вразливих груп». У межах дослідницького проєкту організовано 18 фокус-групових дискусій за участю представників п'яти ключових соціальних категорій: українських мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та членів їхніх родин, осіб з інвалідністю, а також російськомовних громадян України. Емпіричні результати засвідчили наявність проявів упередженого ставлення, стигматизації та соціальної ізоляції щодо окремих груп населення. Водночас було ідентифіковано ключові бар'єри, що обмежують їх участь в економічній діяльності та суспільному житті. Окрім цього, дослідження дало змогу узагальнити уявлення представників зазначених груп щодо перспектив подальшого розвитку українського суспільства [14].

У дослідженні М. Полив'ян, Н. Степанової та Ю. Ячник узагальнено результати шести фокус-групових дискусій за участю студентської молоді, що дало змогу оцінити потребу респондентів в психологічній підтримці в умовах війни та виявити ключові бар'єри та стереотипи у її отриманні. Емпіричні дані засвідчили необхідність інформаційно-просвітницьких заходів з використанням медіа щодо підвищення рівня довіри до психологічних послуг та подолання стереотипів, стигми та уникнення самостигматизації суб'єктів академічного середовища [12].

У дослідженні І. А. Євдокимової, С. М. Вакуленко та І. М. Вітковської представлено результати трьох фокус-групових інтерв'ю, реалізованих у межах міжнародного проєкту UNICEF «Травма-інформовані підходи у покращенні догляду та медіації». Узагальнення матеріалів фокус-групових обговорень дали змогу акцентувати увагу на функціональних можливостях мобільних пристроїв та десктопних додатків у створенні електронного навчального курсу з травма-інформованого підходу, що є надзвичайно важливим в умовах війни [4].

Таким чином, особливої значущості фокус-груповий підхід набуває в ситуаціях швидкоплинних змін, коли традиційні інструменти збору даних (зокрема кількісні опитування) не завжди забезпечують достатню гнучкість та оперативність. Саме якісний аналіз дискусій, взаємодії учасників і колективного конструювання смислів дозволяє виявити латентні тенденції, ризики та бар'єри, що можуть залишатися поза межами формалізованих процедур оцінювання. Результати фокус-груп створюють підґрунтя для здійснення безперервного моніторингу змін потреб та проблем різних цільових груп, забезпечують зворотний зв'язок між об'єктами та суб'єктами соціальної роботи, підвищуючи обґрунтованість управлінських впливів та їх адаптивність до реальних викликів у досягненні поставлених цілей.

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Таким чином, в умовах динамічних соціальних трансформацій та невизначеності фокус-групові соціальні дослідження виступають ефективним інструментом соціальної роботи який дає можливість оперативного отримання якісної інформації про стани, тенденції, потреби та проблеми різних соціальних груп. Застосування даного методу дозволяє не лише фіксувати поточні зміни в установках, потребах і поведінкових практиках цільових груп, але й здійснювати їх інтерпретацію

в контексті соціальних процесів. Це робить метод особливо цінним для розуміння впливу соціального середовища на формування поглядів і поведінки респондентів. Високий рівень інтерактивності та соціально-психологічної динаміки забезпечує ефективність збору емпіричних даних: психологічний вплив у межах групової взаємодії сприяє консолідації учасників навколо спільних цілей, інтеракція виступає механізмом конструювання знань через обмін досвідом, смислами та інтерпретаціями. Водночас можливість отримання спонтанних, аргументованих відповідей підвищує валідність якісних даних, оскільки дозволяє фіксувати автентичні реакції та позиції респондентів у процесі живої дискусії. Але, обмежена кількість респондентів знижує можливості узагальнення висновків, тоді як залежність даних від психологічних особливостей учасників зумовлює ризик суб'єктивізації отриманої інформації. Крім того, складність оцінювання ступеня варіативності відповідей у межах групової взаємодії ускладнює інтерпретацію результатів і порівняння позицій респондентів. Сукупність цих чинників визначає необхідність критичного підходу до використання методу та доцільність його поєднання з іншими дослідницькими інструментами. Перспективами подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні підходів до кількісно-якісної інтеграції даних, зокрема через поєднання фокус-груп із анкетуванням та глибинними інтерв'ю (методологія mixed methods).

**Список літератури:**


1. Арабаджиєв Д. Фокус–групові політичні дослідження як метод громадського моніторингу виборів в Україні: досвід застосування. *Гілея: науковий вісник*. 2015. № 101. С. 453–456. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/1446495426%20 (1).pdf

2. Вінтюк, Ю. В. Дослідження навчальних ситуацій методом фокус-групи у підготовці майбутніх фахових психологів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки».* 2023. № 1. С. 65–70. URL: https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4777

3. Гудзенко О. З. Проблеми та виклики вразливих груп жінок в умовах війни. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: доба нестійкої інституційності:* матеріали Всеукраїнської наук-практ. конф. м. Дніпро, 5 травня 2023 р.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 69–71. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12694/1/7.pdf

4. Євдокимова І. А., Вакуленко С. М., Вітковська І. М. Електронний навчальний курс з травмаінформованого підходу при допомозі дітям в уявленнях цільових груп (за матеріалами фокусгрупових інтерв'ю). *SOCIOПРОСТІР* : міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2024, № 14. С. 28–36. DOI: https://doi.org/10.26565/2218-2470-2024-14-03

5. Жиленко Р., Афанасьєв Д. Локальний вимір потреб внутрішньо переміщених осіб: приклад Ужгородської територіальної громади. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».* 2025. (2 (51). С. 54–57. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.54-57

6. Карайченцев П. В. Експертність модератора фокус-груп: користь та ризики упередженості. *Науковий простір, технології та інновації в контексти трансформації суспільства* : матеріали наук.-практ. конф., м. Чернігів, 25–26 липня 2025 р. С 103–107. URL: https://www.researchgate.net/publication/394393622_DEKOMUNIZACIA_I_DERUSIFIKACIA_UKRAINSKIH_VIDEOIGOR_PROBLEMNI_ASPEKTI

7. Карайченцев П. В. Теоретико-методологічні засади фокусгрупових досліджень в наукових доробках вчених України, Європи та США. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики.* 2025, Вип. 107. С. 8–15. DOI: https://doi.org/10.32782/2707-9147.2025.107.1

8. Маловічко О., Масюк О., Гуессаб К., Білокопитова Н. Сорокіна О. Перспективи впровадження методу ненасильницької комунікації в соціальній роботі в Україні під час війни та повоєнного відновлення. *Social Work and Education*. 2024. 11 (2). С. 226–237. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.2.5

9. Морра Імас Л. Дж., Ріст Р. К. Шлях до результатів: планування та проведення ефективних оцінювань розвитку / пер. з англ. В. Каплун. Київ, 2015. 580 с.

10. Олійник, О. Онлайн фокус-групи: особливості організації та проведення. *Соціологічні студії*. 2022. 1 (20). С. 32–40. DOI: https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-01-32-40

11. Осередчук О. Моніторингові дослідження якості вищої освіти за допомогою методів фокус-групи, портфоліо, есе. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 9 (113). С. 115–123. DOI: 10.24139/2312-5993/2021.09/115-123

12. Полив'яна М., Степанова Н., Ячник Ю., Мишаківська О., Фегерт Й. М., Сітарський Е., Пінчук І. Потреби студентів у підтримці психічного здоров'я у військовий час. *Праці Наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки*. 2024. Том76. № 2 URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_1_7.pdf (дата звернення: 20.02.2026).

13. Романцова, Я. В. П аралінгвістичні засоби комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія*. 2021. № 47 (2). С. 82-85. DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-2.19

14. Соціальна згуртованість в українському суспільстві: виклики та бар'єри для вразливих груп. *ОПОРА:* веб-сайт. URL: https://oporaua.org/viyna/social-na-zgurtovanist-v-ukrayini-vikliki-ta-bar-yeri-dlya-vrazlivih-grup-25748 (дата звернення: 12.03.2026).

15. Billson J. Focus Groups in the Context of International Development: In Pursuit of the Millennium Development Goals. *International Clinical Sociology January.* 2008. P. 188–207. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-73827-7_13

16. Carlsen B., Glenton C. What about N? A methodological study of sample-size reporting in focus group studies. *BMC Med Res Methodol.* 2011. Vol. 11, 26. DOI: https://doi.org/10.1186/1471-2288-11-26 (дата звернення: 08.03.2026).

17. Jackman P. C., Schweickle M. J., Goddard S. G., Vella,S. A., Swann C. The event-focused interview: what is it, why is it useful, and how is it used? *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*. 2022. Vol. 14 (2). P. 167–180. DOI: https://doi.org/10.1080/2159676X.2021.1904442 (дата звернення: 08.03.2026).

**References:**

1. Arabadzhyiev, D. (2015). Fokus-hrupovi politychni doslidzhennia yak metod hromadskoho monitorynhu vyboriv v Ukraini: dosvid zastosuvannia [Focus group political research as a method of public monitoring of elections in Ukraine: experience of application]. Hileia: naukovyi visnyk, 101, 453–456. Retrieved from: file:///C:/Users/user/Downloads/1446495426%20 (1).pdf [in Ukrainian].

2. Vintiuk, Yu. V. (2023). Doslidzhennia navchalnykh sytuatsii metodom fokus-hrupy u pidhotovtsi maibutnikh fakhovykh psykholohiv [Study of educational situations using the focus group method in the training of future professional psychologists]. Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriia: Pedahohichni nauky, 1, 65–70. Retrieved from: https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4777 [in Ukrainian].

3. Hudzenko, O. Z. (2023). Problemy ta vyklyky vrazlyvykh hrup zhinok v umovakh viiny [Problems and challenges of vulnerable groups of women in wartime]. In Problemy formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: doba nestiikoi instytutsiynosti: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 69–71). Dnipro: Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Retrieved from: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/12694/1/7.pdf [in Ukrainian].

4. Yevdokymova, I. A., Vakulenko, S. M., & Vitkovska, I. M. (2024). Elektronnyi navchalnyi kurs z travma-informovanoho pidkhodu pry dopomozi ditiam v uiavlenniakh tsilovykh hrup (za materialamy fokus-hrupovykh interviu) [E-learning course on trauma-informed approach in helping children in the perceptions of target groups (based on focus group interviews)]. SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiolohii ta sotsialnoi roboty, 14, 28–36. https://doi.org/10.26565/2218-2470-2024-14-03 [in Ukrainian].

5. Zhylenko, R., & Afanasiev, D. (2025). Lokalnyi vymir potreb vnutrishno peremishchenykh osib: pryklad Uzhhorodskoi terytorialnoi hromady [Local dimension of the needs of internally displaced persons: the case of Uzhhorod territorial community]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Pedahohika. Sotsialna robota, 2 (51), 54–57. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.54-57 [in Ukrainian].

6. Karaichentsev, P. V. (2025). Ekspertnist moderatora fokus-hrup: koryst ta ryzyky uperedzhenosti [Moderator expertise in focus groups: benefits and risks of bias]. In Naukovyi prostir, tekhnolohii ta innovatsii v konteksti transformatsii suspilstva: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 103–107). Chernihiv. Retrieved from:https://www.researchgate.net/publication/394393622_DEKOMUNIZACIA_I_DERUSIFIKACIA_UKRAINSKIH_VIDEOIGOR_PROBLEMNI_ASPEKTI [in Ukrainian].

7. Karaichentsev, P. V. (2025). Teoretyko-metodolohichni zasady fokus-hrupovykh doslidzhen v naukovykh dorobkakh vchenykh Ukrainy, Yevropy ta SShA [Theoretical and methodological foundations of focus group research in the scientific works of scholars from Ukraine, Europe, and the USA]. Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky, 107, 8–15. https://doi.org/10.32782/2707-9147.2025.107.1 [in Ukrainian].

8. Malovichko, O., Masiuk, O., Guessab, K., Bilokopytova, N., Sorokina, O. (2024). Perspektyvy vprovadzhennia metodu nenasylnytskoi komunikatsii v sotsialnii roboti v Ukraini pid chas viiny ta povoiennoho vidnovlennia [Prospects for implementing nonviolent communication in social work in Ukraine during wartime and post-war recovery]. Social Work and Education, 11 (2), 226–237. https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.2.5 [in Ukrainian].

9. Morra Imas, L. J., & Rist, R. C. (2015). Shliakh do rezultativ: planuvannia ta provedennia efektyvnykh otsiniuvan rozvytku [The road to results: designing and conducting effective development evaluations]. (V. Kaplun, Trans.). Kyiv. [in Ukrainian].

10. Oliinyk, O. (2022). Onlain fokus-hrupy: osoblyvosti orhanizatsii ta provedennia [Online focus groups: features of organization and implementation]. Sotsiolohichni studii, 1 (20), 32–40. https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-01-32-40 [in Ukrainian].

11. Oseredchuk, O. (2021). Monitorynhovi doslidzhennia yakosti vyshchoi osvity za dopomohoiu metodiv fokus-hrupy, portfolio, ese [Monitoring studies of higher education quality using focus groups, portfolio, and essay methods]. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 9 (113), 115–123. 10.24139/2312-5993/2021.09/115-123 [in Ukrainian].

12. Polyviana, M., Stepanova, N., Yachnyk, Yu., Myshakivska, O., Fegert, J. M., Sitarskyi, E., & Pinchuk, I. (2024). Potreby studentiv u pidtrymtsi

psykhichnoho zdorovia u viiskovyi chas [Students' needs for mental health support during wartime]. Pratsi Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. Medychni nauky, 76 (2). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_1_7.pdf (accessed: February 20, 2026). [in Ukrainian].

13. Romantsova, Ya. V. (2021). Paralin hvistychni zasoby komunikatsii [Paralinguistic means of communication]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Filolohiia, 47 (2), 82–85. https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.47-2.19 [in Ukrainian].

14. OPORA. (n.d.). Sotsialna zghurtovanist v ukrainskomu suspilstvi: vyklyky ta bariery dlia vrazlyvykh hrup [Social cohesion in Ukrainian society: challenges and barriers for vulnerable groups]. Retrieved from: https://oporaua.org/viyna/social-na-zgurtovanist-v-ukrayini-vikliki-ta-bar-yeri-dlya-vrazlivih-grup-25748 (accessed: March 12, 2026) [in Ukrainian].

15. Billson, J. (2008). Focus groups in the context of international development: In pursuit of the Millennium Development Goals. International Clinical Sociology, 188–207. Retrieved from: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-73827-7_13

16. Carlsen, B., & Glenton, C. (2011). What about N? A methodological study of sample-size reporting in focus group studies. BMC Medical Research Methodology, 11, 26. https://doi.org/10.1186/1471-2288-11-26 (accessed: March 8, 2026).

17. Jackman, P. C., Schweickle, M. J., Goddard, S. G., Vella, S. A., & Swann, C. (2022). The event-focused interview: What is it, why is it useful, and how is it used? Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 14 (2), 167–180. https://doi.org/10.1080/2159676X.2021.1904442 (accessed: March 8, 2026).

О. Г. Коломієць

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 05.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364:334.012.64:352/354**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-22

***Е. І. Костишин, В. В. Грицанюк***
*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,*
*м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3890-6831 – Костишин Е. І.
https://orcid.org/0000-0001-7066-0600 – Грицанюк В. В.
emilia.kostyshyn@gmail.com

## ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті досліджено потенціал соціального підприємництва як механізму розвитку соціальних послуг у територіальних громадах в умовах децентралізації, воєнних викликів та зростання соціальних потреб населення. Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних інструментів розширення доступності та підвищення якості соціальних послуг на місцевому рівні в умовах обмеженості бюджетних ресурсів і зростання навантаження на систему соціальної підтримки. Проблема дослідження полягає в недостатньому рівні наукового осмислення соціального підприємництва саме як інституційного механізму розвитку системи соціальних послуг у територіальних громадах.

Метою статті є аналіз потенціалу соціального підприємництва як механізму розвитку соціальних послуг у територіальних громадах, визначення його функціональних можливостей, проблем і перспектив практичного використання в сучасних умовах. У роботі застосовано аналіз наукових джерел, узагальнення українського та зарубіжного досвіду, а також прикладний розгляд успішних практик соціального підприємництва.

У результаті дослідження встановлено, що соціальне підприємництво здатне виконувати важливу роль у розширенні доступності соціальних послуг, підвищенні їхньої якості, диверсифікації джерел фінансування, підтримці вразливих груп населення, розвитку локального партнерства та впровадженні соціальних інновацій. На основі аналізу українських і зарубіжних практик обґрунтовано, що соціальні підприємства можуть розглядатися як перспективний інструмент підсилення соціальної спроможності територіальних громад.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні соціального підприємництва не лише як форми соціально орієнтованої економічної діяльності, а як комплексного механізму розвитку соціальних послуг у територіальних громадах, що поєднує економічний, соціальний, інституційний та інноваційний потенціал.

**Ключові слова:** соціальне підприємництво, соціальні послуги, територіальні громади, соціальна інтеграція, соціальні інновації, локальний розвиток, вразливі групи населення.

***E. I. Kostyshyn, V. V. Hrytsaniuk***
*Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

## THE POTENTIAL OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A MECHANISM FOR DEVELOPING SOCIAL SERVICES IN TERRITORIAL COMMUNITIES

The article examines the potential of social entrepreneurship as a mechanism for the development of social services in territorial communities under the conditions of decentralization, wartime challenges, and growing social needs. The relevance of the topic is determined by the need to identify effective tools for expanding access to and improving the quality of social services at the local level in the context of limited budget resources and increasing pressure on the social support system. The research problem lies in the insufficient scientific

understanding of social entrepreneurship specifically as an institutional mechanism for the development of social services in territorial communities.

The purpose of the article is to analyze the potential of social entrepreneurship as a mechanism for developing social services in territorial communities and to identify its functional capacities, advantages, limitations, and prospects for practical implementation in contemporary conditions. The study is based on the analysis of academic sources, the generalization of Ukrainian and foreign experience, and the applied examination of successful social entrepreneurship practices.

The results of the study show that social entrepreneurship can play an important role in expanding access to social services, improving their quality, diversifying funding sources, supporting vulnerable groups, strengthening local partnerships, and promoting social innovation. Based on the analysis of Ukrainian and international practices, it is substantiated that social enterprises can be considered a promising tool for enhancing the social capacity of territorial communities.

The scientific novelty of the study lies in substantiating social entrepreneurship not only as a form of socially oriented economic activity, but also as a comprehensive mechanism for the development of social services in territorial communities that combines economic, social, institutional, and innovative potential.

**Key words:** social entrepreneurship, social services, territorial communities, social integration, social innovation, local development, vulnerable groups.

**Постановка проблеми.** В умовах децентралізації, воєнних викликів та зростання кількості вразливих категорій населення особливої актуальності набуває пошук нових механізмів розвитку соціальних послуг у територіальних громадах. Одним із таких механізмів виступає соціальне підприємництво, яке поєднує економічну активність із соціальною місією та спрямоване на вирішення суспільно значущих проблем. Соціальне підприємництво здатне не лише створювати нові можливості зайнятості, а й сприяти розширенню спектра соціальних послуг, підвищенню їх доступності та якості, мобілізації внутрішніх ресурсів громади.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика соціального підприємництва в останні роки посідає помітне місце в українському науковому дискурсі, що зумовлено зростанням уваги до пошуку інноваційних механізмів вирішення соціальних проблем, розвитку локальної економіки та підтримки вразливих груп населення. У вітчизняній науці сформовано певне теоретико-прикладне підґрунтя для осмислення соціального підприємництва як особливої форми діяльності, що поєднує соціальну місію з підприємницькими інструментами.

Теоретичні засади соціального підприємництва, його сутність, ознаки та напрями розвитку висвітлено у працях Т. Пісецької, О. Вдовіченої, Д. Вдовічена, Н. Богацької, де соціальне підприємництво розглядається як важливий чинник соціально орієнтованої економіки, механізм вирішення суспільно значущих проблем та перспективний напрям соціально-економічного розвитку України [1; 2; 7]. У дослідженнях акцентовано увагу на змістовому наповненні поняття «соціальне підприємництво», його ключових характеристиках, перевагах, а також на бар'єрах інституційного та організаційного становлення.

Окремий напрям наукових розвідок пов'язаний із вивченням соціального підприємництва в контексті інклюзивного економічного розвитку. Зокрема, у дослідженні О. Продіус та Є. Славенко обґрунтовано роль соціального підприємництва як інструменту розширення економічної участі населення, створення нових можливостей зайнятості та підвищення соціальної включеності [8]. Такий підхід є важливим для розуміння потенціалу соціального підприємництва як форми господарської активності, здатної генерувати не лише економічний, а й суспільно корисний результат.

У сучасних дослідженнях також посилюється увага до прикладних аспектів соціального підприємництва у роботі з окремими соціальними групами та громадами. Так, у праці Е. Костишин розкрито потенціал соціального підприємництва у системі підтримки ветеранського бізнесу, що дозволяє розглядати його як інструмент професійної адаптації, соціальної інтеграції та економічної самореалізації ветеранів [5]. У свою чергу, Т. Тарасенко обґрунтовує громадо-орієнтоване соціальне підприємництво як ресурс розвитку соціальної роботи, акцентуючи увагу на його ролі у мобілізації локальних ресурсів, активізації громади та посиленні міжсекторальної взаємодії [10].

Значущими для осмислення досліджуваної проблематики є також праці, в яких соціальне підприємництво аналізується як інструмент соціальної політики та розвитку системи соціальної підтримки. Зокрема, Е. Прушківська, В. Прушківський та Л. Бондаренко на основі міжнародного досвіду доводять, що соціальне підприємництво може виступати ефективним механізмом інтеграції вразливих груп, розширення доступу до послуг і підвищення спроможності місцевих спільнот до самостійного вирішення соціальних проблем [9].

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що попри достатньо активне опрацювання

загальнотеоретичних, економічних і соціально-політичних аспектів соціального підприємництва, його потенціал саме як механізму розвитку соціальних послуг у територіальних громадах досліджено недостатньо системно. У наявних публікаціях переважно розкриваються сутність соціального підприємництва, його соціально-економічні функції, окремі практики застосування та бар'єри розвитку, однак бракує комплексного аналізу того, яким чином соціальне підприємництво може бути інтегроване у місцеву систему надання соціальних послуг, якими є його інституційні можливості, ресурсний потенціал та управлінські переваги на рівні територіальної громади. Недостатньо дослідженими залишаються також питання: ролі соціального підприємництва у розширенні доступності та якості соціальних послуг; можливостей його використання для реагування на нові соціальні виклики в громадах; моделей взаємодії соціальних підприємств із органами місцевого самоврядування, комунальними установами та громадським сектором; умов, за яких соціальне підприємництво може стати сталим елементом локальної соціальної інфраструктури.

**Мета статті та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Ступінь наукової розробленості проблеми дає підстави стверджувати, що в українській науці вже сформовано концептуальну основу для дослідження соціального підприємництва, однак його функціональний потенціал у сфері розвитку соціальних послуг у територіальних громадах потребує подальшого теоретичного осмислення та прикладного аналізу. Саме це зумовлює актуальність обраної теми та визначає доцільність її подальшого наукового опрацювання.

**Мета статті:** проаналізувати потенціал соціального підприємництва як механізму розвитку соціальних послуг у територіальних громадах, визначити його функції, переваги, проблеми впровадження та перспективи використання в сучасних умовах.

**Виклад основного матеріалу.** Міжнародна практика свідчить, що соціальне підприємництво є важливим інструментом розвитку соціальних послуг у громадах у умовах обмежених державних ресурсів та складних соціальних викликів. Наукові дослідження підкреслюють, що соціальне підприємство може виступати альтернативним або допоміжним механізмом до традиційного державного соціального обслуговування та забезпечувати комплексну підтримку локальних спільнот [14].

У Великій Британії та інших англосаксонських країнах соціальні підприємства відіграють помітну роль у сфері суспільного здоров'я та соціального догляду. Як показує дослідження зосереджене на британському секторі соціальної опіки, соціальні підприємства, що працюють у галузі догляду за дорослими, дозволяють розширити спектр послуг і адаптувати їх до потреб громади, оскільки прибуток підприємств реінвестується в соціальні програми та послуги [11]

Підсилення соціального підприємництва спостерігається й у Європі, де багато країн інтегрують механізми правового та інституційного сприяння соціальним підприємствам, що виконують соціально значущі функції, зокрема у сфері надання послуг. У зарубіжній літературі наголошується, що в Європі соціальні підприємства починають відігравати важливу роль у наданні послуг громадського сектору, а правові форми та інституційні рамки для їх діяльності розвиваються з метою посилення їхнього впливу на соціальні зміни [12].

Крім того, міжнародні дослідження підкреслюють, що соціальне підприємництво сприяє вирішенню соціальних проблем на локальному рівні, зокрема через залучення громад до розробки та надання соціальних послуг. Зокрема, генезис соціального підприємництва демонструє, що такі підприємства у різних країнах, включно з Великою Британією, Північною Америкою та іншими регіонами, виконують роль каталізатора соціальних змін, розширюють економічні можливості місцевих громад та сприяють підвищенню рівня зайнятості та соціальної інтеграції [13]. Зарубіжні підходи до реалізації соціального підприємництва в сфері соціальних послуг демонструють, що інтеграція соціальних підприємств у соціальну політику дозволяє розширити доступ до необхідних послуг, підвищити їхню якість та адаптувати пропозицію відповідно до потреб громад. Наприклад, практика Великої Британії у сфері соціального догляду за дорослими комунікує не лише з договірними моделями надання послуг, а й із механізмами участі громадян у процесі їх створення та оцінювання [14].

Таким чином, міжнародний досвід підсилює аргументацію щодо потенціалу соціального підприємництва як механізму розширення доступності, підвищення якості та адаптації соціальних послуг у територіальних громадах, одночасно вказуючи на значущість розвитку інституційної підтримки, правового регулювання та фінансового стимулювання цього сектору.

У сучасних умовах децентралізації, зростання соціальних потреб населення та обмеженості бюджетних ресурсів територіальних громад особливого значення набуває пошук ефективних

механізмів розвитку соціальних послуг. Одним із таких механізмів є соціальне підприємництво, яке поєднує економічну активність із реалізацією соціальної місії та здатне формувати додаткові ресурси для вирішення локальних проблем. Українська практика підтверджує, що соціальне підприємництво може бути не лише формою альтернативної господарської діяльності, а й інструментом розширення доступності, підвищення якості та інноваційного оновлення соціальних послуг у громадах.

Однією з ключових можливостей соціального підприємництва є його здатність заповнювати прогалини у системі соціальних послуг, особливо там, де державні або комунальні механізми не забезпечують повного покриття потреб населення. У громадах це може стосуватися підтримки жінок у кризових обставинах, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, людей похилого віку чи молоді з уразливих категорій. Показовим прикладом є львівське соціальне підприємство Горіховий дім, яке поєднує підприємницьку діяльність із підтримкою жінок, що опинилися у складних життєвих обставинах. Його модель демонструє, що соціальне підприємство може не лише генерувати дохід, а й забезпечувати соціальний супровід, кризову підтримку та безпечний простір для ресоціалізації, тобто фактично виконувати функції, близькі до соціальних послуг [3].

Важливою можливістю соціального підприємництва є також підвищення якості соціальних послуг через орієнтацію на реальні потреби отримувачів. На відміну від суто адміністративної моделі, соціальне підприємство зазвичай більш гнучко реагує на локальні виклики, адаптує формати підтримки до конкретної цільової аудиторії та впроваджує клієнтоорієнтовані підходи. У цьому контексті показовим є досвід Urban Space 100, який функціонує як громадський ресторан і водночас механізм підтримки локальних ініціатив в Івано-Франківськ. Його модель передбачає реінвестування 80 % чистого прибутку у фінансування громадських проєктів, що сприяють розвитку міського середовища та відповідають на конкретні соціальні запити громади. Станом на 2026 рік через грантову модель було підтримано понад 190 місцевих ініціатив, частина з яких безпосередньо стосувалася безбар'єрності, психосоціальної підтримки, адаптації ветеранів і створення доступного простору [15]. Це свідчить про здатність соціального підприємництва не лише фінансувати соціально корисні ініціативи, а й підвищувати якість локальної соціальної інфраструктури.

Соціальне підприємництво відкриває значні можливості у диверсифікації джерел фінансування соціальних послуг. Для більшості громад проблема фінансової обмеженості залишається однією з ключових перепон у розвитку соціальної сфери. У цьому контексті соціальне підприємство виступає як інструмент, який дозволяє частково зменшити залежність від виключно бюджетного фінансування. Показовим прикладом є модель Urban Space 100, де прибуток від комерційної діяльності системно трансформується у фінансування суспільно корисних ініціатив. Такий підхід демонструє, що громада може отримувати додаткові ресурси для розвитку соціально значущих проєктів не лише через дотації чи гранти, а й через самопідсилювані локальні економічні механізми. Це особливо важливо для територіальних громад, які шукають сталі моделі підтримки соціальних послуг.

Окремої уваги заслуговує можливість соціального підприємництва сприяти соціальній інтеграції та зайнятості вразливих груп населення, що безпосередньо впливає на розвиток соціальних послуг у громаді. Соціальні підприємства часто створюють робочі місця для осіб, які мають труднощі з доступом до ринку праці, а також забезпечують їм супровід, навчання та поступове включення в активне суспільне життя. Така функція має не лише економічне, а й соціально-реабілітаційне значення. У сучасних українських умовах особливо актуальним є потенціал соціального підприємництва для підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, жінок у кризових ситуаціях та молоді з уразливих груп. Успішні локальні кейси доводять, що соціальне підприємство може бути не просто роботодавцем, а елементом системи соціального включення.

Ще однією важливою можливістю є посилення громадської участі та міжсекторальної взаємодії у сфері соціальних послуг. Соціальне підприємництво за своєю природою сприяє співпраці між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, бізнесом, благодійними ініціативами та активними мешканцями. У цьому сенсі воно виконує не лише господарську, а й громадоутворюючу функцію. Яскравим прикладом такої моделі є Промприлад.Реновація в Івано-Франківськ, який став платформою для розвитку освіти, урбаністики, інновацій, малого бізнесу та громадських ініціатив [4]. Хоча цей кейс виходить за межі вузького розуміння соціальних послуг, він демонструє, як соціально орієнтована підприємницька екосистема може формувати простір для розвитку людського потенціалу, громадської активності та

соціального капіталу, що в довгостроковій перспективі безпосередньо підсилює спроможність громади до вирішення соціальних проблем.

Не менш значущою є можливість соціального підприємництва виступати майданчиком соціальних інновацій. Саме в межах таких ініціатив часто апробуються нові формати послуг, поєднуються економічні, освітні, психологічні та реабілітаційні компоненти, розробляються моделі, які потім можуть бути адаптовані в інших громадах. Прикладом цього є практика підтримки через грантові механізми Urban Space 100 таких ініціатив, як облаштування безбар'єрного середовища, простори психоемоційного відновлення, навчально-практичні програми для ветеранів та сімей військовослужбовців. Це засвідчує, що соціальне підприємництво може бути не лише постачальником послуг, а й каталізатором інноваційних рішень у соціальній сфері [6].

Таким чином, успішні практики соціального підприємництва в Україні підтверджують його значний потенціал у розширенні доступності та підвищенні якості соціальних послуг у територіальних громадах. Його можливості проявляються у здатності реагувати на локальні соціальні потреби, створювати додаткові фінансові ресурси, забезпечувати соціальну інтеграцію вразливих груп, розвивати партнерські моделі взаємодії та впроваджувати інноваційні форми підтримки. Це дає підстави розглядати соціальне підприємництво не лише як окрему форму соціально орієнтованого бізнесу, а як перспективний інституційний механізм розвитку системи соціальних послуг на рівні територіальної громади.

Однак, соціальне підприємництво в Україні поки перебуває на стадії формування, і, незважаючи на успішні локальні практики, його розвиток у територіальних громадах стикається з низкою системних проблем. Науковці виділяють кілька ключових напрямів обмежень, які впливають на масштабування та ефективність соціально орієнтованих ініціатив.

1. Недостатній рівень обізнаності та знань [7; 8]. Багато представників органів місцевого самоврядування, потенційних ініціаторів і широкої громадськості недостатньо обізнані щодо сутності, переваг та моделей соціального підприємництва. Це зумовлює низьку активність у створенні нових соціально орієнтованих бізнес-ініціатив, відсутність системного планування та інтеграції таких ініціатив у місцеві соціальні програми. Освітня підтримка та навчальні програми та ініціативи залишаються фрагментарними та несистемними

2. Обмежені фінансові ресурси та доступ до капіталу [2; 9]. Соціальні підприємства у громадах стикаються з проблемою нестачі стартового капіталу та відсутності доступу до кредитних чи грантових ресурсів. Багато ініціатив залежать від власних коштів засновників або разових донорських внесків, що не дозволяє забезпечити стабільність функціонування та довгострокове планування. Як наслідок, більшість проєктів не виходять за межі пілотного етапу.

3. Недосконала нормативно-правова база [1; 5]. Стан законодавчого регулювання соціального підприємництва в Україні є фрагментарним та недостатньо стимулюючим. Відсутність чітких податкових пільг, спеціальних юридичних форм та механізмів державної підтримки обмежує масштабування соціально орієнтованих бізнес-ініціатив. Це створює невизначеність для підприємців і стримує залучення інвестицій.

4. Недостатня підтримка з боку місцевої влади [10]. У багатьох громадах відсутні механізми системної підтримки соціального підприємництва: інкубатори, консультаційні центри, програми фінансової або ресурсної допомоги. Відповідно, підприємці часто змушені діяти самостійно, без доступу до експертної підтримки або партнерських мереж. Це обмежує потенціал соціальних ініціатив і їхній вплив на розвиток локальної соціальної сфери.

5. Складність вимірювання соціального ефекту [7]. Для соціальних підприємств критично важливим є оцінювання соціального впливу їхньої діяльності. В Україні більшість ініціатив не мають усталених методик оцінки результатів, що ускладнює залучення інвестицій та обґрунтування ефективності проєкту. Відсутність системи моніторингу соціального ефекту також знижує мотивацію потенційних партнерів та донорів

**Висновки.** Попри наявні інституційні, фінансові та організаційні бар'єри, соціальне підприємництво в Україні має значний потенціал як механізм розвитку соціальних послуг у територіальних громадах. Аналіз українських практик і зарубіжного досвіду дає підстави стверджувати, що його ефективність найбільшою мірою залежить від здатності місцевого середовища створювати умови для поєднання соціальної місії з економічною стійкістю. У цьому контексті особливої ваги набуває не лише підтримка окремих ініціатив, а й формування цілісної екосистеми соціального підприємництва на рівні громади. Адаптація успішних зарубіжних підходів до українських реалій має здійснюватися не шляхом механічного запозичення окремих

моделей, а через їх осмислене впровадження з урахуванням потреб територіальних громад, ресурсних можливостей і специфіки локального соціального середовища. Передусім ідеться про необхідність посилення інституційної підтримки, розвитку фінансових інструментів, удосконалення нормативно-правових засад, а також налагодження сталої міжсекторальної взаємодії між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, бізнесом і соціальними підприємствами. Важливим напрямом є також формування культури соціального підприємництва в громадах, підвищення рівня обізнаності щодо його можливостей та розвиток практик оцінювання соціального впливу. Соціальне підприємництво доцільно розглядати не лише як форму соціально орієнтованої господарської діяльності, а як перспективний інституційний механізм підвищення соціальної спроможності територіальних громад. Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на розробку моделей практичної інтеграції соціальних підприємств у місцеву систему надання соціальних послуг та соціального замовлення.

**Список літератури:**


1. Богацька Н. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4 (дата звернення: 30.03.2026).
2. Вдовічена О. Г., Вдовічен Д. А. Соціальне підприємництво як актуальний напрям розвитку економіки України. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2023. № 4 (92). С. 25–38. DOI: http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-4.92.02.
3. Горіховий дім: підприємство. URL: https://socialbusiness.in.ua/enterprises/horikhovyy-dim/ (дата звернення: 30.03.2026).
4. Інкубатор для змін: що треба знати про проєкт «Промприлад.Реновація». *The Village Україна*. URL: https://www.village.com.ua/village/city/how-it-works-city/276017-inkubator-dlya-zminscho-treba-znati-pro-proekt-promprilad-renovatsiya (дата звернення: 30.03.2026).
5. Костишин Е. І. Соціальне підприємництво в системі підтримки ветеранського бізнесу. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 2 (54). С. 595–605. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2 (54)-595-605
6. Підтримані проєкти. *Urban Space*. URL: https://www.urbanspace.if.ua/projects?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.03.2026).
7. Пісецька Т. Сутність соціального підприємництва та напрями сприяння його розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-16
8. Продіус О. І., Славенко Є. А. Соціальне підприємництво та його роль в умовах інклюзивного економічного розвитку. *Economics: Time Realities*. 2024. Vol. 74, Issue 4. P. 81–87. DOI: 10.15276/ETR.04.2024.9
9. Прушківська Е. В., Прушківський В. Г., Бондаренко Л. А. Соціальне підприємництво як інструмент соціальної політики: міжнародний досвід та перспективи для України. *Інноваційна економіка*. 2025. № 2. DOI: https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.26
10. Тарасенко Т. М. Громадо-орієнтоване соціальне підприємництво як потенціал і ресурс розвитку соціальної роботи. *Публічне управління та соціальна робота*. Том 2. 2025. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-14
11. Care social enterprises. *National Institute for Health and Care Research*. URL: https://sscr.nihr.ac.uk/research/workforce/care-social-enterprises/ (дата звернення: 30.03.2026).
12. Horishna N. The legal regulation of social entrepreneurships: European experience. *Social Work and Education*. 2016. Vol. 3, No. 2. P. 81–91. URL: https://journals.uran.ua/swe/article/view/93660 (дата звернення: 30.03.2026).
13. Khan H., Amjad S. Social entrepreneurship and sustainable community development: A systematic review. *Entrepreneurship Education*. 2022. Vol. 5. P. 287–303. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s41959-022-00084-w (дата звернення: 30.03.2026).
14. Roy M. J., Donaldson C., Baker R., Kerr S. Conceptualizing the health and well-being impacts of social enterprise: A UK-based study. *Social Science & Medicine*. 2018. Vol. 212. P. 143–151. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6202920/ (дата звернення: 30.03.2026).
15. Urban Space 100: офіційний сайт. URL: https://www.urbanspace.if.ua/ (дата звернення: 30.03.2026).


**References:**


1. Bohatska, N. (2023). Perspektyvy rozvytku sotsialnoho pidpryiemnytstva v Ukraini [Prospects for the development of social entrepreneurship in Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo, (53). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4 [in Ukrainian].
2. Vdovychena, O. H., & Vdovichen, D. A. (2023). Sotsialne pidpryiemnytstvo yak aktualnyi napriam rozvytku ekonomiky Ukrainy [Social entrepreneurship as a relevant direction of economic development in Ukraine]. Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu, 4 (92), 25–38. http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-4.92.02 [in Ukrainian].
3. Horikhovyi dim: pidpryiemstvo [Walnut House: enterprise]. (n.d.). Retrieved March 30, 2026, from https://socialbusiness.in.ua/enterprises/horikhovyy-dim/
4. Inkubator dlia zmin: shcho treba znaty pro proiekt “Promprylad.Renovatsiia” [Incubator for change: what you need to know about the “Promprylad.

Renovation" project]. (n.d.). The Village Ukraina. Retrieved March 30, 2026, from https://www.village.com.ua/village/city/how-it-works-city/276017-inkubator-dlya-zmin-scho-treba-znati-pro-proekt-promprilad-renovatsiya [in Ukrainian].

5. Kostyshyn, E. I. (2026). Sotsialne pidpryiemnytstvo v systemi pidtrymky veteranskoho biznesu [Social entrepreneurship in the system of support for veteran business]. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii, 2 (54), 595–605. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2(54)-595-605 [in Ukrainian].

6. Pidtrymani proiekty [Supported projects]. (n.d.). Urban Space. Retrieved March 30, 2026, from https://www.urbanspace.if.ua/projects [in Ukrainian].

7. Pisetska, T. (2024). Sutnist sotsialnoho pidpryiemnytstva ta napriamy spryiannia yoho rozvytku [The essence of social entrepreneurship and directions for its development]. Ekonomika ta suspilstvo, (64). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-16 [in Ukrainian].

8. Prodius, O. I., & Slavenko, Ye. A. (2024). Sotsialne pidpryiemnytstvo ta yoho rol v umovakh inkliuzyvnoho ekonomichnoho rozvytku [Social entrepreneurship and its role in inclusive economic development]. Economics: Time Realities, 74 (4), 81–87. https://doi.org/10.15276/ETR.04.2024.9 [in Ukrainian].

9. Prushkivska, E. V., Prushkivskyi, V. H., & Bondarenko, L. A. (2025). Sotsialne pidpryiemnytstvo yak instrument sotsialnoi polityky: mizhnarodnyi dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy [Social entrepreneurship as a tool of social policy: international experience and prospects for Ukraine]. Innovatsiina ekonomika, (2). https://doi.org/10.37332/2309-1533.2025.2.26 [in Ukrainian].

10. Tarasenko, T. M. (2025). Hromado-oriientovane sotsialne pidpryiemnytstvo yak potentsial i resurs rozvytku sotsialnoi roboty [Community-oriented social entrepreneurship as a potential and resource for social work development]. Publichne upravlinnia ta sotsialna robota, 2. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-14 [in Ukrainian].

11. National Institute for Health and Care Research. (n.d.). Care social enterprises. Retrieved March 30, 2026, from https://sscr.nihr.ac.uk/research/workforce/care-social-enterprises/

12. Horishna, N. (2016). The legal regulation of social entrepreneurships: European experience. Social Work and Education, 3 (2), 81–91. Retrieved March 30, 2026, from https://journals.uran.ua/swe/article/view/93660

13. Khan, H., & Amjad, S. (2022). Social entrepreneurship and sustainable community development: A systematic review. Entrepreneurship Education, 5, 287–303. Retrieved March 30, 2026, from https://link.springer.com/article/10.1007/s41959-022-00084-w

14. Roy, M. J., Donaldson, C., Baker, R., & Kerr, S. (2018). Conceptualizing the health and well-being impacts of social enterprise: A UK-based study. Social Science & Medicine, 212, 143–151. Retrieved March 30, 2026, from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6202920/

15. Urban Space 100: ofitsiinyi sait [Urban Space 100: official website]. (n.d.). Retrieved March 30, 2026, from https://www.urbanspace.if.ua/

Е. І. Костишин, В. В. Грицанюк
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364-48:347.921]:005.42**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-23

***М. М. Лехолетова, С. В. Сапіга***
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,*
*м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4055-991X – Лехолетова М. М.
https://orcid.org/0000-0001-9805-5381 – Сапіга С. В.
m.lekholetova@kubg.edu.ua

## УПРАВЛІННЯ ЗАЦІКАВЛЕНИМИ СТОРОНАМИ (СТЕЙКХОЛДЕРАМИ) АДВОКАЦІЙНОЇ КАМПАНІЇ

Статтю присвячено визначенню й характеристиці кроків управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення. До таких кроків віднесено: ідентифікація стейкхолдерів; аналіз стейкхолдерів; розробка стратегії залучення визначених стейкхолдерів; робота над вимогами та очікуваннями стейкхолдерів; робочі зустрічі та оцінка залучення стейкхолдерів.

Розкрито вплив ролі зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та їх позиції щодо можливих варіантів розв'язання ключової проблеми в ефективній реалізації адвокаційній кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення.

Проаналізовано категорії зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та їх позиції до розв'язання ключової проблеми адвокаційної кампанії: союзники (поділяють ключову проблему та погоджуються із можливими варіантами її розв'язання); прихильники (поділяють ключову проблему, але пропонують інші варіанти її розв'язання); ті, хто тримають нейтралітет (тримаються нейтрально по відношенню до ключової проблеми); опоненти (для них ключова проблема не є актуальною й пріоритетною); суперники (знаходяться в позиції заперечення існування проблеми). Систематизовано підходи до класифікації зацікавлених сторін (стейкхолдерів) адвокаційної кампанії до якої віднесено чотири критерії (за позицією щодо кампанії; за рівнем впливу та зацікавленості; за безпосередністю стосунку до проблеми; за місцем у структурі кампанії).

Зроблено висновок, що для залучення і налагодження партнерської взаємодії із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) важливо зібрати про них необхідну інформацію (хто вони; рівень їх зацікавленості; який мають вплив на адвокаційну кампанію; хто є їх представниками та канал комунікації з ними; що конкретно потрібно адвокаційній команді від кожного, а також, що потрібно їм від адвокаційної команди; план комунікації).

**Ключові слова:** соціальна адвокація, управління, зацікавлені сторони (стейкхолдери), стратегія, комунікація, партнерська взаємодія, соціальні працівники, отримувачі соціальних послуг, вразливі категорії населення.

***M. M. Lekholetova, S. V. Sapiha***
*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine*

## ADVOCACY CAMPAIGN STAKEHOLDER MANAGEMENT

The article is devoted to the definition and characterization of the steps of stakeholder management of an advocacy campaign to protect the interests of vulnerable categories of the population. These steps include: identification of stakeholders; stakeholder analysis; development of a strategy for engaging identified stakeholders; work on stakeholder requirements and expectations; working meetings and assessment of stakeholder engagement.

The influence of the role of stakeholders and their positions on possible solutions to the key problem in the effective implementation of an advocacy campaign to protect the interests of vulnerable categories of the population is revealed.

The categories of stakeholders and their positions on solving the key problem of the advocacy campaign are analyzed: allies (share the key problem and agree with possible solutions); supporters (share the key problem, but offer other solutions); those who maintain neutrality (remain neutral towards the key problem); opponents (for them the key problem is not relevant and a priority); rivals (are in a position of denying the existence of the problem). Approaches to the classification of stakeholders of an advocacy campaign are systematized, to which four criteria are attributed (by position on the campaign; by level of influence and interest; by directness of relationship to the problem; by place in the campaign structure).

It was concluded that in order to attract and establish partnership with stakeholders, it is important to collect the necessary information about them (who they are; their level of interest; who has influence on the advocacy campaign; who are their representatives and the channel of communication with them; what specifically the advocacy team needs from each, as well as what they need from the advocacy team; a communication plan).

**Key words:** social advocacy, management, interested parties (stakeholders), strategy, communication, partnership, social workers, recipients of social services, vulnerable categories of the population.

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах зростання кількості вразливих категорій населення, соціальна адвокація трансформується з інструменту впливу виключно на політичні рішення у механізм формування громадської думки та тих, на кого впливає прийняття рішень. Це актуалізує проблему пошуку шляхів організації та реалізації адвокаційних кампаній із захисту інтересів вразливих категорій населення. Ключовими чинниками досягнення результативності адвокаційної кампанії та сталого впливу є злагоджена координація дій адвокаційної команди та залучення зацікавлених сторін (стейкхолдерів). У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Адвокаційна діяльність соціальних працівників, як метод соціальної роботи, нині широко досліджується у науковій літературі. Часто в таких дослідженнях мова йде про здібності, наявність яких допоможе фахівцям розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення, добирати й застосовувати різні методи соціальної адвокації та розробляти програми адвокаційних кампаній, залучати та організовувати громадськість до участі у вирішенні соціальних проблем в умовах територіальної громади та ін.

А. Цюприк присвячено дослідження обгрунтуванню методологічних передумов формування інтегральної компетентності соціального працівника в умовах цифрового суспільства. У дослідженні акцентовано, що в українському суспільстві стрімко зростає кількість вразливих категорій населення, а разом з ними і потреба у кваліфікованих соціальних працівниках здатних надавати якісні соціальні послуги, здійснювати захист прав та інтересів отримувачів послуг [9]. У своєму дослідженні А. Дуля та В. Лютий зосередились на визначенні особливостей та аналізі досвіду здійснення представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. Дослідники акцентують увагу на тому, що внутрішньо переміщені особи через свою вразливість можуть постраждати від порушення прав людини, тому потребувати соціальної послуги представництва інтересів відповідно до своїх індивідуальних потреб [3]. Характеризуючи інструменти соціальної адвокації прав та інтересів вразливих категорій населення науковці роблять акцент на стратегічному плануванні адвокаційних кампаній, що дає змогу більш ефективно налагодити комунікацію із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) (В. Петрович, А. Спірін) [6], виявляти їх наявні інтереси й оцінити ступінь впливовості та важливості (А. Амбарцумова, М. Дмитрієва, Е. Ламах) [1]; здібностях менеджера соціальної сфери, здатного моделювати та впроваджувати технології соціальної роботи, налагоджувати результативну соціальну комунікація між різними суб'єктами соціальної роботи в громаді (М. Лехолетова, Т. Лях) [4]. Такі навички є вирішальними для досягнення успіху у досягненні цілей та розв'язанні проблемних питань вразливих категорій населення.

Науковці підкреслюють, що під час планування адвокаційної кампанії команді важливо зосереджуватися на інформаційній складовій (постійній комунікації із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами), як із підтримкою так із тими, які знаходяться в опозиції; доступності інформації для цільової аудиторії). Такий підхід зменшить ризики виникнення труднощів під час планування та реалізації адвокаційної кампанії [5].

У дослідженнях зарубіжних науковців, які вивчають роль адвокації в роботі соціальних працівників та важливість налагодження правильної комунікації зі стейкхолдерами для захисту прав отримувачами послуг та доступу до отримання ними соціальних послуг, визначають, що активна

участь отримувачів послуг у процесах прийняття рішень забезпечується через відкрите спілкування та всебічний обмін інформацією (прозорість) (A. Benish, N. Tarshish) [16], коли соціальні працівники «стоять» разом зі своїми клієнтами перед державою, застосовуючи різні інструменти адвокації для реалізації соціальних, громадянських та політичних прав клієнтів (R. Hoefer, N. Tarshish) [12; 15], коли від наявності у соціальних працівників навичок взаємодії, налагодження комунікації, пошуку стейкхолдерів та співпраці з ними, як на мікро-, так і на макрорівні (F. Daniel, T. Moinho, H. Espírito-Santo) [10] залежить успіх адвокаційної кампанії. Так, здійснений аналіз наукових пошуків дослідників у сфері соціальної роботи та соціальної адвокації, спрямував наше дослідження на вивченні стратегій залучення зацікавлених сторін, стейкхолдерами під час адвокаційної кампанії захисту інтересів вразливих категорій населення.

**Метою статті** є розкриття теоретичних засад управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення.

Для досягнення поставленої мети ставились такі **завдання**: визначення й характеристика кроків управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення; систематизація підходів до класифікації зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та обґрунтування диференційованих стратегій взаємодії з ними.

**Виклад основного матеріалу.** В Законі України «Про соціальні послуги» (2019) «вразливі групи населення – це особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників» [8]. Відтак, вони мають свої специфічні проблеми, які часто не можуть самостійно вирішити й потребують адвокації прав та інтересів.

Беручи за основу теорію управління стейкхолдерами «Стратегічне управління: роль зацікавлених осіб» R. Freeman (1984) [11], в контексті нашого дослідження, зацікавлені сторони в адковаційній кампанії характеризуємо як будь-які групи або окремі особи, які можуть вплинути на досягнення цілей адвокаційної кампанії або ті, на кого впливає досягнення цілей адвокаційної кампанії. Тому, успіх адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення більшою мірою залежить від аналізу зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та вивчення їх позиції щодо ключової проблеми.

Такий аналіз дозволяє визначити ставлення різних представників громади до ключової проблеми адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення та спланувати стратегію роботи із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами). Це важливий етап для досягнення цілей кампанії. Зокрема, йдеться про аналіз ситуації та визначення проблеми для окреслення загального переліку стейкхолдерів; оцінку важливості та впливовості кожного стейкхолдера для розуміння ступеня необхідності їх залучення для досягнення поставлених цілей адвокаційної кампанії) [4]. Таким чином, налагодження ефективної взаємодії із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) є важливим етапом адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення та залежить від правильної їх ідентифікації та залучення до розв'язання ключової проблеми адвокаційної кампанії.

В теорії ідентифікації та важливості зацікавлених сторін (R. Mitchell, B. Agle, D. Wood, 1997) запропоновано ідентифікувати стейкхолдерів на основі трьох змінних (влади, легітимності, терміновості), а також вказано на пріоритетність тих стейкхолдерів, які мають ці три змінні [13]. В контексті адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення, ознака влади стейкхолдера, означає, що він здатен вплинути на хід адвокаційної кампанії та нав'язувати свою волю; ознака легітимності доцільність залучення стейкхолдера та його участі в адвокаційній кампанії; наявність у стейкхолдера ознаки терміновості дає йому пріоритет у вимогах і вони потребують негайної взаємодії за запитом. Ці ознаки можуть перетинатися між собою утворюючи 7 класів зацікавлених сторін, які за своєю характеристикою можна об'єднати у три групи: латентні (стейкхолдери, які мають одну із ознак тому низький пріоритет); очікувані (стейкхолдери, які мають дві ознаки з активною позицією, потребують взаємодії із адвокаційною командою); визначені (стейкхолдери з трьома ознаками і є пріоритетними серед інших стейкхолдерів).

Для того щоб підібрати дієву стратегію адвокаційної кампанії і ефективні методи управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами), Ю. Гусєва пропонує використовувати призму ефективності (на основні 7 класів зацікавлених сторін), яка складається з п'яти блоків необхідної інформації про стейкхолдерів: 1) задоволеність зацікавлених сторін (Хто є зацікавленими сторонами, і що вони хочуть?); 2) внесок зацікавлених сторін (Чого ми хочемо від наших зацікавлених сторін?); 3) стратегії (Які стратегії нам необхідні для задоволення бажань зацікавлених сторін?); 4) процеси (Які процеси нам потрібно запустити

для здійснення даних стратегій?); 5) можливості (Які можливості нам потрібні для більш дієвого і ефективного управління зацікавленими сторонами?) [2]. Загальний перелік контрольних запитань щодо кожної групи стейкхолдерів повинен містити наступну інформацію: хто вони; рівень їх зацікавленості; який мають вплив на адвокаційну кампанію; хто є їх представниками та канал комунікації з ними; що конкретно потрібно адвокаційній команді від кожного, а також, що потрібно їм від адвокаційної команди; план комунікації.

Перелік основних кроків управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення, представлено на рисунку 1. Розглянемо їх детальніше.

Перший крок, варто почати із визначення всіх потенційних зацікавлених сторін та створити список з метою визначення цілей та пріоритетів у взаємодії із стейкхолдерами. У контексті адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення, такий список може включати: отримувачів соціальних послуг, які потребують захисту своїх інтересів; членів коаліції адвокаційної кампанії; ключових мішеней, які ухвалюють потрібні політичні рішення. Для планування ефективної взаємодії із стейкхолдерами потрібно проаналізувати їх ролі в адвокаційній кампанії. У таблиці 1 наведено категорії зацікавлених сторін (стейкхолдерів) адвокаційної кампанії, а також їх ставлення до ключової проблеми адвокаційної кампанії та позицію щодо можливих варіантів розв'язання ключової проблеми.

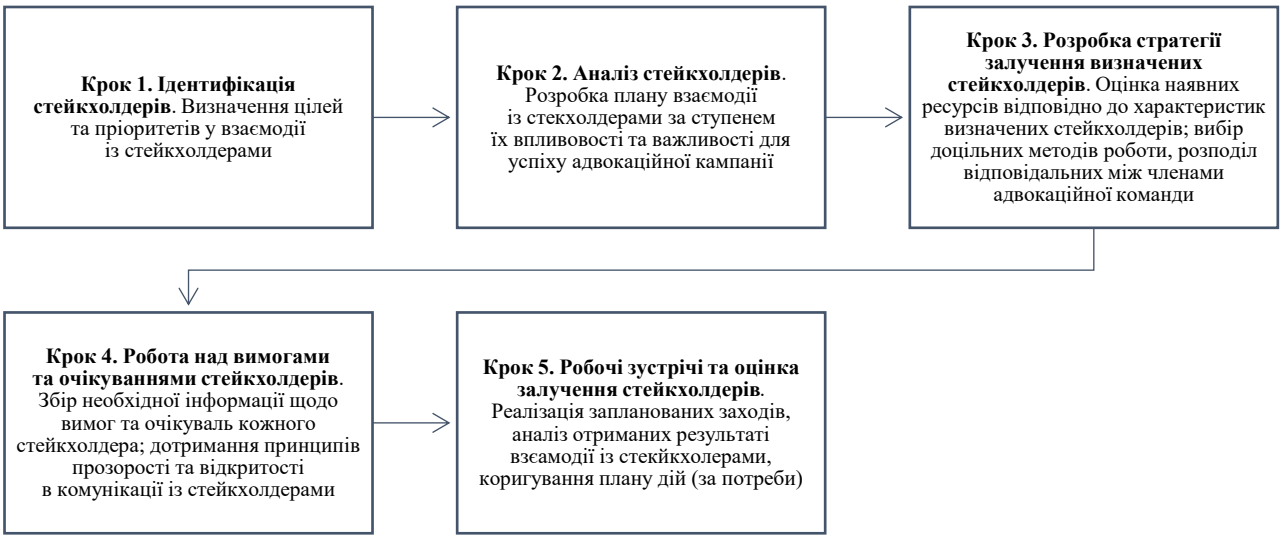


**Рис. 1. Кроки ефективного управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії**

*Джерело: складено авторами самостійно*

Таблиця 1

**Категорії зацікавлених сторін (стейкхолдерів) та їх позиція до розв'язання ключової проблеми адвокаційної кампанії**

| Категорія стейкхолдерів | Ставлення до ключової проблеми | Позиція до можливих варіантів розв'язання ключової проблеми |
|---|---|---|
| 1 | 2 | 3 |
| Союзники | поділяють ключову проблему та погоджуються із можливими варіантами її розв'язання | в роботі з ними формується дієва, потужна коаліція. Необхідно провести переговори з кожним із союзників; визначити їх роль та можливості для кампанії; підтримувати поінформованість та відкритість для збереження їх підтримки |
| Прихильники | поділяють ключову проблему, але пропонують інші варіанти її розв'язання | необхідно переконати їх у тому, що запропонований варіант розв'язання проблеми є ефективним та дієвим. Потрібно навести аргументи та зробити союзниками (донести більше подробиць про аналіз ключової проблеми та цілі кампанії, щоб закріпити позитивне ставлення) |
| Ті, хто тримають нейтралітет | тримаються нейтрально по відношенню до ключової проблеми | здійснити аналіз ступеня їх впливу на прийняття рішення та виявити наявні ресурси, які можна використати для результату кампанії. Потрібно перевести їх до категорії прихильників або союзників шляхом наведення аргументів; зосередитись на тих, чия підтримка може бути важливою для кампанії |

Продовження таблиці 1

| 1 | 2 | 3 |
|---|---|---|
| Опоненти | для них ключова проблема не є актуальною й пріоритетною | про них не варто забувати, бо ситуація може стрімко змінитись (сьогодні сварка в коментарях, а завтра – сварка в прямому ефірі чи під стінами вашого офісу). Тому, необхідно схилити їх на свій бік (подумати на аргументами, які змінять їх ставлення до ключової проблеми); прорахувати можливі варіанти дій, щоб нейтралізувати можливість протидії, у разі переходу на бік суперників |
| Суперники | знаходяться в позиції заперечення існування проблеми | за ними потрібно слідкувати, але не завжди є сенс кидати всі ресурси на переконання їх у позиції адвокаційної команди і правильності обраного шляху розв'язання проблеми, бо це може бути просто неможливо. У разі активного спротиву, тому можливі дві стратегії роботи з ними: домовитись через переконання, що для них ситуація не погіршиться у разі розв'язання ключової проблеми кампанії; заручитись широкою підтримкою союзників та прихильників у разі оголошення суперниками війни |

*Джерело: складено авторами на основі джерел [1; 2; 5; 7]*

Доцільність залучення зацікавлених сторін (стейкхолдерів) визначається за ступенем їх впливовості та важливості для успіху адвокаційної кампанії. Тобто, наступним кроком є створення матриці зацікавлених сторін (стейкхолдерів), зокрема, визначення їх впливу на ключову проблему і на хід адвокаційної кампанії загалом. Зокрема, це ті, хто мають сильний вплив і підтримують адвокаційну кампанію чи мають сильний вплив, але чинять протидію; або ті, хто мають слабкий вплив і підтримують чи протидіють. Після такого розподілу буде зрозуміло рівень зацікавленості кожного стейкхолдера, а також те, чиї потреби потрібно брати до уваги, чиї задовольнити, з ким тісно співпрацювати, а кого інформувати про поточний стан справ.

Ефективне управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії потребує не лише оцінки їхньої позиції щодо ключової проблеми, а й системної класифікації за кількома взаємодоповнювальними критеріями. Систематизація виокремлених, на основі наукової літератури, підходів до класифікації зацікавлених сторін (стейкхолдерів) подано у таблиці 2. Зокрема, йдеться про чотири ключові критерії класифікації стейкхолдерів. Такий багатовимірний підхід дозволяє командам сформувати диференційовані стратегії взаємодії, оптимально розподілити ресурси та визначити пріоритети у роботі з різними групами зацікавлених сторін (стейкхолдерів) на кожному етапі адвокаційної кампанії.

Перший критерій – позиція щодо кампанії, яка доповнює вже представлену в статті класифікацію на союзників, прихильників, нейтральних, опонентів та суперників. Другий критерій – рівень впливу та зацікавленості, який дозволяє визначити пріоритетність взаємодії з кожною групою незалежно від їхньої позиції: стейкхолдери з високим рівнем впливу та зацікавленості є ключовими гравцями й потребують максимальної уваги команди; ті, хто мають значний вплив, але низьку зацікавленість, є найцінішим резервом кампанії і потребують цілеспрямованих зусиль для залучення; стейкхолдери з низьким впливом, але високою зацікавленістю, часто є самими представниками вразливих категорій населення і є критично важливими для легітимності кампанії. Третій критерій передбачає виокремлення первинних стейкхолдерів, яких проблема стосується безпосередньо, та вторинних, що впливають на можливості її вирішення. Четвертий критерій – місце у структурі кампанії – розрізняє внутрішніх стейкхолдерів (учасники команди, донори, партнери) та зовнішніх, з якими необхідно вибудовувати нові відносини.

Практичне значення багатовимірної класифікації полягає в тому, що вона дозволяє адвокаційній команді розробляти диференційовані стратегії взаємодії з кожною групою стейкхолдерів, уникаючи як надмірного інвестування ресурсів у малопріоритетні взаємодії, так і небезпечного ігнорування ключових гравців. Особливої уваги заслуговує включення до складу адвокаційної команди або до процесів прийняття рішень безпосередніх представників вразливих категорій населення, чиї права є предметом кампанії. Цей підхід, закріплений у засаді «нічого про нас без нас» Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2006), не лише підвищує легітимність адвокаційних вимог, а й якісно змінює зміст кампанії: проблема визначається не «ззовні», а з позиції тих, кого вона безпосередньо

Таблиця 2

**Класифікація зацікавлених сторін (стейкхолдерів) адвокаційної кампанії**

| Критерій класифікації | Групи стейкхолдерів | Характеристика | Пріоритет взаємодії |
|---|---|---|---|
| За позицією щодо кампанії | Союзники | Поділяють цілі кампанії та погоджуються з варіантами вирішення проблеми | Залучення та утримання |
| | Опоненти | Виступають проти цілей або методів кампанії; поділяються на принципових та тактичних | Нейтралізація або конструктивний діалог |
| | Нейтральні | Не сформували чіткої позиції; є стратегічним резервом кампанії | Інформування та переконання |
| | Невизначені | Позиція не встановлена через брак інформації; потребують дослідження | Дослідження інтересів |
| За рівнем впливу та зацікавленості | Високий вплив + висока зацікавленість | Ключові гравці: союзників активно залучають, опонентів нейтралізують | Максимальний |
| | Високий вплив + низька зацікавленість | Потенційний резерв: необхідно показати зв'язок між темою та інтересами | Високий |
| | Низький вплив + висока зацікавленість | Активні прихильники: мобілізація для колективного впливу, легітимність кампанії | Середній |
| | Низький вплив + низька зацікавленість | Периферія: базове інформування; позиція може змінитися зі зміною обставин | Мінімальний |
| За безпосередністю стосунку до проблеми | Первинні стейкхолдери | Ті, кого проблема стосується безпосередньо; їхні інтереси це центральний предмет адвокації | Включення до команди, самоадвокація |
| | Вторинні стейкхолдери | Органи влади, медіа, донори, академічна спільнота; мають суттєвий вплив на вирішення проблеми | Стратегічна взаємодія |
| За місцем у структурі кампанії | Внутрішні стейкхолдери | Члени команди, керівництво організації, донори та партнери з усталеними відносинами | Постійна координація |
| | Зовнішні стейкхолдери | Органи влади, інші ГО, медіа, бізнес, академічна спільнота, широка громадськість | Побудова нових відносин |

*Джерело: складено авторами на основі джерел [12; 14; 17]*

стосується. Наведена класифікація стейкхолдерів є динамічною: позиції зацікавлених сторін змінюються під впливом нових подій та цілеспрямованої роботи команди, що вимагає регулярного перегляду та оновлення карти стейкхолдерів упродовж усього часу реалізації кампанії.

Третій крок управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами), який полягає у розробці стратегії залучення визначених стейкхолдерів, передбачає підготовку плану комунікації з ними. Для цього варто оцінити наявні ресурси адвокаційної команди відповідно до характеристик кожного стейкхолдера та скласти комунікаційну карту взаємодії з ними зазначивши: частоту комунікації; перелік та мету зустрічей; доцільний метод комунікації; учасників та відповідальних.

На наступному кроці необхідно зібрати вимоги та очікування стейкхолдерів, враховуючи вже відомий рівень їх впливовості та важливості. Для збору потрібної інформації можна провести інтерв'ю, опитування, мозковий штурм, здійснити аналіз наявний документів та ін. Для роботи з вимогами та очікуваннями варто дотримуватись принципів прозорості й відкритості у комунікації із стейкхолдерами (тримати в курсі подій щодо поточного стану та перспектив у розв'язанні ключової проблеми).

Останні крок ефективного управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії полягає у проведенні запланованих заходів та оцінці залучення стейкхолдерів. Важливим є зворотній зв'язок від стейкхолдерів щодо їх задоволення результатами адвокаційної кампанії, залучення до процесів взаємодії у прийнятті рішень. Аналіз отриманої інформації від сейкхолдерів допоможе оцінити ефективність комунікації з ними та за потреби скоригувати план дій.

**Висновки.** Проведений аналіз особливостей управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії дозволив схарактеризувати їх як будь-які групи або окремі особи,

які можуть вплинути на досягнення цілей адвокаційної кампанії або ті, на кого впливає досягнення цілей адвокаційної кампанії.

Кроками управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії із захисту інтересів вразливих категорій населення визначено: ідентифікація стейкхолдерів; аналіз стейкхолдерів; розробка стратегії залучення визначених стейкхолдерів; робота над вимогами та очікуваннями стейкхолдерів; робочі зустрічі та оцінка залучення стейкхолдерів.

Проаналізовано категорії зацікавлених сторін (стейкхолдерів): союзники (поділяють ключову проблему та погоджуються із можливими варіантами її розв'язання); прихильники (поділяють ключову проблему, але пропонують інші варіанти її розв'язання); ті, хто тримають нейтралітет (тримаються нейтрально по відношенню до ключової проблеми); опоненти (для них ключова проблема не є актуальною й пріоритетною); суперники (знаходяться в позиції заперечення існування проблеми). Водночас зазначено, що ефективне управління зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) адвокаційної кампанії потребує не лише оцінки їхньої позиції щодо ключової проблеми, а й системної класифікації. До такої класифікації віднесено чотири критерії: за позицією щодо кампанії; за рівнем впливу та зацікавленості; за безпосередністю стосунку до проблеми; за місцем у структурі кампанії.

Для планування ефективної взаємодії із стейкхолдерами потрібно здійснювати аналіз їх ролі в адвокаційній кампанії, а також позицію щодо можливих варіантів розв'язання ключової проблеми. Зокрема, важливо скласти перелік контрольних запитань щодо кожної групи стейкхолдерів та зібрати необхідну інформацію щодо того: хто вони; рівень їх зацікавленості; який мають вплив на адвокаційну кампанію; хто є їх представниками та канал комунікації з ними; що конкретно потрібно адвокаційній команді від кожного, а також, що потрібно їм від адвокаційної команди; план комунікації.

**Список літератури:**


1. Амбарцумова А., Ламах Е., Дмитрієва М. *Кампанії з адвокації для відстоювання прав жінок на місцевому рівні*. Методичний посібник з підготовки тренерок. Проєкт «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», Пакт. Київ, 2021. 141 с.
2. Гусєва Ю. Ю. Методологія стейкхолдерорієнтованого управління проектами та програмами регіонального розвитку : дис. на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук: 05.13.22 – управління проектами і програмами. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2021. 306 с. URL: https://radapm.kname.edu.ua/images/Disser/dis_Husieva.pdf#page=31.08
3. Дуля А., Лютий В. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. *Ввічливість. Humanitas*, 2023. № 3. С. 15–22. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3
4. Лехолетова М., Лях Т. Підготовка майбутніх соціальних працівників до адвокаційної діяльності. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 2 (96). С. 135–144. DOI: https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/135-144
5. Лехолетова М., Лях Т., Спіріна Т. Алгоритм організації та проведення успішної адвокаційної кампанії із представництва інтересів. *Social Work and Education*. 2022. Вип. 9. № 1. С. 62–74. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.5
6. Лях Т., Петрович В., Спірін А. Інструменти соціальної адвокації прав та інтересів вразливих груп населення. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 54–60. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8
7. *Не споживачами єдиними: з чого почати роботу зі стейкхолдерами в комунікаціях*. (2025). Vector. URL: https://vctr.media/ua/ne-spozhivachami-yedinimi-z-chogo-pochati-robotu-zi-stejkholderami-v-komunikacziyah-250366/
8. *Про соціальні послуги* : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Офіційний сайт Верховної Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text
9. Цюприк А. Я. Формування інтегральної компетентності соціального працівника в умовах цифрового суспільства. *Публічне управління та соціальна робота.* 2023. № 2. С. 64–68. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-10
10. Daniel F., Moinho T., Espírito-Santo H. *et al.* Rights-Based Vision: a Portuguese Validation of the Human Rights Lens in Social Work Scale. *J. Hum. Rights Soc. Work.* 2025. № 10. P. 637–646. DOI: https://doi.org/10.1007/s41134-025-00385-9
11. Freeman R. E. *Strategic Management*: A Stakeho-lder Approach. Boston: Pitman Publishing, 1984. 292 p.
12. Hoefer R. *Advocacy practice for social justice*. 2019. Oxford University Press.
13. Mitchell R. K., Agle B. R., Wood D. J. Toward a theory of stakeholder identification and salience: defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*. 1997. Vol. 22. № 4. P. 853–886. DOI: 10.2307/259247
14. Sabatier P. An advocacy coalition model of policy change and the role of policy-oriented learning therein. *Policy Sciences*. 1988. (21). P. 129–168. DOI: https://doi.org/10.1007/BF00136406
15. Tarshish N. The administrative burden framework: A new horizon for research and practice in social work? *Social Work.* 2024. 69 (1). P. 86–94.
16. Tarshish N., Benish A. The Three Spheres of Rights-Based Practice in Social Work: Respecting,

Claiming, and Changing. *Clin Soc Work J*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1007/s10615-025-00998-7

17. United Nations. Convention on the rights of persons with disabilities. 2006. URL: https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html

**References:**

1. Ambartsumova, A., Lamakh, E., Dmytriieva, M. (2021). Kampanii z advokatsii dlia vidstoiuvannia prav zhinok na mistsevomu rivni [Advocacy campaigns for women's rights at the local level]. Methodological manual for training trainers. Project "Women of Ukraine: Engaged, Capable, Unbreakable", Pact. Kyiv, 141. [in Ukrainian].

2. Husieva, Yu. Yu. (2021). Metodolohiia steikkholder-oriientovanoho upravlinnia proektamy ta prohramamy rehionalnoho rozvytku [Methodology of stakeholder-oriented management of regional development projects and programs]. Dissertation for the degree of Doctor of Technical Sciences: 05.13.22 – Project and Program Management. O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy, URL: https://radapm.kname.edu.ua/images/Disser/dis_Husieva.pdf#page=31.08 [in Ukrainian].

3. Tsiupryk, A. Ya. (2023). Formuvannia intehralnoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka v umovakh tsyfrovoho suspilstva [Integral competence formation of a social worker in a digital society]. *Public Administration and Social Work*, 2, 64–68. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-10 [in Ukrainian].

4. Dulia, A., & Liutyi, V. (2023). Dosvid predstavnytstva interesiv vnutrishno peremishchenykh osib nederzhavnymy orhanizatsiiamy [Experience in representing the interests of internally displaced persons by non-governmental organizations]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 15–22. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3 [in Ukrainian].

5. Lekholetova, M., Liakh, T., & Spirina, T. (2022). Alhorytm orhanizatsii ta provedennia uspishnoi advokatsiinoi kampanii iz predstavnytstva interesiv [Algorithm for organizing and conducting a successful advocacy campaign on representing interests]. *Social Work and Education*, 9 (1), 62–74. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.5 [in Ukrainian].

6. Liakh, T., Petrovych, V., Spirin, A. (2022). Instrumenty sotsialnoi advokatsii prav ta interesiv vrazlyvykh hrup naselennia [Tools for social advocacy of the rights and interests of vulnerable population groups]. *Vvichlyvist. Humanitas*, (3), 54–60. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8 [in Ukrainian].

7. *Ne spozhyvachamy yedynymy: z choho pochaty robotu zi steikkholderamy v komunikatsiiakh [Not just consumers: where to start working with stakeholders in communications]*. (2025). Vector. URL: https://vctr.media/ua/ne-spozhivachami-yedinimi-z-chogo-pochati-robotu-zi-stejkholderami-v-komunikacziyah-250366/ [in Ukrainian].

8. *On social services*: Law of Ukraine vid 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text [in Ukrainian].

9. Lekholetova, M., Liakh, T. (2020). Pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do advokatsiinoi diialnosti [Preparing Future Social Workers for Advocacy]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: scientific journal*, 2 (96), 135–144. DOI: https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/135-144 [in Ukrainian].

10. Daniel, F., Moinho, T., Espírito-Santo, H. *et al.* (2025). Rights-Based Vision: a Portuguese Validation of the Human Rights Lens in Social Work Scale. *J. Hum. Rights Soc. Work,* 10, 637–646. DOI: https://doi.org/10.1007/s41134-025-00385-9 [in English]

11. Freeman, R. E. (1984). *Strategic Management*: A Stakeho-lder Approach. Boston: Pitman Publishing, 292. [in English].

12. Hoefer, R. (2019). *Advocacy practice for social justice*. Oxford University Press [in English]

13. Mitchell, R. K., Agle, B. R., Wood, D. J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22 (4), 853–886. DOI: 10.2307/259247 [in English].

14. Sabatier, P. (1988). An advocacy coalition model of policy change and the role of policy-oriented learning therein. *Policy Sciences*, (21), 129–168. DOI: https://doi.org/10.1007/BF00136406 [in English].

15. Tarshish, N. (2024). The administrative burden framework: A new horizon for research and practice in social work? *Social Work,* 69 (1), 86–94 [in English].

16. Tarshish, N., Benish, A. (2025). The Three Spheres of Rights-Based Practice in Social Work: Respecting, Claiming, and Changing. *Clin Soc Work J.* DOI: https://doi.org/10.1007/s10615-025-00998-7 [in English].

17. United Nations. Convention on the rights of persons with disabilities. 2006. URL: https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html [in English].

М. М. Лехолетова, С. В. Сапіга

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364-7:331.5**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-24

***В. М. Логвиненко***
*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9273-1983 – Логвиненко В. М.
v.logvynenko@ldubgd.edu.ua

## ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ

Працевлаштування ветеранів війни є важливим чинником їхньої соціальної інтеграції та забезпечення стабільності суспільства. Повертаючись до мирного життя, колишні військовослужбовці стикаються з численними викликами – від реабілітації та відновлення соціальних зв'язків до перекваліфікації та пошуку роботи. Можливість повернення до професійної діяльності або здобуття нової спеціальності відкриває перспективи стабільного життя, збереження соціального статусу та фінансової незалежності. У статті досліджується роль міжнародних організацій в підтримці працевлаштування та соціальної інтеграції ветеранів війни в Україні, а також їхній внесок у формування комплексної системи супроводу. Показано, що такі структури, як Європейський Союз, Міжнародна організація з міграції, Програма розвитку ООН та IREX реалізують масштабні ініціативи, які поєднують економічну допомогу, професійну адаптацію, психосоціальну підтримку та розвиток громад. Серед практичних результатів – доступ захисників та захисниць до програм перекваліфікації, гранти для ветеранського бізнесу, послуги з ментального здоров'я та проекти, що інтегрують колишніх військовослужбовців у стратегічні напрями державної політики, наприклад, протимінну діяльність. Аналіз засвідчує, що міжнародні організації не лише спонукають створення робочих місць, а й формують нову соціальну культуру інтеграції, де бойовий досвід розглядається як ресурс для відновлення та розвитку країни. Водночас скорочення фінансування окремих програм підкреслює потребу у пошуку сталих механізмів та глибшій інтеграції міжнародних практик у державну політику. Зроблено висновок, що міжнародні організації виступають каталізаторами створення багаторівневої системи підтримки ветеранів, забезпечуючи довгострокову соціальну згуртованість і сприяючи відбудові та стабілізації України.

**Ключові слова:** ветерани війни, працевлаштування, соціальна інтеграція, міжнародні організації, перекваліфікація, підприємництво, психосоціальна підтримка, розвиток громад, стійкість.

***V. M. Lohvynenko***
*Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

## EMPLOYMENT OF WAR VETERANS: THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN SOCIAL INTEGRATION

Employment of war veterans is a crucial factor in their social integration and in ensuring societal stability. Returning to civilian life, former servicemen face numerous challenges, including rehabilitation, restoration of social ties, retraining, and employment. The opportunity to resume professional activity or acquire a new specialty provides veterans with prospects for stable living, preservation of social status, and financial independence. This article examines the role of international organizations in supporting employment and social integration of war veterans in Ukraine, highlighting their contribution to the formation of a comprehensive support system. The study emphasizes that international actors such as the European Union, the International Organization for Migration, the United Nations Development Programme, and IREX have implemented multifaceted initiatives combining economic assistance, professional adaptation, psychosocial support, and community development. These programs include retraining opportunities, grants for veteran-owned

businesses, mental health services, and projects that integrate veterans into strategic national priorities, such as mine action. Practical outcomes of such initiatives demonstrate increased competitiveness of veterans in the labor market, strengthened entrepreneurial capacity, and enhanced resilience of local communities. The analysis shows that international organizations not only create employment opportunities but also foster a new social culture of integration, where combat experience is reframed as a resource for reconstruction and development. At the same time, the reduction of funding for certain programs underscores the need for sustainable mechanisms and deeper integration of international practices into national policy. The article concludes that international organizations act as catalysts in building a multi-level system of veteran support, ensuring long-term social cohesion and contributing to Ukraine's recovery and stability.

**Key words:** war veterans, employment, social integration, international organizations, retraining, entrepreneurship, psychosocial support, community development, resilience.

**Постановка проблеми.** Працевлаштування ветеранів війни є ключовим чинником їхньої соціальної інтеграції та стабільності суспільства. Повертаючись до мирного життя, колишні військовослужбовці стикаються з низкою труднощів, зокрема потребою комплексної реабілітації, відновлення соціальних зв'язків, перекваліфікації та працевлаштування тощо. Власне можливість повернення до професійної діяльності або здобуття нової спеціальності створює для них перспективу стабільного життя, збереження соціального статусу та фінансової незалежності. Це не лише забезпечує їхню здатність утримувати себе та сім'ю, а й мотивує проходити програми психосоціальної підтримки та відновлення, долати труднощі та досягати позитивних результатів [8, с. 67–68]. У цьому процесі важливу роль відіграє цілісна політика зайнятості, що включає програми з набуття нової професійної кваліфікації та адаптації на робочому місці, створення робочих місць, сприяння підприємницькій діяльності тощо. Водночас дедалі більшого значення набуває внесок міжнародних організацій, які втілюють в життя проекти з перекваліфікації, надають фінансові гранти для ветеранського бізнесу та розвитку місцевих громад. Їхня діяльність сприяє не лише економічній незалежності ветеранів, а й формуванню стійкої моделі соціальної інтеграції в суспільстві.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми включення в життя суспільства, зайнятості та трудової адаптації ветеранів війни посідають важливе місце в сучасних наукових дослідженнях. Українські вчені акцентують увагу на різних аспектах цієї проблематики: вдосконаленні політики ветеранського розвитку [6]; особливостях супроводу при працевлаштуванні, умовах адаптації в колективі та стимулах для роботодавців [9; 11]; сприянні зайнятості та створенні робочих місць [2]; механізмах підтримки підприємництва та бізнесу [1; 4; 7; 13].

У низці досліджень наголошується на важливості використання міжнародного досвіду. І. Гращенко, аналізуючи програми підтримки комбатантів у країнах НАТО, підкреслює значення системного підходу, наявність грантових ресурсів, програм професійної перепідготовки та фінансового стимулювання роботодавців [3]. Н. Тілікіна розглядає роль держави та громадських ініціатив щодо залучення ветеранів до трудової діяльності, наводячи приклади програм "Transition Assistance Program" та "Boots to Business" у США, "Operation Entrepreneur" у Канаді, а також "Start Up Loans", "Civvy Street" та "Be the Boss" у Великій Британії [14]. І. Кобець приділяє увагу рекомендаціям міжнародних організацій (ООН, ВООЗ, МОП, ОЕСР, МОМ, Світовий банк, ЄС, НАТО), які пропонують комплексні заходи з професійної реабілітації, соціально-психологічної допомоги та економічної інтеграції комбатантів [5].

Зарубіжні публікації також висвітлюють проблеми працевлаштування та адаптації ветеранів у бізнесі й на ринку праці. У дослідженні L. E. Russell, A. J. Cohen, S. Chrzas та ін. було апробовано програму ACORN для систематичного скринінгу соціальних потреб цієї когорти, що дозволяє виявляти прогалини у системі підтримки та планувати майбутні ресурси [21]. D. Peat, J. Perrmann-Graham та C. B. Stone пропонують інтегративну модель, яка поєднує теорію людського капіталу, соціальної ідентичності та відповідності «людина – середовище», пояснюючи як переваги військового досвіду, так і труднощі його адаптації у цивільних професійних контекстах [20]. H. Burdett, S. Schofield, D. M. Dyball, A. Bennett, C. Boos, A. Bull, та N. T. Fear, досліджують вплив бойових травм на працевлаштування колишніх військовослужбовців Великої Британії, підкреслюючи важливість реабілітаційних інтервенцій для подолання фізичних наслідків травм, оскільки саме вони можуть визначати успішність соціальної та професійної інтеграції [16]. T. L. Wiese здійснив комплексний аналіз даних щорічного опитування "Wounded Warrior Project", виявивши стійкі проблеми здоров'я комбатантів та їхній взаємозв'язок з економічною стабільністю і якістю

життя та обґрунтував необхідність інтегрованих, довгострокових програм для них, які орієнтовані на психічне здоров'я, працевлаштування та соціальне включення [24].

M. Tihic, A. Pritchard та A. McKelvie аналізують роль спеціалізованих сервісів підтримки ветеранів-підприємців, які сприяють формуванню соціального капіталу та поверненню в цивільне середовище [23]. Водночас J. Eichenberg та N. Stegmann розглядають внесок Міжнародної організації праці у соціальну інтеграцію ветеранів загалом і тих, хто отримав інвалідність внаслідок війни зокрема [17].

Таким чином, сучасні дослідження демонструють множинність аспектів проблеми зайнятості ветеранів війни. Вони підкреслюють необхідність комплексного підходу, що поєднує державну політику, громадські ініціативи та міжнародний досвід для забезпечення їхньої ефективної соціальної інтеграції.

**Мета статті** полягає у вивченні ролі міжнародних організацій в працевлаштуванні та соціальній інтеграції ветеранів війни в Україні, а також у визначенні їхнього внеску у формування комплексної системи підтримки.

**Виклад основного матеріалу.** Досвід різних держав показує, що процес повернення до цивільного життя учасників бойових дій не може обмежуватися лише національними програмами. Потреба у комплексних підходах спричинила активне залучення міжнародних організацій, які пропонують моделі професійної адаптації, фінансової допомоги та соціальної підтримки. Їхня діяльність створює можливість порівняти різні практики та оцінити ефективність глобальних механізмів у сфері працевлаштування ветеранів. В Україні вже реалізується низка програм за сприяння міжнародних організацій, які спрямовані на адаптацію до умов ринку праці та ресоціалізацію таких осіб.

У різні періоди, сприяти розвитку місцевих громад, підтримувати підприємницькі ініціативи та забезпечувати демобілізованим бійцям доступ до сучасних освітніх і кар'єрних можливостей, були покликані такі міжнародні утворення, як Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке провадило грантові конкурси, програми перекваліфікації та сприяння ветеранському бізнесу. Втім, сьогодні його діяльність у цій сфері зазнає суттєвих обмежень у зв'язку зі скороченням фінансування. Програма розвитку ООН (UNDP) зосереджує увагу на розвитку місцевих громад, створенні робочих місць та розробці цифрових сервісів для ветеранів. Особливий акцент робиться на підтримці військовослужбовців, що отримали інвалідність внаслідок війни, для яких організовуються спеціалізовані курси та програми працевлаштування. Міжнародна організація з міграції (ІОМ) у своїй діяльності приділяє значну увагу цій когорті, зокрема тим, які є внутрішньо переміщеними особами, допомагаючи їм у пошуку роботи та адаптації на нових місцях проживання. Крім того, ІОМ запроваджує програми професійного навчання та психосоціальної підтримки, що відповідає сучасним науковим підходам до комплексної інтеграції ветеранів у суспільство. Європейський Союз фінансує грантові програми для розвитку малого бізнесу захисників, а також освітні проекти з набуття додаткових спеціальних знань та навичок, що спрямовані на забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Важливу роль у сфері соціальної інтеграції відіграє Рада міжнародних наукових досліджень і обмінів (IREX) та інші міжнародні фонди, які втілюють в життя стратегії реінтеграції, що поєднують професійне навчання з соціально-психологічною допомогою. Їхні ініціативи виражають комплексний підхід до проблеми – поєднання економічних, освітніх та психосоціальних аспектів сприяє формуванню стійких механізмів соціального захисту учасників бойових дій та їхніх родин.

Зупинимося на характеристиці кількох міжнародних ініціатив, які інтегровані в державну політику України на сучасному етапі. Уваги заслуговує діяльність Міжнародної організації з міграції, яка у своєму стратегічному плані на 2024–2026 роки визначає ветеранів війни як одну з ключових соціальних груп, що потребує системного супроводу. У ньому наголошується на необхідності створення умов для їхнього повернення до цивільного життя, зокрема через доступ до працевлаштування, оновлення кваліфікаційного профілю та соціальних послуг [22]. Така позиція ІОМ демонструє усвідомлення міжнародною спільнотою того, що процес реінтеграції захисників неможливий без інтегрованого підходу, що охоплює економічну стійкість, освітній розвиток та психосоціальне благополуччя.

Практичним втіленням цих стратегічних орієнтирів є спільний проект з реінтеграції ветеранів Європейського Союзу та ІОМ у партнерстві з Міністерством у справах ветеранів України. Він розрахований на 2024–2026 рр з бюджетом 6 мільйонів євро; охоплює 10 областей України та спрямований на підтримку комбатантів з фокусом на їх включення в сферу зайнятості. Одним із ключових результатів є створення можливостей для професійного навчання: близько

170 осіб отримали доступ до програм перекваліфікації, що дозволяє підвищити їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Важливим досягненням є також підтримка підприємницьких ініціатив – п'ятдесят ветеранських бізнесів отримали гранти та технічний супровід. Не менш значущим є компонент психосоціальної підтримки, який передбачає програми ментального здоров'я та підготовку місцевих спеціалістів, що забезпечує сталість допомоги після завершення проекту. Окремо варто відзначити роботу з громадами: двадцять локальних спільнот отримали підтримку щодо виявлення джерел соціальної напруги та реалізації ініціатив, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості [12].

Окрім ініціатив ІОМ варто звернути увагу на програми інших міжнародних партнерів, що проводять близькі за пріоритетами заходи й розширюють спектр допомоги. Важливий напрямок міжнародної підтримки в цьому аспекті здійснює Програма розвитку ООН (ПРООН), яка в Україні реалізовує низку проектів, спрямованих на поєднання соціальних та безпекових завдань. Одним із показових прикладів є ініціатива з розширення можливостей працевлаштування військовослужбовців з інвалідністю у сфері протимінної діяльності. Цей проект має стратегічне значення, адже поєднує вирішення проблеми соціальної інтеграції з реалізацією державної Стратегії протимінної діяльності України до 2033 року. Таким чином, особи з досвідом військової служби отримують доступ до нових професійних можливостей, які водночас сприяють відновленню та безпеці територій, постраждалих від війни.

Корисним інструментом у цьому процесі став спеціальний посібник «Як знайти роботу та побудувати кар'єру у сфері протимінної діяльності? Посібник для ветеранів і ветеранок», розроблений ПРООН в Україні у співпраці з Міністерством економіки, громадськими організаціями та платформою Demine Ukraine. У ньому систематизовано інформацію про складові протимінної діяльності, можливості працевлаштування, вимоги до різних посад та практичні поради щодо пошуку роботи. Посібник орієнтований саме на осіб, які мають бойовий досвід і прагнуть застосувати його у цивільному житті, поєднуючи відчуття місії з професійним розвитком. Його зміст також спрямований на формування нової культури залучення захисників та захисниць до життя громади. Він викриває поширені міфи про протимінну діяльність, наголошуючи на її технологічному характері та відкритості для жінок і людей з інвалідністю [15]. Це свідчить про прагнення міжнародних організацій не лише створювати робочі місця, але й змінювати суспільні уявлення про роль ветеранів у процесі відновлення країни. Таким чином, діяльність ПРООН в Україні демонструє, що соціальна інтеграція учасників бойових дій може бути тісно пов'язана з вирішенням завдань національної безпеки, а міжнародні організації виступають каталізаторами розвитку нових професійних сфер, в яких воєнний досвід потенційних працівників стає ресурсом для суспільного поступу.

IREX посідає особливе місце серед зарубіжних партнерів завдяки своєму фокусу на поєднанні соціальних досліджень, інноваційних технологій та розвитку людського капіталу. Це міжнародна неприбуткова організація, яка вже понад півстоліття працює у більш ніж ста країнах світу, сприяючи розвитку освіти, лідерства, цифрових інновацій та стійких громад. Її діяльність базується на переконанні, що справжній прогрес можливий лише через інвестування в людей, побудову довготривалих партнерських відносин та створення умов для зростання довіри. Організація співпрацює з урядами держав, бізнес-структурами, закладами освіти та громадськими об'єднаннями, щоб не просто реалізовувати програми, а разом із партнерами знаходити рішення складних соціальних проблем. Стратегічною метою IREX є забезпечення успішного працевлаштування та сприяння соціальній інтеграції тих груп населення, які стикаються з особливими викликами [19].

В Україні ця фундація працює вже понад три десятиліття, інвестуючи в розвиток людського капіталу, інновацій та громад. З початком повномасштабної війни організація не лише зберегла свою присутність, а й розширила діяльність, спрямовану на підтримку стійкості суспільства та відновлення критично важливих сфер [18].

Особливе місце у діяльності IREX займають цільові проекти для учасників війни. Її мета – сприяти поверненню ветеранів та їхніх родин до громад, забезпечити стабільні джерела доходу та залучити їх до процесів відновлення країни У партнерстві з Міністерством у справах ветеранів України та громадськими організаціями було створено електронний реєстр ветеранів, яким вже скористалися понад 215 тисяч осіб. Програми охоплюють соціально-психологічну допомогу, фізичну реабілітацію, професійне навчання та розвиток кар'єрних навичок. Важливим є також формування мережі громадських ініціатив і розробка політик, що сприяють залученню захисників та захисниць до життя суспільства та їхній участі у процесах стабілізації та відбудови держави [18].

Програма реінтеграції ветеранів, започаткована IREX у 2019 році за підтримки Державного департаменту США, спочатку була орієнтована на учасників АТО, але після 2022 року значно розширила охоплення. Серед її завдань – розширення доступу до професійного навчання, перекваліфікації та створення можливостей для гідної зайнятості [18].

IREX у межах Програми реінтеграції ветеранів реалізовує низку стратегій, спрямованих на розширення можливостей трудової реалізації та професійної адаптації захисників і захисниць. Серед них – проекти з підготовки до роботи у сфері логістики, кар'єрного консультування та перекваліфікації, які допомагають здобути нові навички, отримати сертифікацію та знайти відповідну посаду в цивільному секторі. Актуальним напрямом є підтримка професійної інтеграції у технологічну галузь. Ініціативи на кшталт "Veterans2Tech" чи "Veteran Cyber Cluster" забезпечують доступ до курсів з IT та кібербезпеки, розвиток "soft skills", вивчення англійської мови та психологічний супровід. Це дозволяє ветеранам розкрити свій потенціал у швидкозростаючих секторах економіки та підвищує їхню конкурентоспроможність. Увага приділяється й створенню інклюзивного робочого середовища, що враховує потреби тих, хто має інвалідність. Окремий блок програм спрямований на розвиток підприємництва. Завдяки проекту «Власна справа» ветерани отримують інформаційні та навчальні матеріали для започаткування бізнесу, а також консультації щодо державних грантів. Підтримка Veteran Hub, а також відкриття партнерських просторів створюють середовище для обміну досвідом, досліджень і практичних порад, зокрема щодо того, як адаптувати військовий досвід до вимог ринку праці. Крім того, IREX разом із партнерами розробляє матеріали для співробітників центрів зайнятості, правоохоронних органів, соціальних працівників щоб покращити їхню взаємодію з учасниками бойових дій. Не менш значущим є напрям соціально-психологічної допомоги. Наприклад, освітня платформа «Це Ок» поширює знання про психічне здоров'я, спростовує міфи та пропонує інструменти самодопомоги; мобільний застосунок «База3.0» – інструмент, який дозволяє зменшити стигму, підвищити обізнаність щодо психологічних станів після демобілізації та забезпечити своєчасну допомогу [10].

Таким чином, діяльність IREX охоплює широкий спектр – від професійної адаптації та підприємництва до психосоціальної супроводу та розвитку інституційної спроможності. Її програма реінтеграції ветеранів допомагає учасникам відновити соціальні зв'язки, подолати бар'єри та стати активними учасниками відбудови України.

**Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.** Підсумовуючи, можна стверджувати, що міжнародні організації стали важливими партнерами України у формуванні системи підтримки ветеранів війни. Їхня діяльність охоплює широкий спектр напрямів – від економічної допомоги та розвитку підприємництва до освітніх програм перекваліфікації, психосоціальної підтримки та зміцнення місцевих громад. Такий комплексний підхід забезпечує не лише створення умов для працевлаштування, а й формування нової культури соціальної інтеграції колишніх військовослужбовців, у якій бойовий досвід розглядається як ресурс для відновлення та розвитку держави. Програми, що реалізовуються за сприяння Європейського Союзу, ІОМ, ПРООН та IREX, не лише доповнюють національні зусилля, але й інтегруються в державну політику, формуючи багаторівневу систему підтримки ветеранів. Водночас скорочення фінансування окремих програм свідчить про необхідність пошуку нових механізмів сталості та інтеграції міжнародних практик в державну політику.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності комплексного аналізу ефективності вже реалізованих програм, зокрема їхнього довгострокового впливу на кар'єрний розвиток комбатантів, рівень соціальної згуртованості та стійкість громад. Важливим напрямом є також дослідження інноваційних інструментів, таких як цифрові платформи для працевлаштування та онлайн-освіта, що здатні розширити доступ до можливостей і сприяти більшій інклюзивності процесів інтеграції. Окремої уваги потребує вивчення гендерного та інклюзивного виміру, адже специфічні потреби жінок-ветеранок та захисників з інвалідністю залишаються недостатньо дослідженими. У цьому контексті подальші наукові пошуки мають сприяти формуванню цілісної моделі соціальної інтеграції, яка поєднуватиме індивідуальні потреби ветеранів із завданнями національної безпеки та відбудови країни.

**Список літератури:**

1. Вербицька А. В. Роль бізнесу як каталізатора розвитку соціального підприємництва в процесі реінтеграції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. Вип. 49. С. 7–10. DOI: https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-1

2. Гонтар З. Г., Каспрук А. В. Особливості публічного управління зайнятістю ветеранів в Україні у контексті євроінтеграції. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. Т. 2. С. 5–13. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-1

3. Гращенко І. Працевлаштування ветеранів – соціальна відповідальність кожного (держави, бізнесу та громадянського суспільства). *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 1 (15). С. 5–16. DOI: http://doi.org/10.32750/2025-0101

4. Дивнич Г. А. Особливості практичного впровадження партисипативної моделі розвитку соціального підприємництва як детермінанти реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей: залученість громади. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. Вип. 41. С. 151–156. DOI: https://doi.org/10.30970/PS.2024.22.14

5. Кобець І. Психічне здоров'я та працевлаштування ветеранів: стан і рекомендації міжнародних організацій. *Науковий вісник Вінницькоїакадеміїбезперервноїосвіти.Серія«Педагогіка. Психологія»*. 2025. Вип. 8. С. 94–101. DOI: https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.13

6. Костишин Е. І., Шевців Ю. О. Особливості реалізації політики ветеранського розвитку в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. Т. 2. С. 19–24. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-3

7. Краус К. М., Ігнатюк А. І., Краус Н. М. Ветеранське підприємництво та бізнес в Україні: інституційна, фінансова та проєктна складова практичної реалізації. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. № 1. С. 98–111. DOI: https://doi.org/10.32750/2023-0108

8. Логвиненко В. М. Особливості професійної реабілітації та соціальної інтеграції рятувальників, які отримали інвалідність. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. Т. 1. С. 65–69. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-10

9. Логвиненко В. М. Розширення повноважень служб супроводу в системі МВС України: шляхи та перспективи. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. Т. 2. С. 72–76. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-4

10. Підтримані проєкти. Програма реінтеграції ветеранів IREX. URL: https://veteran-reintegration.in.ua/projects/ (дата звернення: 11.03.2026)

11. Постна Д. А. Забезпечення працевлаштування ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. Вип. 86 (3). С. 49–55. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.7

12. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk?s=232 (дата звернення: 11.03.2026)

13. Самолюк Н. М., Юрчик Г. М., Міщук В. А. Міжнародна та вітчизняна практика підтримки ветеранського бізнесу. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2024. Вип. 1. С. 277–293. DOI: https://doi.org/10.31713/ve1202426

14. Тілікіна Н. Міжнародний досвід підтримки працевлаштування ветеранів та розвитку ветеранського підприємництва. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2025. № 2 (15). С. 110–123. DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(15).2025.343457

15. Як знайти роботу та побудувати кар'єру у сфері протимінної діяльності? Посібник для ветеранів і ветеранок. *ПРООН в Україні*. 2026. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/yak-znayty-robotu-ta-pobuduvaty-karyeru-u-sferi-protyminnoyi-diyalnosti-posibnyk-dlya-veteraniv-i-veteranok (дата звернення: 11.03.2026)

16. Burdett H., Schofield S., Dyball D. M., Bennett A., Boos C., Bull A., Fear N. T. Relationships between combat injury, pain, mobility and post-service employment: The ADVANCE study. *Occupational and Environmental Medicine*. 2025. Vol. 82, No. 7. P. 521–526. DOI: https://doi.org/10.1136/oemed-2025-110328

17. Eichenberg J., Stegmann N. Divided by war, united by welfare: the International Labour Organization promoting war invalids' internationalism. *European Review of History: Revue Européenne d'histoire*. 2022. Vol. 29, No. 4. P. 590–613. DOI: https://doi.org/10.1080/13507486.2021.1979936

18. IREX Ukraine. URL: https://www.irex.org/region/europe-eurasia/ukraine (дата звернення: 11.03.2026)

19. IREX. URL: https://www.irex.org/ (дата звернення: 11.03.2026)

20. Peat D., Perrmann-Graham J., Stone C. B. Veterans and military-connected individuals in the civilian workforce: An integrative review and research agenda. *Organization Management Journal*. 2026. Vol. 23, No. 1. P. 69–96. Emerald Publishing Limited. DOI: https://doi.org/10.1108/OMJ-10-2024-2323

21. Russell L. E., Cohen A. J., Chrzas S., та ін. Implementing a social needs screening and referral program among veterans: Assessing circumstances & offering resources for needs (ACORN). *Journal of General Internal Medicine*. 2023. Vol. 38. P. 2906–2913. DOI: https://doi.org/10.1007/s11606-023-08181-9

22. Strategic Response Plan Ukraine and Neighbouring Countries 2024–2026. *IOM in Ukraine*. URL: https://www.iom.int/msite/strategic-plan-ukraine/index (дата звернення: 11.03.2026)

23. Tihic M., Pritchard A., McKelvie A. The emergence and impact of the military veteran entrepreneurship industry. *Small Business Economics*. 2026. Vol. 66. P. 737–751. DOI: https://doi.org/10.1007/s11187-025-01133-z

24. Wiese T. L. Analyzing a Decade of Warrior Well-Being: Longitudinal Trends and Implications

for U. S. Veteran Support From the Wounded Warrior Project Annual Survey (2014–2025). *Military Medicine*. 2026. Vol. 191, Issue 1–2. P. e330–e337. DOI: https://doi.org/10.1093/milmed/usaf396

**References:**

1. Verbystka, A. V. (2023). Rol biznesu yak katalizatora rozvytku sotsialnoho pidpryiemnytstva v protsesi reintehratsii viiskovosluzhbovtsiv, veteraniv ta chleniv yikh simei [The Role of Business as a Catalyst for the Development of Social Entrepreneurship in the Process of Reintegration of Servicemen, Veterans and Their Families]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, (49), 7–10. https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-1 [in Ukrainian].

2. Hontar, Z. H., & Kaspruk, A. V. (2023). Osoblyvosti publichnoho upravlinnia zainiatistiu veteraniv v Ukraini u konteksti yevrointehratsii [Features of Public Employment Management for Veterans in Ukraine in the Context of European Integration]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2, 5–13. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-1 [in Ukrainian].

3. Hrashchenko, I. (2025). Pratsevlashtuvannia veteraniv – sotsialna vidpovidalnist kozhnoho (derzhavy, biznesu ta hromadianskoho suspilstva) [Employment of Veterans – Social Responsibility of Everyone (State, Business and Civil Society)]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1 (15), 5–16. https://doi.org/10.32750/2025-0101 [in Ukrainian].

4. Dyvnych, H. A. (2024). Osoblyvosti praktychnoho vprovadzhennia partysypatyvnoi modeli rozvytku sotsialnoho pidpryiemnytstva yak determinanty reintehratsii viiskovosluzhbovtsiv, veteraniv ATO/OOS ta chleniv yikh simei: zaluchenist hromady [Features of Practical Implementation of the Participatory Model of Social Entrepreneurship Development as a Determinant of Reintegration of Servicemen, ATO/OOS Veterans and Their Families: Community Involvement]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini*, (41), 151–156. https://doi.org/10.30970/PS.2024.22.14 [in Ukrainian].

5. Kobets, I. (2025). Psykhichne zdorovia ta pratsevlashtuvannia veteraniv: stan i rekomendatsii mizhnarodnykh orhanizatsii [Mental Health and Employment of Veterans: Status and Recommendations of International Organizations]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriia "Pedahohika. Psykholohiia"*, (8), 94–101. https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.13 [in Ukrainian].

6. Kostyshyn, E. I., & Shevtsiv, Yu. O. (2023). Osoblyvosti realizatsii polityky veteranskoho rozvytku v Ukraini [Features of the Implementation of Veteran Development Policy in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2, 19–24. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-3 [in Ukrainian].

7. Kraus, K. M., Ihnatiuk, A. I., & Kraus, N. M. (2023). Veteranske pidpryiemnytstvo ta biznes v Ukraini: instytutsiina, finansova ta proiektna skladova praktychnoi realizatsii [Veteran Entrepreneurship and Business in Ukraine: Institutional, Financial and Project Component of Practical Implementation]. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, (1), 98–111. https://doi.org/10.32750/2023-0108 [in Ukrainian].

8. Lohvynenko, V. M. (2024). Osoblyvosti profesiinoi reabilitatsii ta sotsialnoi intehratsii riatuvalnykiv, yaki otrymaly invalidnist [Features of Professional Rehabilitation and Social Integration of Rescuers Who Became Disabled]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 1, 65–69. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-10 [in Ukrainian].

9. Lohvynenko, V. M. (2024). Rozshyrennia povnovazhen sluzhb suprovodu v systemi MVS Ukrainy: shliakhy ta perspektyvy [Expansion of the Powers of Escort Services in the System of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Ways and Prospects]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2, 72–76. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-4 [in Ukrainian].

10. IREX Veterans Reintegration Program. (2026). Supported projects. https://veteran-reintegration.in.ua/en/projects/

11. Postna, D. A. (2024). Zabezpechennia pratsevlashtuvannia veteraniv viiny [Ensuring Employment of War Veterans]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo*, 86 (3), 49–55. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.7 [in Ukrainian].

12. Delegation of the European Union to Ukraine. (2026). https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_en?s=232

13. Samoliuk, N. M., Yurchyk, H. M., & Mishchuk, V. A. (2024). Mizhnarodna ta vitchyzniana praktyka pidtrymky veteranskoho biznesu [International and Domestic Practice of Supporting Veteran Business]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky*, (1), 277–293. https://doi.org/10.31713/ve1202426 [in Ukrainian].

14. Tilikina, N. (2025). Mizhnarodnyi dosvid pidtrymky pratsevlashtuvannia veteraniv ta rozvytku veteranskoho pidpryiemnytstva [International Experience in Supporting Veteran Employment and Development of Veteran Entrepreneurship]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, 2 (15), 110–123. https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(15).2025.343457 [in Ukrainian].

15. PROON v Ukraini. (2026). Yak znayty robotu ta pobuduvaty karieru u sferi protyminnoi diialnosti? Posibnyk dlia veteraniv i veteranok [How to Find a Job and Build a Career in Mine Action? A Guide for Veterans]. https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/yak-znayty-robotu-ta-pobuduvaty-karyeru-u-sferi-protyminnoyi-diyalnosti-posibnyk-dlya-veteraniv-i-veteranok [in Ukrainian].

16. Burdett, H., Schofield, S., Dyball, D. M., Bennett, A., Boos, C., Bull, A., & Fear, N. T. (2025). Relationships between combat injury, pain, mobility and post-service employment: The ADVANCE study. *Occupational and Environmental Medicine*, 82 (7), 521–526. https://doi.org/10.1136/oemed-2025-110328

17. Eichenberg, J., & Stegmann, N. (2022). Divided by war, united by welfare: The International Labour Organization promoting war invalids' internationalism. *European Review of History: Revue Européenne d'histoire*, 29 (4), 590–613. https://doi.org/10.1080/13507486.2021.1979936

18. IREX Ukraine. (2026). https://www.irex.org/region/europe-eurasia/ukraine

19. IREX. (2026). https://www.irex.org/

20. Peat, D., Perrmann-Graham, J., & Stone, C. B. (2026). Veterans and military-connected individuals in the civilian workforce: An integrative review and research agenda. *Organization Management Journal*, 23 (1), 69–96. Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/OMJ-10-2024-2323

21. Russell, L. E., Cohen, A. J., Chrzas, S., & others. (2023). Implementing a social needs screening and referral program among veterans: Assessing circumstances & offering resources for needs (ACORN). *Journal of General Internal Medicine*, 38, 2906–2913. https://doi.org/10.1007/s11606-023-08181-9

22. IOM in Ukraine. (2026). *Strategic Response Plan Ukraine and Neighbouring Countries 2024–2026*. https://www.iom.int/msite/strategic-plan-ukraine/index

23. Tihic, M., Pritchard, A., & McKelvie, A. (2026). The emergence and impact of the military veteran entrepreneurship industry. *Small Business Economics*, 66, 737–751. https://doi.org/10.1007/s11187-025-01133-z

24. Wiese, T. L. (2026). Analyzing a Decade of Warrior Well-Being: Longitudinal Trends and Implications for U. S. Veteran Support From the Wounded Warrior Project Annual Survey (2014–2025). *Military Medicine*, 191 (1–2), e330–e337. https://doi.org/10.1093/milmed/usaf396

В. М. Логвиненко

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 13.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364-7(94(31-32):(37-38):(4))**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-25

***А. Ф. Лозинський, Р. В. Лаврецький***
*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна*
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-7282-6299 – Лозинський А. Ф.
https://orcid.org/0009-0008-3275-1569 – Лаврецький Р. В.
lozynskiy@gmail.com

# ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ (ВІД ЕПОХИ АНТИЧНОСТІ ДО КІНЦЯ XIX СТ.)

Стаття присвячена висвітленню історичних аспектів формування системи соціального захисту населення від античності до кінця XIX ст. Обґрунтовано, що сучасна соціальна політика держави неможлива без урахування історичного досвіду, адже саме він визначає еволюцію принципів соціальної солідарності та відповідальності між державою, громадою і особою.

Автори статті доводять, що у сучасній науковій літературі недостатньо висвітлені та систематизовані механізми переходу від релігійно-благодійних практик до інституціоналізованих державних моделей соціального страхування наприкінці XIX ст.

Встановлено, що на ранніх етапах розвитку суспільства соціальний захист мав несистемний характер і проявлявся у формах особистої доброчинності, родинної підтримки та громадської взаємодопомоги.

Показано, що у державах Стародавнього Сходу, Греції та Риму виникають перші елементи державного регулювання допомоги нужденним, зокрема у вигляді роздач хліба та діяльності громадських фондів. У середньовіччі в Європі провідну роль у соціальній підтримці відігравала християнська церква, яка організовувала притулки, лікарні та благодійні установи. Водночас розвивалися форми цехової взаємодопомоги та громадської опіки.

Доведено, що у XIV–XVII ст. відбувається поступове юридичне оформлення соціальної допомоги, з'являються перші державні та муніципальні механізми підтримки населення, хоча вони часто поєднувалися з репресивними заходами щодо бідняків. У Східній Європі діяло чимало законів, які забороняли професійне жебрацтво, а місцеві органи самоврядування великого значення приділяли питанням профілактики та боротьби з проявами соціальної патології, такими, як пияцтво, проституція та інфатицид. В епоху Просвітництва утверджується ідея соціальної відповідальності держави та права людини на допомогу.

Особливу увагу приділено переходу у другій половині XIX ст. від благодійності до інституціоналізованих систем соціального страхування, що стало підґрунтям сучасних моделей соціального захисту. Зроблено висновок, що розвиток соціального захисту є результатом тривалої еволюції від морально-етичних норм до правових гарантій і відображає зростання ролі держави у забезпеченні соціальної безпеки населення.

**Ключові слова:** соціальний захист, історія соціальної політики, соціальна допомога, благодійність, державне регулювання, церковна опіка, соціальне страхування, взаємодопомога, соціальна відповідальність держави, ґенеза соціального захисту.

***A. F. Lozynskyi, R. V. Lavretskyi***
*Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

# HISTORICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM (FROM ANTIQUITY TO THE LATE 19TH CENTURY)

This article addresses the historical aspects of the formation of the social protection system from antiquity to the end of the 19th century. It is argued that modern state social policy is unattainable without considering historical experience, as it defines the evolution of the principles of social solidarity and responsibility between the state, the community, and the individual.

The authors contend that current scholarly literature lacks sufficient coverage and systematization of the mechanisms governing the transition from religious and charitable practices to institutionalized state models of social insurance in the late 19th century.

It has been established that during the early stages of societal development, social protection was non-systemic, manifesting through personal charity, familial support, and communal mutual aid. The study shows that the states of the Ancient East, Greece, and Rome saw the emergence of the first elements of state regulation regarding assistance to the needy, particularly through grain doles and the activities of public funds. In Medieval Europe, the Christian Church played a leading role in social support, organizing shelters, hospitals, and charitable institutions. Simultaneously, forms of guild-based mutual aid and community guardianship evolved.

The research demonstrates that between the 14th and 17th centuries, a gradual legal formalization of social assistance occurred. The first state and municipal mechanisms for public support emerged, though they were often coupled with repressive measures against the poor. In Eastern Europe, numerous laws prohibited professional mendicancy, while local urban and rural self-government bodies placed significant emphasis on the prevention and mitigation of "social pathologies," such as alcoholism, prostitution, and infanticide. During the Enlightenment, the idea of state social responsibility and the human right to assistance gained firm ground.

Particular attention is paid to the transition in the second half of the 19th century from philanthropy to institutionalized social insurance systems, which laid the foundation for modern social protection models. It is concluded that the development of social protection is the result of a long evolution from moral and ethical norms to legal guarantees, reflecting the increasing role of the state in ensuring the social security of the population.

**Key words:** social protection, history of social policy, social assistance, charity, state regulation, church guardianship, social insurance, mutual aid, social responsibility of the state, genesis of social protection.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.** На сучасному етапі цивілізаційного розвитку соціуму питання соціального захисту людини є важливою складовою державної політики кожної демократичної країни. Виважена соціальна політика держави зберігає стабільність у суспільстві, тим самим дозволяючи йому розвиватися без потужних потрясінь, заколотів і революцій. Раціональний пошук новітніх систем соціального захисту населення неможливий без врахування історичного фундаменту, на якому ці системи будувалися упродовж століть людської цивілізації.

Соціальний захист від античності до Нового часу розглядався як форма релігійної благодійності чи елемент примусу і контролю над бідністю. Наприкінці XIX ст. відбувся перехід від концепції «допомоги бідним» до створення системи соціального страхування працездатного населення. Нині серед теоретиків та практиків соціальної сфери можна спостерігати як ідеалізацію, так і повне ігнорування історичного досвіду розвитку системи соціального захисту населення. Це в умовах цифровізації, старіння населення, конкуренції різних національних концепцій та підходів до питань соціального захисту, призводить до суттєвих труднощів у формуванні державної соціальної політики. Отже, з'явилася потреба у виокремленні та систематизації історичних віх еволюції соціального захисту. Це дозволить на історичних прикладах підтвердити тяглість принципів солідарності та окреслити межі відповідальності держави, громади та особи.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій із цієї проблеми**. Аналіз вітчизняного та зарубіжного наукового доробку з проблем генезису соціального захисту дозволяє виокремити кілька ключових етапів та концептуальних підходів до розуміння цієї проблеми. Основою для розуміння філософії допомоги нужденним є праці античних мислителів. Зокрема, Марк Тулій Цицерон в трактатах «Про державу» та «Про закони» обґрунтовує думку, що справедливість є основою держави, а обов'язок опіки над громадянами випливає з природного права [14]. В подальшому ці погляди лягли в основу ідей європейського гуманізму. Розвиваючи цю тему, відома

українська дослідниця Лариса Азарцева піддала аналізу меценатство як специфічну форму благодійності, що була не лише актом доброї волі, а й інструментом розвитку культури та стабілізації античного соціуму [1]. Саме в державах Стародавнього Сходу та античної Європи відбувся перехід від стихійної допомоги до регламентованих державою роздач хліба та створення перших громадських фондів.

Еволюції соціальної допомоги в українських землях у часи Русі й Литовсько-Польської доби присвячені наукові праці Наталії Полонської-Василенко [9] та Миколи Котляра [8]. Вони, зокрема, підкреслюють роль князівської влади в реалізації християнської моделі опіки. Лариса Рощина детально дослідила Литовсько-Польську добу на території України, зосереджуючи увагу на діяльності церковних братств та шпиталів, що стали першими інституційними формами соціальної допомоги в умовах бездержавності [10]. Соціальну роботу як цілісний історичний процес, де особливе місце посідає козацька самоорганізація та система соціальної взаємодопомоги на Січі, детально висвітлив Ананій Горілий [4].

Перехід від філантропії до державної системи соціального захисту проаналізовано в дослідженнях Артема Гончарова [4] та Володимира Собченка [12], де автори довели, що соціальний захист еволюціонував від релігійної милостині до юридично закріплених прав громадян. Вітчизняні дослідники Тетяна Денисенко [5] та Андрій Стопчак [13] детально обґрунтували тезу про те, що системні зміни у соціальному захисті відбувалися паралельно з еволюцією державних структур, де останні поступово перебрали на себе функцію гарантування безпеки окремому індивіду. Віталій Дерега в контексті соціальної політики підкреслив, що ці процеси були частиною ширшої гуманізації державного управління [6].

Для порівняльного аналізу в даному дослідженні важливе значення мають праці зарубіжних дослідників. Наприклад, Абрам де Сваан пропонує соціологічну концепцію «взяття під державну опіку» [15]. Уолтер Траттнер та Майкл Кац проаналізували американську та англійську традиції соціального захисту, зокрема шлях від жорстоких «законів про бідних» та робітничих будинків до сучасного розуміння соціальної відповідальності [22; 24]. Герхард Ріттер та Ернест Пітер Хеннок здійснили історичний аналіз німецької та британської моделей соціального захисту [16; 20]. Зокрема, особливу увагу приділено реформам Отто фон Бісмарка, які заклали фундамент обов'язкового соціального страхування. Пітер Болдуїн та Йоста Еспінг-Андерсен дослідили соціальну солідарність як рушійну силу реформ [19; 23]. Пол Спікер та Джеральд Хандель розробили загальну теорію «держави добробуту», розглядаючи західне суспільство як простір постійної боротьби за розширення соціальних гарантій [18; 21].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Попри значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних учених, низка аспектів історичного розвитку системи соціального захисту населення залишаються недостатньо дослідженими. Потребує подальшого уточнення питання взаємозв'язку між розвитком форм соціальної допомоги та зміною суспільних уявлень про відповідальність держави, громади й особи на різних етапах історичного розвитку. Недостатньо вивченими і систематизованими є механізми переходу від релігійно-благодійних практик до інституціоналізованих державних моделей соціального страхування наприкінці XIX ст. Крім того, бракує комплексного узагальнення історичного досвіду з урахуванням сучасних викликів, таких як цифровізація та демографічні зміни, що ускладнює адаптацію перевірених історичних підходів до сучасної соціальної політики.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Головним завданням державної соціальної політики є пошук мирного, правового шляху вирішення конфліктів, забезпечення «правильного розвитку політичного життя», «легальної боротьби» усіх інтересів та ін. [6, с. 9]. Але ж, як відомо, будь-яка соціальна чи правова система не може мати сталого характеру упродовж усієї цивілізаційної історії людства, а навпаки, проходить поступові етапи виникнення, формування та становлення, що перебувають у тісному взаємозв'язку з розвитком самого суспільства та його найвищої організованої форми – держави.

Ретроспективний погляд на процеси формування соціального захисту населення як соціокультурного феномену, а пізніше й державної системи, показує, що вони розпочалися практично одночасно з історією самого людського соціуму та виходять із природи людини, її моральних засад та принципів, прагнення до соціальної справедливості, що підтверджується висловом давньоримського мислителя Марка Тулія Цицерона: «якщо справедливість не виходить із природи, то її взагалі не існує, а встановлена заради чиєїсь користі буде знищена в інтересах користі інших» [14, с. 147]. За багатовікову історію людства політико-правова думка світу напрацювала чимало теоретичних проектів суспільного примирення, побудови гармонійного

державного устрою на засадах рівності, свободи та соціальної справедливості. Водночас проблема виникнення і еволюції соціального захисту, перш за все, як соціокультурного явища, його ролі за різних історичних епох та систем суспільних відносин й досі залишається дискусійною, оскільки в наукових колах відсутня єдина визнана думка означеної наукової проблематики.

Аналіз стародавніх культур надає підстави перенести точку відліку формування зародків соціального захисту як соціокультурного феномену людства на кілька тисячоліть тому – у часи стародавнього Близького та Далекого Сходу. Саме тут уперше було зафіксовано перехід від «варварства» до цивілізації, що означало формування нового типу свідомості й виникнення культури принципово нового типу, яка, у тому числі, була пов'язана з новими видами суспільної практики [1, с. 91]. Найдавніші відомості про соціальну допомогу знайдено у Вавилоні та Давньому Єгипті. Недарма вважається, що одним із перших документів, де були відображені своєрідні уявлення про соціальну справедливість, були Закони вавилонського царя Хаммурапі, що датуються 1750 р. до н. е. [13]. В історії Давнього Китаю суттєву роль у розвитку ідей соціальної допомоги відіграло вчення Конфуція, який вважав засобом підтримки справедливого порядку не закон, а дотримання традицій і моральних основ, що закріплюють образ ідеальної поведінки [2].

Однак, засади державного регулювання благодійності й опіки як структурних елементів системи соціального захисту, на думку українського історика М. Дмитрієнко, були закладені в державах Стародавньої Греції та Риму, оскільки саме в грецьких полісах та Римській республіці формується розвинуте громадянське суспільство, у якому держава та багатії вважають своїм обов'язком підтримувати нужденних. У грецьких полісах поширеною була практика допомоги військовим, які втратили здоров'я та дітям-сиротам військових. Піклування про них брала на себе держава. Проте для того, щоб отримати частку з державного фінансування, треба було належати до прошарку громадян полісу або Римської держави, так як лише на них розповсюджувалося піклування заможної аристократії та державної влади, всі інші категорії населення залишалися поза рамками благодійної допомоги [7]. У Римській імперії щоб запобігти народному невдоволенню, поширеною була практика безкоштовної роздачі хліба. Крім того, своєрідними касами взаємодопомоги стали збори внесків у професійних колегіях, які використовувалися для поховання членів громади та допомоги їх рідним.

За глибоким переконанням багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників означеної проблематики, початковими формами соціального захисту стали благодійництво та громадська опіка як перші своєрідні вияви соціальної політики у її сучасному розумінні. Витоки соціального захисту беруть свій початок із особистої доброчинності, яка притаманна природі людини, людському суспільству та еволюціонувала протягом тривалого часу від неорганізованих заходів до сучасних налагоджених систем на рівні держави. Особиста доброчинність завжди була властива людям як вияв природного співчуття і намагання підтримати в такий спосіб власний авторитет. Вияви доброчинності були адекватною відповіддю на суспільні потреби, оскільки з перших кроків цивілізації, коли сім'я, домогосподарство були основним виробничим осередком у суспільстві, цілком логічним було покласти турботу про непрацездатних на інших членів сім'ї. Іншими словами, до появи держави захист нужденних здійснювався в формі особистої та громадської доброчинності і, як правило, не мав ознак системності, тому й не може вважатися окремим історичним етапом розвитку соціального захисту населення [17, с. 97].

Вітчизняний вчений А. Гончаров на основі дослідження особливостей та основних напрямів генезису соціального захисту населення запропонував виокремити такі історико-правові форми соціального захисту: приватна благодійність, державна опіка і власне соціальний захист як спільна справа держави та громадянського суспільства [3, с. 8]; а А. Стопчак, виокремлюючи етапи розвитку системи соціального захисту, першим з них пропонує вважати часовий проміжок від II ст. до н. е. до кінця X ст., зазначаючи, що цей період характеризується відсутністю законодавчо оформлених механізмів та системних форм надання соціального забезпечення [13]. Подібної думки дотримується й інший вітчизняний дослідник В. Собченко, який також виділяє просту (неорганізовану) добродійність в окремий етап, обмежуючи його вже більш широкими часовими рамками – до XVI ст. [12, с. 216].

Треба підкреслити, що у період Середньовіччя визначальною стає християнська концепція допомоги нужденним, як способу спасіння душі. При церквах і монастирях існували їдальні, госпіталі й притулки для подорожніх та немічних. Громади віруючих і чернечі ордени часто брали на себе обов'язок збору коштів на подібні потреби та дієвої допомоги нужденним. В містах, де існували цехові корпорації ремісників та торговців, створювалися спеціальні фонди для

солідарної підтримки членів чеху у випадку хвороби, смерті, пожежі та інших лих.

На думку вітчизняної дослідниці Л. Рощиної, в XIV–XVII ст. у Західній Європі відбувається юридичне оформлення норм державної соціальної допомоги на засадах гуманізму, що знайшло відображення в основних правових документах тієї доби. На селі піклування про бідних, немічних, сиріт та старців було покладено на сільські громади, у містах цим займались муніципалітети. В цей час були розповсюджені чотири основні форми (системи) соціальної допомоги та підтримки нужденних: церковно-монастирська система, світська (приватна) благодійність, общинне опікування нужденними на селі, державно-муніципальна система допомоги та взаємодопомоги. Основними напрямками діяльності держави і суспільства у сфері соціальної допомоги були профілактика бідності та боротьба з проявами соціальної патології [10, с. 117–119].

У наукових працях з історії соціальної роботи та благодійності А. Горілого і П. Власова, автори торкаються питання прогресивного характеру соціальних гарантій населенню з боку східноєвропейських держав та видів державної соціальної допомоги закріплених у Литовських статутах. Система покарання до маргінальних прошарків населення у Великому князівстві Литовському була набагато м'якшою, ніж в інших країнах Європи [4, с. 17]. Вітчизняні історики М. Котляр і С. Кульчицький зазначають, що у Східній Європі діяло чимало законів, які забороняли професійне жебрацтво. До таких законів дослідники відносять, наприклад, статті Судебника Казіміра IV Ягеллончика 1468 р., «Устави замків, держав і дворів» Сигізмунда Августа (перша половина XVI ст.), спеціальний наказ короля Польського Яна Казіміра 1653 р. про жебраків та бідних. Так, колишніх кріпаків наказано було гнати з будь-якого населенного пункту. За надання притулку такій людині селян карали, а городян штрафували. [8, с. 67]. Місцеві органи самоврядування великого значення приділяли питанням профілактики та боротьби з проявами соціальної патології, такими, як пияцтво, проституція та інфатицид (узаконене вбивство неповноцінних дітей). На рівні держави у Східній Європі були передбачені заходи боротьби із пияцтвом та проституцією [9, с. 498].

У 1601 р. в Англії з'являється «Закон про бідних», що став першим світським законодавством у сфері контролю над бідністю. Закон був жорстоким і репресивним, адже його головною метою була боротьба проти безхатченків, створення робочих будинків, де бездомні мали відпрацьовувати їжу та житло.

З огляду на це, можна констатувати, що період XIV–XVII ст. характеризується у Європі формуванням та розвитком засад державної підтримки соціально вразливих верств населення при збереженні й заохоченні благодійної діяльності громад, церкви та приватних меценатів. Водночас, органи влади почали усвідомлювати обмеженість церковної опіки та приватної благодійності, у зв'язку із чим розпочинається пошук нових підходів і розуміння соціальної проблематики як складової відповідного рівня державного функціонування.

В епоху Просвітництва (XVIII ст.) бідність стали розглядати не як особисту провину самого бідняка, а як наслідок недосконалості суспільного устрою. Саме тому, одним з головних надбань Великої Французької революції (1789–1799 рр.) стає ідея, що право на допомогу є невід'ємним правом людини, і це право має реалізувати суспільство. Перші закони щодо соціального захисту населення в одній з найбільш демократичних держав Європи XVIII – початку XX ст. Габсбурзькій монархії були впроваджені у 1854 р. та стосувались лише працівників гірничої промисловості. З 1833 р. були введені так звані промислові інспекторати, що передбачали заходи для захисту жінок і дітей. Законом «Про забезпечення випадків при праці», виданим у грудні 1887 р. введено обов'язкове страхування робітників від нещасних випадків на виробництві (внески сплачували працедавці), а з 1906 р. запроваджується страхування службовців (пенсійне й інвалідне). На сільське населення й сільських робітників австрійське соціальне страхування не розповсюджувалося [11].

**Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.** Результати проведеного дослідження демонструють, що система соціального захисту має глибоке історичне коріння і сформувалася внаслідок тривалої еволюції суспільних відносин, моральних уявлень та державних інституцій. Від первісних форм взаємодопомоги до запровадження соціального страхування наприкінці XIX ст. відбувався поступовий перехід до усвідомлення необхідності системної підтримки вразливих груп населення. На ранніх етапах соціальний захист базувався на доброчинності, громадській солідарності та релігійній допомозі. Античність започаткувала елементи державного регулювання, а в середньовіччі провідну роль відігравала церква. У XIV–XVII ст. з'являються перші правові норми соціальної допомоги, хоча підходи були суперечливими. В епоху Просвітництва утвердилася ідея відповідальності держави, що зрештою привело до

формування систем соціального страхування та сучасної соціальної політики. Отже, розвиток соціального захисту відображає перехід від моральних імперативів до правових гарантій і зростання ролі держави як ключового гаранта соціальної безпеки.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні взаємозв'язку між еволюцією соціального захисту та суспільною свідомістю, аналізі переходу від благодійності до страхових моделей у європейському контексті, а також осмисленні історичного досвіду з урахуванням сучасних викликів (цифровізація, демографічні зміни, трансформація ринку праці). Важливим є також розвиток міждисциплінарних підходів до дослідження соціального захисту населення.

**Список літератури:**


1. Азарцева Л. С. Вплив меценатства як форми благодійності на розвиток стародавніх культур. *Культура України*. 2015. Вип. 48. С. 86–96.
2. Благодійність у державах Стародавнього Сходу та Античному світі. URL: http://lektsii.org/3-112400.html (дата звернення: 29.03.2026).
3. Гончаров А. В. Теоретико-правові засади соціального захисту в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Луганськ, 2011. 18 с.
4. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи в Україні. Тернопіль: ТАНГ, 2001. 68 с.
5. Денисенко Т. Становлення та розвиток системи соціального захисту населення в Україні. *Ефективність державного управління.* 2012. Вип. 33. С. 96–102.
6. Дерега В. В. Соціальна і гуманітарна політика. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
7. Дмитрієнко М., Ясь О. Благодійність як атрибут громадянського суспільства: історія і сучасність. URL: http://www.vboabu.org.ua/news/1802.html (дата звернення: 29.03.2026).
8. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. Київ : Либідь, 1993. 297 с.
9. Полонська-Василенко Н. Історія України-Русі: у 2 ч. Київ : Либідь, 1993. Ч. 1. 583 с.
10. Рощина Л. О. Соціальна допомога на українських землях в Литовсько-Польську добу. Наука. Релігія. Суспільство. 2009. № 4. С. 117–123.
11. Система пенсійного забезпечення в Україні: історичний аспект. URL: http://www.sde.org.ua/component/k2/item/1536-pension-1.html (дата звернення: 29.03.2026).
12. Собченко В. В. Історико-національні етапи розвитку соціального захисту населення. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 4 (35). С. 216–229.
13. Стопчак А. Ю. Історичні аспекти виникнення та еволюції соціального захисту населення в Україні. URL: http://revolution.anbest.ru/sociology/00274282_0.html (дата звернення: 29.03.2026).
14. Цицерон М. Т. Про державу. Про закони. Про природу богів / пер. з латин. В. Литвинов. Київ : Основи, 1998. 476 с.
15. De Swaan A. In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern Era. Cambridge : Polity Press, 2015. 350 p.
16. Ritter G. A. Social Welfare in Germany and Britain: Origins and Development. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 256 p.
17. Skocpol T. Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States. Cambridge : Belknap Press of Harvard University Press, 1995. 736 p.
18. Spicker P. The Welfare State: A General Theory. Bristol : Policy Press, 2022. 256 p.
19. Baldwin P. The Politics of Social Solidarity: Class Bases of the European Welfare State 1875–1975. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 368 p.
20. Hennock E. P. The Origin of the Welfare State in England and Germany, 1850–1914: Social Policies Compared. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 396 p.
21. Handel G. Social Welfare in Western Society. New Brunswick : Transaction Publishers, 2011. 320 p.
22. Trattner W. I. From Poor Law to Welfare State: A History of Social Welfare in America. New York: Free Press, 1999. 432 p.
23. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton : Princeton University Press, 1990. 227 p.
24. Katz M. B. In the Shadow of the Poorhouse: A Social History of Welfare in America. New York : Basic Books, 1996. 432 p.


**References:**


1. Azartseva, L. S. (2015). Vplyv metsenatstva yak formy blahodiinosti na rozvytok starodavnikh kultur [The influence of patronage as a form of charity on the development of ancient cultures]. *Kultura Ukrainy*, (48), 86–96. [in Ukrainian].
2. Blahodiinist u derzhavakh Starodavnoho Skhodu ta Antychnomu sviti [Charity in the states of the Ancient East and the Ancient World]. (n.d.). Retrieved March 29, 2026, from http://lektsii.org/3-112400.html [in Ukrainian].
3. Honcharov, A. V. (2011). *Teoretyko-pravovi zasady sotsialnoho zakhystu v Ukraini* [Theoretical and legal foundations of social protection in Ukraine] (Extended abstract of candidate's thesis). Luhansk [in Ukrainian].
4. Horilyi, A. H. (2001). *Istoriia sotsialnoi roboty v Ukraini* [History of social work in Ukraine]. Ternopil: TANH [in Ukrainian].
5. Denysenko, T. (2012). Stanovlennia ta rozvytok systemy sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini [Formation and development of the social protection system in Ukraine]. *Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia*, (33), 96–102 [in Ukrainian].

6. Dereha, V. V. (2012). *Sotsialna i humanitarna polityka* [Social and humanitarian policy]. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly. [in Ukrainian].

7. Dmytriienko, M., & Yas, O. (n.d.). Blahodiinist yak atrybut hromadianskoho suspilstva: istoriia i suchasnist [Charity as an attribute of civil society: history and modernity]. Retrieved March 29, 2026, from http://www.vboabu.org.ua/news/1802.html [in Ukrainian].

8. Kotliar, M., & Kulchytskyi, S. (1993). *Shliakhamy vikiv: dovidnyk z istorii Ukrainy* [Through the centuries: A handbook on the history of Ukraine]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

9. Polonska-Vasylenko, N. (1993). *Istoriia Ukrainy-Rusi* [History of Ukraine-Rus] (Vol. 1). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

10. Roshchyna, L. O. (2009). Sotsialna dopomoha na ukrainskykh zemliakh v Lytovsko-Polsku dobu [Social assistance in Ukrainian lands during the Lithuanian-Polish period]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo*, (4), 117–123 [in Ukrainian].

11. Systema pensiinoho zabezpechennia v Ukraini: istorychnyi aspekt [The pension system in Ukraine: historical aspect]. (n.d.). Retrieved March 29, 2026, from http://www.sde.org.ua/component/k2/item/1536-pension-1.html [in Ukrainian].

12. Sobchenko, V. V. (2011). Istoryko-natsionalni etapy rozvytku sotsialnoho zakhystu naselennia [Historical and national stages of development of social protection of the population]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 4 (35), 216–229 [in Ukrainian].

13. Stopchak, A. Yu. (n.d.). Istorychni aspekty vynyknennia ta evoliutsii sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini [Historical aspects of the emergence and evolution of social protection of the population in Ukraine]. Retrieved March 29, 2026, from http://revolution.anbest.ru/sociology/00274282_0.html [in Ukrainian].

14. Cicero, M. T. (1998). *Pro derzhavu. Pro zakony. Pro pryrodu bohiv* [On the state. On the laws. On the nature of the gods] (V. Lytvynov, Trans.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

15. De Swaan, A. (2015). *In care of the state: Health care, education and welfare in Europe and the USA in the modern era*. Cambridge: Polity Press.

16. Ritter, G. A. (2014). *Social welfare in Germany and Britain: Origins and development*. Cambridge: Cambridge University Press.

17. Skocpol, T. (1995). *Protecting soldiers and mothers: The political origins of social policy in the United States*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

18. Spicker, P. (2022). *The welfare state: A general theory*. Bristol: Policy Press.

19. Baldwin, P. (2009). *The politics of social solidarity: Class bases of the European welfare state 1875–1975*. Cambridge: Cambridge University Press.

20. Hennock, E. P. (2007). *The origin of the welfare state in England and Germany, 1850–1914: Social policies compared*. Cambridge: Cambridge University Press.

21. Handel, G. (2011). *Social welfare in Western society*. New Brunswick: Transaction Publishers.

22. Trattner, W. I. (1999). *From poor law to welfare state: A history of social welfare in America*. New York: Free Press.

23. Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

24. Katz, M. B. (1996). *In the shadow of the poorhouse: A social history of welfare in America*. New York: Basic Books.

А. Ф. Лозинський, Р. В. Лаврецький

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 13.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.4-054.73:005.584.1**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-26

***Т. Л. Лях, Т. П. Спіріна, А. В. Дуля, О. В. Швед***
*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,*
*м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8807-0497 – Лях Т. Л.
https://orcid.org/0000-0003-0287-7343 – Спіріна Т. П.
https://orcid.org/0000- 0002-9067-4820 – Дуля А. В.
https://orcid.org/0000-0003-4251-3894 – Швед О. В.
a.dulia@kubg.edu.ua

# МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ГРОМАДАХ, НАБЛИЖЕНИХ ДО ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті проаналізовано особливості моніторингу та оцінювання соціальних проєктів підтримки внутрішньо переміщених осіб у громадах, наближених до зони бойових дій. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі соціальних проєктів у забезпеченні підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабної війни в Україні, а також необхідністю підвищення ефективності таких програм через використання інструментів моніторингу та оцінювання.

Метою статті є виявлення основних викликів, з якими стикаються фахівці із соціальної роботи під час здійснення моніторингу та оцінювання соціальних проєктів підтримки внутрішньо переміщених осіб у громадах, наближених до зони бойових дій. Теоретичну основу дослідження становить аналіз наукових праць, присвячених соціальному проєктуванню, соціальній підтримці внутрішньо переміщених осіб, діяльності громадських організацій та реалізації гуманітарних програм у воєнний час.

Емпіричну основу дослідження становлять результати фокусованого інтерв'ю, проведеного у форматі онлайн-фокус-групи у січні 2026 року. У дослідженні взяли участь 10 координаторів соціальних проєктів, які реалізують програми підтримки внутрішньо переміщених осіб у громадах, наближених до зони бойових дій.

Результати дослідження засвідчили, що основними викликами організації системи моніторингу та оцінювання соціальних проєктів є безпекові обмеження функціонування громад, висока мобільність внутрішньо переміщених осіб, інституційна обмеженість ресурсів соціальних служб, невідповідність окремих донорських вимог реальним умовам реалізації соціальних програм, а також недостатній рівень компетентності координаторів проєктів у сфері моніторингу та оцінювання. У статті обґрунтовано необхідність розвитку професійних компетентностей фахівців із соціальної роботи у сфері соціального проєктування та оцінювання соціальних програм. Показано, що ефективність системи моніторингу та оцінювання соціальних проєктів значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців, здатних застосовувати сучасні підходи до аналізу результативності соціальних програм та використовувати результати оцінювання для вдосконалення соціальних втручань.

**Ключові слова:** соціальна робота; внутрішньо переміщені особи; вразливі групи населення; соціальні проєкти; моніторинг; оцінювання; соціальна підтримка; громади, наближені до зони бойових дій.

***T. L. Liakh, T. P. Spirina, A. V. Dulia, O. V. Shved***
*Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, Ukraine*

# MONITORING AND EVALUATION OF SOCIAL SUPPORT PROJECTS FOR INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN COMMUNITIES NEAR THE FRONTLINE: CHALLENGES FOR SOCIAL WORKERS

The article examines the specific features of monitoring and evaluation of social projects aimed at supporting internally displaced persons in communities located close to the combat zone. The relevance of the study is determined by the growing role of social projects in providing support to internally displaced persons during the full-scale war in Ukraine, as well as by the need to enhance the effectiveness of such programs through the application of monitoring and evaluation tools.

The purpose of the article is to identify the key challenges faced by social work professionals in the process of monitoring and evaluating social projects supporting internally displaced persons in communities close to the combat zone. The theoretical framework of the study is based on the analysis of scholarly works addressing social project design, social support for internally displaced persons, the activities of civil society organizations, and the implementation of humanitarian programs during wartime.

The empirical basis of the study consists of the results of a focused interview conducted in the format of an online focus group in January 2026. The study involved 10 coordinators of social projects implementing support programs for internally displaced persons in communities located near the combat zone.

The findings indicate that the main challenges in organizing monitoring and evaluation systems include security restrictions affecting the functioning of communities, high mobility of internally displaced persons, limited institutional resources of local social services, inconsistencies between donor requirements and the real conditions of project implementation, and insufficient competencies of project coordinators in monitoring and evaluation. The article substantiates the need to strengthen professional competencies of social work professionals in the field of social project design and evaluation of social programs. It is demonstrated that the effectiveness of monitoring and evaluation systems largely depends on the level of professional training of specialists capable of applying modern approaches to assessing the effectiveness and social impact of social interventions.

**Key words:** social work; internally displaced persons; vulnerable population groups; social projects; monitoring; evaluation; social support; communities close to the combat zone.

**Постановка проблеми.** Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентні масштаби внутрішнього переміщення населення та суттєво трансформувала систему надання соціальної підтримки у громадах. За цих умов значну роль у забезпеченні потреб внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) відіграють соціальні проєкти, що реалізуються органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, благодійними фондами та міжнародними партнерами. Такі проєкти спрямовані на надання гуманітарної допомоги, підтримку соціальної адаптації, психосоціальну підтримку, сприяння інтеграції ВПО у приймаючі громади, розвиток доступу до соціальних послуг та посилення спроможності місцевих соціальних інституцій [1].

У сучасних умовах ефективність соціальних проєктів значною мірою залежить від якості їх моніторингу та оцінювання. Системний моніторинг дозволяє відстежувати перебіг реалізації проєктних заходів, своєчасно виявляти проблеми та коригувати управлінські рішення, тоді як оцінювання забезпечує аналіз результативності, ефективності та соціального впливу проєктів. Саме тому моніторинг і оцінювання розглядаються як важливі інструменти підвищення якості соціальних програм, забезпечення їх підзвітності та посилення орієнтації на потреби бенефіціарів.

Водночас реалізація соціальних проєктів підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій, має низку специфічних особливостей, що безпосередньо впливають на організацію процесів моніторингу та оцінювання. Такі громади функціонують в умовах підвищених безпекових ризиків, нестабільності соціального середовища, обмежених ресурсів місцевих соціальних служб та значної мобільності населення. Для фахівців із соціальної роботи, які координують соціальні проєкти у таких умовах, здійснення системного збору даних, відстеження результатів проєктів та оцінювання їх впливу нерідко пов’язане з низкою професійних, організаційних та етичних викликів.

Попри зростання кількості соціальних проєктів, спрямованих на підтримку ВПО, питання організації моніторингу та оцінювання таких ініціатив у громадах, що перебувають у безпосередній близькості до зони бойових дій, залишаються недостатньо дослідженими у науковому дискурсі

соціальної роботи. Особливої уваги потребує аналіз практичного досвіду фахівців, які безпосередньо реалізують соціальні проєкти у цих громадах та стикаються з реальними обмеженнями і викликами під час здійснення оцінювальних процедур.

У цьому контексті актуальним є дослідження професійного досвіду координаторів соціальних проєктів підтримки ВПО, які працюють у громадах, наближених до зони бойових дій, зокрема щодо організації процесів моніторингу та оцінювання, визначення ключових труднощів та пошуку ефективних підходів до їх подолання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика соціального проєктування, реалізації соціальних програм та надання соціальної підтримки ВПО посідає важливе місце у сучасних дослідженнях у галузі соціальної роботи. У науковому дискурсі сформовано значний масив праць, присвячених теоретичним засадам соціального проєктування, ролі проєктної діяльності у вирішенні соціальних проблем територіальних громад, а також практикам соціальної підтримки вразливих груп населення в умовах суспільних криз та воєнних викликів.

Теоретичні основи соціального проєктування у соціальній сфері розкрито у працях українських дослідників, які розглядають соціальні проєкти як важливий інструмент розв'язання актуальних соціальних проблем. Зокрема, О. Безпалько визначає соціальне проєктування як цілеспрямовану діяльність із планування та реалізації соціальних змін, спрямовану на задоволення потреб різних соціальних груп. Дослідниця наголошує, що ефективне соціальне проєктування передбачає чітке визначення мети, завдань, цільових груп, ресурсного забезпечення та очікуваних результатів проєктної діяльності [2].

Подальший розвиток концептуальних засад соціального проєктування представлено у працях українських науковців, які аналізують особливості застосування проєктного підходу у соціальній роботі. Дослідники Т. Костєва та Л. Романовська підкреслюють, що соціальні проєкти виступають ефективним інструментом вирішення соціальних проблем територіальних громад, оскільки дозволяють мобілізувати ресурси різних суб'єктів соціальної сфери, впроваджувати інноваційні практики та забезпечувати адресну підтримку вразливих категорій населення [5; 10]. У сучасних умовах проєктний підхід активно використовується як органами місцевого самоврядування, так і неурядовими організаціями для реагування на нові соціальні виклики.

У сучасних дослідженнях соціальної роботи також наголошується на важливості комплексного підходу до розв'язання соціальних проблем, який передбачає інтеграцію різних технологій соціальної роботи, розвиток партнерства між державними та недержавними суб'єктами соціальної сфери, а також використання проєктних форм діяльності у практиці соціальної підтримки населення [1]. У цьому контексті соціальні проєкти розглядаються як інструмент організації соціальних втручань, спрямованих на подолання складних соціальних проблем та підвищення ефективності соціальної роботи.

Важливий напрям наукових досліджень пов'язаний із аналізом ролі громадських організацій у реалізації соціальних проєктів. У працях В. Ляха обґрунтовано підходи до класифікації соціальних проєктів громадських організацій, визначено їх функції та значення у вирішенні соціальних проблем населення [8]. У свою чергу, дослідники Р. Вайнола, А. Дуля, М. Лехолетова та В. Лях наголошують, що проєктна діяльність громадських організацій є важливим механізмом соціальної підтримки населення та розвитку громадянського суспільства [15; 16].

З початком повномасштабної війни в Україні науковий інтерес дослідників значною мірою зосередився на питаннях соціальної підтримки ВПО. У сучасних дослідженнях висвітлюються різні напрями такої підтримки, зокрема питання соціальної адаптації, доступу до соціальних послуг, психосоціальної підтримки та інтеграції ВПО у приймаючі громади [3; 7]. Дослідники А. Дуля та В. Лютий також аналізують діяльність неурядових організацій у сфері представництва інтересів ВПО та реалізації програм їх соціальної підтримки [4].

Окремий напрям досліджень присвячено аналізу гуманітарних програм допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного часу. Зокрема, дослідники Т. Спіріна, М. Лехолетова, Т. Лях підкреслюють, що гуманітарні та соціальні програми, які реалізуються державними та недержавними суб'єктами соціальної роботи, відіграють важливу роль у забезпеченні підтримки населення, що постраждало від війни [11]. Водночас проєктна діяльність неурядових організацій розглядається як один із ефективних механізмів вирішення соціальних проблем територіальних громад, які зазнали негативного впливу воєнних дій [12; 18].

Дослідження також засвідчують, що реалізація соціальних проєктів у громадах, які постраждали від воєнних дій, супроводжується низкою складних організаційних та професійних викликів. Зокрема, у працях В. Ляха проаналізовано проблеми та виклики, з якими стикаються громадські

організації, що надають соціальну підтримку внутрішньо переміщеним особам, серед яких обмежені ресурси, нестабільність соціального середовища та складність координації між різними суб'єктами соціальної підтримки [6].

У наукових дослідженнях також підкреслюється важливість міждисциплінарної взаємодії у процесі надання соціальних послуг вразливим групам населення. Така взаємодія сприяє підвищенню ефективності соціальних втручань та забезпечує комплексний підхід до вирішення соціальних проблем [14]. Водночас професійна діяльність соціальних працівників передбачає здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення у складних соціальних ситуаціях, що є важливою складовою їхньої професійної культури [13].

У контексті воєнних викликів науковці також звертають увагу на роль соціальної роботи у формуванні стійкості українських громад. Як зазначають дослідники Т. Семигіна та Т. Лях, діяльність соціальних інституцій та громадських організацій у період війни спрямована не лише на задоволення нагальних потреб населення, а й на посилення спроможності громад до відновлення та розвитку [17].

Таким чином, аналіз наукових публікацій засвідчує, що у сучасних дослідженнях достатньо широко висвітлюються питання соціального проєктування, діяльності громадських організацій та соціальної підтримки ВПО. Водночас проблематика організації моніторингу та оцінювання соціальних проєктів, зокрема у громадах, наближених до зони бойових дій, залишається недостатньо дослідженою. У більшості наукових праць основна увага приділяється напрямам соціальної підтримки ВПО або особливостям реалізації соціальних проєктів, тоді як практичний досвід фахівців із соціальної роботи щодо здійснення моніторингу та оцінювання таких проєктів у складних безпекових умовах потребує подальшого наукового осмислення.

Саме тому актуальним є дослідження викликів, з якими стикаються координатори соціальних проєктів під час здійснення моніторингу та оцінювання програм підтримки ВПО у громадах, що функціонують у безпосередній близькості до зони бойових дій.

**Метою статті** є виявлення основних викликів, з якими стикаються фахівці із соціальної роботи під час здійснення моніторингу та оцінювання соціальних проєктів підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій.

Для досягнення мети використано аналіз наукових джерел з проблем соціального проєктування, соціальної підтримки ВПО та реалізації соціальних програм у воєнний час.

Емпіричну основу дослідження становлять результати фокусованого інтерв'ю, проведеного у форматі онлайн-фокус-групи у січні 2026 року. У дослідженні взяли участь 10 координаторів соціальних проєктів, які реалізують програми підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій. З міркувань безпеки у статті не зазначаються конкретні регіони реалізації проєктів. Опрацювання отриманих даних дозволило узагальнити досвід учасників дослідження та виокремити основні виклики організації моніторингу та оцінювання соціальних проєктів у зазначених умовах.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз результатів фокусованого інтерв'ю з координаторами соціальних проєктів засвідчив, що реалізація програм підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій, супроводжується низкою специфічних викликів, які безпосередньо впливають на організацію процесів моніторингу та оцінювання соціальних проєктів.

У процесі тематичного аналізу висловлювань учасників дослідження було виокремлено кілька ключових груп викликів, пов'язаних із безпековими умовами функціонування громад, високою мобільністю ВПО, інституційними обмеженнями соціальних служб та недостатнім рівнем професійної підготовки фахівців у сфері соціального проєктування та моніторингу й оцінювання соціальних програм.

*Безпекові обмеження збору даних.* Одним із найбільш поширених викликів, про який зазначали учасники фокус-групи, є складність організації системного збору даних у громадах, що перебувають у безпосередній близькості до зони бойових дій. Періодичні повітряні тривоги, ризики обстрілів, тимчасові евакуації населення та нестабільність функціонування соціальної інфраструктури ускладнюють проведення опитувань, інтерв'ю та інших процедур моніторингу.

Учасники дослідження наголошували, що в таких умовах процес оцінювання часто має фрагментарний характер, а отримані дані не завжди дозволяють повною мірою відстежити результати соціальних втручань.

Один із координаторів зазначив: *«Іноді ми плануємо опитування або зустрічі з учасниками проєкту, але через повітряні тривоги або інші безпекові обмеження їх доводиться переносити або проводити дуже швидко. У таких умовах говорити про системний збір даних досить складно»*.

Таким чином, безпекові ризики суттєво впливають на можливість проведення повноцінних

процедур моніторингу та оцінювання соціальних проєктів.

*Висока мобільність внутрішньо переміщених осіб.* Ще одним суттєвим викликом є значна плинність ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій. За словами учасників дослідження, багато ВПО перебувають у таких громадах тимчасово, розглядаючи їх як транзитний пункт перед подальшим переміщенням до інших регіонів України або за кордон.

Це ускладнює проведення повторних вимірювань та оцінювання довгострокових результатів соціальних проєктів.

Як зазначив один із учасників фокус-групи: *«Ми можемо працювати з людьми кілька тижнів або місяців, але потім вони переїжджають. Коли приходить час підсумкового оцінювання, значна частина учасників уже не проживає в громаді».*

У результаті координатори проєктів змушені використовувати спрощені підходи до оцінювання, що знижує можливості аналізу реального соціального впливу проєктних втручань.

*Інституційні обмеження територіальних громад, які розташовані поблизу зони бойових дій.* Учасники дослідження також звертали увагу на обмежені інституційні ресурси територіальних громад, які розташовані поблизу зони бойових дій. Соціальні служби таких громад часто працюють в умовах значного навантаження, одночасно реагуючи на численні гуманітарні потреби населення.

У таких умовах моніторинг та оцінювання соціальних проєктів нерідко відходять на другий план порівняно з безпосереднім наданням допомоги.

За словами одного з координаторів: *«Коли в громаді щодня з'являються нові люди, які потребують допомоги, основний ресурс спрямовується на реагування на їхні потреби. На системний моніторинг соціальних проєктів часто просто не вистачає часу».*

Це свідчить про те, що в умовах воєнного часу діяльність соціальних служб має переважно реактивний характер, що обмежує можливості стратегічного управління соціальними програмами.

*Недостатній рівень компетентності у сфері моніторингу та оцінювання.* Важливим викликом, на який звернули увагу учасники дослідження, є недостатній рівень підготовки координаторів соціальних проєктів у сфері моніторингу та оцінювання.

Учасники фокус-групи зазначали, що багато фахівців із соціальної роботи мають значний досвід безпосередньої роботи з клієнтами, однак не завжди володіють достатніми знаннями та інструментами для побудови системи моніторингу та оцінювання соціальних проєктів.

Як зазначив один із координаторів: *«Нас навчають працювати з людьми, надавати допомогу (часто – екстрену), але значно менше уваги приділяється тому, як правильно вимірювати результати соціальних проєктів. Ми вивчали у ЗВО дисципліни, пов'язані із соціальним проєктуванням, але тему моніторингу й оцінки розглядали поверхово й швидко, без конкретних кейсів і відпрацювання на практиці».*

У результаті моніторинг і оцінювання інколи сприймаються як формальна процедура підготовки звітності для донорів, а не як інструмент управління соціальними проєктами.

Узагальнення результатів фокус-групового дослідження дозволило систематизувати ключові виклики організації моніторингу та оцінювання соціальних проєктів підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій (табл. 1).

Отже, результати дослідження свідчать, що виклики організації моніторингу та оцінювання соціальних проєктів у громадах, наближених до зони бойових дій, мають комплексний характер і зумовлені поєднанням безпекових, організаційних та професійних чинників. Учасники фокус-групи неодноразово наголошували, що навіть за наявності донорських вимог щодо оцінювання результатів проєктів у реальних умовах воєнного часу системне впровадження процедур моніторингу та оцінювання є складним завданням. Значною мірою це пов'язано не лише з об'єктивними обмеженнями функціонування громад, а й з недостатнім рівнем підготовки координаторів соціальних проєктів у сфері соціального проєктування та побудови системи моніторингу й оцінювання. За словами учасників дослідження, багато фахівців із соціальної роботи мають значний досвід безпосередньої роботи з клієнтами та надання соціальної підтримки, однак під час розроблення та реалізації соціальних проєктів нерідко стикаються з труднощами у формуванні логіки проєкту, визначенні індикаторів результативності та використанні інструментів оцінювання соціального впливу.

Це свідчить про те, що ефективність системи моніторингу та оцінювання соціальних проєктів значною мірою залежить від рівня сформованості відповідних професійних компетентностей фахівців, які координують реалізацію таких проєктів у громадах. У зв'язку з цим актуальним є визначення ключових компетентностей, необхідних фахівцям із соціальної роботи для ефективної організації моніторингу та оцінювання соціальних програм підтримки ВПО (табл. 2).

Таблиця 1

**Виклики організації моніторингу та оцінювання соціальних проєктів підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій**

| Категорія виклику | Прояви в діяльності соціальних проєктів | Вплив на систему моніторингу та оцінювання | Потенційні адаптаційні підходи |
|---|---|---|---|
| Безпекові обмеження функціонування громад | періодичні обстріли, повітряні тривоги, обмеження пересування, тимчасові евакуації населення | порушення регулярності збору даних, неможливість проведення польових досліджень, скорочення обсягів емпіричної інформації | використання дистанційних методів збору даних, спрощення інструментів моніторингу, поєднання кількісних і якісних методів |
| Висока мобільність внутрішньо переміщених осіб | транзитний характер перебування ВПО у громаді, повторні переміщення | складність формування стабільної вибірки, втрата респондентів у повторних вимірюваннях, обмежені можливості оцінювання довгострокових результатів | застосування коротких циклів моніторингу, фокус на оцінюванні короткострокових результатів та процесних індикаторів |
| Інституційна обмеженість ресурсів громад | перевантаження соціальних служб, нестача кадрових та організаційних ресурсів | зниження пріоритетності процедур моніторингу та оцінювання, обмежений час для аналізу даних | інтеграція моніторингу та оцінювання у поточну діяльність соціальних служб, використання простих індикаторів результативності |
| Невідповідність донорських вимог реаліям громад | складні системи індикаторів, стандартизовані вимоги до оцінювання | формалізація процесів оцінювання, орієнтація на звітність замість аналізу реального соціального впливу | адаптація індикаторів до локального контексту, поєднання кількісних показників із якісними методами оцінювання |
| Недостатній рівень компетентності координаторів проєктів у сфері моніторингу та оцінювання | обмежене розуміння логіки оцінювання, труднощі у розробленні системи індикаторів | фрагментарність системи моніторингу, використання оцінювання лише як інструменту звітності | підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи у сфері соціального проєктування та оцінювання програм |

*Джерело: складено авторами самостійно*

Таблиця 2

**Ключові компетентності фахівців із соціальної роботи для ефективної організації моніторингу та оцінювання соціальних проєктів**

| Рівень компетентності | Зміст компетентності | Типові проблеми у практиці соціальних проєктів | Професійні орієнтири для розвитку компетентності |
|---|---|---|---|
| Концептуальний (проєктне мислення) | розуміння логіки соціального проєкту, формулювання проблеми, визначення мети, результатів та соціального впливу | нечітке формулювання цілей проєктів; підміна результатів переліком заходів; відсутність логічного зв'язку між проблемою, діяльністю і результатами | використання логіко-структурного підходу до розроблення соціальних проєктів; навчання фахівців побудові теорії змін та логічних моделей проєктів |
| Методологічний (побудова системи моніторингу та оцінювання) | визначення індикаторів результативності, розроблення плану моніторингу, вибір методів збору даних | формальний характер системи індикаторів; орієнтація лише на кількісні показники; нерозуміння різниці між моніторингом і оцінюванням | впровадження навчальних програм із моніторингу та оцінювання соціальних програм; використання змішаних методів оцінювання; адаптація індикаторів до контексту громади |
| Аналітичний (робота з даними) | збір, аналіз та інтерпретація даних щодо результатів соціальних проєктів | накопичення значного обсягу звітної інформації без її аналітичного осмислення; обмежене використання даних для прийняття управлінських рішень | розвиток навичок аналізу даних; використання простих інструментів аналітики; регулярне обговорення результатів моніторингу у командах проєктів |
| Управлінський (використання результатів оцінювання) | інтеграція результатів оцінювання у процес управління проєктами та соціальними програмами | сприйняття оцінювання як формальної донорської вимоги; відсутність практики коригування програм на основі отриманих результатів | формування культури доказового управління соціальними програмами; використання результатів оцінювання для планування нових проєктів і вдосконалення соціальних послуг |

*Джерело: складено авторами самостійно*

Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчують, що ефективність моніторингу та оцінювання соціальних проєктів підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій, визначається не лише складними безпековими та організаційними умовами функціонування таких громад, але й рівнем професійної підготовки фахівців, які координують реалізацію відповідних програм.

Умови воєнного часу зумовлюють необхідність використання більш гнучких та адаптивних підходів до організації моніторингу й оцінювання соціальних проєктів, що враховують нестабільність соціального середовища, мобільність бенефіціарів та обмежені ресурси місцевих соціальних інституцій.

Водночас результати фокус-групового дослідження свідчать, що у практиці реалізації соціальних проєктів досить часто спостерігається недостатня сформованість компетентностей фахівців із соціальної роботи у сфері соціального проєктування, зокрема щодо побудови системи моніторингу та оцінювання результатів соціальних програм. У зв'язку з цим актуальним завданням є посилення відповідної складової професійної підготовки фахівців із соціальної роботи.

Важливим кроком у цьому напрямі є впровадження спеціалізованих освітніх програм, спрямованих на формування професійних компетентностей у сфері моніторингу та оцінювання соціальних програм. Зокрема, в Україні успішно реалізується освітньо-професійна програма «Моніторинг і оцінка соціальних програм» за спеціальністю І10 Соціальна робота та консультування / 231 Соціальна робота у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка, яка орієнтована на підготовку фахівців, здатних застосовувати сучасні методи оцінювання соціальних втручань, аналізувати результати соціальних програм та використовувати їх для підвищення ефективності соціальної політики і практики соціальної роботи [9].

**Висновки і перспективи подальших розвідок.** Результати проведеного дослідження дозволяють дійти висновку, що моніторинг та оцінювання соціальних проєктів підтримки ВПО у громадах, наближених до зони бойових дій, відбувається в умовах значних безпекових, організаційних та професійних обмежень. У таких громадах соціальні проєкти виконують важливу роль у забезпеченні базових потреб ВПО, сприяють їх соціальній адаптації, психосоціальній підтримці та інтеграції у приймаючі громади. Водночас специфіка функціонування територіальних громад у воєнний час зумовлює необхідність адаптації підходів до організації моніторингу та оцінювання соціальних програм.

Результати фокус-групового дослідження засвідчили, що одними з ключових викликів організації системи моніторингу та оцінювання соціальних проєктів є безпекові обмеження функціонування громад, висока мобільність ВПО, інституційна обмеженість ресурсів соціальних служб та невідповідність окремих донорських вимог реальним умовам реалізації соціальних програм у прифронтових громадах. Такі чинники суттєво ускладнюють регулярний збір даних, проведення повторних вимірювань та оцінювання довгострокового соціального впливу проєктів.

Водночас проведене дослідження показало, що одним із важливих чинників ефективності системи моніторингу та оцінювання соціальних проєктів є рівень професійної підготовки координаторів соціальних програм. Багато фахівців із соціальної роботи мають значний досвід практичної роботи з клієнтами та організації соціальної підтримки населення, однак нерідко стикаються з труднощами під час розроблення логіки проєкту, формування системи індикаторів результативності та використання інструментів оцінювання соціального впливу. У результаті моніторинг і оцінювання соціальних програм у практиці реалізації проєктів інколи набувають формального характеру та сприймаються переважно як інструмент звітності перед донорами, а не як важливий механізм управління соціальними втручаннями.

Отримані результати також свідчать про необхідність розвитку професійних компетентностей фахівців із соціальної роботи у сфері соціального проєктування та оцінювання соціальних програм. Особливої актуальності набуває формування у майбутніх і практикуючих соціальних працівників здатності використовувати інструменти моніторингу та оцінювання для аналізу результативності соціальних втручань, прийняття управлінських рішень та підвищення ефективності соціальних програм.

У цьому контексті важливим напрямом розвитку професійної підготовки соціальних працівників є впровадження спеціалізованих освітніх програм, спрямованих на формування компетентностей у сфері моніторингу та оцінювання соціальних програм. Показовим прикладом такого підходу є реалізація освітньо-професійної програми «Моніторинг і оцінка соціальних програм» за спеціальністю І10 Соціальна робота та консультування / 231 Соціальна робота

у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка, яка орієнтована на підготовку фахівців, здатних застосовувати сучасні методи оцінювання соціальних втручань та використовувати результати аналізу даних для підвищення ефективності соціальної політики та практики соціальної роботи.

На основі проведеного дослідження доцільно сформулювати такі рекомендації:

1. *Для організацій, що реалізують соціальні проєкти підтримки ВПО.* Доцільно адаптувати системи моніторингу та оцінювання соціальних програм до умов функціонування громад у воєнний час, зокрема використовувати більш гнучкі інструменти збору даних, короткі цикли моніторингу та поєднання кількісних і якісних методів оцінювання.

2. *Для органів місцевого самоврядування та соціальних служб.* Важливо інтегрувати процедури моніторингу та оцінювання у поточну діяльність соціальних служб, що дозволить використовувати результати аналізу даних для планування соціальних послуг та підвищення ефективності соціальних програм.

3. *Для неурядових організацій та донорських інституцій.* Доцільно враховувати специфіку функціонування громад, наближених до зони бойових дій, під час формування вимог до оцінювання соціальних проєктів, зокрема адаптувати індикатори результативності до реального контексту реалізації програм.

4. *Для закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців із соціальної роботи.* Актуальним є посилення освітньої складової, пов'язаної з соціальним проєктуванням, моніторингом та оцінюванням соціальних програм, що дозволить сформувати у майбутніх фахівців здатність ефективно управляти соціальними проєктами та оцінювати їх соціальний вплив.

Таким чином, розвиток професійних компетентностей фахівців із соціальної роботи у сфері моніторингу та оцінювання соціальних програм, а також адаптація підходів до оцінювання соціальних проєктів до умов воєнного часу є важливими передумовами підвищення ефективності соціальної підтримки ВПО у територіальних громадах України.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на глибше вивчення ролі міжсекторальної взаємодії у формуванні ефективних систем моніторингу та оцінювання соціальних програм й проєктів.

**Список літератури:**


1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/.

2. Безпалько О. В. Соціальне проектування : навч. посіб. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. 127 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/2615/1/o_bezpalko_sp_il_kubg.pdf.

3. Гунько С., Лях В. Напрями соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю в територіальній громаді. *Humanitas*. 2025. № 4. С. 15–21. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.3

4. Дуля А., Лютий В. Досвід представництва інтересів внутрішньо переміщених осіб недержавними організаціями. *Humanitas*. 2023. № 3. С. 15–22. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3

5. Костєва Т. Особливості технології проектування в соціальній сфері. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2016. Т. 270, № 258. С. 47–51.

6. Лях В. В. Характеристика проблем і викликів, із якими стикаються громадські організації України, що надають соціальну підтримку внутрішньо переміщеним особам. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 62–72. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-62-72.

7. Лях В. Ключові завдання соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Humanitas*. 2025. № 2. С. 134–140. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18.

8. Лях В. Підходи до класифікації соціальних проєктів громадських організацій. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 72–79. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.11

9. ОПП Моніторинг і оцінка соціальних програм. *Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*. URL: https://fpsrso.kubg.edu.ua/struktura/kafedry-fakultetu/kafedra-sotsialnoi-pedahohiky-ta-sotsialnoi-roboty/osvitni-prohramy/druhyi-mahisterskyi-riven/2648-231-00-03-monitorynh-i-otsinka-sotsialnykh-prohram.html#osvitnia-prohrama (дата звернення: 15.03.2026).

10. Романовська Л. Особливості соціального проєктування в соціальній роботі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 1, № 68. С. 104–108. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.21.

11. Спіріна Т. П., Лехолетова М. М., Лях Т. Л. Гуманітарні програми допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного часу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2025. Т. 1, № 56.

С. 228–233. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.228-233.

12. Спіріна Т. П., Мартинюк Я. В. Огляд досвіду проєктної діяльності неурядових організацій щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. Т. 1, № 12. С. 36–43. DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2025-12-19.

13. Спіріна Т. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника. *Information and innovative technologies in the turbulence era* : монографія. Katowice, 2022. P. 232–249. DOI: https://doi.org/10.54264/M014.

14. Karpenko O., Spirina T., Lekholetova M. Interdisciplinary interaction in the provision of social services to vulnerable population groups. *Social pedagogy: theory and practice*. 2025. No. 1. P. 42–50. DOI: https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-1-42-50.

15. Liakh V., Dulia A. Project activities of the international charitable organization “east europe foundation” for social support of internally displaced persons. *Social work and education*. 2024. Vol. 11, No. 3. P. 360–372. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.5.

16. Liakh V., Vainola R., Lekholetova M. Technological principles of social projecting in the civil society organizations’ activities in Ukraine. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2024. Vol. 1. P. 724–735. DOI: https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7894.

17. Semigina T., Liakh T. Ukrainian Communities and Resilience in Times of Continuous War. *Social Work in Wartime Ukraine: Changing the Professional Landscape* / ed. by T. Semigina. Tallinn, Estonia, 2026. P. 10–42. URL: https://teadmus.org/main-publications/sm-102.

18. Spirina T., Martyniuk Y. The project as a tool for solving the problems of territorial communities affected by military actions. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. 2024. No. 3 (148). P. 105–109. DOI: https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3-15.

**References:**

1. Epel, O. V., Liakh, T. L., Silantieva, I. V., & et al. (2023). *Aktualni pytannia sotsialnoi roboty : navch. posib*. [Current issues of social work : education. manual]. Kyiv, Uzhhorod : RIK-U [in Ukrainian].

2. Bezpalko, O. V. (2010). *Sotsialne proektuvannia [Social Project Design]*. Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. https://elibrary.kubg.edu.ua/2615/1/o_bezpalko_sp_il_kubg.pdf [in Ukrainian].

3. Hunko, S., & Liakh, V. (2025). Napriamy sotsialnoi pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib z invalidnistiu v terytorialnii hromadi [Key Directions of Social Support for Internally Displaced Persons with Disabilities in Territorial Communities]. *Humanitas*, (4), 15–21. https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.4.3 [in Ukrainian].

4. Dulia, A., & Liutyi, V. (2023). Dosvid predstavnytstva interesiv vnutrishno peremishchenykh osib nederzhavnymy orhanizatsiiamy [Experience of representation of the interests of inter-nally displaced persons by non-governmental organizations]. *Humanitas,* (3), 15–22. https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.3 [in Ukrainian].

5. Kostieva, T. (2016). Osoblyvosti tekhnolohii proektuvannia v sotsialnii sferi [Approaches to Classification of Social Projects of Public Organizations]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly*, 270 (258), 47–51 [in Ukrainian].

6. Liakh, V. (2024). Pidkhody do klasyfikatsii sotsialnykh proiektiv hromadskykh orhanizatsii [Approaches to Classification of Social Projects of Public Organizations]. *Humanitas*, (2), 72–79. https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.11 [in Ukrainian].

7. Liakh, V. (2025). Kliuchovi zavdannia sotsialnoi roboty z pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Key Tasks of Social Work with Internally Displaced Persons in Ukraine]. *Humanitas*, (2), 134–140. https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18 [in Ukrainian].

8. Liakh, V. V. (2024). Kharakterystyka problem i vyklykiv, iz yakymy stykaiutsia hromadski orhanizatsii Ukrainy, shcho nadaiut sotsialnu pidtrymku vnutrishno peremishchenym osobam [Characteristics of problems and challenges faced by Ukrainian civil society organizations in providing social support to internally displaced persons]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, (2), 62–72. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-62-72 [in Ukrainian].

9. *OPP Monitorynh i otsinka sotsialnykh prohram [Monitoring and Evaluation (M&E) of Social Programs]*. (2019). Fakultet psykholohii, sotsialnoi roboty ta spetsialnoi osvity Kyivskoho stolychnoho universytetu imeni Borysa Hrinchenka. https://fpsrso.kubg.edu.ua/struktura/kafedry-fakultetu/kafedra-sotsialnoi-pedahohiky-ta-sotsialnoi-roboty/osvitni-prohramy/druhyi-mahisterskyi-riven/2648-231-00-03-monitorynh-i-otsinka-sotsialnykh-prohram.html#osvitnia-prohrama [in Ukrainian].

10. Romanovska, L. (2020). Osoblyvosti sotsialnoho proiektuvannia v sotsialnii roboti [Features of social design in social work]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh,* 1 (68), 104–108. https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.21 [in Ukrainian].

11. Spirina, T. (2022). Pryiniattia efektyvnykh rishen yak skladova profesiinoi kultury sotsialnoho pratsivnyka [Information and innovative technologies in the turbulence era]. (p. 232–249). *Publishing House of University of Technology.* https://doi.org/10.54264/M014 [in Ukrainian].

12. Spirina, T. P., Lekholetova, M. M., & Liakh, T. L. (2025). Humanitarni prohramy dopomohy vrazlyvym hrupam naselennia v umovakh voiennoho chasu v Ukraini [Making effective decisions as a com-

ponent of the professional culture of a social worker]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu.* Seriia: Pedahohika. *Sotsialna robota*, 1 (56), 228–233. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.228-233 [in Ukrainian].

13. Spirina, T. P., & Martyniuk, Ya. V. (2025). Ohliad dosvidu proiektnoi diialnosti neuriadovykh orhanizatsii shchodo sotsialnoi pidtrymky vnutrishno peremishchenykh osib [Review of the Project Activities of Non-Governmental Organizations in Providing Social Support to Internally Displaced Persons]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrainskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*, 1 (12), 36–43. https://doi.org/10.51706/2707-3076-2025-12-19 [in Ukrainian].

14. Karpenko, O., Spirina, T., & Lekholetova, M. (2025). Interdisciplinary interaction in the provision of social services to vulnerable population groups. *Social pedagogy: theory and practice*, (1), 42–50. https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-1-42-50 [in Ukrainian].

15. Liakh, V., & Dulia, A. (2024). Project activities of the international charitable organization "East Europe Foundation" for social support of internally displaced persons. *Social work and education*, 11 (3), 360–372. https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.3.5 [in Ukrainian].

16. Liakh, V., Vainola, R., & Lekholetova, M. (2024). Technological principles of social projecting in the civil society organizations' activities in Ukraine. *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference, 1, 724–735. https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7894

17. Semigina, T., & Liakh, T. (2026). Ukrainian Communities and Resilience in Times of Continuous War. (Ed.) T. Semigina (Red.), *Social Work in Wartime Ukraine*: *Changing the Professional Landscape* (s. 10–42). Teadmus. https://teadmus.org/main-publications/sm-102

18. Spirina, T., & Martyniuk, Y. (2024). The project as a tool for solving the problems of territorial communities affected by military actions. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, (3 (148)), 105–109. https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3-15 [in Ukrainian].

Т. Л. Лях, Т. П. Спіріна, А. В. Дуля, О. В. Швед
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 37.013.42:378.04**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-27

***В. П. Мороз***
*ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1703-0372 – Мороз В. П.
morozz74@ukr.net

# МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано методологічні підходи до соціальної підтримки вразливих категорій студентів у закладах вищої освіти в умовах сучасних суспільних викликів. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості здобувачів освіти, які потребують додаткової підтримки, зокрема осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених студентів, представників соціально незахищених груп та тих, хто зазнав впливу кризових ситуацій. Уточнено сутність понять «вразливі категорії студентів» та «соціальна підтримка» як комплексу організаційних, педагогічних, психологічних і соціально-економічних заходів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до освіти та створення сприятливих умов для навчання і розвитку особистості.

У роботі проаналізовано та систематизовано ключові методологічні підходи до організації соціальної підтримки студентів, зокрема аксіологічний, середовищний та інклюзивний. Доведено, що їх комплексне застосування сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, забезпечує адаптацію студентів до освітнього середовища та формує умови для їх успішної самореалізації. Окреслено основні напрями практичної реалізації соціальної підтримки у закладах вищої освіти, серед яких створення центрів підтримки, впровадження програм наставництва, розвиток інклюзивного освітнього середовища та використання цифрових інструментів супроводу студентів.

Зроблено висновок про необхідність системного впровадження методологічних підходів як основи забезпечення якості вищої освіти та дотримання принципів рівності освітніх можливостей.

**Ключові слова:** соціальна підтримка, вразливі категорії студентів, інклюзивне освітнє середовище, заклади вищої освіти, методологічні підходи.

***V. P. Moroz***
*State institution "Luhansk Taras Shevchenko National University", Poltava, Ukraine*

# METHODOLOGICAL APPROACHES TO SOCIAL SUPPORT FOR VULNERABLE GROUPS OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

This article examines methodological approaches to providing social support for vulnerable groups of students in higher education institutions in the context of contemporary societal challenges. The relevance of the study stems from the growing number of students requiring additional support, particularly those with disabilities, internally displaced students, members of socially vulnerable groups, and those affected by crisis situations. The essence of the concepts of "vulnerable student groups" and "social support" is clarified as a complex of organizational, pedagogical, psychological, and socio-economic measures aimed at ensuring equal access to education and creating favorable conditions for learning and personal development.

This paper analyzes and systematizes key methodological approaches to organizing social support for students, specifically the axiological, environmental, and inclusive approaches. It is demonstrated that their comprehensive application contributes to enhancing the effectiveness of the educational process,

facilitates students' adaptation to the educational environment, and creates conditions for their successful self-actualization. The main directions for the practical implementation of social support in higher education institutions are outlined, including the creation of support centers, the implementation of mentoring programs, the development of an inclusive educational environment, and the use of digital tools to support students.

It was concluded that there is a need for the systematic implementation of methodological approaches as the foundation for ensuring the quality of higher education and upholding the principles of equal educational opportunities.

**Key words:** social support, vulnerable student groups, inclusive educational environment, higher education institutions, methodological approaches.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.** Сучасна система вищої освіти функціонує в умовах значних соціальних трансформацій, зумовлених економічними, демографічними та безпековими викликами. У зв'язку з цим зростає кількість студентів, які належать до вразливих категорій: осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, студентів із соціально незахищених сімей, осіб, що постраждали від воєнних дій, тощо. Забезпечення рівного доступу до освіти та створення сприятливих умов для їх навчання потребує переосмислення підходів до соціальної підтримки у закладах вищої освіти.

Узагальнення підходів до організації соціальної підтримки в системі вищої освіти не може бути здійснене без звернення до методологічного рівня дослідження. Ураховуючи те, що підтримка здійснюється у межах конкретного соціального середовища – закладу вищої освіти, вона набуває специфіки, яка може бути пояснена тільки через комплексне методологічне осмислення. У зв'язку з цим аналіз соціальної підтримки вимагає не тільки уточнення базових понять, а й виявлення світоглядних та концептуальних настанов, які обумовлюють напрями, механізми та ефекти реалізації допомоги студентам.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика соціальної підтримки студентської молоді є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. Сучасні дослідження характеризуються міждисциплінарністю, інтегруючи підходи соціальної педагогіки, психології, соціології та теорії освіти. У зарубіжній науковій літературі домінує екосистемний та соціально-екологічний підходи до організації підтримки студентів. Зокрема, сучасні дослідження підкреслюють важливість багаторівневої системи підтримки, яка включає індивідуальні, міжособистісні, інституційні та суспільні ресурси допомоги. У межах такого підходу соціальна підтримка розглядається як складна система взаємодії різних агентів, що забезпечує доступ студентів до необхідних ресурсів та сприяє їхньому психічному благополуччю і соціальній інтеграції [12]; зарубіжний досвід соціальної підтримки студентства з метою упровадження його прогресивних ідей в практику соціальної роботи зі студентами у ЗВО України був у полі дослідження В. Поліщук, М. Субтельного, А. Гелюха [5, с. 159–162].

У вітчизняній науковій традиції значна увага приділяється теоретико-методологічному осмисленню сутності соціальної підтримки. У наукових працях розглядаються питання соціальної адаптації студентів, інклюзивної освіти, психологічного супроводу та розвитку освітнього середовища, серед них: І. Гоштана, Б. Грабовська, О. Караман, Т. Лях, М. Нестерова, О. Оржель, А. Османова, Т. Острянко, Т. Спіріна, І. Шапошникова, Я. Юрків та ін.

Окремий напрям становлять роботи, присвячені визначенню критеріїв ефективності соціальної підтримки студентства. Так, І. Ящищак обґрунтовує систему показників результативності соціальної підтримки у ЗВО, підкреслюючи необхідність урахування індивідуальних потреб різних груп студентів, які можуть перебувати у складних життєвих обставинах [7, с. 118–123]. Водночас О. Коломієць, С. Озіран розглядають соціальну діагностику у площині роботи з вразливими категоріями студентів фахової передвищої освіти в умовах війни, що зумовлює специфічні соціально-психосоціальні виклики [3, с. 65–72]. Водночас недостатньо систематизованими залишаються методологічні підходи до організації комплексної соціальної підтримки вразливих категорій студентів у ЗВО.

**Метою статті** є обґрунтування методологічних підходів до соціальної підтримки вразливих категорій студентів у закладах вищої освіти та визначення напрямів їх практичної реалізації.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Підходи, що лежать в основі організації соціальної підтримки, різняться не лише ступенем теоретичної узагальненості, а й практичною орієнтацією, оскільки визначають логіку дій, межі взаємодії між суб'єктами, специфіку впливів та окреслюють змістові вектори діяльності. Різні методологічні орієнтації – ціннісна, особистісна, компетентнісна, суб'єктна, системна, середовищна та інтегративна – створюють підґрунтя

для розроблення стратегій підтримки, спрямованих на трансформацію внутрішнього освітнього середовища. Осмислення цих орієнтацій дає змогу сформувати цілісний простір, у межах якого соціальна підтримка постає як впорядкований процес взаємодії, що характеризується концептуальною узгодженістю.

Перш за все доцільно звернутися до аксіологічного підходу, який спрямований на осмислення соціальної підтримки крізь призму суспільно значущих цінностей. У межах цього підходу особлива увага приділяється духовному та морально-ціннісному аспектам освітнього процесу, акцентується значення внутрішньої мотивації особистості та усвідомлення нею соціальних норм і цінностей. Сучасні дослідники (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кушнір, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, М. Тягло та ін.) обґрунтовують, що орієнтація освітнього процесу на цінності сприяє формуванню гуманістичного світогляду та соціально відповідальної поведінки, розглядаючи її як ключову передумову гуманізації освіти. Зокрема, Т. Кузнєцова підкреслює, що педагогіку як складову соціальних комунікацій необхідно аналізувати з позицій аксіологічного підходу, в центрі якого перебуває особистість як носій ціннісних орієнтацій [4]. Водночас Т. Калюжна акцентує увагу на тому, що впровадження цього підходу передбачає визнання цінностей основою гуманітарного змісту освіти [2].

Разом із тим, Є. Холостова трактує гуманістичні цінності – гідність, рівність та унікальність особистості – як базові засади професійної діяльності соціального працівника, наголошуючи, що саме вони визначають її цілісне спрямування, зміст і призначення [6]. Такий підхід узгоджується з аксіологічною парадигмою, яка фокусує увагу на ціннісних орієнтирах професійної діяльності. У наукових працях Дж. Ролза обґрунтовано концепцію «справедливості як чесності», що ґрунтується на фундаментальних цінностях і також відповідає логіці аксіологічного підходу. Зокрема, запропонована ним ідея «завіси незнання» передбачає ухвалення принципів справедливості без урахування власного соціального статусу, що забезпечує неупередженість і рівність [10]. Така позиція відображає прагнення до формування суспільства, у якому кожна людина визнається самостійною цінністю, а не засобом досягнення інших цілей. Водночас у дослідженні А. Абдалхарда та І. П. Мігуса розкривається проблема формування соціальної відповідальності в освітньому середовищі, що передбачає розвиток таких цінностей, як відповідальність, етичність і громадянська свідомість [1]. Це безпосередньо корелює з аксіологічним підходом, який підкреслює визначальну роль цінностей у процесах освіти та соціальної підтримки.

У цілому аксіологічний підхід у педагогіці та системі соціальної підтримки студентів постає як базовий орієнтир у формуванні ціннісних засад, що сприяють духовному становленню особистості. Такі фундаментальні цінності, як рівність, солідарність і повага до людської гідності, виступають підґрунтям для розроблення ефективних механізмів соціальної підтримки, спрямованих на забезпечення рівного доступу до освіти та створення умов для самореалізації студентів незалежно від їхнього соціального статусу. Це підтверджує, що соціальна підтримка у закладах вищої освіти має не лише прикладне значення, а й виразний етичний вимір, функціонуючи як інструмент утвердження принципів соціальної справедливості. У такому контексті кожен студент отримує можливість скористатися необхідними ресурсами для розкриття власного потенціалу. Водночас аксіологічний підхід акцентує увагу на динаміці суспільних змін і трансформації ціннісних орієнтацій, що безпосередньо впливають на організацію соціальної підтримки. Відтак важливо враховувати не лише організаційно-практичні аспекти цієї діяльності, а й її значення у формуванні соціальної свідомості, розвитку культури взаємодії та підтримки на різних рівнях суспільства.

Крім того, смислення методологічних підходів до соціальної підтримки вразливих категорій студентів у закладах вищої освіти передбачає звернення до їхніх філософських засад. Філософія освіти окреслює концептуальні орієнтири, у межах яких соціальна підтримка постає не лише як етичний імператив, а й як важливий інструмент розбудови інклюзивного освітнього простору. Її підґрунтям є ідеї соціальної справедливості, рівності та гуманізму, що зумовлюють необхідність створення ефективних механізмів подолання структурних дисбалансів і забезпечення рівного доступу кожного студента до якісної освіти та можливостей особистісного зростання.

Філософські основи соціальної підтримки ґрунтуються на гуманістичній парадигмі, у межах якої особистість осмислюється як активний суб’єкт із невід’ємними правами та здатністю до самореалізації. Необхідність підтримки студентів, які зазнають соціальних, економічних або психологічних труднощів, зумовлена прагненням забезпечити рівні освітні можливості

та створити умови для академічної мобільності представників різних соціальних груп.

Концепція соціальної справедливості, започаткована у працях Дж. Ролза, трактує рівність доступу до суспільних благ як одну з ключових засад демократичного устрою [9]. У контексті вищої освіти це передбачає створення таких умов, за яких здобувачі освіти, незалежно від початкових можливостей, мають однакові перспективи для навчання – без впливу соціального походження, матеріального стану чи стану здоров'я. Відповідно, сучасна освітня політика, зорієнтована на принципи соціальної справедливості, охоплює не лише забезпечення фінансової чи матеріальної підтримки, а й формування сприятливого освітнього середовища, яке зменшує бар'єри в навчальній і соціальній взаємодії студентів.

У цьому ракурсі варто звернути увагу ще на один вимір, який наразі не має чітко оформленого інституційного статусу, проте істотно позначається на результативності підтримки студентів, що перебувають у вразливих обставинах. Йдеться про феномен опосередкованої, або середовищної підтримки – прихованого, але концептуально важливого компонента, який формується в академічному просторі поза межами формалізованих практик Така підтримка виявляється у повсякденних формах взаємодії: зокрема, у відкритості управлінських структур до діалогу та зворотного зв'язку, у забезпеченні культурної чутливості академічної комунікації, у створенні безпечних умов для неформального звернення та емоційного самовираження тощо. Хоч ці прояви не функціонують як окремі сервіси, саме вони формують особливу атмосферу, у межах якої університет сприймається як середовище, здатне підтримувати людину у стані вразливості без додаткової травматизації [8, с. 356–394].

Заклад вищої освіти, у якому панують відкритість, взаємна довіра та ненасильницька комунікація, формує умови, за яких підтримка сприймається як органічний складник освітнього процесу, а не як винятковий захід у кризових ситуаціях. Натомість у середовищі, де переважають відчуженість, надмірний формалізм і нечутливість до культурних відмінностей, навіть наявні ресурси виявляються малоефективними, оскільки студент не ідентифікує себе як повноправного отримувача допомоги.

Особливої значущості цей аспект набуває тоді, коли мова йде про студентів, які пережили соціальну ізоляцію або зазнали стигматизації. Їхня інтеграція в університетський простір визначається не стільки формальними інституційними умовами, скільки атмосферою щоденної взаємодії, визнанням різноманітності, повагою до права бути інакшим і чутливістю до проявів уразливості. У такому контексті середовищна підтримка постає не як компенсаторний механізм, а як необхідна передумова формування почуття приналежності, психологічного комфорту та сталого включення в освітній процес.

Середовищний (екологічний) підхід орієнтується на комплексне врахування як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що впливають на особистість студента – від особливостей освітнього клімату до ширшого соціокультурного контексту. Освіта в цьому підході осмислюється як складова життєвого простору людини, а підтримка – як динамічний процес взаємодії особистості з цим середовищем.

Сучасна філософія освіти трактує соціальну підтримку в контексті ідей інклюзії, що орієнтовані на забезпечення повноцінної участі кожного студента в академічному та соціальному середовищі закладу вищої освіти [11]. Інклюзивний підхід виходить за межі лише забезпечення фізичної доступності освітнього простору і охоплює також психологічні, культурні та економічні складові. Зокрема, він передбачає розроблення адаптаційних програм для осіб з інвалідністю, підтримку здобувачів освіти з міграційним досвідом, а також реалізацію заходів, спрямованих на запобігання та подолання гендерної й етнічної дискримінації у сфері вищої освіти.

У філософському осмисленні соціальної підтримки вагомою є ідея етичної відповідальності освітніх установ перед суспільством [1, с. 94–104]. Заклади вищої освіти не можуть бути осторонь викликів, із якими стикаються здобувачі освіти, адже вони виконують не лише функцію передавання знань, а й виступають важливими соціальними інституціями, що формують особистість майбутнього фахівця та громадянина. У цьому контексті відповідальність університетів передбачає впровадження системних і довгострокових підходів до соціальної підтримки, спрямованих не тільки на подолання актуальних труднощів студентів, а й на поступове оновлення освітнього середовища у напрямі більшої відкритості, доступності та справедливості.

Таким чином, в усіх сучасних філософських концепціях соціальної підтримки у вищій освіті наголошується на важливості комплексного підходу до організації допомоги студентам. Розгляд цієї підтримки через призму соціальної справедливості, рівності та гуманістичних цінностей дає змогу створювати ефективні механізми,

які не лише пом'якшують соціальні нерівності, а й стимулюють особистісний розвиток кожного студента. Інтегрування цих принципів у практику освітніх закладів сприяє формуванню інклюзивного освітнього середовища, здатного адекватно реагувати на потреби та виклики сучасного суспільства.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** У результаті проведеного дослідження встановлено, що соціальна підтримка вразливих категорій студентів у закладах вищої освіти є складною, багатовимірною системою, яка потребує цілісного методологічного обґрунтування та інтеграції різних наукових підходів. Доведено, що ефективність соціальної підтримки значною мірою залежить від поєднання аксіологічного, середовищного та інклюзивного підходів.

Встановлено, що аксіологічний підхід визначає ціннісні засади соціальної підтримки, орієнтуючи освітній процес на повагу до гідності здобувача освіти, визнання його унікальності та забезпечення рівних можливостей для особистісного розвитку. Середовищний підхід акцентує увагу на створенні безпечного, підтримувального та ресурсного освітнього середовища, яке сприяє соціальній інтеграції студентів і мінімізує вплив ризиків та бар'єрів. Інклюзивний підхід, у свою чергу, забезпечує доступність освітніх послуг і участь усіх категорій студентів в освітньому процесі незалежно від їхніх індивідуальних особливостей чи життєвих обставин.

Доведено, що ефективна реалізація зазначених підходів передбачає комплексне впровадження програм соціально-психологічного супроводу, розвиток інституційних механізмів підтримки (зокрема консультаційних центрів), а також налагодження партнерської взаємодії між адміністрацією закладу, науково-педагогічними працівниками та здобувачами освіти.

Таким чином, інтеграція аксіологічного, середовищного та інклюзивного підходів створює методологічну основу для формування ефективної системи соціальної підтримки вразливих категорій студентів, що відповідає сучасним викликам розвитку вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням практико орієнтованих моделей соціальної підтримки, оцінюванням їх результативності, а також адаптацією до умов кризових ситуацій та трансформацій освітнього середовища.

**Список літератури:**


1. Абдалхард А., Мігус І. П. Educational institutions and the development of the concept of social responsibility. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 1 (57). С. 94–104.

2. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О. В. Уваркіної. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.

3. Коломієць О. Г., Озіран С. Г. Соціальна діагностика у соціальній роботі з вразливими категоріями студентів фахової передвищої освіти. *Публічне управління та соціальна робота*, № 2 (6), 2025. С. 65–72. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-10.

4. Кузнєцова Т. Аксіологія соціальних комунікацій : навчальний посібник. Суми : Вид-во Сумського державного університету, 2012. 300 с.

5. Поліщук, В., Субтельний, М., & Гелюх, А. (2025). Зарубіжний досвід соціальної підтримки студентів:уроки для України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (1 (52), 159–162. https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.159-162.

6. Холостова Є. І. Теорія соціальної роботи: підручник. Вид. 4-те, перероб. і доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 392 с.

7. Ящищак І. Критерії та показники результативності соціальної підтримки студентів в університеті. *Ввічливість. Humanitas*, Вип. 3, 2022. С. 118–123. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.16

8. Aithal P. S., Aithal S. How to increase emotional infrastructure of higher education institutions. *International Journal of Management, Technology, and Social Sciences* (IJMTS). 2023. Vol. 8 (3). P. 356–394.

9. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971. 560 p.

10. Rawls J. Justice as Fairness: A Restatement. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001. 240 p.

11. Hehir T., Grindal T., Freeman B. A summary of the evidence on inclusive education. Cambridge, MA: Abt Associates, 2016. URL: https://www.abtassociates.com/files/Insights/Reports/2016/inclusive-education.pdf

12. Jiaying Liu, Yan Zhang. Understanding and Facilitating Mental Health Help-Seeking of Young Adults: A Socio-technical Ecosystem Framework. *Association for Computing Machinery*. Vol. 1, №. 1, Article. Publication date: January 2024. https://doi.org/10.1145/nnnnnnn.nnnnnnn. URL: https://arxiv.org/pdf/2401.08994


**References:**


1. Abdalkhard, A. & Mihus, I. P. (2020). Educational institutions and the development of the concept of social responsibility. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*. 1 (57). 94–104 [in Ukrainian].

2. Kaliuzhna, T. H. (2012). Pedahohichna aksiolohiia v umovakh modernizatsii profesiino-pedahohichnoi osvity [Pedagogical axiology in the context of modernization of vocational and pedagogical education]: monohrafiia / za nauk. red. O. V. Uvarkinoi. K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 128 [in Ukrainian].

3. Kolomiiets, O. H. & Oziran, S. H. (2025). Sotsialna diahnostyka u sotsialnii roboti z vrazlyvymy katehoriiamy studentiv fakhovoi peredvyshchoi osvity [Social diagnostics in social work with vulnerable categories of students of professional pre-higher education]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2 (6). 65–72. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-10 [in Ukrainian].

4. Kuznietsova, T. (2012). Aksiolohiia sotsialnykh komunikatsii [Axiology of social communications]: Navchalnyi posibnyk. Sumy : Vyd-vo Sumskoho derzhavnoho universytetu, 300 [in Ukrainian].

5. Polishchuk, V., Subtelnyi, M., & Heliukh, A. (2025). Zarubizhnyi dosvid sotsialnoi pidtrymky studentiv: uroky dlia Ukrainy [Foreign experience of social support for students: lessons for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: "Pedahohika. Sotsialna robota"*, (1 (52), 159–162 [in Ukrainian].

6. Kholostova, Ye. I. (2014). Teoriia sotsialnoi roboty [Social work theory]: pidruchnyk. Vyd. 4-te, pererob. i dop. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 392 [in Ukrainian].

7. Yashchyshchak, I. (2022). Kryterii ta pokaznyky rezultatyvnosti sotsialnoi pidtrymky studentiv v universyteti [Criteria and indicators of the effectiveness of social support for students at the university]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 118–123. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.16 [in Ukrainian].

8. Aithal, P. S., Aithal, S. (2023). How to increase emotional infrastructure of higher education institutions. *International Journal of Management, Technology, and Social Sciences* (IJMTS). 8 (3). 356–394.

9. Rawls, J. A. (1971). Theory of Justice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 560.

10. Rawls, J. (2001). Justice as Fairness: A Restatement. Cambridge, MA: Harvard University Press, 240.

11. Hehir, T., Grindal, T., Freeman B. (2016). A summary of the evidence on inclusive education. Cambridge, MA: Abt Associates, URL: https://www.abtassociates.com/files/Insights/Reports/2016/inclusive-education.pdf.

12. Jiaying, Liu. & Yan, Zhang. (2024). Understanding and Facilitating Mental Health Help-Seeking of Young Adults: A Socio-technical Ecosystem Framework. *Association for Computing Machinery.* 1 (1). Article. Publication date: January https://doi.org/10.1145/nnnnnnn.nnnnnnn. URL: https://arxiv.org/pdf/2401.08994

В. П. Мороз

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 378.015.31-057.875:159.944.4-044.332**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-28

***Є. Ю. Пліско[1], А. С. Брусенко[1], О. І. Холодний[2], І. В. Лукашова[3]***
*[1]Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, Україна*
*[2]ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро, Україна*
*[3]Національний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6814-4666 – Пліско Є. Ю.
https://orcid.org/0000-0001-7212-1969 – Брусенко А. С.
https://orcid.org/0000-0002-0527-3193 – Холодний О. І.
https://orcid.org/0000-0002-4255-7611 – Лукашова І. В.
pliskoej@ukr.net

# РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми емоційного вигорання та соціальної дезадаптації здобувачів вищої освіти в умовах інтенсифікації навчального процесу, дистанціалізації освіти та зростання психоемоційних навантажень. Обґрунтовано актуальність пошуку науково виважених і системних засобів профілактики порушень психоемоційного стану студентської молоді.

Особливу увагу зосереджено на фізичній культурі як багатовимірному ресурсі профілактики, що поєднує біологічні, психологічні та соціальні ефекти впливу на особистість. На основі аналізу вітчизняних наукових досліджень розкрито сутність профілактики емоційного вигорання та соціальної дезадаптації як комплексного процесу формування психофізіологічного резерву і соціальної стійкості здобувачів вищої освіти.

Проаналізовано ключові механізми профілактичного впливу фізичної культури: біопсихологічний (нормалізація нейроендокринної відповіді на стрес, стимуляція нейропластичності, зниження психоемоційної напруги), психологічний (відновлення почуття самоефективності, внутрішнього контролю, розвиток адаптивних копінг-стратегій) та соціально-комунікативний (формування соціальних зв'язків, групової ідентичності, комунікативних компетентностей). Наголошено на необхідності інтеграції різних форм фізичної культури в освітнє середовище закладів вищої освіти як цілісного інструменту профілактики, орієнтованого на довготривале збереження психоемоційного благополуччя та соціальної адаптованості студентів. Актуалізовано доцільність розгляду фізичної культури не як другорядної дисципліни, а як важливого педагогічного та соціально-профілактичного ресурсу формування стійкої, адаптованої особистості.

**Ключові слова:** емоційне вигорання, соціальна дезадаптація, фізична культура, профілактика, здобувачі вищої освіти, психофізіологічний резерв.

***Ye. Yu. Plisko[1], A. S. Brusenko[1], O. I. Kholodnyi[2], I. V. Lukashova[3]***
*[1]National Aviation University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine*
*[2]Donbas State Pedagogical University, Dnipro, Ukraine*
*[3]National Aviation University "Kyiv Aviation Institute", Kyiv, Ukraine*

## THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE IN FORMING STRESS RESISTANCE AND SOCIAL ADAPTATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

The article provides a theoretical and methodological analysis of the problem of emotional burnout and social maladjustment of higher education students in the context of the intensification of the educational

process, distance education, and the growth of psycho-emotional stress. The relevance of the search for scientifically sound and systematic means of preventing disorders of the psycho-emotional state of student youth is substantiated.

Particular attention is paid to physical culture as a multidimensional resource of prevention, combining biological, psychological, and social effects of influence on the personality. Based on the analysis of domestic scientific research, the essence of the prevention of emotional burnout and social maladjustment as a complex process of forming a psycho-physiological reserve and social stability of higher education students is revealed.

The key mechanisms of the preventive impact of physical culture are analyzed: biopsychological (normalization of the neuroendocrine response to stress, stimulation of neuroplasticity, reduction of psychoemotional tension), psychological (restoration of a sense of self-efficacy, internal locus of control, development of adaptive coping strategies) and socio-communicative (formation of social ties, group identity, communicative competencies). The need to integrate various forms of physical culture into the educational environment of higher education institutions as a holistic prevention tool focused on long-term preservation of psychoemotional well-being and social adaptability of students is emphasized. The expediency of considering physical culture not as a secondary discipline, but as an important pedagogical and socio-preventive resource for the formation of a stable, adapted personality is highlighted.

**Key words:** emotional burnout, social maladaptation, physical culture, prevention, higher education students, psychophysiological reserve.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.** Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується зростанням інтелектуальних, емоційних і соціальних навантажень на здобувачів, що зумовлює підвищений ризик формування емоційного вигорання та проявів соціальної дезадаптації. Інтенсифікація навчального процесу, постійний контроль результатів, конкурентне освітнє середовище та дефіцит ефективних стратегій відновлення психічних ресурсів (особливо в умовах он-лайн навчання) поступово перетворюють хронічний стрес на стійкий фон студентського життя. За таких умов актуалізується проблема пошуку науково обґрунтованих, доступних і водночас системних засобів профілактики порушень психоемоційного стану та соціального функціонування молоді.

Особливої значущості ця проблема набуває у зв'язку з тим, що емоційне вигорання у студентському віці має не лише короткострокові наслідки у вигляді зниження навчальної мотивації та академічної успішності, але й довгостроковий вплив на професійне становлення, психічне здоров'я та якість життя майбутніх фахівців. Соціальна дезадаптація, що супроводжує ці процеси, ускладнює інтеграцію особистості в освітнє та професійне середовище, підвищує ризик ізоляції, тривожних і депресивних станів, а також формування неадаптивних моделей поведінки.

У цьому контексті фізична культура постає не лише як засіб фізичного розвитку, а як багатовимірний ресурс профілактики, що поєднує біологічні, психологічні та соціальні ефекти. Наукова проблема полягає у необхідності цілісного осмислення профілактичного потенціалу фізичної культури як системи впливу, здатної формувати психофізіологічний резерв і соціальну стійкість здобувачів вищої освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз наукової літератури підтверджує зв'язок інтенсифікації навчання з емоційним вигоранням та соціальною дезадаптацією студентів. Дослідження О. Гензицької [4], С. Белякової та А. Ореховської [1] засвідчують зростання емоційного виснаження, тривожності та труднощів соціальної взаємодії студентів в умовах дистанційного навчання. Праці таких науковців, як В. Галімський [3] та І. Послушна [5], присвячені ролі фізичної культури у збереженні здоров'я студентської молоді.

Останні міжнародні дослідження також підтверджують значущість фізичної активності для психічного здоров'я та соціальної адаптації студентів. Зокрема, Н. Бишевець зі співавторами доводять ефективність рекреаційної рухової активності у профілактиці стресових станів серед студентів, наголошуючи на можливості прогнозування таких станів і цілеспрямованого їх попередження [6]. С. Доннеллі, К. Пенні та М. Кінн констатують, що фізична активність сприяє покращенню психічного здоров'я здобувачів вищої освіти, зокрема зниженню рівня тривожності та депресивних проявів [7]. До підтвердження цього, колектив авторів М. Ґеррієро, А. Діпаче, А. Монда та ін. виявили прямий зв'язок між малорухливим життям та підвищеним рівнем стресу в університетському середовищі, обґрунтовуючи необхідність інтеграції фізичної активності в повсякденний розпорядок студентів [8]. Х. Хусайн, С. Самсудін, А. Аюб та інші систематизували дані щодо впливу участі у спорті та фізичній активності на формування психологічної стійкості, підкреслюючи роль групових занять як буфера проти стресу [9]. С. Юань досліджує формування

соціальної адаптації засобами фізичного виховання у закладах вищої освіти, доводячи, що систематичні заняття сприяють розвитку комунікативних компетентностей та групової ідентичності [10].

Попри наявності значної кількості наукових розвідок, фізична культура розглядається фрагментарно – як засіб рекреації або короткочасного зменшення стресу. Недостатньо вивчено її потенціал як системного профілактичного чинника, здатного формувати довготривалий психофізіологічний резерв і соціальну стійкість здобувачів вищої освіти. Це зумовлює необхідність цілісного теоретичного осмислення профілактичного потенціалу фізичної культури.

**Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.** Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених проблемі емоційного вигорання здобувачів вищої освіти та ролі фізичної культури у збереженні здоров'я, низка важливих аспектів залишається недостатньо розкритою. Залишаються актуальним до обговорення питання формування психофізіологічного резерву засобами систематичної рухової активності, а також умови інтеграції різних форм фізичної культури в освітнє середовище з урахуванням індивідуальних потреб студентів.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз профілактичного потенціалу фізичної культури у запобіганні емоційному вигоранню та соціальній дезадаптації здобувачів вищої освіти.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Аналіз наукових праць вітчизняних вчених, дозволив сформулювати розуміння терміну «профілактика емоційного вигорання та соціальної дезадаптації» як комплексний процес, спрямований на одночасне підсилення захисних факторів на фізіологічному, психологічному та соціальному рівнях. Суть профілактики засобами фізичної культури полягає не в ліквідації вже наявних проблем, а у створенні за допомогою систематичної рухової активності такого психофізіологічного резерву та соціального ресурсу, який дозволив би здобувачам вищої освіти ефективно протистояти хронічному стресу навчальної діяльності.

Зміст цієї профілактики розкривається через низку ключових механізмів: біопсихологічний, психологічний, соціально-комунікативний [1].

Реалізація цих механізмів на практиці вимагає створення в освітньому середовищі різноманітних та доступних форм фізичної активності. Для біопсихологічного механізму ключовим є регулярність, а не інтенсивність – це можуть бути щоденні прогулянки, ранкова гімнастика або кардіотренування. Психологічний механізм розкривається через персоналізовані програми, де здобувач вищої освіти може відстежувати власний прогрес (наприклад, ведення щоденника тренувань), що підсилює почуття власної гідності. Соціально-комунікаційний механізм найкраще втілюється через створення спортивних клубів за інтересами, організацію турнірів між факультетами та командноорієнтовані заняття, які трансформують ізольованих індивідів у єдину соціальну систему [5].

Більш детально розглянемо кожний окремо.

*Біопсихологічний механізм*, безпосередньо, впливає на нейробіологічний субстрат стресової відповіді та емоційної регуляції. Його дія розгортається на кількох взаємопов'язаних рівнях: навантаження, хронічний академічний стресс, емоційне вигоряння.

Постейне навантаження проявляється не лише у формі тривоги чи апатії, але й у м'язовій напрузі, порушеннях сну, зниженні енергетичного потенціалу. Фізична культура, з одного боку, дозволяє «відреагувати» на стресове навантеження через рух, зняти м'язові блоки, що позитивно впливає на психоемоційний стан. З іншого боку, вона системно підвищує загальний рівень енергії та працездатності, покращує роботу серцево-судинної та дихальної систем. Це створює відчуття фізіологічного благополуччя та «запасу міцності», що є важливою передумовою психологічної стійкості.

Хронічний академічний стрес призводить до перманентної активації та підвищеного викиду кортизолу. Хоча кортизол необхідний для мобілізації ресурсів, його хронічно підвищений рівень має руйнівні наслідки: порушує когнітивні функції (пам'ять, увагу), пригнічує імунну систему, сприяє накопиченню вісцерального жиру та, що найважливіші для профілактики вигорання, призводить до структурних змін у головному мозку, зокрема до атрофії гіпокампа, який відповідає за консолідацію пам'яті та регуляцію емоцій. Систематична фізична активність виступає потужним фізіологічним модулятором цієї системи. По-перше, вона сприяє нормалізації рівня кортизолу, знижуючи його концентрацію та допомагає організму ефективніше «вимикати» стресову відповідь після завершення стресової події. По-друге, аеробні навантаження (біг, плавання, їзда на велосипеді) стимулюють синтез нейротрофічного фактора мозку (BDNF). BDNF грає ключову роль у нейропластичності – здатності

мозку утворювати нові нейронні зв'язки. Він сприяє відновленню та зростанню нейронів у гіпокампі, тим самим протидіючи його атрофії, викликаній стресом, і підвищуючи стійкість мозку до негативних впливів.

Емоційне вигоряння тісно пов'язане зі зниженням рівня нейромедіаторів, що асоціюються із задоволенням, мотивацією та гарним настроєм. Регулярна фізична активність є потужним стимулятором вироблення цих речовин.

Ендорфін, який часто називають «гормонами щастя», виділяються під час тривалих та інтенсивних фізичних навантажень. Він має здатність зменшувати біль і викликати стан ейфорії («ейфорія бігуна»), безпосередньо покращуючи емоційний стан і виступаючи природним антидепресантом.

Дофамін, ключовий нейромедіатор системи винагороди, виділяється не лише за досягненням результату, але й під час процесу тренування. Це підкріплює мотивацію, створює відчуття задоволення, що прямо протистоїть аномії та втраті інтересу, характерним для вигорання.

Серотонін регулює настрій, апетит і сон. Його дефіцит пов'язують із депресією та тривожними розладами. Фізичні вправи підвищують синтез і метаболізм серотоніну в мозку, сприяючи емоційній стабільності, зниженню рівня тривожності та покращенню якості сну, що критично важливо для відновлення психічних ресурсів.

Якщо біопсихологічний механізм формує нейрофізіологічну основу резистентності до стресу, то *психологічний механізм* безпосередньо впливає на ключові особистісні детермінанти, що опосередковують розвиток емоційного вигорання та соціальної дезадаптації. Він реалізується через трансформацію психічних станів, динаміку мотиваційно-потребової сфери та відновлення структурних компонентів самосвідомості, що були деформовані під впливом хронічного академічного стресу. Фізична культура, реалізуючи ці механізми, трансформується з суто оздоровчої практики у потужний психопрофілактичний інструмент, який системно протидіє ядрам синдрому вигорання – відновлюючи контроль, структуру, стійкість та емоційну рівновагу студента.

1. Відновлення почуття самоефективності та внутрішнього локусу контролю. Емоційне вигоряння нерідко супроводжується феноменом «навченої безпорадності» – стійким переконанням індивіда у власній неспроможності впливати на негативні події та досягати бажаних результатів. Навчальний процес, який перенасичений оцінюванням та конкурентністю, часто підриває це почуття. Фізична культура, особливо у формі персоналізованих занять із чіткими, доступними цілями, створює ідеальний майданчик для його відновлення. Кожен успіх, кожне подолання власних обмежень у тренажерному залі, на біговій доріжці чи спортивному майданчику є конкретним, відчутним доказом власної компетентності. Це формує позитивний зворотний зв'язок: «я ставлю ціль → я докладаю зусиль → я досягаю результату». Таким чином, систематична рухова активність сприяє зміщенню локусу контролю із зовнішнього («оцінки, викладачі, обставини визначають мій успіх») на внутрішній («мої зусилля та наполегливість визначають мій результат»), що є потужним захисним фактором проти вигорання.

2. Структуризація часу та подолання емуляційної втоми. Хаотичний навантажувальний графік, поєднання академічних обов'язків із соціальним життям, породжує відчуття втрати контролю над власним часом. Фізичні тренування, будучи регулярними та плановими подіями, вносять у життя студента чіткий ритм і структуру. Вони стають «якірними» точками, навколо яких вибудовується розпорядок дня. Це не лише підвищує загальну ефективність тайм-менеджменту, але й психологічно розмежовує час «навчання» та час «відновлення для себе», що критично важливо для запобігання емуляційній втомі – стану, коли межі між різними сферами життя розмиваються, і людина не може психологічно «відключитися» від навчальних проблем. Тренування виступає чітким фізіологічним і психічним маркером завершення одного режиму діяльності та початку іншого.

3. Розвиток навичок подолання перешкод та копінг-стратегій. Заняття фізичною культурою, особливо складними її видами, за своєю суттю є безперервним процесом подолання. Подолання втоми під час кардіо-навантаження, боротьба з вагою у силовому тренінгу, опанування техніки, що спочатку не вдається – все це модель стресової ситуації, що потребує вирішення. Проходячи через це в безпечному контрольованому середовищі, студент не тільки зміцнює тіло, але й відточує психологічні механізми подолання труднощів: наполегливість, терпіння, зосередженість, здатність до концентрації у стресовій ситуації. Ці навички потім несвідомо трансферуються в академічну сферу: складний іспит чи об'ємний проект починають сприйматися не як непереборна загроза, а як завдання, що потребує застосування відпрацьованих механізмів подолання.

4. Катарсичний ефект та емоційна регуляція. Фізична активність є соціально прийнятним та

екологічно коректним каналом для вивільнення накопиченого психоемоційного напруження – агресивності, дратівливості, тривоги. Інтенсивне тренування дозволяє «відреагувати» негативні емоції через рух, перетворивши деструктивну енергію на конструктивну фізіологічну діяльність. Це сприяє емоційному «очищенню», зниженню рівня внутрішньої напруги та відновленню психічної рівноваги. У результаті студент набуває здатності ефективніше управляти своїми емоційними станами, не допускаючи їхнього хронічного накопичення, яке є прямим шляхом до емоційного виснаження.

*Соціально-комунікативний механізм* створює критично важливе середовище соціальної підтримки, яке виступає колективним буфером проти дезадаптації. Емоційне вигоряння в академічному середовищі нерідко посилюється відчуттям соціальної ізоляції, втрати спільності з групою та дефіциту якісних міжособистісних контактів. Систематична фізична активність, особливо в організованих групових формах, безпосередньо протидіє цим процесам через кілька взаємопов'язаних шляхів:

1. Формування спільноти на основі спільного нефахового інтересу. На відміну від академічних груп, де взаємодія часто обмежується конкурентними або суто формальними рамками навчального процесу, спортивні секції, команди та клуби за інтересами об'єднують студентів на основі добровільної участі та спільного захоплення. Це створює унікальний соціальний простір, вільний від академічної ієрархії та оціночного тиску. У такому середовищі соціальні зв'язки формуються на основі спільних емоційних переживань (радість перемоги, розчарування поразки, взаємна підтримка під час тренувань), що робить їх значно міцнішими та автентичнішими. Ця «паралельна» соціальна мережа стає потужним джерелом психологічної підтримки, яка не залежить від успішності в навчанні, тим самим компенсуючи можливі невдачі в академічній сфері.

2. Відпрацювання та вдосконалення комунікативних компетентностей. Групові види фізичної активності (командні ігри, парні тренування, групові змагання) є своєрідним полігоном для розвитку соціальних навичок. Вони вимагають і одночасно тренують здатність до: невербальної комунікації, чіткої та оперативної координації дій, конструктивної взаємодії в конфліктних ситуаціях.

Ці навички безпосередньо трансферуються в академічну та майбутню професійну діяльність, підвищуючи загальний рівень соціальної адаптованості та знижуючи рівень комунікаційного стресу.

3. Задоволення потреби в належності та груповій ідентичності. Відчуття соціальної відчуженості є одним із ключових чинників дезадаптації. Участь у спортивній команді або клубі формує чітку позитивну групову ідентичність («ми – команда», «ми – бігуни», «ми – відвідувачі танцювальної секції»). Ця ідентичність забезпечує відчуття приналежності до спільноти, об'єднаної спільними цінностями (працездатність, взаємодопомога, прагнення до досконалості). Умови спільної діяльності, спрямованої на досягнення групової мети, сприяють швидкій соціальній інтеграції, особливо для студентів-першокурсників, які опинилися в новому середовищі. Усвідомлення себе частиною колективу значно знижує ризик розвитку самотності та соціального відчуження.

4. Створення простору для позитивної соціалізації та емоційного обміну. Спортивні заходи створюють природні умови для неформального спілкування, яке часто є дефіцитом у суто академічному графіку. Спільне проведення часу до і після тренувань, обмін враженнями, підтримка під час змагань – все це формує щільну мережу емоційних та соціальних зв'язків. Цей простір виступає як буферна зона, де можна відволіктися від навчального стресу, отримати соціальне підтвердження та емоційну розрядку. Групові фізичні вправи також сприяють синхронізації емоційних станів учасників, що посилює почуття єдності та взаєморозуміння.

Фізичне виховання являє собою спеціально організований педагогічний процес, метою якого є формування молодого покоління, що володіє міцним здоров'ям, високим рівнем фізичного розвитку, соціальної активності та моральної стійкості. Цей процес спрямований на вирішення таких завдань, як зміцнення здоров'я, всебічний розвиток фізичних та психічних здібностей, підвищення рівня працездатності, а також подовження періоду творчої активності та життя особистості в усіх сферах суспільної діяльності. У його рамках здійснюється розвиток фізичних якостей, формування рухових вмінь і навичок, а також засвоєння спеціальної системи знань.

Система фізичного виховання визначається як сукупність ідеологічних, теоретико-методичних засад та організаційних форм, спрямованих на розвиток фізичних і духовних якостей особистості, її підготовку до конкретної діяльності в рамках існуючих соціально-економічних умов.

Тому, фізична культура є складною частиною загальної культури суспільства, орієнтованою на зміцнення здоров'я, підвищення його рівня, всебічний розвиток фізичних здібностей людини

та їх реалізацію в суспільній практиці та побуті [5, с. 11–13].

**Висновок.** Отже, результати теоретичного аналізу дають підстави стверджувати, що фізична культура володіє значним і недостатньо реалізованим профілактичним потенціалом у запобіганні емоційному вигоранню та соціальній дезадаптації здобувачів вищої освіти. Вона виступає цілісною системою впливу, здатною одночасно активізувати біопсихологічні ресурси організму, зміцнювати психологічну стійкість особистості та формувати підтримувальне соціальне середовище.

Отримані теоретичні положення створюють підґрунтя для подальших емпіричних досліджень і розроблення комплексних профілактичних програм у закладах вищої освіти, спрямованих на довготривале збереження психоемоційного благополуччя здобувачів вищої освіти.

**Список літератури:**


1. Белякова С. М., Ореховська А. В. Психологічні особливості емоційних станів підлітків в умовах дистанційного навчання. *Журнал «Перспективи та інновації науки». Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина».* 2022. № 12 (17). С. 259–269.
2. Васильченко О. М. Ресурсне забезпечення протидії емоційному вигоранню у фахівців соціономічних професій. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Ін. психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2016. Т. 7. Вип. 32. С. 46−58.
3. Галімський В. Профілактика синдрому «емоційного вигорання» у майбутніх правозахисників засобами фізичного виховання. *Професійне та емоційне вигорання учасників освітнього процесу під час кризових і трансформаційних процесів* : Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації (1 січня – 11 лютого 2024 року, Львів – Торунь). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. 164 с. С. 33–35.
4. Гензицька О. С. Проблема емоційного вигорання та можливі шляхи його подолання. *Професійне та емоційне вигорання учасників освітнього процесу під час кризових і трансформаційних процесів* : Всеукраїнське науково-педагогічне підвищення кваліфікації (1 січня – 11 лютого 2024 року, Львів – Торунь). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. 164 с. С. 35–37.
5. Фізичне виховання у закладах вищої освіти: методичні рекомендації для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти очної (денної) та заочної форми навчання / укладач: І. В. Послушной Кривій Ріг. 2024. 36 с.
6. Byshevets N., Andrieieva O., Goncharova N., Hakman A., Zakharina I., Synihovets I., Zaitsev V. Prediction of stress-related conditions in students and their prevention through health-enhancing recreational physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*. 2023. Vol. 23, No. 117. P. 937–943. DOI: https://doi.org/10.7752/jpes.2023.04117
7. Donnelly S., Penny K., Kynn M. The effectiveness of physical activity interventions in improving higher education students' mental health: A systematic review. *Health Promotion International*. 2024. Vol. 39, No. 2. Article daae027. DOI: https://doi.org/10.1093/heapro/daae027
8. Guerriero M. A., Dipace A., Monda A., De Maria A., Polito R., Messina G., Monda M., di Padova M., Basta A., Ruberto M., Capasso E., Moscatelli F., Limone P. Relationship between sedentary lifestyle, physical activity and stress in university students and their life habits: A scoping review with PRISMA checklist (PRISMA-ScR). *Brain Sciences*. 2025. Vol. 15, No. 1. Article 78. DOI: https://doi.org/10.3390/brainsci15010078
9. Husain H., Samsudin S., Ayub A. F. M., Ahmad M. F., Safwan N. S. Z. A systematic literature review on the impact of participation in sport and physical activities on psychological resilience. *International Journal of Public Health Science*. 2024. Vol. 13, No. 4. P. 1727–1737. DOI: https://doi.org/10.11591/ijphs.v13i4.24345
10. Yuan X.Research on the cultivation of students' social adaptation abilities through college physical education. *Journal of Modern Education and Culture*. 2025. Vol. 2, No. 5. DOI: https://doi.org/10.70767/jmec.v2i5.662


**References:**


1. Beliakova, S. M., Orekhovska, A. V. (2022). Psykholohichni osoblyvosti emotsiinykh staniv pidlitkiv v umovakh dystantsiinoho navchannia [*Psychological features of emotional states of adolescents in distance learning conditions*]. Zhurnal "Perspektyvy ta innovatsii nauky". Seriia "Pedahohika", Seriia "Psykholohiia", Seriia "Medytsyna". № 12 (17). S. 259–269. [in Ukrainian].
2. Vasylchenko, O. M. (2016). Resursne zabezpechennia protydii emotsiinomu vyhoranniu u fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [*Resource provision to counteract emotional burnout among socionomic professions specialists*]. Aktualni problemy psykholohii: zb. nauk. pr. In. psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. 7. Vyp. 32. S. 46−58. [in Ukrainian].
3. Halimskyi, V. (2024). Profilaktyka syndromu "emotsiinoho vyhorannia" u maibutnikh pravozakhysnykiv zasobamy fizychnoho vykhovannia [*Prevention of "emotional burnout" syndrome in future human rights defenders through physical education*]. Profesiine ta emotsiine vyhorannia uchasnykiv osvitnoho protsesu pid chas kryzovykh i transformatsiinykh protsesiv: Vseukrainske naukovo-pedahohichne pidvyshchennia kvalifikatsii (1 sichnia – 11 liutoho 2024 roku, Lviv – Torun). Lviv – Torun: Liha-Pres. 164 s. S. 33–35. [in Ukrainian].
4. Henzytska, O. S. (2024). Problema emotsiinoho vyhorannia ta mozhlyvi shliakhy yoho podolannia

[*The problem of emotional burnout and possible ways to overcome it*]. Profesiine ta emotsiine vyhorannia uchasnykiv osvitnoho protsesu pid chas kryzovykh i transformatsiinykh protsesiv: Vseukrainske naukovo-pedahohichne pidvyshchennia kvalifikatsii (1 sichnia – 11 liutoho 2024 roku, Lviv – Torun). Lviv – Torun: Liha-Pres. 164 s. S. 35–37 [in Ukrainian].

5. Fizychne vykhovannia u zakladakh vyshchoi osvity: metodychni rekomendatsii dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity ochnoi (dennoi) ta zaochnoi formy navchannia (2024) [*Physical education in higher education institutions: methodological recommendations for applicants of the first (bachelor's) level of higher education in full-time and part-time forms of study*] / Ukladach: Poslushnoi I. V. Kryvii Rih. 36 s. [in Ukrainian].

6. Byshevets, N., Andrieieva, O., Goncharova, N., Hakman, A., Zakharina, I., Synihovets, I., & Zaitsev, V. (2023). Prediction of stress-related conditions in students and their prevention through health-enhancing recreational physical activity. *Journal of Physical Education and Sport*, 23 (117), 937–943. https://doi.org/10.7752/jpes.2023.04117

7. Donnelly, S., Penny, K., & Kynn, M. (2024). The effectiveness of physical activity interventions in improving higher education students' mental health: A systematic review. *Health Promotion International*, 39 (2), daae027. https://doi.org/10.1093/heapro/daae027

8. Guerriero, M. A., Dipace, A., Monda, A., De Maria, A., Polito, R., Messina, G., Monda, M., di Padova, M., Basta, A., Ruberto, M., Capasso, E., Moscatelli, F., & Limone, P. (2025). Relationship between sedentary lifestyle, physical activity and stress in university students and their life habits: A scoping review with PRISMA checklist (PRISMA-ScR). *Brain Sciences*, 15 (1), 78. https://doi.org/10.3390/brainsci15010078

9. Husain, H., Samsudin, S., Ayub, A. F. M., Ahmad, M. F., & Safwan, N. S. Z. (2024). A systematic literature review on the impact of participation in sport and physical activities on psychological resilience. *International Journal of Public Health Science*, 13 (4), 1727–1737. https://doi.org/10.11591/ijphs.v13i4.24345

10. Yuan, X. (2025). Research on the cultivation of students' social adaptation abilities through college physical education. *Journal of Modern Education and Culture*, 2 (5). https://doi.org/10.70767/jmec.v2i5.662

Є. Ю. Пліско, А. С. Брусенко, О. І. Холодний, І. В. Лукашова
**Оглядова стаття**
Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.4:159.9-051**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-29

***Т. В. Семигіна[1], О. Ю. Столярик[2]***
*[1]Ліга соціальних працівників України, м. Київ, Україна*
*[2]Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5677-1785 – Семигіна Т. В.
https://orcid.org/0000-0003-1105-2861 – Столярик О. Ю.
olgastolarik4@gmail.com

# ПРОФЕСІЙНА ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МАТРИЧНА МОДЕЛЬ

Українські соціальні працівники здійснюють свою професійну діяльність в умовах підвищеної травматизації, зумовленої воєнним контекстом. У роботі теоретично обґрунтовано підхід до розуміння резилієнтності як багатовимірного процесу, що формується на перетині етичної самосвідомості, професійної компетентності та організаційного середовища. Особливу увагу приділено суперечностям між ціннісними установками фахівців і їхньою інструментальною готовністю до роботи з травматичним досвідом клієнтів.

Емпіричну основу дослідження становлять результати опитування 54 фахівців соціальної сфери, проведеного за допомогою авторського опитувальника. Виявлено специфічний профіль професійної самосвідомості, що характеризується високим рівнем етичної залученості та орієнтації на клієнта (79,6 % респондентів) на тлі недостатньої методологічної підготовки (лише 11,1 % впевнені у здатності коректно дефініювати вікарну травму) та критичного дефіциту практик самопідтримки (лише 5,6 % мають регулярний план психосоціальної гігієни). Встановлено, що домінуючим типом професійного функціонування є «пастка рятівництва», яка проявляється у надмірній емпатійній залученості, розмиванні професійних меж і схильності до гіпервідповідальності, що може обмежувати суб'єктність клієнта.

Доведено, що низький рівень навичок саморегуляції (22,2 %) та недостатнє використання супервізії (3,7 %) сприяють формуванню ризикованої моделі «професійної жертовності», яка підвищує вразливість фахівців до вікарної травматизації та професійного вигорання.

У дослідженні розроблено аналітичну модель «Матриця професійної стійкості», яка дозволяє диференціювати чотири типи професійного функціонування: «пастка рятівництва», «зона професійної вразливості», «технократичний підхід» та «професійна життєстійкість». Обґрунтовано, що цільовою є інтегрована модель, яка поєднує етичну рефлексію з володінням практичними інструментами саморегуляції та супервізійної підтримки, запропоновані рекомендації щодо розвитку професійної життєстійкості.

**Ключові слова:** професійна життєстійкість, резилієнс, соціальна робота, вікарна травма, пастка рятівництва, професійне вигорання, етична свідомість, супервізія, саморегуляція.

***T. V. Semigina[1], O. Yu. Stoliaryk[2]***
*[1] League of Social Workers of Ukraine, Kyiv, Ukraine*
*[2] Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine*

## PROFESSIONAL RESILIENCE OF SOCIAL WORKERS: EMPIRICAL STUDY AND A MATRIX MODEL

Ukrainian social workers carry out their professional activities in conditions of heightened traumatization caused by the war context. The study provides a theoretical foundation for understanding resilience as a multidimensional process emerging at the intersection of ethical self-awareness, professional competence, and the organizational environment. Particular attention is given to the contradictions between practitioners' value-based orientations and their instrumental readiness to work with clients' traumatic experiences.

The empirical basis of the study consists of a survey of 54 social service professionals conducted using an original questionnaire. The findings reveal a specific profile of professional self-awareness characterized by a high level of ethical engagement and client-centered orientation (79.6 % of respondents) combined with insufficient methodological knowledge (only 11.1 % reported confidence in defining vicarious trauma) and a critical lack of self-care practices (only 5.6 % reported having a regular psychosocial hygiene plan). The dominant pattern identified is the "rescue trap", marked by excessive empathic involvement, blurred professional boundaries, and a tendency toward hyper-responsibility, which may undermine client agency.

The study demonstrates that low levels of self-regulation skills (22.2 %) and limited use of supervision (3.7 %) contribute to the formation of a "professional martyrdom" model, increasing practitioners' vulnerability to vicarious traumatization and burnout.

An analytical model, the "Professional Resilience Matrix", is developed and empirically grounded to differentiate four types of professional functioning: the "rescue trap", the "zone of professional vulnerability", the "technocratic approach" and "professional resilience". It is substantiated that the target model is an integrated one that combines ethical reflexivity with mastery of practical tools of self-regulation and supervisory support; recommendations for the development of professional resilience are proposed.

**Key words:** professional resilience, social work, vicarious trauma, rescue trap, burnout, ethical awareness, supervision, self-regulation.

**Постановка проблеми. С**учасна практика соціальної роботи характеризується зростанням складності соціальних запитів, дефіцитом ресурсів і високим рівнем емоційної напруженості. У науковому дискурсі останнього десятиліття вона визначається як одна з найбільш стресогенних професій, де рівні професійного вигорання та втоми від співчуття перевищують аналогічні показники в інших допоміжних сферах (Kapoulitsas & Corcoran, 2015 [9]; Slozanska, 2025 [18]). Глобальні кризи лише загострюють ці тенденції, вони піднімають на поверхню питання ефективності діяльності у соціальній сфері, фізичного та психологічного виживання в професії.

В умовах війни соціальні працівники постають і як надавачі послуг, і як стратегічні агенти стабільності [16]. Соціальна робота в кризових умовах трансформується у динамічний процес зміцнення соціальної тканини, де професійна компетентність фахівця виступає каталізатором життєстійкості громади та її власної здатності протистояти вікарній, вторинній травмі.

У відповідь на ці виклики концепт стійкості (резилієнтності) набув центрального значення в освітніх і організаційних практиках. Водночас тривалий час домінувала індивідуалістична модель, яка трактувала стійкість як особистісну рису або індивідуальну відповідальність за відновлення [1]. Альтернативний підхід розглядає її як динамічний процес, що формується на перетині особистісних характеристик, професійної підготовки та організаційного середовища [13; 14].

Попри значний масив досліджень, у практиці соціальної роботи зберігається розрив між теоретичним осмисленням стійкості та її імплементацією. Однією з ключових проблем є нормалізація стресу в професійній культурі замість системного впровадження резилієнс-орієнтованих підходів до підтримки професійної ідентичності фахівців.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасні дослідження із соціальної роботи та організаційної культури засвідчують багатовимірність феномену професійної стійкості та поступове зміщення акценту від індивідуалістичних до реляційних і організаційних моделей.

Зокрема, Л. Ґрант та Г. Кінман (Grant & Kinman, 2014 [8]; Kinman & Grant, 2010 [10]) підкреслюють, що соціальна робота, заснована на цінностях соціальної справедливості та прав людини, в кризових умовах супроводжується «етичним напруженням», спричиненим дефіцитом ресурсів. У таких ситуаціях резилієнтність пов'язується з рефлексивністю та емоційною компетентністю, які дозволяють зберігати професійні межі й уникати вигорання.

Е. Карсон, С. Кінг і Л. Папатраяну (Carson et al., 2011)[5] розглядають стійкість як результат неформального навчання та практичного досвіду, що формується через професійні мережі підтримки та колективну верифікацію досвіду. Натомість С. Роуз і Дж. Палаттіїл (Rose & Palattiyil, 2020)[15] наголошують на відмінності між «виживанням» і «процвітанням», стверджуючи, що уявлення фахівця про стійкість визначає його професійну поведінку, тоді як організаційне середовище часто виступає ключовим бар'єром її розвитку.

Роль організаційного контексту підтверджується дослідженнями М. Клівленд, Е. Ворхерст і Е. Легуд (Cleveland et al., 2019) [6], які визначають підтримку, командну взаємодію та збереження професійної ідентичності як ключові чинники стійкості, особливо на початку кар'єри. Це узгоджується з трирівневою моделлю стійкості (особистісний, професійний, організаційний рівні), запропонованою М. Капуліцас і Т. Коркораном (Kapoulitsas & Corcoran, 2015) [9], а також із висновками про її зв'язок із

професійною ідентичністю (Семигіна & Столярик, 2025) [2].

Водночас емпіричні дослідження виявляють низку суперечностей. Зокрема, Б. К. Сенг та колеги (Seng et al., 2021) [17] фіксують поєднання високої особистісної резилієнтності з високим рівнем дистресу. Аналогічно, Е. Зихлінські та співавтори (Zychlinski et al., 2023) [20] демонструють, що досвід насильства з боку клієнтів знижує самооцінку стійкості, тоді як вирішальну роль відіграють соціальна підтримка та відчуття цінності з боку організації.

На реляційному характері стійкості наполягають Л. Беддо, Е. М. Дейвіс і К. Адамсон (Beddoe et al., 2014) [4], які розглядають її як наслідок взаємодії особистісних характеристик, професійного контексту та посередницьких механізмів. Водночас втручання, засновані на усвідомленості, демонструють ефективність розвитку емоційної регуляції як ключового компонента стійкості (Crowder & Sears, 2017) [7].

Прикладні дослідження підкреслюють значення резилієнтності як ресурсу утримання кадрів (Stanley et al., 2021) [19], а також її зв'язок із переживанням сенсу професійної діяльності навіть у високотравматичних контекстах (Ostadhashmi et al., 2019) [12]. Вчені П. Макфадден та колеги (McFadden et al., 2019) [11] доводять, що стійкість корелює зі зниженням емоційного виснаження та підвищенням відчуття професійної ефективності, причому визначальними чинниками є організаційна автономія та ціннісна узгодженість.

Окрему увагу приділено організаційним умовам формування стійкості. Відома своїми дослідженнями професійної стійкості британська науковиця С. Роуз (Rose, 2025)[14] відносить до ключових ризиків рольову невизначеність та етичні конфлікти. У той час як розвиток культури стійкості, на її думку, передбачає управління навантаженням, проактивну підтримку, розвиток емоційного інтелекту та створення безпечних просторів для рефлексії. Водночас вона застерігає від нормалізації стресу як ознаки «ефективної» професійної діяльності. Схожі висновки містяться і в дослідженнях українських авторів (Цопа та ін., 2025)[3], які акцентують увагу на значенні емпатичної комунікації, залученні працівників до формування безпечного організаційного середовища та розвитку управлінських компетентностей.

Узагальнення наведених підходів засвідчує відсутність універсального інструменту, що дозволяв би комплексно оцінити взаємодію особистісних, професійних та організаційних чинників стійкості, особливо в умовах травматизації. Це визначає актуальність розробки прикладних аналітичних моделей для оцінювання стану фахівців соціальної роботи.

**Мета та методологія роботи.** Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному виявленні суперечностей між етичною самосвідомістю та інструментальною готовністю фахівців соціальної сфери до роботи в кризових умовах, а також у розробці аналітичної моделі («Матриці професійної стійкості») для діагностики ризиків вікарної травматизації та професійної деформації.

Емпіричну базу дослідження склали результати передтренінгового опитування (пре-тесту), проведеного серед 54 фахівців соціальної сфери (соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи).

Вибірка характеризується високим рівнем фахової зрілості: 27,8 % респондентів мають стаж професійної діяльності від 11 до 20 років. Така структура вибірки дозволяє оцінити довготривалий вплив професійної діяльності на формування самосвідомості та стратегій подолання стресу у фахівців, які працюють в умовах соціальної нестабільності та воєнного стану.

Для збору емпіричних даних використано авторський опитувальник, побудований за принципом самооцінки. Респондентам було запропоновано оцінити ступінь згоди з низкою тверджень, що відображають різні аспекти професійної стійкості, за шкалою Лайкерта від 0 до 5, де 0 означає повну незгоду, а 5 – повну згоду з твердженням. Зміст опитувальника було сформовано відповідно до теоретичних підходів до розуміння резилієнтності у соціальній роботі та спрямовано на виявлення потенційних розривів між декларованими професійними цінностями та практичною готовністю діяти в умовах підвищеного стресу. Обробка емпіричних даних здійснювалася із застосуванням методів описової статистики (розрахунок середніх значень, частотного розподілу, варіативності показників), що дозволило виявити загальні тенденції та внутрішні суперечності у самооцінках фахівців.

Дослідження здійснювалося з дотриманням етичних принципів добровільності участі, анонімності та конфіденційності отриманих даних. Усі респонденти були поінформовані про мету дослідження та надали усвідомлену згоду на участь.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Аналіз емпіричних даних, отриманих у ході опитування 54 фахівців соціальної сфери, дозволяє окреслити специфічний профіль професійної

самосвідомості, що характеризується поєднанням високого рівня етичної залученості з недостатньою системною захищеністю. Переважання досвідчених фахівців у вибірці, з одного боку, доводить фахову зрілість вибірки, а з іншого – свідчить про тривалу експозицію до вторинного травматичного стресу в умовах війни.

Попри значний практичний досвід, теоретична обізнаність фахівців має фрагментарний характер. Лише 11,1 % респондентів продемонстрували повну впевненість у здатності коректно дефініювати вікарну травму, тоді як 50 % оцінюють власне розуміння зв'язку між резилієнсом і посттравматичним зростанням як високе. Такий розрив свідчить про домінування інтуїтивних уявлень над системно сформованими знаннями, що в умовах роботи з травмою підвищує ризики професійної вразливості.

Виразною характеристикою отриманих результатів є вплив феномену соціальної бажаності, особливо у відповідях на ціннісно-орієнтовані запитання. Так, 72,2 % опитаних декларують активну роботу з власними упередженнями, а понад 59 % – регулярне використання ресурсорієнтованих підходів та залучення клієнтів до прийняття рішень. Водночас ці показники вступають у дисонанс із даними щодо практик професійного самозбереження: лише 5,6 % респондентів мають регулярний план психосоціальної гігієни, а системне використання супервізії для аналізу паралельних процесів зафіксовано лише у 3,7 % випадків. Це дозволяє припустити, що задекларована ресурсо-орієнтованість спрямована переважно на клієнта, тоді як власна стійкість фахівця залишається поза межами системної уваги.

Критичною характеристикою професійної позиції вважаємо схильність до гіпервідповідальності. Лише 14,8 % фахівців демонструють здатність чітко обмежувати прагнення «допомогти будь-якою ціною», що може обмежувати агентність клієнта. У поєднанні з недостатнім рівнем навичок оперативної саморегуляції під час роботи (лише 22,2 % впевнено застосовують техніки заземлення або дихання) та труднощами у комунікації з керівництвом щодо організаційних чинників травматизації (24,1 % впевнених відповідей), це формує ризиковану модель «професійної жертовності». У такій моделі фахівець, який бере на себе надмірну відповідальність за результати роботи без належних інструментів відновлення, стає особливо вразливим до вікарної травматизації.

У табл. 1 зіставлено показники самооцінки етичної самосвідомості соціальних працівників та володіння конкретними методологічними інструментами.

Дані таблиці демонструють системну диспропорцію між етичними настановами та інструментальною готовністю: фахівці демонструють високий рівень ціннісної орієнтації на клієнта та професійної відповідальності, однак не мають достатнього інструментарію для підтримки власної стійкості.

Отже, результати дослідження вказують на необхідність переходу від декларативного дотримання етичних стандартів до розвитку прикладних навичок професійної життєстійкості. Виявлені розриви обґрунтовують доцільність впровадження системних освітніх і супервізійних практик, спрямованих не лише на підвищення якості допомоги клієнтам, а й на розвиток навичок саморегуляції, професійної відстороненості та проактивного використання супервізії як ресурсу підтримки.

Для концептуального узагальнення отриманих емпіричних даних запропоновано модель ***«Матриця професійної стійкості у соціальній роботі»,*** яка дозволяє інтегрувати виявлені суперечності між етичними установками фахівців та їхньою інструментальною готовністю до роботи з травматичним досвідом.

Побудова матриці ґрунтується на двох аналітичних вимірах, що безпосередньо відображають результати дослідження:

(1) *етична свідомість та ціннісні установки* (зокрема, робота з упередженнями, орієнтація на суб'єктність клієнта, емпатійна залученість);

Таблиця 1

**Співвідношення етичних настанов та інструментальної компетентності фахівців (n=54)**

| Параметр оцінки | Високий рівень (бали 4-5) | Коментар до результату |
|---|---|---|
| Розуміння зв'язку резилієнсу та посттравматичного зростання | 50,00 % | Висока теоретична зацікавленість та інтуїтивне розуміння |
| Знання методологічних принципів резилієнсу | 11,10 % | Брак системної наукової бази для практичної роботи |
| Усвідомлення ризиків власного вигорання для клієнта | 79,60 % | Декларативне розуміння етичної відповідальності |
| Наявність регулярного плану психосоціальної гігієни | 5,60 % | Критичний дефіцит системної самопідтримки |

(2) *методологічна та інструментальна впевненість* (знання концептів, володіння техніками саморегуляції, використання супервізії, навички мікровтручань).

Розподіл відповідей респондентів свідчить про асиметрію між цими вимірами, що дозволяє інтерпретувати отримані дані через чотири типологічні квадранти (рис. 1).

Запропонована матриця дозволяє виявити ключовий парадокс: високий рівень етичної залученості фахівців поєднується з недостатньою інструментальною спроможністю до самозахисту в умовах роботи з травмою. Такий дисбаланс підсилює ризики професійного виснаження та вікарної травматизації.

Домінуючим у вибірці є квадрант ***«Пастка рятівництва»*** (висока етична свідомість / низька методологічна впевненість). Саме до нього відноситься більшість зафіксованих показників. У цьому випадку емпатійна залученість набуває характеру надмірної включеності, що призводить до розмивання професійних меж. Емпатія перестає виконувати інструментальну функцію і трансформується у стан ідентифікації з переживаннями клієнта.

Така динаміка підвищує ризик формування залежних взаємин, порушення суб'єктності клієнта та ретравматизації обох сторін взаємодії. Надмірна відповідальність за результат може створювати додатковий тиск на клієнта, провокуючи відчуття провини за «недостатню» швидкість змін. Водночас для самого фахівця відсутність практик самопідтримки означає, що невдачі у професійній діяльності переживаються як особистісна неспроможність, що підсилює ризики емоційного виснаження.

Квадрант ***«Зона професійної вразливості»*** (низька етична свідомість / низька методологічна впевненість) відображає найбільш критичний стан професійної спроможності. Він характеризується відсутністю як ціннісних орієнтирів, так і інструментального забезпечення практики, що створює передумови для відтворення дискримінаційних практик і професійної деформації. В умовах роботи з травмою це суттєво підвищує ризик вікарної травматизації. Подолання цієї зони потребує комплексних інтервенцій, спрямованих на формування базової професійної ідентичності, етичної компетентності та підтримуючого середовища.

Квадрант ***«Технократичний підхід»*** (низька етична свідомість / висока методологічна впевненість) репрезентує модель функціонування, за якої інструменти застосовуються без належної етичної рефлексії. Це створює ризик редукції соціальної роботи до процедурної діяльності, де клієнт сприймається як об'єкт втручання.

У межах цього підходу домінує орієнтація на стандарти, протоколи та кількісні показники ефективності, тоді як індивідуальний контекст клієнта залишається поза увагою. Хоча такі фахівці рідше переживають гострі прояви вікарної травматизації,

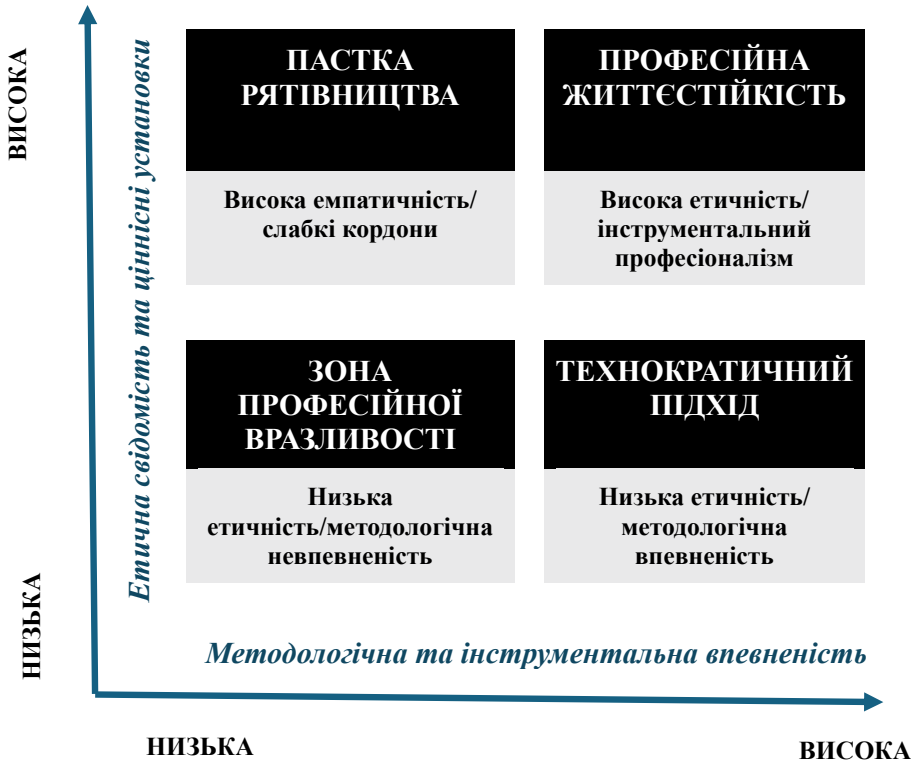


**Рис. 1. Матриця професійної стійкості у соціальній роботі**

вони більш схильні до деперсоналізації, а їхня професійна стійкість має формальний характер і не пов'язана з переживанням сенсу діяльності.

Квадрант ***«Професійна життєстійкість»*** (висока етична свідомість / висока методологічна впевненість) репрезентує цільову модель професійного розвитку. У цьому випадку етична рефлексія інтегрується з володінням практичними інструментами, навичками саморегуляції та супервізійної взаємодії. Інтеграція забезпечує здатність до побудови партнерських відносин із клієнтом, підтримки його суб'єктності та одночасного збереження професійних меж. Фахівець демонструє здатність до емпатійного залучення без втрати професійної дистанції, використовуючи методологічні інструменти як засоби «контейнерування» травматичного досвіду. Відповідальність у цій моделі розподілено між всіма учасниками взаємодії, що сприяє розвитку агентності клієнта соціальної роботи.

Отримані нами результати узгоджуються з висновками попередніх досліджень. Зокрема, розрив між інтуїтивним розумінням і системними знаннями підтверджує позицію інших дослідників щодо значення рефлексивності для збереження професійних меж [10]. Низький рівень використання супервізії корелює з висновками Л. Беддо та колег [4] про ризики втрати здатності до критичної самооцінки. Виявлена схильність до гіпервідповідальності та нормалізації стресу узгоджується з підходами С. Роуз [14; 15], яка розглядає організаційну культуру як ключовий чинник професійної вразливості.

Таким чином, запропонована матриця виконує не лише аналітичну, а й нормативно-орієнтуючу функцію, окреслюючи напрям трансформації професійної підготовки: від декларативної етичності до інтегрованої резилієнс-орієнтованої спроможності, що поєднує цінності, знання та інструменти професійного самозбереження.

На основі отриманих результатів дослідження доцільно сформулювати низку ***рекомендацій***, спрямованих на підвищення професійної життєстійкості фахівців соціальної сфери.

Передусім необхідним видається впровадження системної підготовки соціальних працівників, що поєднує розвиток етичної свідомості з формуванням практичних навичок роботи з травматичним досвідом. Освітні програми мають охоплювати не лише теоретичні знання, а й тренінги з саморегуляції та роботи з емоційними станами.

Важливий напрям – розвиток культури супервізії як обов'язкового компонента професійної діяльності. Регулярна супервізія має бути інституційно закріплена та спрямована на аналіз складних випадків, паралельних процесів і профілактику вікарної травматизації. Це дозволить знизити ризики професійного вигорання та підвищити якість надання соціальних послуг.

Окремої уваги потребує формування навичок професійної саморегуляції та психосоціальної гігієни. З огляду на це слід практикувати впровадження в організаціях, що надають соціальні послуги, індивідуальних планів самопідтримки для фахівців, які включають регулярні практики відновлення, емоційної розрядки та профілактики хронічного стресу.

Необхідно також працювати з феноменом гіпервідповідальності, притаманним значній частині вітчизняних фахівців. Рекомендується впровадження навчальних модулів, спрямованих на розвиток професійних меж, розуміння ролі клієнта як суб'єкта власних змін та формування партнерської моделі взаємодії.

На організаційному рівні доцільно створювати безпечне професійне середовище, яке підтримує відкриту комунікацію, рефлексію та обговорення етичних дилем із керівництвом. Важливим також вважаємо зменшення культури «постійної доступності» фахівця та запровадження політик, орієнтованих на збереження його психічного здоров'я.

Запропонована в дослідженні аналітична «Матриця професійної стійкості» може бути, зокрема, використана як діагностичний інструмент для визначення поточного рівня професійного функціонування та планування індивідуальних і групових програм розвитку фахівців.

**Висновки.** У статті здійснено теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження професійної життєстійкості фахівців соціальної сфери в умовах кризових і воєнних викликів. Резилієнтність обґрунтовано як багатовимірний феномен, що формується на перетині етичної самосвідомості, професійної компетентності та організаційного середовища.

Емпіричні результати засвідчили наявність диспропорції між високим рівнем етичної залученості та недостатньою інструментальною готовністю фахівців до роботи з травматичним досвідом. Домінування інтуїтивного розуміння за відсутності системних знань і навичок саморегуляції підвищує ризики вікарної травматизації та професійного виснаження. Також виявлено схильність до гіпервідповідальності та орієнтації на клієнта за рахунок ігнорування власних потреб у відновленні, що в поєднанні з низьким рівнем використання супервізії формує ризиковану модель «професійної жертовності».

Розроблено аналітичну модель «Матриця професійної стійкості у соціальній роботі», яка систематизує типи професійної спроможності через співвідношення етичного та інструментального вимірів («пастка рятівництва», «зона професійної вразливості», «технократичний підхід», «професійна життєстійкість»). Обґрунтовано, що цільовою є інтегрована модель, яка поєднує етичну рефлексію з практичними інструментами саморегуляції та супервізійної підтримки. Отримані результати підтверджують необхідність переходу від декларативної етичності до інтегрованої резилієнс-орієнтованої компетентності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричною валідацією запропонованої матриці на ширших вибірках та розробкою стандартизованих інструментів оцінювання професійної стійкості фахівців соціальної сфери.

**Список літератури:**


1. Дубчак Г. М. Формування професійної стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. № 3 (1). С. 173–179.
2. Столярик О., Семигіна Т. Стійкість професійної ідентичності соціальних працівників: міжнародні уроки та українські виклики. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка: Соціальна робота*. 2025. № 1 (11). С. 68–76. https://doi.org/10.17721/2616-7786.2025/11-1/8
3. Цопа В. А., Чеберячко С. І., Хожило І. І., Дерюгін О. В., Білько Т. О. Соціальна тривожність працівників в організації: аспекти управління та профілактики. *Публічне управління та соціальна робот*а. 2025. № 2 (6). С. 31–40. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-5
4. Beddoe L., Davys A. M., Adamson C. 'Never trust anybody who says "I don't need supervision"': practitioners' beliefs about social worker resilience. *Practice*. 2014. Vol. 26 (2). P. 113–130. https://doi.org/10.1080/09503153.2014.896888
5. Carson E., King S., Papatraianou L. H. Resilience among social workers: The role of informal learning in the workplace. *Practice*. 2011. Vol. 23 (5). P. 267–278. https://doi.org/10.1080/09503153.2011.581361
6. Cleveland M., Warhurst A., Legood A. Experiencing resilience through the eyes of early career social workers. *The British Journal of Social Work*. 2019. Vol. 49 (6). P. 1434–1451. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq088
7. Crowder R., Sears A. Building resilience in social workers: An exploratory study on the impacts of a mindfulness-based intervention. *Australian Social Work*. 2017. Vol. 70 (1). P. 17–29. https://doi.org/10.1080/0312407X.2016.1203965
8. Grant L., Kinman G. Emotional resilience in the helping professions and how it can be enhanced. *Health and Social Care Education*. 2014. Vol. 3 (1). P. 23–34. https://doi.org/10.11120/hsce.2014.00040
9. Kapoulitsas M., Corcoran T. Compassion fatigue and resilience: A qualitative analysis of social work practice. *Qualitative Social Work*. 2015. Vol. 14 (1). P. 86–101. https://doi.org/10.1177/1473325014528526
10. Kinman G., Grant L. Exploring stress resilience in trainee social workers: The role of emotional and social competencies. *The British Journal of Social Work*. 2010. Vol. 41 (2). P. 261–275. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq088
11. McFadden P., Mallett J., Campbell A., Taylor B. Explaining self-reported resilience in child-protection social work. *The British Journal of Social Work*. 2019. Vol. 49 (1). P. 198–216. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy056
12. Ostadhashemi L., Arshi M., Khalvati M., Eghlima M., Khankeh H. R. Social workers' resilience: Preventing burnout and compassion fatigue in pediatric oncology. *International Journal of Cancer Management*. 2019. Vol. 12 (7). e61376. https://doi.org/10.5812/ijcm.61376
13. Ratzon A., Farhi M., Ratzon N., Adini B. Resilience at work, burnout, secondary trauma, and compassion satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19 (9). P. 5500. https://doi.org/10.3390/ijerph19095500
14. Rose S. A holistic framework of resilience for social workers. *The British Journal of Social Work*. 2025. bcaf246. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf246
15. Rose S., Palattiyil G. Surviving or thriving? Enhancing the emotional resilience of social workers. *Journal of Social Work*. 2020. Vol. 20 (1). P. 23–42. https://doi.org/10.1177/1468017318793614
16. Semigina T., ed. *Social Work in Ukraine: Changing the Professional Landscape*. Teadmus, 2026. https://teadmus.org/main-publications/sm-102
17. Seng B. K., Subramaniam M., Chung Y. J., Syed Ahmad S. A. M., Chong S. A. Resilience and stress in frontline social workers. *Asian Social Work and Policy Review*, 2021. Vol. 15 (3). P. 234–243. https://doi.org/10.1111/aswp.12237
18. Slozanska H. Burnout among Ukraine's social workers during the COVID-19 pandemic. *Journal of Metabolism and Diabetes Research*. 2025. Vol. 2 (2). P. 1–9. https://doi.org/10.61440/JMDR.2025.v2.11
19. Stanley S., Buvaneswari G. M., Arumugam M. Resilience as a moderator of stress and burnout. *International Social Work*. 2021. Vol. 64 (1). P. 40–58. https://doi.org/10.1177/0020872818804298
20. Zychlinski E., Itzick M., Kagan M. Personal and environmental factors associated with resilience. *International Social Work*. 2023. Vol. 66 (6). P. 1831–1844. https://doi.org/10.1177/00208728221087043


**References:**


1. Dubchak, H. M. (2017). Formuvannia profesiinoi stresostiikosti maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Formation of professional stress resilience of

future specialists in socionomic professions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Psykholohichni nauky*, 3 (1), 173–179.

2. Stoliaryk, O., & Semigina, T. (2025). Stiikist profesiinoi identychnosti sotsialnykh pratsivnykiv: mizhnarodni uroky ta ukrainski vyklyky [Resilience of professional identity of social workers: International lessons and Ukrainian challenges]. *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Sotsialna robota*, 1 (11), 68–76. https://doi.org/10.17721/2616-7786.2025/11-1/8

3. Tsopa, V. A., Cheberiachko, S. I., Khozhylo, I. I., Deriuhin, O. V., & Bilko, T. O. (2025). *Sotsialna tryvozhnist pratsivnykiv v orhanizatsii: aspekty upravlinnia ta profilaktyky* [Social anxiety of employees in organizations: Aspects of management and prevention]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2, 31–40. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-5

4. Beddoe, L., Davys, A. M., & Adamson, C. (2014). 'Never trust anybody who says "I don't need supervision"': practitioners' beliefs about social worker resilience. *Practice*, *26* (2), 113-130. https://doi.org/10.1080/09503153.2014.896888

5. Carson, E., King, S., & Papatraianou, L. H. (2011). Resilience among social workers: The role of informal learning in the workplace. *Practice*, *23* (5), 267-278. https://doi.org/10.1080/09503153.2011.581361

6. Cleveland, M., Warhurst, A., & Legood, A. (2019). Experiencing resilience through the eyes of early career social workers. *The British Journal of Social Work*, *49* (6), 1434–1451. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq088

7. Crowder, R., & Sears, A. (2017). Building resilience in social workers: An exploratory study on the impacts of a mindfulness-based intervention. *Australian Social Work*, *70* (1), 17–29. https://doi.org/10.1080/0312407X.2016.1203965

8. Grant, L., & Kinman, G. (2014). Emotional resilience in the helping professions and how it can be enhanced. *Health and social care education*, *3* (1), 23–34. https://doi.org/10.11120/hsce.2014.00040

9. Kapoulitsas, M., & Corcoran, T. (2015). Compassion fatigue and resilience: A qualitative analysis of social work practice. *Qualitative Social Work*, *14* (1), 86–101. https://doi.org/10.1177/1473325014528526

10. Kinman, G., & Grant, L. (2010). Exploring stress resilience in trainee social workers: The role of emotional and social competencies. *The British Journal of Social Work*, *41* (2), 261–275. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq088

11. McFadden, P., Mallett, J., Campbell, A., & Taylor, B. (2019). Explaining self-reported resilience in child-protection social work. *The British Journal of Social Work*, *49* (1), 198–216. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy056

12. Ostadhashemi, L., Arshi, M., Khalvati, M., Eghlima, M., & Khankeh, H. R. (2019). Social Workers' Resilience: Preventing Burnout and Compassion Fatigue in Pediatric Oncology. *International Journal of Cancer Management*, *12* (7). e61376. https://doi.org/10.5812/ijcm.61376

13. Ratzon, A., Farhi, M., Ratzon, N., & Adini, B. (2022). Resilience at work, burnout, secondary trauma, and compassion satisfaction of social workers amidst the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19* (9), 5500. https://doi.org/10.3390/ijerph19095500

14. Rose, S. (2025). A holistic framework of resilience for social workers. *The British Journal of Social Work*, bcaf246. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaf246

15. Rose, S., & Palattiyil, G. (2020). Surviving or thriving? Enhancing the emotional resilience of social workers in their organisational settings. *Journal of Social Work*, *20* (1), 23–42. https://doi.org/10.1177/1468017318793614

16. Semigina, T., ed. (2026). *Social Work in Ukraine: Changing the Professional Landscape*. Teadmus. https://teadmus.org/main-publications/sm-102

17. Seng, B. K., Subramaniam, M., Chung, Y. J., Syed Ahmad, S. A. M., & Chong, S. A. (2021). Resilience and stress in frontline social workers during the COVID-19 pandemic in Singapore. *Asian Social Work and Policy Review*, *15* (3), 234–243. https://doi.org/10.1111/aswp.12237

18. Slozanska, H. (2025). Burnout among Ukraine's social workers during the COVID-19 pandemic: Insights from a cross-sectional study. *Journal of Metabolism and Diabetes Research*, *2* (2), 1–9. https://doi.org/10.61440/JMDR.2025.v2.11

19. Stanley, S., Buvaneswari, G. M., & Arumugam, M. (2021). Resilience as a moderator of stress and burnout: A study of women social workers in India. *International Social Work*, *64* (1), 40–58. https://doi.org/10.1177/0020872818804298

20. Zychlinski, E., Itzick, M., & Kagan, M. (2023). Personal and environmental factors associated with self-reported resilience among social workers. *International Social Work*, *66* (6), 1831–1844. https://doi.org/10.1177/00208728221087043

Т. В. Семигіна, О. Ю. Столярик
**Оригінальні дослідження**
Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 377.3.093.5:364]:303.425**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-30

***О. С. Сорокіна***
*Запорізький національний університет,*
*м. Запоріжжя, Україна*
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-0058-1848 – Сорокіна О. С.
sorokina.soc@gmail.com

## ПАРТНЕРСТВО ВИПУСКНИКІВ ТА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглянуто проблему взаємодії випускників закладу фахової передвищої освіти з освітнім закладом як чинник удосконалення професійних компетентностей майбутніх фахівців. Обґрунтовується актуальність дослідження, яка зумовлена необхідністю розвитку практико орієнтованого навчання та потребами ринку праці. Проаналізовано нормативно-правову основу партнерства. Розглянуто наукові підходи до проблеми взаємодії закладів освіти зі стейкхолдерами, представлені у працях українських дослідників, які обґрунтовують важливість залучення випускників до формування сучасної моделі підготовки фахівців. Мета дослідження полягає у виділенні особливостей взаємодії випускників освітньо-професійної програми «Соціальна робота» зі закладом освіти як зовнішніх стейкхолдерів, визначення їх ролі у вдосконаленні змісту освітньо-професійної програми та формуванні професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників. За результатами дослідження з'ясовано, що партнерство між випускниками та навчальним закладом є важливим інструментом удосконалення освітнього процесу та запропоновані механізми його розвитку, зокрема подальший розвиток системної комунікації з випускниками; розвиток системи наставництва для студентів; залучення випускників до процесів забезпечення якості освітньо-професійної програми шляхом проведення опитування випускників, організації фокус-групових досліджень, залучення до організації та проведення практики, науково-практичних конференцій, круглих столів, кар'єрних заходів; запрошення практиків до освітнього процесу; посилення інформаційної та кар'єрної підтримки студентів і випускників; створення мережі випускників освітньої програми, що дозволить підтримувати професійні контакти.

**Ключові слова:** соціальна робота, партнерство, компетентність, опитування, системна взаємодія, студенти коледжу, стейкхолдер.

***O. S. Sorokina***
*Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine*

## PARTNERSHIP BETWEEN GRADUATES AND EDUCATIONAL INSTITUTION AS A TOOL FOR IMPROVING THE COMPETENCES OF FUTURE SOCIAL WORKERS

This article examines the issue of interaction between graduates of vocational pre-higher education institutions and their educational institutions as a factor in enhancing the professional competencies of future specialists. The relevance of the study is justified by the need to develop practice-oriented education and the demands of the labor market. The regulatory and legal framework for such partnerships is analyzed. Scientific approaches to the issue of interaction between educational institutions and stakeholders, as presented in the works of Ukrainian researchers, are examined; these approaches justify the importance of involving graduates in the development of a modern model of professional training oriented toward the needs of society and the labor market. The aim of the study is to identify the characteristics of the interaction

between graduates of the “Social Work” vocational program of the Economic and Law Vocational College of Zaporizhzhia National University with the educational institution as external stakeholders, and to define their role in improving the content of the vocational program and in shaping the professional competencies of future social workers. The study’s findings reveal that the partnership between graduates and the educational institution is a vital tool for improving the educational process, and mechanisms for its development are proposed, including the further development of systematic communication with graduates; the development of a mentoring system for students; involving graduates in the quality assurance processes of the educational and professional program by conducting graduate surveys, organizing focus group studies, and engaging them in the organization and conduct of internships, scientific and practical conferences, roundtables, and career events; inviting practitioners to participate in the educational process; strengthening informational and career support for students and graduates; creating a network of graduates of the educational program to facilitate professional networking.

**Key words:** social work, partnership, competence, surveys, systemic interaction, college students, stakeholder.

**Постановка проблеми.** Вдосконалення системи освіти в Україні орієнтовано на розбудову системи взаємодії між освітнім закладом, внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами, до яких відносяться випускники. Даний процес регулюється низкою нормативно-правових актів України, які визначають критерії якості надання освітніх послуг, змісту освітніх програм та взаємодії закладів освіти з представниками професійного середовища. Так, у Законі України «Про освіту» закріплено принципи державно-громадського управління освітою, академічної автономії закладів освіти та їх взаємодії із суспільством і ринком праці [4].

Закон України «Про фахову передвищу освіту» визначає, що заклади фахової передвищої освіти мають здійснювати підготовку, враховуючи тенденції на ринку праці та потреби роботодавців. Він передбачає можливість залучення роботодавців, представників професійних організацій і випускників до формування та перегляду освітньо-професійних програм, організації практичної підготовки здобувачів освіти, а також до оцінювання результатів навчання, законодавчо закріплюючи необхідність партнерської взаємодії між закладами освіти та зовнішніми стейкхолдерами [5].

Залучення стейкхолдерів розглянуто у Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015), які застосовуються в Україні як орієнтир розвитку якості освіти. Відповідно до них, під час розроблення та перегляду освітніх програм заклади освіти повинні враховувати думку студентів, випускників, роботодавців та інших зацікавлених сторін [8].

Окремі аспекти участі стейкхолдерів у формуванні та реалізації освітніх програм визначені у Положенні про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженому Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), де підкреслюється, що освітні програми мають розроблятися та переглядатися за участю зацікавлених сторін, зокрема роботодавців і випускників, а також передбачати механізми отримання зворотного зв’язку [7].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У своїй публікації «Стейкхолдерство як основа управління університетом в умовах євроінтеграції» Н. Васиньова акцентує увагу на тому, що комунікація між закладами вищої освіти та всіма зацікавленими суб’єктами є важливою складовою у гарантуванні високої якості навчального процесу. Авторка підкреслює, що успішність роботи визначається співпрацею із різноманітними групами стейкхолдерів. До числа найважливіших належать студенти, випускники, роботодавці, державні органи управління, місцеві громади та неурядові організації. Співпраця допомагає виробити у здобувачів освіти конкурентні навички та скерувати навчальні плани відповідно до поточних вимог працевлаштування. До напрямів цієї взаємодії вона відносить залучення фахівців із виробничого сектору до проведення лекцій, участь у розробленні навчальних матеріалів для окремих освітніх модулів, організацію спільних наукових та освітніх подій, проведення практичних сесій та конференцій, а також створення системи контролю за якістю підготовки тих, хто закінчив навчання [3, с. 3–7]. Використовуючи потенціал стейкхолдерського підходу в діяльності ВНЗ, вдається узгодити інтереси всіх учасників освітньої діяльності, підвищити конкурентоспроможність та сформувати сучасну модель підготовки фахівців, яка відповідає потребам суспільства та кадрового попиту.

В іншій публікації «Взаємодія закладу вищої освіти із стейкхолдерами: досвід та напрями розвитку» Н. Васиньова досліджує роль співпраці університетів із зацікавленими сторонами. До форм взаємодії вона відносить участь

представників професійного середовища у розробленні навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів, проведенні практичних занять, спільній організації освітніх і наукових заходів, а також участь у процесах оцінювання якості підготовки випускників. Як перспективні напрями розвитку взаємодії університетів зі стейкхолдерами обґрунтовано створення бази даних партнерів, налагодження системи моніторингу професійної діяльності випускників, розроблення механізмів співпраці з роботодавцями та залучення фахівців-практиків до освітнього процесу, що сприятиме підвищенню практичної спрямованості навчання та формуванню компетентностей здобувачів освіти [2, с. 254].

Н. Шевченко та М. Хитько у статті «Значення стейкхолдерів у механізмі забезпечення якості вищої освіти» обґрунтовують необхідність враховувати потреби стейкхолдерів у діяльності освітніх закладів. Зокрема, зовнішні стейкхолдери (роботодавці, випускники, представники влади, громадські структури) здатні впливати на функціонування навчального закладу. Авторки пропонують застосовувати інструмент «карти стейкхолдерів», який дає змогу ідентифікувати головні групи зацікавлених сторін, з'ясувати їхні потреби та визначити рівень їх впливу на вдосконалення освітніх планів. Це, у свою чергу, сприяє посиленню практичної складової навчання та гарантує, що підготовка фахівців відповідатиме актуальним вимогам ринку праці [9, с. 61–64].

У статті О. Бірюкової та В. Строгого «Взаємодія закладів вищої освіти зі стейкхолдерами як соціальне партнерство» розглядаються теоретико-методологічні аспекти партнерства освітніх закладів та стейкхолдерів. Автори визначають поняття «стейкхолдер» як сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів, які мають інтерес до діяльності закладу освіти або можуть впливати на її результати. До таких суб'єктів вони відносять студентів, викладачів, випускників, роботодавців, державні інституції, громадські організації та інші соціальні групи. На їх думку, ефективна взаємодія закладів освіти передбачає ідентифікацію стейкхолдерів, визначення їхніх інтересів, планування взаємодії та моніторинг результатів співпраці. Алгоритм залучення стейкхолдерів до взаємодії із закладами освіти включає етапи побудови, підтримки та подальшого розвитку партнерських відносин, сприяє узгодженню інтересів усіх учасників освітнього процесу, удосконаленню змісту освітніх програм і підвищенню їхньої відповідності потребам ринку праці [1, с. 96–97].

Г. Запша та В. Седова наголошують на необхідності застосування концепції стейкхолдерів як важливої складової сучасної ту системі освіти, оскільки ефективна взаємодія між закладами освіти та зацікавленими сторонами сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців і підвищенню якості освітніх програм. Результатом налагодженої взаємодії зі стейкхолдерами є удосконалення освітніх програм, розвиток практико орієнтованого навчання та формування компетентностей здобувачів освіти, затребуваних роботодавцями. Саме такий підхід, на їхню думку, сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців і забезпечує конкурентоспроможність випускників у професійній діяльності [6, с. 57–58].

**Метою статті** є дослідження особливостей взаємодії випускників освітньо-професійної програми «Соціальна робота» Економіко-правничого фахового коледжу Запорізького національного університету як зовнішніх стейкхолдерів з навчальним закладом, виявлення їх ролі у вдосконаленні змісту освітньо-професійної програми та формування переліку перспективних напрямів взаємодії.

**Методи дослідження.** Дослідження було проведене протягом 2025 року методом опитування випускників освітньо-професійної програми «Соціальна робота» Економіко-правничого фахового коледжу Запорізького національного університету (n=35). Випускникам були поставлені запитання щодо їх задоволеності навчанням, працевлаштуванням, роботою за спеціальністю та пропозиціями щодо вдосконалення освітньо-професійної програми. За статевою структурою серед опитаних переважають жінки, частка яких становить 60 %, тоді як чоловіки складають 40 %. Віковий розподілу включає: групу 21–30 років – 70 %, 31–40 років – 30 %. 65 % опитаних працює у соціальній сфері, 25 % – залучені до сфери державного управління та роботи в органах місцевого самоврядування, і 10 % – у бізнес-секторі. Щодо професійного досвіду, то 50 % опитаних мають стаж роботи від 1 до 5 років, 30 % – від 6 до 10 років, тоді як 20 % респондентів мають професійний досвід понад 10 років. Такий розподіл свідчить про різний рівень професійної інтеграції випускників у ринок праці.

**Виклад основного матеріалу.** Щодо блоку запитань стосовно задоволеності навчанням та його результатами, то 92 % надали позитивну оцінку навчанню на освітній програмі (пункти відповідей «так» і «скоріше так»). На момент дослідження були працевлаштованими 80 % опитаних випускників, за отриманою спеціальністю працюють/працювали 94 % (пункти відповідей «так» та «частково»). З них 85 % зазначили, що

не мали проблем з працевлаштуванням (пункти відповідей «ні» та «скоріше ні»). 75 % зазначили, що Економіко-правничий фаховий коледж Запорізького національного університету надавав їм інформаційну та консультативну підтримку з питань працевлаштування.

Також більшість опитаних зазначили, що в різних формах продовжують співпрацю з коледжем та окремими викладачами після закінчення навчання і залучаються до процесу покращення якості освітньої програми (у форматі участі в опитуваннях, наданні пропозицій, спілкуванні з гарантом освітньої програми). Це дозволяє зробити висновок про сформованість сталих зв'язків з навчальним закладом та прагнення до вдосконалення підготовки майбутніх фахівців, які наразі є студентами коледжу.

Серед компетентностей (знання, вміння, навички) як важливі були виділені здатність використовувати знання в практичних ситуаціях; знання етичного кодексу; знання законодавства у соціальній сфері; аналітичне мислення; критичне мислення; вміння працювати з різними категоріями осіб; здатність до пошуку та підбору необхідної інформації; вміння розв'язувати конфлікти; навички планування діяльності; емпатія. Серед переваг освітньої програми випускниками були зазначені універсальність, ґрунтовна підготовка, гнучкість, вміння працювати у команді, практична підготовка, орієнтація на практику, фундаментальні знання. Також випускники зазначили дисципліни, які викладались на освітній програмі, і були, на їхню думку, найбільш корисними для фахової підготовки: «Теорія соціальної роботи», «Соціальні технології», «Соціальна психологія», «Соціальна робота з різними групами», «Етика та деонологія», «Право», «Вступ до спеціальності», «Практика». Аналіз відповідей свідчить про те, у комплексі професійних компетентностей, які є затребуваними. На думку випускників, ключове значення мають практико орієнтовані вміння та навички, етичні та правові компетентності, а подальший розвиток освітньої програми має бути спрямований на збереження практико орієнтованого характеру підготовки, удосконалення змісту навчальних дисциплін та посилення взаємодії з професійним середовищем.

Аналіз відповідей респондентів свідчить про загалом позитивну оцінку практичної складової освітнього процесу. Зокрема, 83 % опитаних зазначили, що компетентності, сформовані під час проходження практики, дозволили їм легко знайти роботу за спеціальністю. Також результати дослідження демонструють високий рівень узгодженості теоретичної та практичної підготовки: 95 % респондентів зазначили, що не відчували суттєвого розриву між теоретичними знаннями, отриманими під час навчання, та їх практичним застосуванням у професійній діяльності, лише незначна частка випускників вказала на наявність певних труднощів у поєднанні теоретичних знань із практичними завданнями. Учасники дослідження відмічають, що саме під час практики вони отримали можливість застосовувати теоретичні знання у реальних професійних ситуаціях, працювати з різними категоріями клієнтів соціальних служб та сформувати необхідні професійні навички. Крім того, практика сприяла розвитку комунікативних умінь, здатності до аналізу соціальних ситуацій, а також формуванню навичок прийняття професійних рішень.

Відповіді випускників свідчать про високий рівень збереження професійних та комунікаційних зв'язків між випускниками та освітньою установою: більш, ніж 90 % опитаних випускників зазначили, що продовжують співпрацювати з закладом освіти. Взаємодія здійснюється у різних формах – через професійні консультації, участь у заходах закладу освіти, надання рекомендацій щодо удосконалення освітньої програми або участь у спільних професійних ініціативах. Респонденти брали участь у процесі покращення якості освітньої програми, зокрема шляхом участі в опитуваннях, обговореннях або наданні пропозицій щодо удосконалення змісту навчання, що свідчить про сформовану систему зворотного зв'язку між закладом освіти та випускниками.

Стосовно результатів оцінки випускниками того, наскільки їх пропозиції щодо вдосконалення освітньої програми були враховані закладом освіти, то респонденти зазначили, що їх пропозиції щодо покращення якості освітньої програми були враховані повністю, тоді як 18 % опитаних вказали, що їх пропозиції були враховані частково. Випускники демонструють потенціал для подальшого розвитку системи комунікації та розширення можливостей участі у формуванні змісту освітнього процесу, що сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи.

У визначенні основних напрямів подальшого вдосконалення освітнього процесу та підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, то випускники рекомендували активніше залучати їх до процесів забезпечення якості освіти, зокрема через регулярні опитування, консультації, професійні

зустрічі та обговорення змісту освітньої програми. Така практика дозволяє враховувати досвід випускників, які вже працюють у професійній сфері, та оперативно адаптувати зміст навчання до актуальних потреб ринку праці. Важливим напрямом удосконалення освітньо-професійної програми визначено залучення випускників, які працюють за спеціальністю, до освітнього процесу. Це може здійснюватися через проведення гостьових лекцій, участь у практичних заняттях, наставництво під час проходження практики або участь у спільних професійних заходах. Така взаємодія сприятиме посиленню практико орієнтованості освітньо-професійної програми та формуванню у студентів актуальних професійних компетентностей. Згадана необхідність врахування пропозицій випускників під час оновлення та перегляду змісту освітньої програми, зокрема щодо переліку навчальних дисциплін, змісту практичної підготовки та визначення пріоритетних професійних компетентностей, що дозволить забезпечити більш тісний зв'язок між теоретичною підготовкою та практичними потребами професійної діяльності, а також сприятиме подальшому зменшенню розриву між теорією та практикою у процесі навчання. Значну роль відіграє посилення інформування здобувачів освіти про можливості підтримки з боку закладу освіти, зокрема щодо консультативної, інформаційної та кар'єрної допомоги у питаннях працевлаштування, що сприятиме більш ефективній професійній адаптації випускників та підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отримані нами результати дослідження дозволяють сформувати рекомендації щодо збільшення продуктивності співпраці між випускниками освітньо-професійної програми «Соціальна робота» та Економіко-правничим фаховим коледжем Запорізького національного університету, серед яких: 1) подальший розвиток системної комунікації з випускниками, створення постійних каналів взаємодії (онлайн-спільноти, професійні платформи, регулярні зустрічі), що сприятиме підтриманню професійних зв'язків і забезпеченню ефективного зворотного зв'язку щодо якості підготовки фахівців; 2) розвиток системи наставництва для студентів, у межах яких випускники допомагатимуть студентам орієнтуватися у професійній діяльності, знайомитимуть їх із особливостями роботи у соціальних установах та сприятимуть формуванню професійних компетентностей; 3) залучення випускників до процесів забезпечення якості освітньо-професійної програми шляхом проведення опитування випускників, організації фокус-групових досліджень, консультацій тощо; 4) запрошення випускників-практиків до освітнього процесу, які працюють у соціальній сфері, до проведення гостьових лекцій, майстер-класів, тренінгів і практичних занять; 5) залучення випускників до організації та проведення практики, розширення співпраці з установами, у яких працюють випускники; 6) запрошення до науково-практичних конференцій, круглих столів, кар'єрних заходів і професійних дискусій, що сприятиме обміну досвідом між студентами, викладачами та практиками соціальної сфери; 7) посилення інформаційної та кар'єрної підтримки студентів і випускників, розвиток системи консультування з питань працевлаштування, професійного розвитку та кар'єрного зростання; 8) створення мережі випускників освітньої програми, що дозволить підтримувати професійні контакти, сприяти обміну досвідом і залучати випускників до розвитку освітньої програми.

**Список літератури:**


1. Бірюкова Л. П. Взаємодія закладів вищої освіти зі стейкхолдерами як соціальне партнерство. *Академічні студії. Педагогіка та психологія*. 2023. № 1. С. 93–99. DOI https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.4.14
2. Васиньова Н. Взаємодія закладу вищої освіти із стейкхолдерами: досвід та напрями розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 59, № 1. С. 251–257. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-39
3. Васиньова Н. С. Стейкхолдерство як основа управління університетом в умовах євроінтеграції. *Освіта та педагогічна наука.* 2023. № 2 (183). С. 3–12. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-3-12.
4. Закон Україні «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
5. Закон Україні «Про фахову передвищу освіту». URL: https://ips.ligazakon.net/document/T192745
6. Запша Г. М., Седов В. А. Стейкхолдери та їх взаємодія із закладами вищої освіти при підготовці кадрів вищої кваліфікації для аграрного сектора економіки. *Науковий вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2024. № 1. С. 53–59. DOI: https://doi.org/10.32782/bsnau.2024.1.9
7. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text
8. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти

(ESG). URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf

9. Шевченко Н. О., Хитько М. М. Роль стейкхолдерів у системі забезпечення якості вищої освіти. 2019. С. 60-66. URL: https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/d4a14ec2-c544-4d70-aafe-38d1d4e240c1/content

**References:**

1. Biriukova, L. P. (2023). Vzaiemodiia zakladiv vyshchoi osvity zi steikkholderamy yak sotsialne partnerstvo [Interaction of Higher Education Institutions with Stakeholders as Social Partnership]. *Academic Studies. Pedagogy and Psychology*. 1, 93–99. DOI: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.4.14 [in Ukrainian].

2. Vasynova, N. (2023). Vzaiemodiia zakladu vyshchoi osvity iz steikkholderamy: dosvid ta napriamy rozvytku [Interaction of Higher Education Institutions with Stakeholders: Experience and Development Directions]. *Current issues of the humanities*. Vol. 59, 1, 251–257. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-39 [in Ukrainian].

3. Vasynova, N. S. (2023). Steikkholderstvo yak osnova upravlinnia universytetom v umovakh yevrointehratsii [Stakeholders as a Basis for University Management in the Conditions of European Integration]. *Education and pedagogical science*. 2 (183), 3–12. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2 (183)-3-12 [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" (Law of Ukraine "On Education"). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy "Pro fakhovu peredvyshchu osvitu" [Law of Ukraine "On Professional Pre-Higher Education"]. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/T192745 [in Ukrainian].

6. Zapsha, H. M., Sedov, V. A. (2024) Steikkholdery ta yikh vzaiemodiia iz zakladamy vyshchoi osvity pry pidhotovtsi kadriv vyshchoi kvalifikatsii dlia ahrarnoho sektora ekonomiky [Stakeholders and Their Interaction with Higher Education Institutions in Training Highly Qualified Personnel for the Agricultural Sector]. *Scientific Bulletin of the Sumy National Agrarian University. Series: Economics and Management*. 1, 53–59. DOI: https://doi.org/10.32782/bsnau.2024.1.9 [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro akredytatsiiu osvitnikh prohram, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity [On Approval of the Regulation on Accreditation of Educational Programmes for Higher Education Applicants]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text [in Ukrainian].

8. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG) [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area]. Retrieved from: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf [in Ukrainian].

9. Shevchenko, N. O., Khytko, M. M. (2019). Rol steikkholderiv u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [The Role of Stakeholders in the Higher Education Quality Assurance System]. 60–66. Retrieved from: https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/d4a14ec2-c544-4d70-aafe-38d1d4e240c1/content [in Ukrainian].

О. С. Сорокіна

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 04.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364:331.5(477)**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-31

***В. А. Танцюра***
*Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-0161-1734 – Танцюра В. А.
Tantsiura@ukr.net

## ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ НАПРЯМИ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз організаційної структури та функціональних напрямів діяльності центрів соціальних служб України як ключових інституцій у системі соціального захисту населення. В умовах сучасних соціальних трансформацій, спричинених військовими діями, внутрішнім переміщенням населення, зростанням рівня соціальної вразливості окремих груп та поширенням кризових ситуацій у сім'ях, діяльність центрів соціальних служб набуває особливого значення. Вони відіграють ключову роль у виконанні державної соціальної політики на місцевому рівні, сприяючи доступності соціальних послуг для дітей, людей з інвалідністю, осіб похилого віку та сімей, які опинилися в складних життєвих умовах.

Мета дослідження полягає у науковому аналізі багаторівневої організаційної структури центрів соціальних служб, визначенні їхніх функціональних напрямів та окресленні ролі у забезпеченні соціального захисту населення. У роботі розглянуто три рівні функціонування: національний, регіональний та місцевий.

У статті детально охарактеризовано внутрішню структуру центрів соціальних служб, яка включає адміністративний відділ, відділи соціальної роботи з сім'ями та дітьми, молоддю, осіб з інвалідністю та літніх людей, відділ профілактики домашнього насильства, відділ соціальних програм і проєктів, а також інформаційно-консультаційний сектор. Кожен із цих структурних елементів виконує специфічні функції, спрямовані на забезпечення комплексної підтримки громадян та підвищення ефективності соціальної політики.

Результати дослідження дозволяють окреслити перспективи удосконалення діяльності центрів соціальних служб, зокрема через посилення координації між рівнями управління, впровадження сучасних технологій у сфері соціальної роботи, розширення спектру послуг та активізацію співпраці з неурядовими організаціями та міжнародними партнерами. Таким чином, центри соціальних служб України виступають не лише інституціями соціальної підтримки, але й важливими агентами соціальних змін, що забезпечують інтеграцію вразливих груп у суспільство та сприяють формуванню інклюзивної соціальної політики.

**Ключові слова:** центри соціальних служб, соціальна робота, структура роботи, напрямки роботи, соціальна політика, вразливі групи.

***V. A. Tantsiura***
*Mykhailo Drahomanov State University of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

## ORGANIZATIONAL STRUCTURE AND FUNCTIONAL DIRECTIONS OF SOCIAL SERVICE CENTERS OF UKRAINE

The article provides a comprehensive analysis of the organizational structure and functional directions of social service centers in Ukraine as key institutions within the national system of social protection. In the context of contemporary social transformations caused by military actions, internal displacement of the population, the growing vulnerability of certain social groups, and the spread of crisis situations in

families, the activities of social service centers acquire particular importance. They serve as an essential instrument for implementing state social policy at the local level, ensuring accessibility of social services for children, persons with disabilities, the elderly, and families facing difficult life circumstances.

The purpose of the study is to conduct a scientific analysis of the multi-level organizational structure of social service centers, to define their functional directions, and to outline their role in ensuring social protection of the population. The paper examines three levels of functioning: national, regional, and local.

The article provides a detailed description of the internal structure of social service centers, which includes the administrative department, departments of social work with families and children, youth, persons with disabilities and the elderly, the department for prevention of domestic violence, the department of social programs and projects, as well as the information and consultation sector. Each of these structural elements performs specific functions aimed at providing comprehensive support to citizens and increasing the effectiveness of social policy.

The results of the study make it possible to outline prospects for improving the activities of social service centers, in particular through strengthening coordination between levels of governance, introducing modern technologies in the field of social work, expanding the range of services, and intensifying cooperation with non-governmental organizations and international partners. Thus, social service centers in Ukraine act not only as institutions of social support but also as important agents of social change, ensuring the integration of vulnerable groups into society and contributing to the development of inclusive social policy.

**Key words:** social service centers, social work, work structure, work directions, social policy, vulnerable groups.

**Актуальність проблеми.** Сучасні соціальні процеси в Україні характеризуються значними викликами: військові дії, внутрішнє переміщення населення, зростання рівня соціальної вразливості окремих груп, поширення кризових ситуацій у сім'ях. У цих умовах особливого значення набуває діяльність центрів соціальних служб, які виступають ключовим інструментом реалізації державної соціальної політики на місцевому рівні. Центри соціальних служб в Україні є ключовими інституціями у реалізації державної соціальної політики. Їхня робота спрямована на забезпечення соціального захисту, профілактику негативних явищ та підтримку інтеграції громадян у суспільство. Вони забезпечують доступність соціальних послуг для різних категорій населення, зокрема дітей, осіб з інвалідністю, літніх людей та сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження українських науковців (зокрема, О. Безпалько, І. Звєрєва) акцентують на важливості нормативно-правової бази, яка визначає стандарти та принципи надання соціальних послуг. У працях І. Пінчук, Т. Семигіної та інших дослідників розглядаються напрями роботи з сім'ями у кризових ситуаціях, дітьми-сиротами, внутрішньо переміщеними особами, ветеранами АТО/ООС та людьми з інвалідністю. Відзначається важливість інклюзивних практик та розвитку сімейних форм виховання [2, 7, 8].

У публікаціях, що базуються на досвіді країн ЄС (наприклад, дослідження Ради Європи та ЮНІСЕФ), підкреслюється значення інтеграції міжнародних стандартів у діяльність українських соціальних служб. Особливу увагу приділено розвитку волонтерства, наставництва та патронатних сімей як інноваційних форм соціальної підтримки.

Науковці акцентують на необхідності удосконалення організаційної структури, впровадження інноваційних практик та посилення співпраці з громадою. Водночас актуальними залишаються питання фінансової стабільності, кадрового розвитку та інтеграції міжнародних стандартів у національну систему соціальної роботи [5].

**Мета статті** полягає у науковому аналізі організаційної структури та функціональних напрямів діяльності центрів соціальних служб України, а також у визначенні їхньої ролі в системі соціального захисту населення.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Структура центрів соціальних служб (ЦСС) в Україні є багаторівневою мережею, що включає наступні рівні: національний, регіональний та місцевий.

Національний рівень представлений Міністерством соціальної політики та центральними органами виконавчої влади. На цьому рівні забезпечується формування державної соціальної політики; розробка законодавчих та нормативно-правових актів; визначення стандартів і критеріїв якості соціальних послуг; координація діяльності регіональних та місцевих органів. Прикладами програм є Закон «Про соціальні послуги» (2019), Національна стратегія деінституціалізації, а також програма «Бар'єрність – нуль», що забезпечує інклюзію осіб з інвалідністю тощо [6].

Регіональний рівень охоплює обласні державні адміністрації та їхні управління соціального захисту. Тут здійснюється реалізація державної політики на території області;

відбувається методичне забезпечення та контроль діяльності місцевих центрів; збір та аналіз статистичних даних щодо надання соціальних послуг; організація програм соціальної підтримки на регіональному рівні. До закладів на цьому рівні належать управління соціального захисту населення, відділи у справах сім'ї та дітей, відділи підтримки осіб з інвалідністю, відділи профілактики соціальних ризиків. Вони впроваджують обласні програми підтримки сімей у складних життєвих обставинах, створюють регіональні центри підтримки прийомних сімей та реалізують програми соціальної інтеграції ветеранів АТО/ООС тощо.

Місцевий (локальний) рівень включає міські, районні та селищні центри соціальних служб, які безпосередньо працюють із населенням. На цьому рівні здійснюється надання соціальних послуг конкретним отримувачам; соціальне консультування, психологічна та юридична допомога; робота з сім'ями у кризових ситуаціях; організація програм підтримки дітей, літніх людей, осіб з інвалідністю; профілактика домашнього насильства, залежностей, соціальної ізоляції; залучення громади до соціальних ініціатив, розвиток волонтерства тощо. Прикладами є патронатні сім'ї, програми «Простір дружній до дитини», ініціативи протидії домашньому насильству та волонтерські проєкти на рівні громади тощо.

Таким чином, національний рівень відповідає за стратегічне управління та законодавчу базу, регіональний рівень – за координацію та методичну підтримку, а місцевий рівень – за безпосереднє надання послуг громадянам (табл 1.) [1, 3, 4, 10].

Організаційна структура та функціональні напрями центрів соціальних служб України є важливим предметом дослідження у контексті сучасних соціальних трансформацій. Вивчення організаційної побудови та функціональних напрямів центрів соціальних служб дозволяє зрозуміти механізми їхньої роботи, визначити сильні сторони та окреслити напрями удосконалення.

У структурі центрів соціальних служб функціонують наступні відділи:

1. Адміністративний відділ, який виконує управлінські та організаційні функції: забезпечує фінансове планування, кадрову політику, ведення звітності та загальне керівництво діяльністю центру. Це ядро управління, яке координує роботу всіх інших відділів.

2. Відділ соціальної роботи з сім'ями та дітьми. Основна діяльність якого спрямована на підтримку сімей у складних життєвих обставинах, профілактику соціального сирітства та захист прав дітей. Відділ реалізує програми допомоги кризовим сім'ям, сприяє розвитку сімейних форм виховання.

3. Відділ соціальної роботи з молоддю зосереджується на профілактиці ризикованої поведінки серед молоді, підтримці молодіжних ініціатив та розвитку соціальної активності. Його діяльність має превентивний характер і спрямована на формування здорового способу життя.

4. Відділ підтримки осіб з інвалідністю та літніх людей забезпечує реабілітацію, соціальну

Таблиця 1

**Структура центрів соціальних служб України**

| Рівень | Основні відділи / структури | Функції | Приклади програм та проєктів |
|---|---|---|---|
| Національний | Міністерство соціальної політики України; департаменти (соціальних послуг, захисту прав дітей, інтеграції осіб з інвалідністю) | Формування державної політики, законодавство, стандарти, міжнародна співпраця | Закон «Про соціальні послуги» (2019); Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей (деінституціалізація); Програма «Бар'єрність – нуль» (інклюзія осіб з інвалідністю) |
| Регіональний | Обласні управління соціального захисту; відділи у справах сім'ї та дітей, відділи підтримки осіб з інвалідністю | Методичне керівництво, моніторинг, координація програм на рівні області | Обласні програми підтримки сімей у складних життєвих обставинах; регіональні центри підтримки прийомних сімей; програми соціальної інтеграції ветеранів АТО/ООС |
| Місцевий (локальний) | Міські, районні та селищні центри соціальних служб; відділи: сімей та дітей, молоді, осіб з інвалідністю, профілактики насильства, соціальних програм | Безпосереднє надання послуг громадянам, консультування, профілактика, робота з громадами | Патронатні сім'ї; «Простір дружній до дитини» (центри підтримки дітей та молоді); програми протидії домашньому насильству; волонтерські ініціативи на рівні громади |

адаптацію та організацію догляду за людьми з інвалідністю та особами похилого віку. Його функції включають сприяння інклюзії та підвищення якості життя цих категорій населення.

5. Відділ профілактики домашнього насильства виконує завдання з реагування на випадки насильства, надає кризові інтервенції, психологічну та юридичну допомогу постраждалим. Це ключовий структурний елемент у системі захисту прав людини.

6. Відділ соціальних програм і проєктів займається реалізацією соціальних програм, моніторингом їх ефективності та співпрацею з неурядовими організаціями та міжнародними партнерами. Його діяльність спрямована на розширення спектру послуг та залучення додаткових ресурсів.

7. Інформаційно-консультаційний сектор забезпечує первинне консультування громадян, реєстрацію звернень та просвітницьку діяльність. Це перший контактний пункт для клієнтів, який сприяє доступності соціальних послуг [4, 9, 10].

До системи центрів соціальних служб Києва входять Київський міський центр соціальних служб (КМЦСС) та районні центри (РЦСС), які забезпечують соціальну підтримку мешканцям столиці. Ці установи надають широкий спектр допомоги починаючи від соціальної та психологічної підтримки до інформаційних послуг для різних категорій населення: сім'ї, діти та молодь у СЖО; учасники АТО/ООС та їхні родини; ВПО; жертви домашнього насильства чи торгівлі людьми; особи із залежностями; хворі на ВІЛ/СНІД та ін.

Київський міський центр соціальних служб є спеціалізованою установою, що відповідає за методичне забезпечення соціальної роботи, організацію навчання та координацію надання послуг у місті. Він підпорядковується Службі у справах дітей та сім'ї виконавчого органу Київської міської ради.

Серед основних напрямів діяльності КМЦСС можна виокремити методичну підтримку у сфері соціальної роботи та надання послуг; організацію навчальних програм для фахівців; проведення інформаційних кампаній щодо сімейних цінностей, профілактики соціального сирітства та запобігання насильству; підготовка спеціалістів районних адміністрацій, які управляють системою соціальних послуг; надання інформаційних та консультативних послуг.

Районні центри соціальних служб у Києві реалізують комплексну підтримку відповідно до державних стандартів та методичних рекомендацій, орієнтуючись на потреби осіб, які перебувають у складних життєвих ситуаціях та потребують допомоги.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** У ході дослідження було встановлено, що центри соціальних служб України є ключовими інституціями у системі соціального захисту населення, які забезпечують реалізацію державної соціальної політики на різних рівнях управління – національному, регіональному та місцевому. Їхня багаторівнева структура дозволяє поєднувати стратегічне планування та законодавче забезпечення з практичною роботою безпосередньо з громадянами. Внутрішня організація центрів, що включає адміністративні, профільні та консультативні відділи, забезпечує комплексність та ефективність соціальної підтримки.

Центри соціальних служб виконують важливі функції: надання соціальних послуг, профілактика негативних явищ, підтримка сімей у кризових ситуаціях, сприяння інклюзії осіб з інвалідністю, розвиток волонтерства та громадських ініціатив. Вони виступають не лише інституціями допомоги, але й агентами соціальних змін, спрямованих на інтеграцію вразливих груп у суспільство та формування інклюзивної соціальної політики.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на вивчення інноваційних практик соціальної роботи, зокрема застосування цифрових технологій, онлайн-консультування та електронних сервісів для громадян.

**Список літератури:**

1. Горбатюк С. Є. Державне регулювання соціальної роботи в Україні : дис. … канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2009. 236 с

2. Гусак Н., Кабаченко Н. Управління діяльністю соціальних служб. Навчальний посібник. К. : К. І.С., 2013. 178 с.

3. Деякі питання діяльності центрів надання соціальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2020 р. № 177. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 2.03.2026).

4. Загальне положення про центр соціальних служб длясім'ї, дітей та молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 № 1126. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/8192840 (дата звернення: 18.03.2026).

5. Николаєва В. І. Організаційне забезпечення системи соціальної роботи в Україні: сучасні реалії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління.* Том 30 (69) № 3 2019 С. 131–137. DOI https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/23 (дата звернення: 11.03.2026).

6. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 20.03.2026).

7. Семигіна Т. Класифікація та стандартизація соціальних посліг: міжнародний та український досвід : аналітичні матеріали. Київ : ПРООН, 2024. 274 с.

8. СемигінаТ. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: https://mgmedkoledg.kl.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/Suchasna-sotsialna-robota.pdf (дата звернення: 20.04.2026)

9. Соціальні заклади України : інформаційний довідник / упор. Н. В. Сухицька, К. В. Данилюк, О. М. Мариніч. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 187 с. URL: https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6eebe807-0cda-4842-9b4b-15ac1658faeb/content (дата звернення: 5.03.2026).

10. Типове положення про центри надання соціальних послуг. Постанова Кабінету міністрів України від 3 березня 2020 року № 177. URL: https://www.slideshare.net/slideshow/ss-230069664/230069664 (дата звернення: 21.04.2026).

**References:**

1. Horbatiuk, S.Ye. (2009). Derzhavne rehuliuvannia sotsialnoi roboty v Ukraini: dys. … kand. nauk z derzh. upr.: spets. 25.00.02 / Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv. 236 s. [in Ukrainian].

2. Husak, N., Kabachenko, N. (2013). Upravlinnia diialnistiu sotsialnykh sluzhb. Navchalnyi posibnyk. K. : K. I.S. 178 s. [in Ukrainian].

3. Deiaki pytannia diialnosti tsentriv nadannia sotsialnykh posluh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03 bereznia 2020 r. №177. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/177-2020-%D0%BF#Text (data zvernennia: 2.03.2026) [in Ukrainian].

4. Zahalne polozhennia pro tsentr sotsialnykh sluzhb dlia sim'i, ditei ta molodi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 serpnia 2004 № 1126. https://www.kmu.gov.ua/npas/8192840 (data zvernennia: 18.03.2026) [in Ukrainian].

5. Nykolaieva, V. I. (2019). Orhanizatsiine zabezpechennia systemy sotsialnoi roboty v Ukrain: suchasni realii. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Derzhavne upravlinnia.* Tom 30 (69) № 3. S. 131–137. https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/23 (data zvernennia: 11.03.2026 [in Ukrainian].

6. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17 sichnia 2019 roku № № 2671-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (data zvernennia: 20.03.2026) [in Ukrainian].

7. Semyhina, T.(2024). Klasyfikatsiia ta standartyzatsiia sotsialnykh poslih: mizhnarodnyi ta ukrainskyi dosvid: analitychni materialy. Kyiv : PROON. 274 s. [in Ukrainian].

8. Semyhina, T. (2020) Suchasna sotsialna robota. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. 275 s. https://mgmedkoledg.kl.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/Suchasna-sotsialna-robota.pdf (data zvernennia: 20.04.2026) [in Ukrainian].

9. Sukhytska, N. V., Danyliuk, K. V., Marynich, O. M. (2023). Sotsialni zaklady Ukrainy : informatsiinyi dovidnyk / upor. Kyiv: Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova. 187s. https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6eebe807-0cda-4842-9b4b-15ac1658faeb/content (data zvernennia: 5.03.2026) [in Ukrainian].

10. Typove polozhennia pro tsentry nadannia sotsialnykh posluh. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2020 roku № 177. https://www.slideshare.net/slideshow/ss-230069664/230069664 (data zvernennia: 21.04.2026) [in Ukrainian].

В. А. Танцюра

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 04.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 378.091.313:3+004**

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-32

***А. Я. Цюприк***
*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,*
*м. Львів, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2921-7778 – Цюприк А. Я.
tsarob@ukr.net

## ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ДО ІНТЕГРАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН З ЦИФРОВИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

У статті обґрунтовано методологічні та методичні засади підготовки викладача до інтеграції соціально-гуманітарних дисциплін із цифровими технологіями в умовах трансформації університетської освіти. Актуальність дослідження зумовлена суперечністю між високими вимогами до цифрової компетентності викладача та недостатньою розробленістю методичних засад підготовки викладачів-гуманітаріїв, дисципліни яких мають ціннісно-смислову, інтерпретативну та діалогічну природу. Метою статті є теоретичне обґрунтування структури та змісту методичної підготовки викладача до цифрової інтеграції без втрати гуманістичної сутності освіти. Методологічну основу дослідження становлять системно-діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний та герменевтичний підходи, поєднання яких формує методологічне ядро підготовки викладача-гуманітарія. Розкрито специфіку цифрової інтеграції в різних соціально-гуманітарних дисциплінах: у соціології (через цифрові інструменти збору й аналізу даних); філософії (через цифрові середовища діалогу та роботи з текстами); правознавстві (через використання правових баз і симуляцій професійної діяльності); культурології та мистецтвознавстві (через цифрові архіви, віртуальні музеї та інструменти Digital Humanities); політології та міжнародних відносинах (через формування медіаграмотності та навичок верифікації інформації). Запропоновано структуру методичної готовності викладача, що охоплює методологічний, предметно-цифровий, дидактико-проєктувальний і рефлексивно-оцінювальний компоненти. Практичну значущість дослідження становлять рекомендації щодо організації підвищення кваліфікації викладачів як міждисциплінарних майстерень, впровадження цифрового аудиту курсу, формування банків цифрових ресурсів і розвитку рефлексивних спільнот практики. Зроблено висновок, що ефективна підготовка викладача до цифрової інтеграції в соціально-гуманітарній освіті потребує поєднання технологічної компетентності з гуманістичними цінностями, діалогічністю та критичною рефлексією. Перспективою подальших досліджень є розробка дидактичних моделей цифрової інтеграції для окремих дисциплін та їх емпірична перевірка.

**Ключові слова:** інтеграція знань, гуманітарні дисципліни, соціально-гуманітарні дисципліни, підготовка викладача, методична готовність, цифрова компетентність, аксіологічний підхід, герменевтичний підхід, компетентнісний підхід, гуманітарна освіта.

***A. Ya. Tsiupryk***
*Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine*

## THEORETICAL PRINCIPLES OF TRAINING LECTURERS FOR THE SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES INTEGRATION WITH DIGITAL TECHNOLOGIES

This article sets out the methodological and practical principles to prepare lecturers for integrating social sciences and humanities with digital technologies in the context of university education. The relevance of this study stems from the contradiction between the high demands placed on educators' digital literacy and the insufficient development of methodological frameworks for training humanities lecturers, whose

disciplines are characterised by their value-based, interpretative and dialogical nature. The aim of this article is to provide a theoretical justification for the structure and content of lecturer training for digital integration without compromising the education humanistic essence. The methodological framework of the research consists of the systemic-activity, competence-based, axiological and hermeneutic approaches, the combination of which forms the methodological core for humanities lecturers training. The specifics of digital integration in various social sciences and humanities are explored especially in sociology (through digital tools for data collection and analysis); philosophy (through digital environments for dialogue and working with texts); law (through the use of legal databases and simulations of professional practice); cultural studies and art history (through digital archives, virtual museums and Digital Humanities tools); political science and international relations (through the development of media literacy and information verification skills). A model of methodological competence for teachers has been proposed, comprising methodological, subject-specific and digital, didactic and planning, self-reflective and evaluative components. The practical significance of this study is the recommendations for organizing teacher professional development in the form of interdisciplinary workshops, the digital course audits introduction, the digital resource banks creation, and the development of reflective practice communities. The conclusion is that effective lecturer training for digital integration in social sciences and humanities education requires a combination of technological competence with humanistic values, focus on dialogue, and critical reflection. A prospect for future research is the development of didactic models of digital integration for specific disciplines and their empirical testing.

**Key words:** knowledge integration, humanities, social sciences and humanities, lecturer training, methodological readiness, digital competence, axiological approach, hermeneutic approach, competence-based approach, humanities education.

**Постановка проблеми.** Сучасний освітній простір зазнає докорінних трансформацій під впливом цифрових технологій, що кардинально змінюють не лише форми та методи навчання, але й саму природу знання, способи його конструювання, передачі та критичного осмислення. Особливо гострими ці виклики постають для викладачів соціально-гуманітарних дисциплін як галузі знання, яка традиційно зберігає пріоритет живого діалогу, герменевтичної інтерпретації та аксіологічного виміру освіти. Соціологія, філософія, культурологія, історія, правознавство, етика, політологія окреслюють дисциплін, покликані формувати у студентів здатність до критичного аналізу суспільних явищ, розуміння ціннісних систем і правових норм, осмислення власної ідентичності в культурно-історичному контексті.

Проблема полягає толерантному оцифруванні гуманітарних дисциплін, щоб не знецінити їхню гуманістичну сутність, не звести живе філософське знання до алгоритму, а соціологічний аналіз до механічного заповнення форм. Водночас такі реалії сучасного ЗВО як масштабний перехід до дистанційного та змішаного навчання, вимоги до цифрової грамотності як загальної компетентності випускника, прискорений інформаційний обмін у науковому середовищі зобов'язують викладача бути не лише предметним фахівцем, але й компетентним користувачем цифрового середовища. Це ставить перед системою підготовки викладача нові методологічні та методичні завдання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема формування цифрової компетентності викладачів і студентів гуманітарних спеціальностей є однією з ключових у контексті цифровізації освіти. Дослідники підкреслюють, що цифрова компетентність включає не лише технічні навички, а й уміння критично оцінювати інформацію, використовувати цифрові інструменти у професійній діяльності та організовувати навчальний процес в онлайн-середовищі. Зокрема, проєктно-цифрова діяльність розглядається як ефективний засіб формування цифрової компетентності студентів, оскільки поєднує практичну діяльність, роботу з цифровими ресурсами та розвиток комунікаційних навичок (О. Наливайко [1]). Водночас розвиток цифрової компетентності викладачів пов'язується з необхідністю підвищення їхньої готовності до використання дистанційних технологій навчання та цифрових освітніх платформ (І. Трубавіна [2]; Л. Кайдалова [4]; Я. Сікора [7]).

Змішане навчання розглядається як система, що інтегрує онлайн-технології та аудиторну роботу, забезпечуючи індивідуалізацію навчання та підвищення його ефективності (В. Рудинський [6]; А. Шуплат [3]). Дослідники також відзначають, що дистанційне навчання стало важливим етапом трансформації вищої освіти, особливо в умовах пандемії, що сприяло активному впровадженню цифрових технологій у викладання гуманітарних дисциплін (K. Bohomaz [5]).

У зарубіжній науковій літературі визначають структуру цифрової компетентності викладачів, яка включає інформаційну грамотність, комунікацію, створення цифрового контенту, безпеку та вирішення проблем (V. Basilotta-Gómez-Pablos [8]; R. Saltos-Rivas [9]). Дослідження також підкреслюють необхідність цифрової трансформації

університетів та розвитку цифрової грамотності як викладачів, так і студентів (S. Farias-Gaytan [10]; C. Fernández-Morante [11]).

Окремим напрямом досліджень є використання цифрових технологій у гуманітарній освіті та розвиток цифрової грамотності студентів соціально-гуманітарних спеціальностей. Науковці зазначають, що цифрові інструменти розширюють можливості гуманітарної освіти, сприяють розвитку дослідницьких навичок і формуванню нових педагогічних підходів (M. Georgopoulou [12]; K. Smith [13]). Водночас цифрова грамотність студентів гуманітарних спеціальностей розглядається як важливий чинник їхньої професійної підготовки та конкурентоспроможності на ринку праці (G. Moraes [14]).

Разом із тим специфіка соціально-гуманітарних дисциплін залишається недостатньо дослідженою в контексті цифрової інтеграції. Більшість наявних розробок орієнтована на природничо-математичні та технічні галузі, де алгоритмізація і стандартизація навчального процесу є органічними. Для гуманітарних наук, де ключовими є інтерпретація, дискусія, полісемантичність і ціннісний вибір, механічне перенесення цих підходів є неприйнятним.

**Метою статті є** обґрунтування методологічних та методичних засад підготовки викладача до інтеграції соціально-гуманітарних дисциплін з цифровими технологіями з урахуванням специфіки гуманітарного знання та його педагогічного трансформування в цифровому середовищі. ***Завдання дослідження:*** визначити методологічні підходи до інтеграції соціально-гуманітарних дисциплін з цифровими технологіями; розкрити специфіку кожної групи соціально-гуманітарних дисциплін у контексті цифрової трансформації; окреслити структуру методичної готовності викладача-гуманітарія; запропонувати практичні рекомендації щодо організації процесу підготовки.

**Виклад основного матеріалу.** Методологічною основою підготовки викладача соціально-гуманітарних дисциплін до їх інтеграції з цифровими технологіями з акцентом на специфіці гуманітарного знання є системно-діяльнісний, компетентнісний та аксіологічний підходи, що у своїй сукупності дозволяють охопити як структурний, так і змістовий та ціннісний виміри підготовки викладача. Принципового значення набуває герменевтичний підхід, оскільки соціально-гуманітарне знання за своєю природою будується не через встановлення закономірностей, а через розуміння смислів.

Системно-діяльнісний підхід дозволяє розглядати процес підготовки викладача як цілісну педагогічну систему, у якій методологічна підготовка, предметна компетентність і цифрова грамотність утворюють нерозривну єдність. Компетентнісний підхід визначає результативний вектор підготовки: не накопичення знань про технології, а формування здатності критично і творчо застосовувати їх у контексті конкретної навчальної дисципліни.

Аксіологічний підхід є визначальним саме для соціально-гуманітарного блоку: він нагадує, що будь-яка технологія в гуманітарній освіті є інструментом, а не метою. Ціль залишається незмінною як розвиток критичного мислення, формування громадянської позиції, виховання здатності до морального судження. Тому методологічно неприпустимим є зведення, наприклад, курсу соціології до тестів у Moodle або вивчення філософії через перегляд YouTube-роликів без подальшої глибокої рефлексії.

Особливе місце займає принцип рефлексивності. Викладач соціально-гуманітарних дисциплін, інтегруючи цифрові технології у свій курс, мусить постійно рефлексувати над тим, яким чином технологія впливає на зміст, яку epistemological rearrangement вона провокує, чи не знецінює певні форми знання, чи не підміняє глибину широтою. Цю рефлексію він має транслювати і студентам як навичку критичного ставлення до цифрового середовища, що є сьогодні однією з ключових компетентностей у будь-якій соціальній і гуманітарній галузі.

Викладання соціально-гуманітарних дисциплін у контексті цифрової інтеграції має свою специфіку. Соціологія є найбільш умовно «цифровою» з усіх гуманітарних дисциплін: методи кількісних соціальних досліджень, опитування, аналіз масивів даних органічно поєднуються з можливостями цифрових платформ. Google Forms, SurveyMonkey, SPSS дозволяють перетворити лекційний курс соціологічних методів на справжній практикум дослідника. Разом із тим якісні методи соціології (глибинне інтерв'ю, включене спостереження, фокус-групи тощо) вимагають від викладача особливої уваги до того, щоб цифрові засоби підсилювали, а не замінювали реальне дослідницьке мислення.

Для філософії цифрова інтеграція потребує найбільш обережного і творчого підходу, оскільки функціонування філософії найважче оцифрувати. Водночас саме тут відкриваються унікальні можливості: онлайн-дискусійні форуми як простір сократівського діалогу; цифрові бібліотеки первинних текстів; інтерактивні мапи філософських концепцій; відеолекції видатних мислителів. Ключовою методичною умовою є те,

щоб технологія залишалась засобом входження у філософський текст, а не його замінником.

Правознавство і теорія держави і права отримують значний виграш від цифровізації завдяки можливості роботи з реальними правовими базами (Ліга:Закон, Zakon.rada.gov.ua, Eurlex), симуляціями судових процесів, аналізом актуальної судової практики. Викладач правознавства в умовах цифрового середовища може зробити курс справді практично орієнтованим не через абстрактні кейси з підручника, а через роботу з реальними документами, що є методично значущим переходом від декларативного до процедурного правового знання.

Культурологія та мистецтвознавство отримують в цифровому середовищі небачені раніше можливості: 3D-тури музеями, інтерактивні атласи культур, цифрові архіви мистецьких творів, аудіо- та відеозаписи обрядів і перформансів, можливості компаративного аналізу культурних текстів за допомогою інструментів цифрових гуманітарних наук (Digital Humanities). Викладач культурології сьогодні може буквально «привести» студентів до Лувру, не виходячи з аудиторії, і водночас навчити їх критично осмислювати, що саме губиться у такому «цифровому» досвіді порівняно з реальним.

Політологія і міжнародні відносини в сучасному інформаційному просторі мають ще одну специфічну ознаку: студенти постійно перебувають у потоці політичної інформації з медіа та соціальних мереж. Завданням викладача є навчити їх аналітично верифікувати джерела, розрізняти факти і інтерпретації, виявляти маніпулятивні наративи. Тут цифрові інструменти (медіаграмотність, фактчекінг, аналіз даних) стають не просто доповненням курсу, а його методологічним стрижнем.

На підставі аналізу наукових джерел та власного досвідного дослідження пропонується ***структура методичної готовності викладача соціально-гуманітарних дисциплін до інтеграції з цифровими технологіями***, яка охоплює чотири взаємопов'язані компоненти.

*Методологічний компонент* передбачає усвідомлення викладачем власної методологічної позиції щодо природи гуманітарного знання та ролі технологій у його конструюванні. Сюди входить здатність розрізняти, коли цифрові технології збагачують педагогічну комунікацію, а коли редукують її. Методологічно підготовлений викладач не просто уміє користуватися LMS або засобами вебінарів, а свідомо обирає технологію під педагогічну мету, а не навпаки.

*Предметно-цифровий компонент* містить знання цифрових ресурсів, інструментів і платформ, специфічних для конкретної дисципліни. Для соціолога це бази соціальних даних (ESS, ISSP, SSCU), програмне забезпечення для аналізу; для правника– юридичні бази; для культуролога – цифрові архіви та музейні платформи; для філософа – бібліотеки первинних текстів та інтерактивні ресурси з історії ідей (SEP, PhilPapers). Загальна цифрова грамотність є необхідною, але недостатньою умовою, оскільки потрібна саме предметно-орієнтована цифрова компетентність.

*Дидактико-проєктувальний компонент* охоплює здатність проєктувати інтегровані навчальні сценарії, у яких цифрові технології органічно вплетені в логіку дисципліни. Це означає: вміти структурувати змішаний (blended) курс із збереженням дискусійного ядра; розробляти цифрові завдання, що стимулюють вищі рівні когнітивної активності (аналіз, синтез, оцінювання за таксономією Блума); балансувати між синхронними і асинхронними форматами у гуманітарному контексті.

*Рефлексивно-оцінювальний компонент* передбачає здатність до постійного критичного осмислення власного педагогічного досвіду, аналізу ефективності застосованих цифрових інструментів, готовність до корекції підходів. Особливо важливим є вміння оцінювати не лише навчальні результати студентів, а й якість педагогічної взаємодії у цифровому середовищі.

На основі проведеного аналізу пропонуємо такі ***організаційно-методичні рекомендації*** для системи підготовки викладача соціально-гуманітарних дисциплін:

- програми підвищення кваліфікації доцільно структурувати не як курси цифрових технологій для викладачів, а як міждисциплінарні майстерні, де спільно розробляють цифрові навчальні сценарії для конкретних дисциплін, а соціолог може навчатись цифровим інструментам у соціологічному контексті;
- необхідно впровадити практику цифрового аудиту як регулярного перегляду власного курсу з точки зору того, які елементи органічно виграють від цифровізації, а які потребують очної роботи: це формує не просто навичку, а педагогічну позицію викладача;
- методична підготовка повинна містити критичне осмислення феномену shallow learning та стратегії його подолання в гуманітарній освіті через осмислене читання, аналітичне письмо, усний захист позицій, зокрема в онлайн-форматі;
- кафедрам доцільно формувати предметно орієнтовані банки цифрових ресурсів не як загальні бази, а відібрані, анотовані колекції для соціології, філософії, права, культурології тощо

з методичними коментарями щодо їх дидактичного застосування;

• важливою є організація рефлексивних спільнот практики серед викладачів-гуманітаріїв, де вони можуть ділитися досвідом інтеграції цифрових технологій, аналізувати успіхи і труднощі, колективно шукати відповіді на складні методичні питання.

**Висновки.** Інтеграція соціально-гуманітарних дисциплін з цифровими технологіями є обов'язковим складником сучасної освіти. Однак ця інтеграція повинна бути методологічно виваженою, орієнтованою на специфіку гуманітарного знання, його ціннісну насиченість, діалогічну природу тощо. Методологічними основами підготовки викладача є системно-діяльнісний, компетентнісний, аксіологічний і герменевтичний підходи у їх єдності. Методична готовність включає чотири взаємопов'язаних компоненти: методологічний, предметно-цифровий, дидактико-проєктувальний і рефлексивно-оцінювальний. Кожна соціально-гуманітарна дисципліна (соціологія, філософія, правознавство, культурологія, політологія та ін.) має власну логіку цифрової інтеграції, яку необхідно враховувати при розробці програм підготовки викладача.

**Перспективними напрямами подальших досліджень** є розробка конкретних дидактичних моделей для кожної дисципліни та їх емпірична верифікація в реальному навчальному процесі.

**Список літератури:**


1. Наливайко О. О., Прокопенко А. І., Кабусь Н. Д., Хатунцева С. М., Жукова О. А., Наливайко Н. А. Проєктно-цифрова діяльність як засіб формування цифрової компетентності студентів гуманітарних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 218–235. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4748

2. Трубавіна І. М., Доценко С. О., Набока О. Л., Чайковський М. Є., Мешко Г. М. Development of digital competence of humanities teachers under COVID-19 quarantine restrictions. *Journal of Physics: Conference Series*. 2021. Vol. 1840. Article 012052. DOI: https://doi.org/10.1088/1742-6596/1840/1/012052

3. Шуплат А. І. Використання змішаного навчання для підвищення професійного розвитку вчителів. *Академічні студії. Серія «Педагогіка».* 2022. № 2 (4). С. 184–191. DOI: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.4.25

4. Кайдалова Л. Г., Ткачова Н. О., Махновський С. С. Цифрова компетентність викладачів як чинник успішної професійної підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2025. № 98. С. 109–115. DOI: https://doi.org/10.32840/1992-5786.2025.98.19

5. Bohomaz K., Sorokina L., Voronova Z., Valuieva N., Kuzmenko N. Humanitarian disciplines in the conditions of distance learning at the stage of higher education transformation in Ukraine. *Journal of Education and e-Learning Research*. 2024. Vol. 17, No. 1. URL: https://aquila.usm.edu/jetde/vol17/iss1/15/

6. Рудинський В. Змістовно-смислове поле поняття «змішане навчання» та моделі змішаного навчання. *Гуманітарні студії: Історія та педагогіка*. 2022. № 1. С. 128–139. URL: http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/102

7. Сікора Я., Іванова С., Кільченко А. Розвиток цифрової компетентності наукових і науково-педагогічних працівників засобами відкритих освітньо-наукових інформаційних систем: вітчизняний досвід. *Освіта. Інноватика. Практика.* 2024. Т. 12, № 5. С. 73–79. DOI: https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-011

8. Basilotta-Gómez-Pablos V., Matarranz M., Casado-Aranda L.-A., Otto A. Teachers' digital competencies in higher education: a systematic literature review. *International Journal of Educational Technology in Higher Education.* 2022. Vol. 19. Article 8. DOI: https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8

9. Saltos-Rivas R., Novoa-Hernández P., Rodríguez R. S. Understanding university teachers' digital competencies: a systematic mapping study. *Education and Information Technologies.* 2023. Vol. 28. P. 16771–16822. DOI: https://doi.org/10.1007/s10639-023-11669-w

10. Farias-Gaytan S., Aguaded I., Ramirez-Montoya M.-S. Digital transformation and digital literacy in the context of complexity within higher education institutions: a systematic literature review. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2023. Vol. 10. Article 386. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-023-01875-9

11. Fernández-Morante C., López B. C., Casal-Otero L. et al. Teachers' digital competence: the case of the University System of Galicia. *Journal of New Approaches in Educational Research.* 2023. Vol. 12, No. 1. P. 62–76. DOI: https://doi.org/10.7821/naer.2023.1.1139

12. Georgopoulou M. S., Troussas C., Triperina E., Sgouropoulou C. Approaches to digital humanities pedagogy: a systematic literature review within educational practice. *Digital Scholarship in the Humanities*. 2025. Vol. 40, No. 1. P. 121–137. DOI: https://doi.org/10.1093/llc/fqae054

13. Smith K., Hill J. Visions of blended learning: identifying the challenges and opportunities in shaping institutional approaches to blended learning in higher education. *Technology, Pedagogy and Education*. 2023. Vol. 32, No. 3. P. 289–303. DOI: https://doi.org/10.1080/1475939X.2023.2176916

14. Moraes G. H. S. M., Pelegrini A., Ferreira M. C., Palmisano A. Exploring digital literacy skills in social sciences and humanities students. *Sustainability*. 2022. Vol. 14, No. 5. Article 2483. DOI: https://doi.org/10.3390/su14052483

**References:**

1. Nalyvaiko, O. O., Prokopenko, A. I., Kabus, N. D., Khatuntseva, S. M., Zhukova, O. A., Nalyvaiko, N. A. (2022). Proiektno-tsyfrova diialnist yak zasib formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti studentiv humanitarnykh spetsialnostei [Project-based digital activities as a means of forming digital competence of students of humanities specialties]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia.* T. 87, № 1. S. 218–235. https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4748
2. Trubavina, I. M., Dotsenko, S. O., Naboka, O. L., Chaikovskyi, M. Ye., Meshko, H. M. (2021). Development of digital competence of humanities teachers under COVID-19 quarantine restrictions. *Journal of Physics: Conference Series*. Vol. 1840. Article 012052. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1840/1/012052
3. Shuplat, A. I. (2022). Vykorystannia zmishanoho navchannia dlia pidvyshchennia profesiinoho rozvytku vchyteliv [Using blended learning to enhance teacher professional development]. *Akademichni studii. Seriia "Pedahohika".* № 2 (4). S. 184–191. https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.4.25
4. Kaidalova, L. H., Tkachova, N. O., Makhnovskyi, S. S. (2025). Tsyfrova kompetentnist vykladachiv yak chynnyk uspishnoi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Digital competence of teachers as a factor in successful professional training of future specialists]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh.* № 98. S. 109–115. https://doi.org/10.32840/1992-5786.2025.98.19
5. Bohomaz, K., Sorokina, L., Voronova, Z., Valuieva, N., Kuzmenko, N. (2024). Humanitarian disciplines in the conditions of distance learning at the stage of higher education transformation in Ukraine. Journal of Education and e-Learning Research. Vol. 17, No. 1. URL: https://aquila.usm.edu/jetde/vol17/iss1/15/
6. Rudynskyi, V. (2022). Zmistovno-smyslove pole poniattia "zmishane navchannia" ta modeli zmishanoho navchannia [The semantic field of the concept of "blended learning" and blended learning models]. *Humanitarni studii: Istoriia ta pedahohika.* № 1. S. 128–139. http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/102
7. Sikora, Ya., Ivanova, S., Kilchenko, A. (2024). Rozvytok tsyfrovoi kompetentnosti naukovykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv zasobamy vidkrytykh osvitno-naukovykh informatsiinykh system: vitchyznianyi dosvid [Development of digital competence of scientific and scientific-pedagogical workers through open educational and scientific information systems: domestic experience]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka.* T. 12, № 5. S. 73–79. https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i5-011
8. Basilotta-Gómez-Pablos, V., Matarranz, M., Casado-Aranda, L.-A., Otto, A. (2022). Teachers' digital competencies in higher education: a systematic literature review. *International Journal of Educational Technology in Higher Education.* Vol. 19. Article 8. https://doi.org/10.1186/s41239-021-00312-8
9. Saltos-Rivas, R., Novoa-Hernández, P., Rodríguez, R. S. (2023). Understanding university teachers' digital competencies: a systematic mapping study. *Education and Information Technologies.* Vol. 28. P. 16771–16822. https://doi.org/10.1007/s10639-023-11669-w
10. Farias-Gaytan, S., Aguaded, I., Ramirez-Montoya, M.-S. (2023). Digital transformation and digital literacy in the context of complexity within higher education institutions: a systematic literature review. *Humanities and Social Sciences Communications*. Vol. 10. Article 386. https://doi.org/10.1057/s41599-023-01875-9
11. Fernández-Morante, C., López, B. C., Casal-Otero, L. et al. (2023). Teachers' digital competence: the case of the University System of Galicia. Journal of New Approaches in Educational Research. Vol. 12, No. 1. P. 62–76. https://doi.org/10.7821/naer.2023.1.1139
12. Georgopoulou, M. S., Troussas, C., Triperina, E., Sgouropoulou, C. (2025). Approaches to digital humanities pedagogy: a systematic literature review within educational practice. *Digital Scholarship in the Humanities*. Vol. 40, No. 1. P. 121–137. https://doi.org/10.1093/llc/fqae054
13. Smith, K., Hill, J. (2023). Visions of blended learning: identifying the challenges and opportunities in shaping institutional approaches to blended learning in higher education. *Technology, Pedagogy and Education.* Vol. 32, No. 3. P. 289–303. https://doi.org/10.1080/1475939X.2023.2176916
14. Moraes, G. H. S. M., Pelegrini, A., Ferreira, M. C., Palmisano, A. (2022). Exploring digital literacy skills in social sciences and humanities students. *Sustainability.* Vol. 14, No. 5. Article 2483. https://doi.org/10.3390/su14052483

А. Я. Цюприк

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

# СОЦІАЛЬНА РОБОТА

**Публічне управління та соціальна робота**
**Public Administration and Social Work**
**ISSN (print) 3041-1319, ISSN (online) 3041-1327**
**https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc**

**УДК 364.442.2**
This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

DOI https://doi.org/10.32782/3041-1319/2026-1-33

***І. Ю. Чайка, О. В. Маловічко, Є. Г. Цокур***
*Запорізький національний університет,*
*м. Запоріжжя, Україна*
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2315-7724 – Чайка І. Ю.
https://orcid.org/0000-0002-4137-8953 – Маловічко О. В.
https://orcid.org/0000-0002-7605-0114 – Цокур Є. Г.
thcokur2004@ukr.net

# ПАРТИСИПАТОРНИЙ ДИЗАЙН ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ КЛІЄНТА І СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Актуальним теоретичним та практичним завданням в сучасних дослідженнях в сфері соціальної роботи є формування ефективної моделі суб'єкт-суб'єктних відносин між клієнтом соціальної роботи та соціальним працівником. Метою цієї статті є обґрунтування партисипаторного дизайну як технології, що здатна збільшити ефективність взаємодії клієнта і соціального працівника, завдяки забезпеченню реалізації принципів соціального партнерства і залучення клієнта до процесів планування подолання його складних життєвих обставин. Визначено, що партисипаторний дизайн (також ко-дизайн чи спільнотворення) – це технологія оптимізації взаємодії між клієнтом та організацією, що є надавачем послуг, яка реалізується завдяки наданню клієнтом (в процесі безпосередньої комунікації (особистої або групової) з представниками організації) об'єктивної, обґрунтованої оцінки якості послуг та їхньої ефективності, а також завдяки формуванню клієнтом пропозицій щодо оптимізації змісту послуг, що надаються, або збільшення ефективності процесу їхнього надання, або створення клієнтом ідей (пропозицій) щодо нових послуг, надання яких сприяло б задоволенню його потреб. Використання технології партисипаторного проєктування дозволяє клієнту соціальної роботи акцентувати власні ідеї щодо збільшення ефективності конкретної соціальної послуги задля покращення його життєдіяльності. Доречним також є періодичне оновлення та оптимізація положень державних стандартів надання соціальних послуг з використанням зазначеної технології. Технологія партисипаторного дизайну могла б стати доречною під час проведення стратегічних сесій, де на місцях фахівці соціальних служб у ході спільнотворення змогли б проєктувати стандарти нових соціальних послуг разом із потенційними їхніми отримувачами. Застосування принципів партисипаторного дизайну на етапі діагностування складних життєвих обставин може бути здійснено через дослідницький метод саморефлексії, коли клієнту пропонують поміркувати над своїм рутинним досвідом і заносити свої враження до щоденника, з метою формування у нього усвідомлення того, що він дійсно потребує допомоги, перебуваючи у складних життєвих обставинах, і розуміння причин виникнення таких обставин, а також наслідків, які вони можуть спричинити. Технологія партисипаторного дизайну під час формування плану соціального супроводу реалізується через використання методу мозкового штурму, який дозволить клієнту сформувати ідеї щодо самостійного подолання окремих складних життєвих обставин. Крім того для формування дорожньої карти дій клієнта з реалізації цих ідей може бути використаний метод «карток натхнення».

**Ключові слова:** партисипаторний дизайн, ко-дизайн, спільнотворення, клієнт соціальної роботи, соціальний працівник.

***I. Yu. Chaika, O. V. Malovichko, Ye. H. Tsokur***
*Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine*

# PARTICIPATORY DESIGN AS A TECHNOLOGY FOR ORGANIZING INTERACTION BETWEEN CLIENT AND SOCIAL WORKER

A current theoretical and practical task in modern research in the field of social work is the formation of an effective model of subject-subject relations between a social work client and a social worker. The purpose of this article is to substantiate participatory design as a technology that can increase the effectiveness of client-social worker interaction by ensuring the implementation of the principles of social partnership and involving the client in the planning processes for overcoming his difficult life circumstances. It has been determined that participatory design (also co-design or co-creation) is a technology for optimizing interaction between a client and an organization that is a service provider, which is implemented through the client providing (in the process of direct communication (personal or group) with representatives of the organization) an objective, substantiated assessment of the quality of services and their effectiveness, as well as through the client forming proposals to optimize the content of the services provided, or increasing the efficiency of the process of their provision, or the client creating ideas (proposals) for new services, the provision of which would contribute to meeting his needs. The use of participatory design technology allows the client of social work to emphasize their own ideas on increasing the effectiveness of a specific social service in order to improve their life activities. It is also appropriate to periodically update and optimize the provisions of state standards for the provision of social services using the specified technology. The participatory design technology could be relevant during strategic sessions, where on-site social service specialists could design standards for new social services together with their potential recipients in the process of co-creation. The application of participatory design principles at the stage of diagnosing of difficult life circumstances can be effective through the research method of self-reflection, when the client is offered to reflect on his routine experience and write his impressions in a diary, in order to form in him the awareness that he really needs help, being difficult life circumstances, and understanding the cause of such factors, as well as the consequences that they can cause. The participatory design technology during the formation of a social support plan is implemented through the use of the brainstorming method, which will allow the client to form ideas for independently overcoming certain difficult life circumstances. In addition, the "inspiration cards" method can be used to form a roadmap for the client's actions to implement these ideas.

**Key words:** participatory design, co-design, co-creation, social work client, social worker.

**Постановка проблеми.** Базовим компонентом системи соціальної роботи в будь-якому суспільстві є діада «соціальний працівник – клієнт», і саме відносини і соціальні зв'язки, які поєднують цих суб'єктів, справляють визначальний вплив на те, чи будуть реалізовані в повній мірі завдання соціальної роботи, чи буде максимально корисною клієнту надана соціальна допомога, чи будуть адекватно визначені потреби клієнта у соціальних послугах і чи будуть вони надані вчасно і в належному обсязі.

Саме тому актуальним теоретичним та практичним завданням в сучасних дослідженнях в сфері соціальної роботи є формування ефективної моделі суб'єкт-суб'єктних відносин між клієнтом соціальної роботи та соціальним працівником, визначення технології побудови таких відносин.

Незважаючи на те, що традиційне визначення особи, що є споживачем соціальної допомоги чи отримувачем соціальних послуг, співпадає з терміном римського права, який означає громадянина, що юридично та економічно є залежним від свого патрона, клієнт соціальної роботи у сучасних розвинених демократичних країнах розглядається радше як реальний чи потенційний актор, активний діяч, який, перебуваючи у складних життєвих обставинах, все ж має потенціал до трансформації своєї життєдіяльності, щоб, завдяки в тому числі допомозі соціального працівника, набути особистісної спроможності. Участь клієнта у вирішенні його проблем може бути описана в термінах партнерства з соціальними службами і їхніми представниками, партисипації.

Саме тому тема партисипаторного дизайну як технології організації взаємодії клієнта і соціального працівника, обрана для дослідження в цій статті, має наукову актуальність.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасний науковий дискурс проблеми формування суб'єкт-суб'єктних відносин в діаді «клієнт соціальної роботи – соціальний працівник» є доволі обширним і багаторівневим. Першим, так би мовити, філософським, рівнем є дослідження, пов'язані з деонтологічними аспектами такої соціальної взаємодії. Зокрема, В. Горбунова досліджує етичні дилеми, які виникають

у практиці допомоги, коли фахівець постає перед необхідністю обрання поведінкової стратегії, яка має відповідати нормам професійної етики, власним моральним цінностям, суспільній моралі чи вимогам керівництва [2]. Інституційні аспекти проблеми побудови відносин соціального працівника з клієнтом описуються дослідниками в контексті ідеології соціального партнерства. Зокрема, А. Колосок зазначає, що соціальне партнерство в соціальній роботі можна описати процесами співробітництва між клієнтом і соціальним працівником. Таке співробітництво має бути спрямоване на вирішення соціальних проблем та покращення якості життя клієнта. Підставою формування відносин соціального партнерства і здійснення такої взаємодії є дотримання принципів взаємної відповідальності, активного залучення клієнта до процесу прийняття рішень та розробки стратегій подолання його складних життєвих обставин. Саме тому соціальне партнерство виступає взаємовигідним процесом, всі сторони якого поєднують зусилля для досягнення спільної мети. Таким чином, клієнт соціальної роботи постає не тільки отримувачем допомоги, але і активним учасником, що здатен визначати процес розв'язання власних проблем [3, с. 146]. Не менш важливими є дослідження, присвячені специфіці побудови безпосередньої взаємодії клієнта і соціального працівника. Зокрема, А. Голотенко досліджує професійну взаємодію в діаді «соціальний працівник-клієнт», зазначаючи, що цей конструкт включає когнітивний компонент, тобто систему уявлень учасників взаємодії про себе, партнера та ситуацію взаємодії; афективно-мотиваційний компонент (комплекс ставлень, потреб, мотивів та цілей учасників взаємодії, що виступають рушійною силою взаємного впливу) і поведінковий компонент, тобто сукупність конкретних дій, що визначаються змістом діяльності, в контексті якої відбувається взаємодія, доходячи при цьому висновку, що така взаємодія формується на базі діалогічної комунікації соціального працівника та клієнта й ґрунтується на гуманістичному підході до сприйняття природи особистості та ідеї суб'єкт-суб'єктних відносин [1]. О. Шевчук та Ю.Кліменко аналізують значення особистості соціального працівника в ефективній взаємодії з клієнтом, роблячи висновок, що моральна культура і якості особистості соціального працівника багато в чому визначають успішність його взаємодії з клієнтом і є необхідною умовою його професіоналізму [4]. А. Цюприк підкреслює вплив на побудову характеру відносин клієнта та соціального працівника особливостей підготовки фахівця соціальної роботи, зазначаючи, що психологічний підхід у підготовці соціальних працівників виконує три ключові функції: гуманізує освітній процес, ставлячи в його центр особистість фахівця та клієнта; забезпечує професійну компетентність через інтеграцію знань, емоцій і дій; формує ціннісну орієнтацію на допомогу людині, її самореалізацію та гідність [5]. Отже, сформованим є певний науковий консенсус щодо необхідності формування суб'єкт-суб'єктних відносин в процесі роботи соціального працівника з клієнтом, створення цих відносин на засадах соціального партнерства, розвитку психологічної та комунікаційної компетентності фахівця соціальної сфери. Втім додаткової уваги потребує з'ясування можливостей використання новітніх практичних технологій організації взаємодії між соціальним працівником і клієнтом. В якості такої технології може бути розглянутий партисипаторний дизайн. Ця соціальна технологія була вперше розроблена у маркетингу, але її ефективність може бути доведена і під час використання у сфері соціальної роботи.

Таким чином, **метою цієї статті** є обґрунтування партисипаторного дизайну як технології, що здатна збільшити ефективність взаємодії клієнта і соціального працівника, завдяки забезпеченню реалізації принципів соціального партнерства і залучення клієнта до процесів планування подолання його складних життєвих обставин.

**Виклад основного матеріалу.** Формування концепції партисипаторного дизайну є достатньо недавньою подією (перші дослідження з'явилися у 90-х рр. XX ст., наприклад, [14]), що пов'язана з осмисленням найкращих практик взаємодії з клієнтами в провідних бізнес-організаціях світу, тобто по суті, є маркетинговою технологією. Е. Сандерс аналізував перехід від центрованого на клієнті підходу (де клієнт був дуже важливим для організації, але все ж об'єктом) до концепції партисипаторного дизайну, в якій передбачаються три підходи до взаємодії з користувачами та клієнтами під час процесу дизайну: «казати», «робити» та «створювати». Важливою перевагою таких принципів партисипаторного дизайну чи ко-дизайну (co-design / co-creation) (що також можна перекласти як спільнотворення) є можливість організувати спільну творчість організації і її клієнтів, задля створення продукту, що максимально відповідає потребам клієнта [13]. М. Мюллер дослідив систему методів та практичні підходи до використання партисипаторного дизайну, визначивши в якості його переваг покращення взаємного навчання та розуміння, поєднання та інтеграцію учасників

процесу партисипаторного дизайну, покращення комунікації та співпраці між учасниками та спільне створення нових ідей [10]. І.Алам, розглядаючи наслідки залучення споживачів до розробки нових послуг, зазначає, що таке спільнотворення має наслідком створення нових послуг з унікальними перевагами, які мають вищу цінність для користувачів, скорочення часу розробки послуг, підготовку користувачів до використання нової послуги, враховуючи її особливості, швидке поширення та краще просування послуги на ринку, покращення зв'язків з громадськістю та встановлення довгострокових відносин між постачальником послуг та клієнтами [6].

Ко-дизайн послуг у сфері охорони здоров'я досліджувався в роботі Г.Коттам та С. Лідбітера [8]. Автори зазначали, що ключем до успішного партнерства між лікарем і пацієнтом є визнання того, що пацієнти також є експертами, оскільки мають власний досвід, найбільш адекватно оцінюють його, а також свої соціальні обставини, звички і поведінку, ставлення до ризику, цінності і уподобання. І, формуючи концепцію нових послуг у сфері охорони здоров'я, необхідно використовувати експертність і лікарів, і пацієнтів.

С. Паркер і Дж. Хіпі зверталися до розгляду проблеми залучення громадян до процесу реформування системи надання публічних послуг [12]. Дослідники обґрунтували необхідність спільної роботи фахівців публічного сектору, які безпосередньо залучені до взаємодії з громадянами, з отримувачами публічних послуги, з метою отримання узгодженої думки обидвох сторін для успішного дизайну нових послуг.

В. Хоєр, Р. Чанді, М. Доротік, М. Крафт та С. Сінгх [9] виокремили переваги спільнотворення, назвавши в якості таких підвищення ефективності або підвищення результативності. Дослідники довели, що підвищення ефективності досягається завдяки тому, що внесок користувачів може частково замінити внесок співробітників, а також тому, що спільнотворення сприяє постійному вдосконаленню продуктів або послуг та зменшує ризики провалу продуктів або послуг при виході на ринок. Ефективність також збільшується, оскільки спільнотворення може допомогти розробці продуктів, які якнайкраще відповідають потребам клієнтів, а це, в свою чергу, формує більш комплиментарне ставлення клієнтів до продуктів та послуг, і сприяє побудові позитивних стосунків між організацією та її клієнтами.

Важливі ідеї, що покладені в основу концепції партисипаторного дизайну, висловили С. Бернс, Г. Коттам, С. Венстоун, Дж. Віхол [7]. Дослідники зазначили, що трансформаційний дизайн дозволяє не лише перепроектувати послуги, але й стимулювати креативні здібності учасників ко-дизайну, спонукаючи їх до постійного навчання та розвитку інноваційного мислення.

Отже, загальне визначення партисипаторного дизайну може бути сформульоване таким чином. Партисипаторний дизайн (також ко-дизайн чи спільнотворення) – це технологія оптимізації взаємодії між клієнтом та організацією, що є надавачем послуг (в особі її представника/представників), яка реалізується завдяки наданню клієнтом (в процесі безпосередньої комунікації (особистої або групової) з представниками організації) об'єктивної, обґрунтованої оцінки якості послуг та їхньої ефективності, а також завдяки формуванню клієнтом пропозицій щодо оптимізації змісту послуг, що надаються, або збільшення ефективності процесу їхнього надання, або створення клієнтом ідей (пропозицій) щодо нових послуг, надання яких сприяло б задоволенню його потреб.

Використання технології партисипаторного дизайну, очевидно, має перспективи і в сфері соціальної роботи. Доречним було б залучати клієнтів для оцінювання якості надання соціальних послуг, які вони отримують. В умовах України це має особливе значення, оскільки у відповідності до законодавства, клієнти відіграють незначну роль у процесах оцінювання якості соціальних послуг, що надаються у державних організаціях. Наприклад, Національна соціальна сервісна служба України в якості частини своїх функцій має здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних виплат та за дотриманням прав дітей. Нацсоцслужба і її підрозділи здійснюють моніторинг тільки тих установ (незалежно від форми власності), які надають соціальні послуги дітям, що цілодобово перебувають у відповідному закладі. Однак, фактично виводяться із сфери контролю надавачі соціальних послуг, які працюють з клієнтами в установах денного перебування або у них вдома. Також контролю підлягають тільки ті організації, що надають соціальні послуги для дорослих, які знаходяться у підпорядкуванні місцевих органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування. Фактично поза контролем держави знаходяться недержавні надавачі соціальних послуг. У відповідності до Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р.

№ 449) надавачі соціальних послуг проводять опитування отримувачів соціальних послуг за допомогою засобів зв'язку, інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем або під час особистого прийому в приміщенні органу соціального захисту населення, безпосередньо за місцем проживання / перебування особи за її попередньою згодою, а також шляхом розсилання на адресу електронної пошти отримувачів соціальних послуг повідомлення з посиланням на офіційний веб-сайт Нацсоцслужби, де міститься анкета з питаннями щодо якості наданих соціальних послуг. Тобто отримувачі соціальних послуг можуть поінформувати надавача послуг щодо свого відношення до наданої послуги, але використання саме методу опитування значно знижує можливості клієнта бути активним учасником процесу вдосконалення змісту чи процесу надання соціальних послуг, що стає реальним лише за умови використання технологій партисипації. Звичайно, що і недержавні надавачі соціальних послуг можуть здійснювати моніторинг якості надання послуг, але методологію такої оцінки і рішення про саму необхідність здійснення цієї процедури, вони визначають на власний розсуд.

В Україні надання соціальних послуг визначається державними стандартами. Доцільним видається періодичне оновлення та оптимізація положень цих стандартів, з метою якнайповнішого забезпечення потреб отримувачів соціальних послуг. І абсолютно доречним тут було б звернення до технології партисипаторного проєктування, яке дозволяє клієнту акцентувати власні ідеї щодо збільшення ефективності конкретної послуги задля покращення його життєдіяльності.

Зважаючи на те, що у зв'язку з воєнним станом в Україні буде постійно розширюватися перелік категорій осіб, які з різних причин перебувають у складних життєвих обставинах, очевидно, зростатимуть і потреби у нових різновидах соціальних послуг. Використання технології партисипаторного дизайну могло б стати доречним під час проведення своєрідних стратегічних сесій, де на місцях фахівці соціальних служб у ході спільнотворення змогли б проєктувати стандарти нових соціальних послуг разом із потенційними їхніми отримувачами. Таким чином, міг би створюватися банк ідей, які б нормотворці могли використовувати під час формування державних стандартів соціальних послуг.

Використання принципів партисипаторного дизайну можливо, на нашу думку, поширити і на мікро-рівень надання соціальної допомоги, що стосується безпосередньої взаємодії соціального працівника і клієнта. Доречним це буде на всіх етапах такої роботи. На етапі діагностування складних життєвих обставин (особливо, коли клієнт не сам звертається по допомогу до установи соціального захисту населення, а відповідна установа реагує на повідомлення суб'єкту соціальної роботи, що виявив таку особу, дитину чи сім'ю) соціальний працівник може використовувати технологію партисипаторного дизайну з метою формування у потенційного клієнта усвідомлення того, що він дійсно потребує допомоги, перебуваючи у складних життєвих обставинах, і розуміння причин виникнення таких обставин, а також наслідків, які вони можуть спричинити. У статті К. Нарнйо-Бок [11] зазначається, наприклад, що на першому етапі процесу спільнотворення може бути використаний дослідницький метод саморефлексії, коли клієнту пропонують поміркувати над своїм рутинним досвідом і заносити свої враження до щоденника, причому цей документ може бути як паперовим, так і електронним.

Така попередня підготовка дозволить отримати більш об'єктивну інформацію від клієнта, необхідну соціальному працівнику для заповнення Актуоцінки потреб сім'ї/особи (форма акту затверджена Наказом Міністерства соціальної політики України від 13 липня 2018 року № 1005). І, відповідно, у висновку щодо оцінки потреб сім'ї клієнт з більшою ймовірністю погодиться з результатами оцінки, засвідчивши це своїм підписом.

Використання технології партисипаторного дизайну під час формування плану соціального супроводу може дозволити клієнту під час взаємодії з соціальним працівником проаналізувати власні сильні сторони, щоб усвідомити, отримання яких саме соціальних послуг є необхідним, а які з складних життєвих обставин він може подолати самостійно. В якості методів партисипаторного дизайну в цьому випадку може бути використаний мозковий штурм, який дозволить клієнту сформувати ідеї щодо самостійного подолання окремих складних життєвих обставин. Крім того для формування дорожньої карти дій клієнта з реалізації цих ідей може бути використаний метод «карток натхнення» [11]. За допомогою наборів карток, що містять різноманітні зображення, слова та/або повні речення, і виготовляються організатором партисипаторного дизайну під конкретний запит, клієнту пропонують створити візуально-вербальний наратив, який відповідає меті партисипаторного дизайну.

**Висновки і перспективи.** Отже, партисипаторний дизайн (також ко-дизайн чи

спільнотворення) – це технологія оптимізації взаємодії між клієнтом та організацією, що є надавачем послуг (в особі її представника/представників), яка реалізується завдяки наданню клієнтом (в процесі безпосередньої комунікації (особистої або групової) з представниками організації) об'єктивної, обґрунтованої оцінки якості послуг та їхньої ефективності, а також завдяки формуванню клієнтом пропозицій щодо оптимізації змісту послуг, що надаються, або збільшення ефективності процесу їхнього надання, або створення клієнтом ідей (пропозицій) щодо нових послуг, надання яких сприяло б задоволенню його потреб. Використання технології партисипаторного дизайну має перспективи і сфері соціальної роботи. Можливим було б звернення до технології партисипаторного проєктування, яке дозволяє клієнту соціальної роботи акцентувати власні ідеї щодо збільшення ефективності конкретної соціальної послуги задля покращення його життєдіяльності. Доречним також є періодичне оновлення та оптимізація положень державних стандартів надання соціальних послуг з використанням технології партисипаторного дизайну, з метою якнайповнішого забезпечення потреб отримувачів соціальних послуг. Використання технології партисипаторного дизайну могло б стати доречним під час проведення своєрідних стратегічних сесій, де на місцях фахівці соціальних служб у ході спільнотворення змогли б проєктувати стандарти нових соціальних послуг разом із потенційними їхніми отримувачами. Таким чином, міг би створюватися банк ідей, які б нормотворці могли використовувати під час формування державних стандартів соціальних послуг. Застосування принципів партисипаторного дизайну можливо, на нашу думку, поширити і на мікро-рівень надання соціальної допомоги, що стосується безпосередньої взаємодії соціального працівника і клієнта. На етапі діагностування складних життєвих обставин може бути використаний дослідницький метод саморефлексії, коли клієнту пропонують поміркувати над своїм рутинним досвідом і заносити свої враження до щоденника, з метою формування у потенційного клієнта усвідомлення того, що він дійсно потребує допомоги, перебуваючи у складних життєвих обставинах, і розуміння причин виникнення таких обставин, а також наслідків, які вони можуть спричинити. Технологія партисипаторного дизайну під час формування плану соціального супроводу реалізується через використання методу мозкового штурму, який дозволить клієнту сформувати ідеї щодо самостійного подолання окремих складних життєвих обставин. Крім того для формування дорожньої карти дій клієнта з реалізації цих ідей може бути використаний метод «карток натхнення».

Перспективи подальших досліджень можуть полягати у аналізі особливостей застосування технології партисипаторного дизайну в процесі проєктування державних стандартів нових соціальних послуг.

**Список літератури:**


1. Голотенко А. Професійна взаємодія в діаді «соціальний працівник-клієнт». *Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи* : Збірник тез (28 жовтня 2020 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 13–16.
2. Горбунова В. В. Етичні дилеми у практиці психологічної допомоги. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 8. С. 3–5.
3. Колосок А. М. Соціальне партнерство: навчальний посібник. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. 196 с.
4. Шевчук О., Кліменко Ю. Роль особистості соціального працівника в ефективній взаємодії з клієнтом. *Ввічливість.* 2023. № 6. С. 50–55. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8.
5. Цюприк А. Я. Історичні аспекти розвитку психологічного підходу в підготовці соціальних працівників. *Публічне управління та соціальна робота.* 2025. № 2 (6). С. 116–123. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-16.
6. Alam I. An exploratory investigation of user involvement in new service development. *Journal of the Academy of Marketing Science*. 2002. № 30 (3). P. 250–261.
7. Burns C., Cottam H., Vanstone C., Winhall, J. Transformation design. London: Design Council, 2006. 33 p.
8. Cottam H., Leadbeater C. Health: Co-creating services. London: Design Council. 2004. 57 p.
9. Hoyer W. D., Chandy R., Dorotic M., Krafft M., Singh S. S. Consumer cocreation in new product development. *Journal of Service Research*. 2010. № 13 (3). P. 283–296.
10. Muller M. J. Participatory design: The third space in HCI. The human-computer interaction handbook: Fundamentals, evolving technologies and emerging applications In J. Jacko & A. Sears (Eds.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2002, P. 1051–1068.
11. Naranjo-Bock C. Creativity-based Research: The Process of Co-Designing with Users. URL: https://uxmag.com/articles/creativity-based-research-the-process-of-co-designing-with-users
12. Parker S., Heapy J. The journey to the interface: How public service design can connect users to reform. London : Demos, 2006. 62 p.

13. Sanders E. B. N. From user-centred to participatory design approaches. Design and the social sciences: Making connections. In J. Frascara (Ed.). London : Taylor & Francis, 2002. P. 1–7.

14. Schuler D., Namioka A. Participatory design: Principles and practices. Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1993. 334 p.

**References:**

1. Holotenko, A. (2020). Profesiina vzaiemodiia v diadi "sotsialnyi pratsivnyk-kliient" [Professional interaction in the social worker-client dyad]. *Partnerstvo robotodavtsia ta zakladu vyshchoi osvity: pidhotovka konkurentospromozhnoho fakhivtsia u haluzi sotsialnoi roboty:* Zbirnyk tez (28 zhovtnia 2020 roku, Kyiv) / za red. O. V. Chuiko. Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 13–16 [in Ukranian].

2. Horbunova, V. V. (2008). Etychni dylemy u praktytsi psykholohichnoi dopomohy [Ethical dilemmas in the practice of psychological care]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota,* 8, 3–5 [in Ukranian].

3. Kolosok, A. M. (2025). Sotsialne partnerstvo: navchalnyi posibnyk [Social Partnership: A Training Manual]. Lutsk: FOP Mazhula Yu. M., 196 s. [in Ukranian].

4. Shevchuk, O., Klimenko, Yu. (2023). Rol osobystosti sotsialnoho pratsivnyka v efektyvnii vzaiemodii z kliientom [The role of the social worker's personality in effective interaction with the client]. *Vvichlyvist,* 6, 50–55. https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8. [in Ukranian].

5. Tsiupryk, A. Ya. (2025). Istorychni aspekty rozvytku psykholohichnoho pidkhodu v pidhotovtsi sotsialnykh pratsivnykiv [Historical aspects of the development of the psychological approach in the training of social workers]. *Publichne upravlinnia ta sotsialna robota*, 2 (6), 116–123. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-16. [in Ukranian].

6. Alam, I. (2002). An exploratory investigation of user involvement in new service development. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 30 (3), 250–261.

7. Burns, C., Cottam, H., Vanstone, C., Winhall, J. (2006). Transformation design. London: Design Council. 33 p.

8. Cottam, H., Leadbeater, C. (2004). Health: Co-creating services. London: Design Council. 57 p.

9. Hoyer, W. D., Chandy, R., Dorotic, M., Krafft, M., Singh, S. S. (2010). Consumer cocreation in new product development. *Journal of Service Research*, 13 (3), 283–296

10. Muller, M. J. (2002). Participatory design: The third space in HCI. In J. Jacko & A. Sears (Eds.), The human-computer interaction handbook: Fundamentals, evolving technologies and emerging applications. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1051–1068.

11. Naranjo-Bock C. Creativity-based Research: The Process of Co-Designing with Users. https://uxmag.com/articles/creativity-based-research-the-process-of-co-designing-with-users.

12. Parker, S., Heapy, J. (2006). The journey to the interface: How public service design can connect users to reform. London: Demos. 62 p.

13. Sanders, E. B. N. (2002). From user-centred to participatory design approaches. In J. Frascara (Ed.), Design and the social sciences: Making connections. London: Taylor & Francis, 1–8.

14. Schuler, D., Namioka, A. (1993). Participatory design: Principles and practices. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 334 p.

І. Ю. Чайка, О. В. Маловічко, Є. Г. Цокур

**Оглядова стаття**

Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

**НОТАТКИ**